T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KENTSEL DÖNÜŞÜM ve TARİHİ ALAN KORUMA YÖNETİMİ

Türkiye'de Ankara, Konya ve Edirne Örneklerinde Kentsel Dönüşüm Nedeniyle Mekânda Yaşanan Sorunlar ve Bir Model Önerisi

DEMET ONUR
1148285201

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. BERKAN DEMİRAL

EDİRNE, 2018

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ

ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

Demet ONUR tarafından hazırlanan "KENTSEL DÖNÜŞÜM VE TARİHİ ALAN KORUMA YÖNETİMİ Türkiye'de Ankara, Konya ve Edirne Örneklerinde Kentsel Dönüşüm Nedeniyle Mekânda Yaşanan Sorunlar ve Bir Model Önerisi" konulu **Doktora** Tezi Savunma Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 33. - 34. maddeleri uyarınca 21/12/2018, Cuma günü, saat 13:30' da yapılmış olup, tezin * Kabul Edilmesine **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Berkan DEMİRAL	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Leyla KAHRAMAN	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Serdar CANBAZ	Kabul Edilmesine	
Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Murat ÇİFTÇİ	Düzeltilmesine	

(*) Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında **"Kabul Edilmesine / Red Edilmesine / Düzeltilmesine"** seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekmektedir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10228634
Yazar Adı / Soyadı	DEMET ONUR
T.C.Kimlik No	54787081202
Telefon	5434667447
E-Posta	onurdemet@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	KENTSEL DÖNÜŞÜM ve TARİHİ ALAN KORUMA YÖNETİMİ Türkiye'de Ankara, Konya ve Edirne Örneklerinde Kentsel Dönüşüm Nedeniyle Mekanda Yaşanan Sorunlar ve Bir Model Önerisi
Tezin Tercümesi	URBAN TRANSFORMATION and HISTORICAL CONSERVATION MANAGEMENT In Turkey, Ankara, Konya anda Edirne Example Experienced Urban Transformation in this Place due to the Problem and Model Proposal
Konu	Kamu Yönetimi = Public Administration
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2018
Sayfa	327
Tez Danışmanları	PROF. DR. BERKAN DEMİRAL
Dizin Terimleri	Şehir dokusu= ; Tarihi doku=Historical tissue ; Tarihi kent dokusu=Historical urban tissue ; Kentsel dönüşüm=Urban transformation ; Kentsel mekan=Urban space
Önerilen Dizin Terimleri	Tarihi Alan Yönetimi = Historical Urban Management

08.01.2019

İmza:.....

Tezin Adı: KENTSEL DÖNÜŞÜM VE TARİHİ ALAN KORUMA YÖNETİMİ

Türkiye'de Ankara, Konya ve Edirne Örneklerinde Kentsel Dönüşüm Nedeniyle Mekânda Yaşanan Sorunlar ve Bir Model Önerisi

Hazırlayan: Demet ONUR

ÖZET

Yirmi birinci yüzyıl kentlerin yüzyılıdır. Günümüzde kentsel mekânlar toplumsal ilişkilerin yaşandığı ve anlam bulduğu önemli mekânlar haline gelmiştir. Kentler, toplumsallığın bir merkezi, üretimin geçmişi ve bizden sonraki kuşakların geleceğidir. Bu bağlamda, günümüze kadar gelen tarihi kent mekânlarının korunması sürdürülebilirlik açısından önemlidir.

Bu tezde tarihi kentsel mekânların kentsel dönüşüm uygulamalarıyla ne derece günümüze aktarıldığı incelenmektedir. Bu kentsel dönüşüm yöntemlerinin kentleşme ve kent kültürü oluşturma boyutunda toplumu etkileme süreci tartışılmaktadır. Dünyada ve Türkiye'de kentsel dönüşüm ve tarihi alan yenilemelerinin kentsel mekânı dönüştürmede olumsuz etkiler de yaratabildiği saptanmıştır. Günümüz liberal politikalarında tarihi mekânın yenilendikten sonra tüketim nesnesi haline geldiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Kent Planlama, Kentsel Dönüşüm, Tarihi Kentsel Doku, Kentsel Koruma.

Name of Thesis: URBAN TRANSFORMATION and HISTORICAL CONSERVATION MANAGEMENT

In Turkey, Ankara, Konya anda Edirne Example Experienced Urban Transformation ın this Place due to the Problem and a Model Proposal

Name of Author: Demet ONUR

ABSTRACT

The twentieth century is a century of areas. Nowadays urban spaces have become important places where social relations have been took place and fell into place. Areas are the centre of society, the history of production and the future of next generation. In this connection, sustainability is important to save historical urban spaces which has extanted.

In this thesis, urban transformation implementation of historical urban spaces that the extent to which has transfered to the present is being analyzed. Process of influence in the society of urban transformation methods on urbanization and making city culture is being discussed. In the world and in Turkey, it was determined that urban tranformation and renewal of historic areas could affect negatively on urban space transformation, either. It has been come out that a historical area which has been renewed, becomes as a consume object in todays' liberal politics.

Key words: Space, Urban Planning, Urban Regeneration, Historical Urban Tissue, Urban Conservation.

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

İnsanın kendini ve var oluşunu anlamlandırma çabasının neredeyse mekânla özdeşleştiği modern zamanlarda yaşamaktayız. Kentler bin yılı olarak tanımlanan kentsel zamanlarda mekân ve mülkiyet ilişkileri oldukça önemli hale gelmiştir. Büyüyen ve sınırlarına sığmayan kentsel alanlar hafızalarını ve duygularını merkezlerinde ve meydanlarında yaşatmaktadır. Bu meydanlar ve mekânlar da kentlerin binlerce yıllık geçmişlerini barındırmaktadırlar. Kentlerin hafızaları vardır. Bu hafızalar kentleşme sürecinde bireyin kent ile kopmayan bağını kurmasına yardımcı olmaktadır. Anakentlerde hızla artan nüfus ile baş etme gücünü gösterebilmek iyi ve planlı bir tarihi alan yönetimiyle gerçekleşmelidir.

Bu tezde tarihi kent dokularının yönetiminin toplumsal yapıya olan etkileri incelenmiştir. Aynı zamanda, çalışmanın örneklemi olan Osmanlı kenti Edirne, Cumhuriyet kenti Ankara ve Selçuklu kenti Konya üzerinde uygulamalı çalışmalar yapılmıştır. Kentsel dönüşüm uygulamalarında tarihi alan yenilemelerinin incelenmesi, mekân ve kent arasındaki bağın kentlerin hafızalarını canlı tutmakla kurulabileceğini ön plana almayı sağlayacaktır. Aynı zamanda tarihi alanların turizm odaklı bir meta haline dönüşmesiyle kentlerin kamusal alanları daralmaktadır. Bu durum kentsel eşitsizlikler oluşturarak toplumsal hakları zedelemektedir.

Öncelikle tez yazım aşamasında benden desteğini ve bilgisini hiçbir zaman esirgemeyen ve bana oldukça sabır gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Berkan DEMİRAL'a, eğitim hayatımda iyi ki var dediğim ve bana çok şey öğretmiş olan Prof. Dr. Nalan DEMİRAL'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca, elimden tutup, bu yolda yürümemi sağlayan ve yüksek lisans tez dönemimde olduğu gibi şimdi de varlığını yanımda hissettiğim sevgili hocam Dr. Öğretim Üyesi Zuhal GÜLER'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak tüm hayatım boyunca koşulsuz sevgileri ve maddi, manevi sonsuz destekleriyle her zaman yanımda olan sevgili babam Mustafa Yaşar ONUR, en büyük desteğim ve geceleri benimle birlikte uykusuz kalan annem Neriman

ONUR ve canım ağabeylerim Levent ve Bülent ONUR'a, beni bu zorlu yolda yalnız bırakmayan, arkadaştan öte bana yoldaş olan ve bu süreçte benimle birlikte üzülen, sevinen dostlarıma teşekkür ederim.

Saygılarımla

Demet ONUR

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR iii
TABLOLAR LİSTESİ x
ŞEKİLLER LİSTESİ xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ xii
GRAFİKLER LİSTESİ xiv
KISALTMALAR LİSTESİ xv
GİRİŞ 1
Tezin Önemi 4
Tezin Amacı 5
Tezin Hipotezi 5
Tezin Evreni ve Örneklemi 6
Tezin Yöntemi 7
Tezin Sunuş Sırası 7
Tezde Geçen Kavramlaştırılmış Sözcüklerin Tanımı 8
I. BÖLÜM: KENT ve KENTSEL DÖNÜŞÜM 11
1.1. Kente Dair Kavramsal Çerçeve 11
1.1.1. Dönüşen Kentsel Mekân 16
1.1.2. Kentsel Tasarım ve Planlama 18
1.2. Kentsel Dönüşüm 25
1.2.1. Kentsel Dönüşüm Politikaları 33
1.2.1.1. Kentsel yenileme (Urban Renewal) 33
1.2.1.2. Kenti Sağlıklı Hale Getirme (Urban Rehabilititation) 35
1.2.1.3. Kentsel Koruma (Urban Preservation/Conservation) 36

1.2.1.4. Soylulaştırma (Gentrification) 37
1.2.1.5. Kentsel Bütünleşme, Kentsel Rönesans ve Kentsel Canlandırma 40
1.2.2. Kent Merkezlerinin Dönüşümü 41
1.2.3. Kent Merkezlerinin Yeniden Yapılandırılması ve Canlandırılması 49
II. BÖLÜM: KENTSEL MEKÂN-MÜLKİYET İLİŞKİSİNE İLİŞKİN KRONOLOJİK BİR BAKIŞ 58
2.1. Kent ve Mekân.....59
2.1.1. Mekânın Çeşitli Üretimleri 61
2.1.2. Mekân ve Mülkiyet.....63
2.1.3. Mekân ve Kentsel Hak.....66
2.1.4. Mekâna Dair Son Söz 75
2.2. Kent Tasarımlarına Tarihsel Bir Bakış.....76
2.2.1. Le Corbusier'in Işınsal Kent Ütopyası.....76
2.2.2. Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent'i 80
2.2.3. Dünya'da ve Türkiye'de Bahçe Kentler 83
2.2.4. Fronk Lloyd Wright'ın Broadacre Kenti 88
2.2.5. Kent Ütopyalarına Dair.....90
2.3. Modern Mekân Üzerine Tasarımlar.....91
2.3.1. Harvey'de Kentsel Mekân 92
2.3.2. Lefebvre ve Mekânın Üretimi.....94
2.3.3. Castells ve İktidar.....95
III. BÖLÜM: TARİHİ KENTSEL MEKÂNLAR.....97
3.1. Kentsel Doku 97
3.1.2. Tarihi Kent Dokuları.....100
3.1.3. Kent Kuramlarından Tarihi Kent Dokularını Koruma Sorunsalına 102
3.1.3.1. Ekolojik Yaklaşım ve Kentsel Mekân 104
3.1.3.2. Şikago Okulunda Kentsel Mekân 105

3.1.3.3. Şikago Okulunun Kentsel Mekâna Eleştirel Yansıması 112
3.1.3.4. Küresel Kent Kuramları ve Kentsel Mekân 114
3.1.3.5. Los Angeles Okulu ve Kentsel Mekân 115
3.1.4. Tarihi Kent Dokularını Koruma Sorunsalı 119
3.1.5. Tarihi Kent Dokularının Korunmaları ve Yeniden Kullanımı 121
3.2. Tarihi Kent Dokularını Korumaya İlişkin Dünya Örnekleri 125
3.2.1. Roma Tarihi Kent Dokusu ve Korunması 126
3.2.2. Floransa Tarihi Kent Dokusu ve Korunması 128
3.2.3. İngiltere Tarihi Kent Dokusu ve Korunması 133
3.2.4. İngiltere Tarihi Alan Yönetimi (Historical England) 136
3.2.5. Belçika Tarihi Kent Dokusu ve Korunması 137
3.3. Tarihi Alan Yönetimlerinin Dünyadaki Etkileri 141
3.4. Kentsel Dönüşüm Kanunlarıyla Türkiye'deki Mevcut Durum 145
3.4.1. Kentsel Koruma Kanunları 148
3.4.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve çalışmaları 149
3.4.3. Boğaziçi Koruma Kanunu 151
3.4.4. Sit Alanları 153
3.4.5. Özel Çevre Koruma Bölgeleri 155
3.4.6. Bağımsız Düzenleyici Kurullar 158
3.5. Türkiye'deki Koruma Kurulları, Çalışması ve Kurullardaki Aksaklıklar 161
3.6. Edirne Tarihi Kent Dokusu ve Edirne Selimiye Meydanı Tarihi Alan Düzenlemesi 163
3.7. Ankara Tarihi Kent Dokusu ve Ankara Hamamönü Tarihi Alan Düzenlemesi 182
3.8. Konya Tarihi Kent Dokusu ve Konya Mevlana Meydanı Tarihi Alan Düzenlemesi 202

IV. BÖLÜM: EDİRNE, ANKARA ve KONYA TARİHİ ALAN DÜZENLEMESİ MEMNUNİYET ANKETİ UYGULAMASI 210
4.1. Edirne, Ankara ve Konya Örneklerinde Literatürdeki Mevcut Çalışmalar .. 210
4.2. Araştırmanın Sınırlılıkları 212
4.3. Anketin Amacı 212
4.3.1. Anketin Hipotezi 212
4.3.2. Anketin Araştırma Modeli 216
4.3.3. Anketin Evren ve Örneklemi 216
4.3.4. Ankete İlişkin Verilerin Toplanması 217
4.3.5. Ankete İlişkin Verilerin Çözümü ve Yorumlanması 217
4.3.6. Ankete İlişkin Araştırma Bulguları 217
4.3.7. Anketin Yöntemi 217
4.4. Anketin Bulguları 218
4.4.1. Anketin Yapı Geçerliliği ve Güvenilirlik Analizi 233
4.4.2. Açımlayıcı Faktör Analizi 233
4.4.3. Anketin Güvenirlik Analizi 234
4.4.4. Anketin Açımlayıcı Faktör Analizi ve Güvenirlik Analizi Sonuçları 234
4.4.5. Anketin Karşılaştırma Analizleri 238
4.4.6. Anket Araştırmasının Sonucu 249
4.5. Alan Araştırmasının Bulguları ve Öneriler 252
4.6. Tarihi Alan Koruma Yönetimi Model Önerisi 256
4.6.1. Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Yönetimi Üst Kurul Modeli 256
4.6.2. Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Yönetimi Üst Kurulunun Örgüt Yapısı ve Şeması 257
4.6.3. Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Yönetimi Üst Kurul'un Görevleri ve Bütçesi 259

4.6.4. Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Yönetimi Üst Kurulu Çalışma Aşamaları 261
4.6.4.1. Tespit 261
4.6.4.2. Planlama 261
4.6.4.3. Tahlil 262
4.6.4.4. Uygulama Süreci 262
4.7. Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Üst Kurul Modelinin Sınırlıkları 262
4.8. Model Önerisine Genel Bakış 263
SONUÇ 266
EKLER 272
EK 1- Edirne Kent Konseyi Başkanı Ziya Gökerküçük İle Yapılan Röportaj 272
EK 2- Anket Formu 278
EK 3- Anket Soruları 278
EK 4- Edirne Belediyesi İmar Müdürlüğü Selimiye Camii Çevresi Kentsel Tasarım Ve Peyzaj Projesi 282
KAYNAKÇA 289

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1-Kişisel Bilgilerin Dağılımı 219
Tablo 2-Ölçek Sorularına ilişkin Katılım Düzeylerinin Dağılımı.....222
Tablo 3-İllerin Ekonomik Sorunlara İlişkin İfadelere Katılım Düzeylerine Göre Dağılımı ve İlişkisi 227
Tablo 4-İllerin Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet İfadeleri Katılım Düzeylerine Göre Dağılımı ve İlişkisi 229
Tablo 5- İllerin Yenilemeye İlişkin Olumsuzluklar İfadeleri Katılım Düzeylerine Göre Dağılımı ve İlişkisi 231
Tablo 6- Ölçeklerin Maddelerinin Faktör Dağılımı ve Güvenirlik Analizi Sanuçları 235
Tablo 7- Ölçek Puanlarının Betimleyici İstatistikleri 236
Tablo 8- Ölçek Puanlarının İlişkisi 237
Tablo 9- İlin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması.....238
Tablo 10- Yaşın Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması.....239
Tablo 11- Medeni Durumun Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması.....240
Tablo 12- Hanede Yaşayan Kişi Sayısının Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması.....241
Tablo 13- Eğitim Durumunun Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması....242
Tablo 14- Mesleğin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması 243
Tablo 15- Aylık Gelirin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması.....244
Tablo 16- Bulunulan Çevrede Yaşama Süresinin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması.....245
Tablo 17- Oturulan Ev Durumunun Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması 246
Tablo 18- Oturulan Evin Aylık Kira Giderinin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması.....247
Tablo 19- Yaşanılan Yerde Kentsel Dönüşüme İhtiyaç Duyulma Nedeninin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması 248

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1- Kentlerin Tarihsel Evrimi 15
Şekil 2- Soylulaştırma Süreci 39
Şekil 3- Le Corbusier'in Modern Kenti 77
Şekil 4- Işınsal (Radyal Kent) 78
Şekil 5- Nemours Planlaması, Cezayir, 1934 79
Şekil 6- Bahçe Kent Diyagramı 80
Şekil 7- İnsanlar Nereye Gidecek? 81
Şekil 8- 1922 Yılı Bahçe Kent Diyagramı 82
Şekil 9-Fronk Lloyd Wright'in Broadacre City Proje Eskizi 89
Şekil 10-Mckenzie 'de rekabet-yoğunlaşma-merkezileşme-istila ve tamamlanma 112
Şekil 11- Konya Arasta Kesimi Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Projesi Analiz Çalışması 205
Şekil 12-Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Üst Kurulu Örgüt Şeması 258
Şekil 13- Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Üst Kurulu Modeli 260
Şekil 14- Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Üst Kurulu Çalışma Aşamaları 261

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1- Letchworth Bahçe Kenti 83
Fotoğraf 2- Welwyn Bahçe Kenti 84
Fotoğraf 3- Tel Aviv Bahçe Kenti 84
Fotoğraf 4- İtalya'da Bahçe Kent 85
Fotoğraf 5- Roma'da özgün haliyle Trastevere bölgesi 127
Fotoğraf 6- Floransa Duomo Katedrali 130
Fotoğraf 7- 1960 yılı İngiltere Piccadilly Meydanı 135
Fotoğraf 8- 1961 yılı İngiltere Piccadilly Meydan Planı 135
Fotoğraf 9- Edirne Selimiye Meydanı Yemiş Hanı temelleri kazısı 166
Fotoğraf 10- Edirne Selimiye Camii'nin ön cepheden görünümü 166
Fotoğraf 11- Edirne Selimiye Camii Çevresi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Uygulama Alanı 168
Fotoğraf 12- 1990'lı yıllarda Edirne Selimiye Camii Meydanı 169
Fotoğraf 13- Yemiş Han'ı ve Selimiye Camii Meydanı 169
Fotoğraf 14- Edirne Ramada Hotel'in Görünümü 171
Fotoğraf 15- Edirne Selimiye Camii Meydan bahçesinde konaklayan insanların eşyaları 172
Fotoğraf 16- Edirne Selimiye Camii Meydanının son kullanım şekli 172
Fotoğraf 17- Düzenleme kapsamında kapatılan Kafe Sera 173
Fotoğraf 18- Boş kalan çay bahçesi alanı 173
Fotoğraf 19- Tasarlanan Selimiye Camii Meydan Planı 173
Fotoğraf 20- Tasarlanan Selimiye Camii Meydan Planı 174
Fotoğraf 21- Edirne Selimiye Camii Kentsel Tasarım Projesinde sunulan Yemiş Han'ı düzenlemesi 175
Fotoğraf 22- Edirne Selimiye Camii Meydanında kapalı konumda duran kazı alanının çevresinde biriken çöpler 175
Fotoğraf 23- Edirne Selimiye Camii Meydanında Eski Gelenekleri devam ettirme çabaları 177

Fotoğraf 24- Edirne Selimiye Camii çevresinde esnafın kazı alanını güzelleştirme çabaları.....177
Fotoğraf 25- Edirne Selimiye Camii dış cephesi.....178
Fotoğraf 26- Edirne Belediyesi'nin arka sokağındaki uyarı levhası asılı eski bir yapı 180
Fotoğraf 27- Ankara Ulus Meydanı Zafer anıtı ve çevresinden görünüm 191
Fotoğraf 28- Altındağ Belediyesi'nin Hamamönü'nün eski halini gösteren tanıtımları.....192
Fotoğraf 29-Altındağ Belediyesi'nin uygulamasından sonra Hamamönü'nde açılan işletmeler.....193
Fotoğraf 30- Altındağ Belediyesi'nin uygulamasından sonra Hamamönü'nde açılan işletmeler.....194
Fotoğraf 31- Altındağ İlçesi Hamamönü Meydanı.....194
Fotoğraf 32- Hamamönü'nde Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı'nı yazdığı ev.....195
Fotoğraf 33- Hamamönü Semtinin adına esin kaynağı olan ve restore edilen Karacabey Hamamı 195
Fotoğraf 34- Hamamönü'nde tek oturma bölgesi Fırın Sokak.....197
Fotoğraf 35- Hamamönü'nde tek oturma bölgesi Fırın Sokak.....197
Fotoğraf 36- Hacettepe Bölgesi'nin arka sokakları.....198
Fotoğraf 37- Altındağ Belediyesi'nin restorasyona dahil ettiği Hamam arkası .198
Fotoğraf 38- Hamam arkasında, Altındağ Belediyesi tarafından yapılan Çeşme ve Sadaka taşı 199
Fotoğraf 39- Ankara Kalesi çevresi.....200
Fotoğraf 40- Restore edilen ve trafiğe kapanan Konya Bedesten Çarşısı Sokağı 208
Fotoğraf 41- Restore edilen Konya Bedesten Çarşısı.....208
Fotoğraf 42- Kapalı olan restorasyon alanı 209
Fotoğraf 43- Konya Alaeddin Tepesi Alanı 209

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1- Toplam dünya nüfusunda kentleşme oranları 3
Grafik 2- Kişisel Bilgilerin Yüzdelik Dağılımı 221
Grafik 3- Ekonomik Sorunlar, Yenilenme ve Olumsuzluklar Yüzdelik Dağılımı 237

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AFAD	Açıklamalı Afet Yönetimi Sözlüğü
BM	Birleşmiş Milletler
HIC	Uluslararası Habitat Koalisyonu (Habitat International Coalition)
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites)
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
KUDEB	Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SPSS	Sosyal Bilimler için İstatistik Programı (Statical Package for the Social Science)
TDK	Türk Dil Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMOB	Türkiye Mühendisler ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

GİRİŞ

Kentler yaklaşık olarak 7 bin yıldır bizimle birliktedir. Bu nedenle insanlığın kentlerle ortaklığı oldukça eski olarak kabul edilebilir. Yine BM (Birleşmiş Milletler) içinde bulunduğumuz bin yılı "kentler bin yılı" olarak ilan etmiştir. Tarihi alanlar "kentlerin hafızası" olarak işte bu geçmişle geleceği birleştiren mekânlar olması nedeniyle toplumsal yaşamımız içerisinde son derece önemli yer tutmaktadırlar.

Uzun zamandır dünyanın kaderini çizen kentler önce Avrupa'yı sonra da kendilerini besleyip büyüten, sömürdükleri dünyanın kalanını işgal etmeye başladılar. İnsanlar giderek büyümeye başlayan kentlere yığıldılar. Zamanla kentleri beslemek için kırlarda çalışan ama kentlere giremeyenlerin de akın etmesiyle ortalık mahşer yerine dönünce, bu kez anakent olarak adlandırılmaya başladılar.

Kentler düne kadar gelinen yerler olarak düşünülmekteydi. Üstelik bu kadar arzulandıkları için hak etmedikleri kadar mağdur ve narin görünmektedirler. Ama artık kentler kırların ve insanların üzerine gelmeye başlamışlardır. Yakında bütün dünya kentlerin içerisinde yaşıyor olacak. Bunun neye benzediğini merak etmek de insanlık için en doğal reflekslerden biri olarak görülebilir. Ayrıca kente gelenlerin oluşturduğu yeni yerleşme biçimlerinin yarattığı kentsel eşitsizliklerin neden olduğu yeni yaşam alanları ve yeni ilişkiler kenti bir karmaşa haline sürüklemiştir (Erder, 1997: 116). Aynı zamanda kent merkezlerinin terk edilmesiyle oluşan yeni lüks yaşamlar kentsel eşitsizlikleri daha da arttırmıştır. Kent merkezlerine dönüş tarihi mekânların turizm odaklı kullanılmasına ve meta haline gelmesine neden olmuştur. Keyder'e (2000: 186) göre kent çeperlerindeki lüks konutların tercih edilmesinin en büyük nedeni tanıtımların ve pazarlamanın ön planda olmasıdır. Böylece kamusal alan daralmaktadır.

Kentler bambaşka bir zaman dilimine geçeli çok oldu. Bu zaman dilimi insanın doğayla savaşını işaret etmektedir. Ama insanlar, birlikte doğaya karşı kendilerini en çok garantiye aldıkları kentlerde, şimdiye kadar ki en acımasız rakipleriyle mücadeleye girişmişlerdir: öteki insanlarla. Kırda yaşam ağır ağır akarken kentte her köşeden bir şeyler dürttüğünde, insanlık buna bir önlem alamaz. İnsanlık her şeye tepki vermeye çalışırsa parçalanarak ölmesi bile söz konusudur. Bu nedenle insanlar korumak adına giderek duyarsızlaşmaktadır. Böylece belki de duygularıyla ölüp kıyametten sonra kentte yeniden dirilmekte olduğunu düşünmektedirler. İnsanlık anakentin karmaşık ilişkileri ve sorunlarına karşı kalbi yerine beyniyle tepki vermeye başlamıştır. Bu durumda hızla akıp giden bir nehirde sürüklenip giden kütük gibi görünmeye başlanılmıştır. İnsanlar kentlerde çoğunlukla çok yorgun olduklarını söyleyip içi boş konuşmalar ve davranış kalıpları sergilemeye başlamışlardır. Bu büyük ölçüde tedbirli olmakla ilgili bir durumdur. Bunlar genel itibariyle planlanmış, organize şeyler değildir. Kentlerin mühendislik olarak planlanması bile aslında Avrupa'da ancak birkaç yüzyıl öncesine gidebilmektedir. Bu da bize, insanların önce bir araya gelme isteğinin ortaya çıktığını, kentlerin onun üzerine geldiğini söyler. Hazır bir kent ortamına doğmadığımız görünmektedir. Eğer kent ortamı kıyametse, insanlık kendi kıyametini oluşturmuş görünmektedir. Kentler tıpkı bir örümcek ağı gibi örülmüş ve pek çok yeni insan da bu ağa düşmeye devam etmektedir. Başlangıçta kentler soylular, zenginler ve yönetenler içinken şimdilerde eskinin ve yeninin yönetilenleri de kentleri doldurmaktadır. Kentler ne kadar karşı kürek çekilirse çekilsin galip gelmektedirler. Avrupa Birliği bile "Bölgeler Avrupası" oluşturmak için çok uğraşmasına rağmen başarılı olamamış; "Kentler Avrupası"na teslim olmuştur.

Grafik 1- Toplam dünya nüfusunda kentleşme oranları

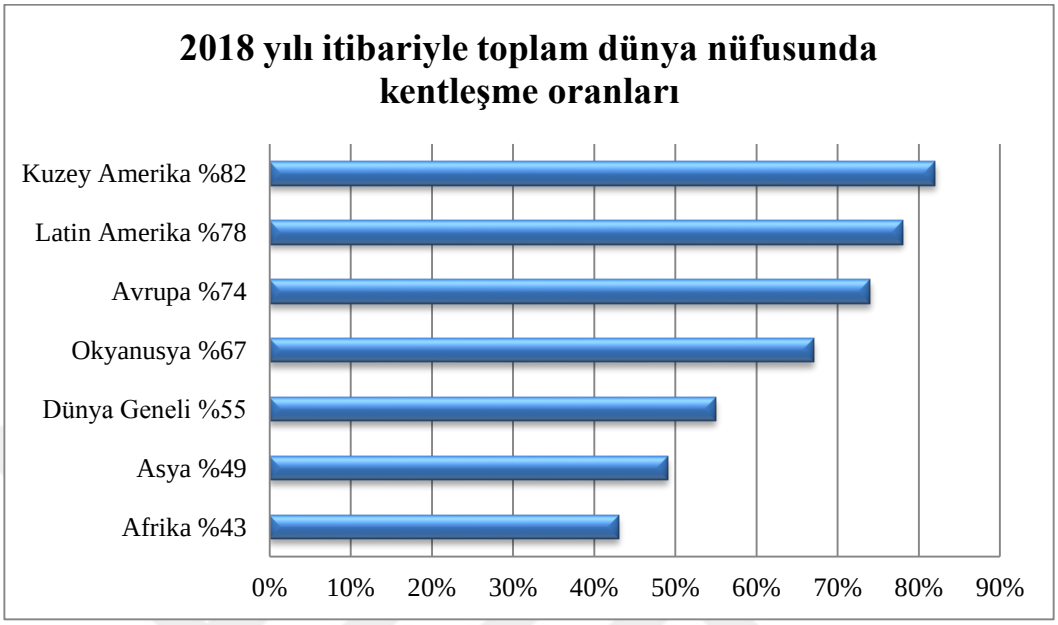

Kaynak: Dünya Bankası 2018 yılı verilerine göre tarafımdan düzenlenmiştir.

Bugün dünya nüfusunun %55'i kentlerde yaşamaktadır. 2045 yılına kadar kentlerde yaşayan insan sayısının 6 milyara ulaşacağı varsayılmaktadır. 2050 yılı itibariyle dünya nüfusunun %68'i kentleşmiş olacaktır (World bank, 2018). Bu veriler bağlamında dünyanın hızlıca kentleşmesi aynı zamanda kentlerin geçmişini koruma sorunları oluşturmaktadır. Kentler öncelikle gelinen yerlerken ve kentlilik önemliyken, günümüzde her yer kentleşmiştir. Kentin dışı kavramı yok olmaktadır. Toplum hayatıyla ayrılmaz bir parça haline gelen kentler geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir köprü haline gelmiştir. Toplum geçmişini en iyi şekilde ön plana çıkaran mekânlar da tarihi kentlerdir. Son dönemlerde kentlerin eskiyen, yıpranan yerlerini onarmak, yenilemek amacıyla yapılan kentsel yenileme çalışmalarında dünyadaki diğer tüm liberal ekonomili ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bu toplumsal hafızayı korumak ve kollamaktan çok rant amaçlı düzenlemeler görünmektedir. Bu da tarihi alanların ya yok olmasına ya da işlevlerini tamamen ya da kısmen yitirmesine neden olmaktadır. İnsanın yaşadığı çevreyi yıkarak ve tüketerek varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Çünkü çevre insan merkezli değil, zaman merkezlidir. Ayrıca, dünya insan için değil, insan

dünya için vardır. Batı toplumları bu durumu fark ettiği anda pek çok bedel ödemiştir: savaşlar, yıkımlar, afetler, devrimler vb. Kentsel dönüşüm kavramı ise, yenileme, canlandırma, koruma, sağlıklı hale getirme yöntemleri ile tarihi kent merkezlerinin, bu gelişmelerin tanığı olarak kent ve kentli yaşamına dâhil edilmesinin önemini vurgulamıştır. Tarihi kentsel mekânları yeniden işlevsel hale getirmek ise sürdürülebilir kent kavramını ve bu kentlerde yapılan çalışmaların toplumsal yapıya olan etkisini önemli hale getirmiştir.

Kentlerin dönemin sosyo-ekonomik yapısına göre dönüşüme uğramasının bir sonucu olarak, tarihsel yapıların, ülkemizde 5366 sayılı taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması kanunuyla düzenlenmesi toplumsal yapıda hızlı değişimlere neden olmuştur. Tarihi eserlerin yenilenerek korunması durumunda binaların ön plana çıktığı, bölgedeki toplumsal ilişkileri ve yerel halkın yok sayıldığı bir yenileme toplum yapısını zedeleyebilmektedir. Türkiye'de 2004 yılında oluşturulan kentsel dönüşüm alanları planlama üzerinde gücünü hissettirmektedir. Söylemlerle uygulamaların farklı olması toplumsal yapı üzerinde kentsel yaşam ve kente uyum konusunda güçlük yaratabilmektedir.

Kentsel dönüşümün tarihi kentsel mekânlara verdiği zararı aza indirmek için mülkiyet kavramını kaldırmak gerekmektedir. Ülkemizde Anayasamızın 35. maddesiyle güvence altına alınan mülkiyet hakkı doğrultusunda tarihi mekânların mülkiyetsiz hale getirilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda, bu çalışma kentsel dönüşümün tarihi kentlerde meydana getirdiği sorunların tespitini yapmakta ve sorunların çözümü için tarihi alan yönetimi model önerisi sunmaktadır. Hâlihazırdaki çalışmalar içerisinde dünya ve Türkiye kentleri arasında karşılaştırmalı çalışmalar bulunmamaktadır. Bu çalışmada, dünya ve Türkiye kentleri arasında karşılaştırmalar yapılarak, alan araştırmasıyla çözüm önerisi sunmaktadır.

Tezin Önemi

Bu çalışmanın önemi, kentlerde yaşayan insanın kendini kente ait hissetmesine olanak tanıyan kültürel mirasın yeniden kente ve kentliye

kazandırılma sürecinin araştırılması ve tarihi alan yönetimlerinin Türkiye'deki durumunun incelenmesiyle birlikte kent, mekân, mülkiyet kavramlarının tarihi alanlardaki ilişkisini ortaya çıkarmaktır.

Bundan dolayı kentin yenilenmiş tarihi mekânlara uyumunu belirlemek ve kentsel dönüşüm yasalarıyla uygulamaya konulmuş projelerini incelemektir. Ayrıca, kentlerin hafızası konumunda bulunan tarihi mekânlarda gerçekleştirilecek olan kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme uygulamalarının sosyo-ekonomik yapı üzerinde nasıl bir sonuç üreteceğinin araştırılması kentlerin dolayısıyla insanlığın yarınına ilişkin bir ışık tutmaktadır.

Tezin Amacı

Bu çalışmada, yenileme çalışmalarının tarihi alanlar ve buralarda yaşayanların üzerinde neden olduğu olumsuz sonuçları ortaya koymak ve bu olumsuzlukları gidermeye yardımcı olacak bir yönetim modeli ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca, kentlerin insanlık tarihi boyunca toplumsal etkisinin araştırılarak, kentsel dönüşümün ve yeniden düzenleme boyutuyla tarihi mekânların ve tarihi alan yönetimlerinin kent hayatına dâhil edilmesinin olumlu ve olumsuz sonuçlarının araştırılması amaçlanmaktadır.

Tezin Hipotezi

Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamaları; toplumsal ve mekânsal yapıya uygun merkezi bir tarihi alan koruma yönetiminin olmaması nedeniyle politik, ekonomik ve toplumsal sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunların çözümü için merkezi bir tarihi alan yönetim modeline ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada hipotezi sınayacak şu alt denenceler test edilecektir:

Alt denence 1: Tarihi kent mekânlarının dönüşümü ile kentlerde yaşayanlar sosyo-ekonomik kayıplar yaşamaktadır.

Alt denence 2: Tarihi kent mekânlarının ekonomik olarak turizm odaklı dönüştürülmesi kentte yaşayanların yerinden edilmesine neden olmaktadır.

Alt denence 3: Tarihi kent mekânlarında kültürel miras kentsel rant nesnesi haline gelmektedir.

Alt denence 4: Türkiye'de mekân, toplum ve kültürel mirasın dinamik ilişkisi tarihi alan yönetiminde toplumsal karmaşaya neden olmaktadır.

Alt denence 5: Mekân, mülkiyet ve kent arasındaki ilişkide kültürel miras metalaşmaktadır.

Alt denence 6: Tarihi mekânların özel mülk olması, kamu haklarının eşitsiz dağılmasına neden olmaktadır.

Alt denence 7: Türkiye'de merkezi bir tarihi alan yönetim modeli bulunmamaktadır.

Alt denence 8: Türkiye'de merkezi bir tarihi alan yönetim modelinin olmaması toplumsal sorunlara neden olmaktadır.

Alt denence 9: Türkiye'de merkezi bir tarihi alan yönetim modeli olmaması mekânsal ve toplumsal eşitsizliklere neden olmaktadır.

Alt denence 10: Türkiye'de tarihi alan yönetiminin merkezi olmamasından dolayı kentsel mekânlardaki kamusal alanlar daralmaktadır. Kamusal alanların daralmasının diğer nedenleri sürdürülebilir, toplumsal, ekonomik ihtiyaçlara uygun mekânlara ihtiyaç duyulmasıdır.

Tezin Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmanın evrenini Türkiye'deki kentsel dönüşüm çalışmalarının bir alt konusu olan tarihi alan düzenlemeleri oluşturmaktadır. Türkiye'deki bu çalışmalar incelenirken literatürde öne çıkan ve temsil yeteneğinin üst düzey olduğunu düşündüğümüz Ankara, Konya ve Edirne'deki çalışmalar da örneklem olarak alınmıştır.

Tezin Yöntemi

Literatür taraması ile kentlerde uygulanan kentsel dönüşüm planları ve kentsel dönüşüm yöntemleri incelenmiş, çalışmanın alt yapısının araştırılma verilerine dayandırılarak Türkiye, (Edirne, Ankara, Konya) üzerinde derinlemesine araştırma yapılmıştır. Aynı zamanda dünyadaki ve Türkiye'deki örneklerin benzerlikleri ve farklılıkları araştırılmıştır. Yapıların geliştirilmesi üzerine örnekler verilmiştir. Tarihi mekânların kent oluşumu üzerindeki etkisi toplumsal açıdan araştırılarak fiziki, kültürel, ekonomik yapı üzerindeki dağılım incelenmiştir. Konu ortaya konduktan sonra anket çalışması ile Edirne, Konya ve Ankara'da saha araştırması ve anket çalışması yapılmış, kültürel mirasın korunması ve kent üzerindeki toplumsal, ekonomik etki dikkate alınmıştır. Yaşanan olumsuzlukların nedeni merkezi, sürdürülebilir ve toplumsal etkisinin az olduğu düşünülen bir tarihi alan yönetimi eksikliğidir. Bu nedenle otonom ve merkezi bir tarihi alan yönetimi modeli öne sürülmüştür.

Tezin Sunuş Sırası

Bu çalışmada girişin ardından önce kent-mekân ilişkisi, tarihi kentsel alanlar (Dünya ve Türkiye örnekleriyle) anlatıldıktan sonra (bu kısımlar literatür tarama kısmını oluşturmaktadır), Türkiye'de kentsel dönüşüm faaliyetleri esnasında ön plana çıkan tarihi kent dokularından Selçuklu Devleti kenti Konya, Osmanlı Devleti başkenti Edirne ve Cumhuriyet dönemi ve başkenti Ankara kentlerindeki tarihi alan koruma çalışmalarının burada yaşayanların duygu ve düşünceleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Alan araştırması sırasında ve sonrasında bu mekânlarda konuyla ilgili kimi uzman kişilerle de derinlemesine mülakatlar yapılıp, burada ortaya çıkan kimi görüşler de çalışmada paylaşılmıştır.

Merkezi ve otonom bir üst kurulun tarihi alan yönetimine ilişkin kurulması durumunda sorunların bir kısmına çözüm olarak öneri sunulmuştur. Böylece, elde edilen veriler üzerinden ortaya çıkan sonuçlar tartışılmıştır.

Tezde Geçen Kavramlaştırılmış Sözcüklerin Tanımı

Çalışmada geçen kavramlar, çalışmanın konusu itibariyle kentin varoluşundan bugüne geçirdiği değişimler sonucu günümüzde gelinen sosyo-ekonomik toplumsal yapının içinde var olan örnekleri ve bu örnekler sonucunda mevcut durumu analiz etmektedir. Ayrıca, adı geçen kavramlar tarihi alan yönetimlerinde kentsel yapıyı ve toplumsal yapıyı dönüştüren kentsel dönüşüm yöntemlerini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Kent: "*Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir*" (Keleş, 1998: 75). Kentin sosyokültürel yönüne vurgu yapılacak olursa farklı kültürden toplumların yerleştiği, örgütlü, toplumsal bir bütünlüğü olan mekânlardır. Karmaşık ve dinamik ilişkilerin kurulduğu heterojen yapılardır. Kent içerisinde farklılık, kalabalık ve hız önemli boyutlardır. Modern ve postmodern dönemlerde mimari yapılarıyla farklılaşan ve nefes alan yoğun yaşam alanlarıdır. Aynı zamanda kent içerisinde sivil toplum gruplarının etkinliği fazladır. Kentin gelişmesi ile oluşan çevre bilinci sürdürülebilir kent kavramını ortaya çıkarmıştır.

Kentleşme: Dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatmaktadır. Nüfus artışı, köyden kente göç ile gerçekleşmektedir. Ancak sadece demografik hareketi kentleşmenin nedeni olarak sayılamaz. Örneğin Kartal (1992:4), kentleşmeyi, *teknolojideki gelişmelerin tarımsal ve tarımsal olmayan üretim biçimi ve ilişkilerindeki değişmelerin sonucu* olarak tanımlamaktadır. Üretim ve teknoloji arasındaki bağlantı toplumsal değişme etkisiyle kentleşme sürecini de hızlandırmaktadır. Ekonomi de kentleşmeyi sağlayan faktörler arasında büyük bir yer kaplamaktadır. Kentleşme, demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel bir değişim ve dönüşümdür. Bu dönüşümün içerisinde olan insan da kentlidir. Kentleşme bir süreçtir. Bu süreç içerisinde kent

sayısının ve kent nüfusunun artması kentleşmenin ilk başlangıç noktasıdır. Çünkü kentleşme sadece bir nüfus hareketi değildir. Ekonomik ve toplumsal değişme de kentleşmeyi sağlamaktadır. Örgütlenme, iş bölümü, uzmanlaşma, rasyonellik, dakiklik, çıkar ilişkileri, farklılıkların aynı mekânda yaşaması kentlere özgü durumlardır. Kişinin geçimini kentten sağlaması ve kentin değer yargılarını benimsemesi kentleşmenin temelini oluşturmaktadır.

Kentlileşme: "*Kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişmenin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratma sürecidir"* (Keleş, 1998: 80). Örneğin, köy ve kent ayrımı kentli olmayı tanımlamak için kullanılmıştır. Köyün kıra dayalı geçimi ve geleneksel davranış kalıplarının dışına çıkılması kentli kimliğini yaratmaktadır.

Kentleşme Politikası: Kentlere olan yoğun göçün kontrol altına alınmasını, bu göçlerin biçimini, coğrafi dağılışını, kalkınmaya olanak tanıyacak biçimde etkileyen politikalardır. Nüfusa, kırsal ve kentsel toprak kullanımına ilişkin politikalar önemlidir. *"Köylerden kentlere olan nüfus akımlarının hızını, biçimini, coğrafi dağılışını, ülkenin kalkınmasına yardım edecek biçimde etkileyen eşgüdümlü politikaların tümüne kentleşme politikası"* (Keleş, 2010: 52) denir.

Kentsel Dönüşüm: "*Kentin birçok fırsatlarından kentlinin faydalanması için kentteki değişimleri kentsel alan üzerinden planlamaktır*" (Roberts, 2000: 9).

Türkiye'de kentsel dönüşüm 1980'li yıllarda sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde önem kazanmıştır. Kentler içerisinde çöküntü alanlarının fiziki, ekonomik, sosyal ve çevresel ihtiyaçlara göre şekillenen, doğal riskin aza indirilmesi amaçlanan politikalar ön plana çıkmaktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında demografik, sosyal ve ekonomik yapı analizlerinin yapılması, kentsel alan anlayışının geliştirilmesi, finansal paylaşım raporlarının kurgulanması, projelerin hazırlanması, hak sahipleriyle uzlaşma uygulanması gereken kentsel dönüşüm adımlarıdır.

Toplumsal Yapı: *"Toplumsal davranışlarda yinelenen kalıplar ya da, daha özgül kapsamda, bir toplumsal sistemin veya toplumun farklı öğeleri arasındaki düzenli ilişkiler için esnek biçimde kullanılan terim"* olarak tanımlanmaktadır (Marshall, 1999: 804). Bir topluluğun toplumsal düzeni ve işleyişinin oluştuğu çatı ve belirli bir mekândaki insanların dokusunu ortaya koyan yapıdır.

Kentsel Koruma: "*Kentsel mekânlardaki tarihsel değerlerin korunması, yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması amacıyla yapılan müdahaledir"* (Armağan, 2014: 72). Alt yapı ve üst yapısının bakımının sürekli yapıldığı, yani mevcut yapıların basit ve esaslı onarımlarının yapılmasıdır.

Kentsel Yenileme: "*Zaman içerisinde eskiyen, köhneleşen, yıpranan, sağlıksız gelişen ya da potansiyel arsa değeri üst yapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, alt yapısının sosyal ve ekonomik programlarla değiştirilmesi, yeniden canlandırılması veya yeniden üretilmesidir"* (Özden, 2016: 44).

Kentleri Sağlıklı Hale Getirme: "*Alt yapısı yetersiz bir çevrenin sınırlı yatırımlarla yeterliliğini kazanması"* olarak tanımlanmaktadır (Armağan, 2014: 73). Eski işlevini yitirmiş yapılara yeni işlevler vererek yeniden kullanılabilir hale getirilmesi, geri dönülebilir olmasıdır.

Toplumsal Yenileme: "*Toplumsal bozulmalarla başa çıkarak, bozulmaların kaynaklarını ortadan kaldırmayı, böylelikle toplumu daha ileriye taşıyarak iyileştirmeyi gerçekleştirmeyi amaç edinen bir tür* programdır" (Özden, 2012: 275). Ayrıca, kültürel hazinelerin korunması ve geleceğe aktarılmasını amaçlayan bir kavramdır. İnceleme, belgeleme gibi ön aşamaları vardır. Düzeltme ve koruma da içermektedir.

I. BÖLÜM: KENT ve KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kentler, toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal yapısının hayat tarzına yansımasıdır. Kenti tanımlayan kavramlardan bazıları, büyüklük, heterojenlik, çevre düzeni, yerel yönetimler, meydanlar, caddeler, nüfus yoğunluğu, ekonomik faaliyetlerdir. Kent, sadece fiziki bir mekanizma ve suni bir yapı demek değildir. Kent, insanların meydana getirdiği hayati süreçleri kapsamaktadır. Tarım ve tarım dışı üretim ile kentlerin ortaya çıkışı ilişkilidir. Ancak kentlerin var oluşlarının temel nedeni tarım değildir. İlk kent merkezleri savunma, ekonomik, kültürel ve siyasal amaçlarıyla da kurulmuştur. Kentler yer aldıkları toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik yaşantıları doğrultusunda şekillenmiştir. Kent, aynı zamanda hem kişisel bir deneyim, hem de kolektif bir eylemdir. Onun sembolik meydanları, caddeleri ve yapıları tarihin oluştuğu yerlerdir. (HIC, 2010: 29).

Büyüyünce şehir olur köyler
Dağlar kentleşir dünyanın gözü önünde
Patikalardan otomobiller gider
Çuf çuf çuf kara trenler

Büyüyünce şehir olur köyler
Köylüler de şehirliler

Erkan Güneş

1.1. Kente Dair Kavramsal Çerçeve

Kent neden vardır? Bu sorunun cevabını açıklamak için pek çok bakış açısıyla ortaya sosyalist, liberal, modern ve postmodern kuramlar konmuştur. Basit anlamda kentin varoluşu toplumsallık, üretim ve tüketim ilişkileri içerisinde açıklanabilmektedir. Bu çalışmadaki kentin varoluş problemi kentin toplumsal

hafıza ile inşa edildiği ve bu inşa sürecinde sosyolojik olarak insan ihtiyaçlarına göre şekillendiği, kentin kendisini yaşayan bir organizma gibi koruduğu varsayımına dayanmaktadır. Kentin varlığı, insanların mekâna kendilerinin ait hissetmeleri açısından önemlidir. Bu aidiyet mülkiyet fikrini doğurmuştur. Ancak bu mülkiyet fikri de kentin ortak bir hafızası olduğu gerçeğini yadsımaktadır. Tarih ve sosyo-ekonomik ihtiyaçlar bu durumda çatışmaktadır.

Kent çalışmalarında; kentlerin ortaya çıkışı ve tanımı konusunda birçok fikir ortaya atılmıştır. Bu fikirlerin birleştiği nokta, kentin tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, kontrol amacının ön planda olduğu, belirli büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış bir mekân olmasıdır. Weber (2003: 45), kenti tanımlarken sadece büyüklüğe yönelmemiştir. Şehrin tanımına iktisadi bir bakış eklemiştir. İktisadi bir yaklaşımla oluşturulan kent tanımının içinde ticaretle geçinen kent sakinleri yer almaktadır. Kent, toprağı kontrol altında tutarak toprağın değerini mutlak para ile değiştirmektedir. Böylece, kent parayı üretirken büyümekte ve para piyasasını oluşturmaktadır (Weber, 2003: 46). Tanıma eklenmesi gereken kavramlar toplumsal değişim hızı, tüketim biçimi, kültür farklılaşması gibi kavramlardır. Kentlinin kentin değişimine göre sosyal hareketliliği ve etkileşimi kentin en önemli belirleyenleridir.

Uygarlık anlamına gelen Latince kökenli, **civitas** kelimesinden türetilen kelime kronolojik gelişim süreci içinde, **polis, cite**, kent gibi kavramların yerini, çeşitli sosyo-ekonomik bir takım değişimlere bağlı olarak çeşitli dillerde kullanılan **bourg, ville, city, urban, metropol** gibi kavramlar almıştır. En eski kentler karmaşık sokak sistemleri ve karmaşık toprak kullanımlarının sıklıkla yer aldığı bir şekilde gelişmiştir. Tarih boyunca her dönemin sosyal yapısı dünyadaki kentlerin şekil almasını sağlamıştır. İlk ve Orta Çağ'da, yapılar Avrupa ve Asya'da savunmaya yönelik inşa edilmiştir. Aynı zamanda dini inanışlara ait sembolik yapılar ön planda olmuştur. Toprak sahipliğinin önemli olduğu bu dönemlerde toprak sahipleri, girişimcileri karar verdikleri yerlere yerleştirmişlerdir. Kent merkezleri ise, ilk defa Mezopotamya, Peru ve Çin'de Sarı

Nehir havzalarında, yiyecek üretimiyle ortaya çıkmıştır. Tarımsal faaliyetler nedeniyle ihtiyaç duyulan sulama kanallarının yapımı köy örgütlenmesinden fazla bir yapıyı gerektirmekteydi. İş bölümü, organizasyon gerektiren bu yapılanma kültüre göre kentleri oluşturmuştur.

Kentler, toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal yapısının hayat tarzına yansımasıdır. Tarihsel çerçeveden bakıldığında İlk Çağ ve Orta Çağ kentleri surlarla çevriliydi. Kapitalizmin gelişmesinden önce bu surlar olağan sayılmaktaydı. Çünkü bu kapalılık bir yandan kır ile kenti birbirinden ayırt etmeye yararken; diğer yandan yönetici-seçkin sınıfı, işçi-köle sınıfından ayırıyordu. Kentin merkezini tapınaklar, saray ve pazar kaplamaktaydı. Kentler bilimin ve sanatın da merkeziydi. Ancak bunlar seçkinlerin ayrıcalığıydı. Kentlerdeki hayat tarzı sanayi devrimiyle değişmiştir. Kentin duvarları yıkılırken fabrika merkezli bir kent imajı oluşmuştur. Artık kenti kırdan ayıran duvar değil fabrikadır. Fabrika merkezli kentler 1980'li yıllara kadar ön planda olmuş, günümüzde ise liberal ekonomilerle şekillenen kentler yeni mekânlarını yaratmıştır. Birçok disiplinin ortak noktası olan kent modern öncesi, modern ve hatta postmodern dönemlerde, toplumsal hayatta ekonomik, sosyal, siyasal alanlardaki gelişmelere bağlı olarak sürekli bir değişim geçirmiştir. Böylece, kent kavramı dinamik yapısını korumaktadır.

Kentler, içinde yaşayanların gelenek ve kültürlerinin şekillendiği ve onlarla yaşayan mekânlardır. Tüm farklı fikirler aynı anda kentte organize olabilmektedirler. Kent insan doğasıyla birlikte yaşam ile bir ortaklık oluşturmaktadır. Kentler, insanların gereksinmelerinin bir sonucudur. İnsanların evrendeki varlığı birkaç milyon yılı kapsarken, insanlar bu zamanın büyük bölümünde kentsiz bir dünyada yaşamışlardır. Ortaya çıkışları 7 bin ile 10 bin yıl arası sınırlı olan kentler kısmen son sosyal keşiflerdir. Kentlerin sosyal, ekonomik ve kültürel baskınlıkları daha yenidir (Palen, 2005: 3).

Kent tanımlamaları nüfus üzerinden yapılırsa eksik kalabilmektedir. Heterojenlik ve yoğunluk da kuramlara katılmalıdır. Wirth (2002: 77), kent ve kırı

ayrım, kayıtsızlık ve toplumsal mesafe yaratan büyüklük üzerinden tanımlamıştır. Roller aracılığıyla insanlar birbirleriyle ilişki kurmuş, bu tür rollerin sahipleri arasında kentsel ayrımı ve daha büyük biçimsel düzenlemeleri gerektiren yoğunluk oluşmuş ve hiç kimsenin kendilerine tam bağlılığı emretmediği, dolayısıyla insanların farklı ve değişken statülere sahip oldukları, farklı toplumsal çevrelere katıldıkları anlamına gelen heterojenlik kente dâhil olmuştur (Serter, 2013: 72 ve Urry, 1999: 21).

Kentlerin çağı olan modern zamanlarda kentler insanı şekillendirmektedir. Birey sosyalleşirken, çevreye göre kente yerleşmektedir. Saldırgan içgüdüleriyle dünyada var olan insan, kentlerin içinde özgürce yaşamayı öğrenmektedir. Orta Çağ kentlerinden farklı olarak kendini duvarlara kapamamış, ancak modern zaman halkasını özellikle sanayiyi kendine referans kabul etmiştir. Özgürlük yaşanırken aynı zamanda sosyal kontrol mekanizması devam etmektedir. Kentler, aile ve köyün sağladığı disiplinin bozulmasına neden olurken, yeni bir yapılanma yaşayarak farklı seslerin bir bütün oluşturduğu mekânlarda şekil almaktadır. Hem özgürlük, hem sosyal kontrolün bir arada olması kentleri çevreye uyarlamada yardımcı olmaktadır. Aydoğan (2005: 169), Simmel'in *yaşamın içeriği dakiklik, hesaplanabilirlik, kesinlik ve anakenttir* dediğini belirtmektedir. Bu yaşam içeriği bir süre sonra bireyde usanmışlık ve duyarsızlık oluşturmaktadır. Para ekonomisinin öznel yansıması şeylerin "kaça" olan değerini ön plana çıkarır. Bu durumda toplumsal çözülme ve çöküntüler başlamaktadır. İnsan özgür ama yalnız olarak kalabalıklar içerisinde erimektedir. Ancak dikkat çekmek için oluşan sıra dışı gruplar kendilerini birbirlerinden ayırt ederken, bu çöküntüden kurtulmak için çaba göstermeye başlamaktadırlar.

Anakentler, bireyde bıkkınlık oluşturmaktayken nasıl oluyor da kent vazgeçilmez bir unsur olmaktadır. Bu bağlamda, akla gelen soru kentin ne işe yaradığıdır? Kent, mekânı insana, insanı da mekâna ait hissettirmektedir. Öznenin kendine kimlik oluşturması mekân doğrultusunda yaşanmaktadır. Kent bu açıdan toplumların kendilerini ifade etme mekânları olmaktadır. Ancak mekânları

herkese ulaşabilir kılmak da kentsel politikaların işidir. Bu bağlamda, kentsel dönüşüme ihtiyaç tam da kente uyum sağlama sürecinde ortaya çıkmıştır. Sadece iş yeri ve yaşanan ev değil, mekânın tümü düzenlenirse kentin kentliye uyum süreci gerçekleşmiş olmaktadır. Kentsel mekânların hafızaları ve ruhları kent merkezlerine yansımaktadır. Kent merkezlerinin meydanları aracılığıyla toplumsalı yönlendirme gücü tarih boyunca sürmüştür.

Şekil 1- Kentlerin Tarihsel Evrimi

İlk kent yerleşimleri (M.Ö 10-7 bin)	Ürdün- Jericho
İlk kent yerleşimleri (M.Ö 5 bin)	Mezzopotamya ve Mezzo-Amerika ile eş zamanlı kent yerleşimleri.
İlk kent yerleşimleri (M.Ö 4 bin)	Sümerler, Asurlar, Frigler, Mısır ve İndus
Antik Yunan ve Ege Kıyıları (M.Ö 3500)	Atina, Isparta, Miletos Polis ve site yurttaşlığı.
Roma kentleri (M.Ö 500)	Helen, Bizans ve Roma dönemleri Kent meydanlarının pazar, güç ve siyasi işlevlerinin olduğu mekânlar.
Orta Çağ kentleri (5-13. yüzyıl)	Dini inanışa ve savunmaya yönelik kentler. Feodal üretim sistemi.
Rönesans kentleri (14-17. yüzyıl)	Aydınlanmanın başlangıcı gösterişli yapıların güç gösterisi olduğu kent meydanları.
Barok Kentler (17-18. Yüzyıl)	Rönesans döneminin mirasını devam ettiren çarpıcı, olağandışı mimari.
18. yüzyıl sanayi kentleri	Yıkılan surlar ve fabrika merkezli kentler.
20. yüzyıl modern kentleri	Liberal ve ulus devlet odaklı kent merkezleri.
20. yüzyıl dünya kentleri	Toplumsal yapıyı değiştiren anakentler.
21. yüzyıl postmodern ve küresel kentler	Hızlı tüketim ve değişim odaklı lüks konutlar ve kapılı topluluklar.

Kaynak: Tarafımdan oluşturulmuştur.

1.1.1. Dönüşen Kentsel Mekân

Mekân ve kent, günümüzde küreselleşme ve neo-liberal politikalar etkisiyle tasarım nesnesi haline gelip birbirleriyle yarışmaya başlamıştır. Özellikle tarihi kent merkezleri kent hayatına dâhil edilerek yaşayan kent alanları oluşturularak kentsel dönüşüm düzenlemeleri yapılmaktadır. Kentsel dönüşüm kentlinin yaşam kalitesini düzenlemek ve kentli bilincini ve kültürünü oluşturmak için var olmalıdır. Günümüzde kentlerin ihtiyaçları karşılayamadığı anlarda kentsel dönüşüm aradaki dengeyi kurmalıdır. Ancak, kentsel dönüşümden önce kentsel planlamaların olması gerekmektedir. Çünkü kentsel alanlarda öncelik var olanı yaşam standartları içinde tutmaktır.

Düzenlenebilir olgular olan kentlerde özellikle kamusal alanlar önemlidir. Örneğin, Helenistik dönemde Agora, Roma döneminde Forum, Orta Çağ döneminde Kale Kent, kentlerin kamusal alanlarını oluşturarak katmanlaşmış ve kentsel planlama örneklerini oluşturmuşlardır. Bu katmanlaşma birbiri üzerine birikerek toplumsal ve ekonomik ilişkileri düzenlemiştir (Göksu, 2012). Kentsel planlamanın birikme yapısı günümüze kadar gelen arkeolojik kentleri meydana getirmiştir.

Modern kentsel planlama döneminin temelleri de Rönesans döneminde atılmıştır. Rönesans döneminin kent planlamalarındaki etkisi Sanayi Devrimine kadar sürmüştür. Bu döneme kadar kent bir tasarım nesnesiyken Sanayi devrimiyle birlikte kentlere başlayan göçler nedeniyle niceliksel ve rasyonel planlanmaya başlamıştır (Göksu, 2012). Kent insanın ihtiyacına göre yaşamış ve bu dönemde kent merkezleri üretim mekânları haline gelmiştir. XX. yüzyıl başlarında dünya, kent planlamalarında mekân sayısal değer olarak kavranmıştır. Kent merkezlerinde biriken kapital, bu kez kenti bir değişim nesnesi haline getirmiştir. Tarihsel kent merkezlerinde çok katlı yapılar yapıldıkça ve kıyı şeritlerinde turizme yönelik inşaat izinleri verildikçe; ortaya çıkan arkeolojik yapılar koruma altına alınmadığı sürece kaybolmaya başlamıştır. Bu süreç dünya

ölçeğinde koruma bilincini ortaya çıkaran kent planlamalarını önemli hale getirmiştir. Ancak bu bilincin oluşması XX. Yüzyılın sonunu bulmuştur. Özellikle tarihi kent merkezlerinde meydanlar kentlerin hafızalarıdır. Kentsel koruma ya da yenileme sürecinde hafızasını yitirmiş bir kentin geleceği de sağlıklı olamamaktadır.

Özellikle 1980 sonrası dünyada ve Türkiye'de neo-liberal ekonomiler kentsel planlamaları da etkilemiştir. Yatırım alanları ucuz arsalar ve kent çeperlerine doğru yayılan yeni bir kapılı topluluk tasarımları şeklinde oluşmuştur. Bu dönem de tarihsel yapı üzerinde yıkıcı etkilere neden olmuştur. Kentsel dönüşüm yeniden yıkıp yapma doğrultusundan öznel yaklaşımlarla koruma yöntemine doğru kaymıştır. Çünkü XX. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkan postmodern kent planlamaları farklılıkların da mekânda üretilmesine yönelmiştir. "*Tarihsel alan yatırımların önünde engelken yatırımların bir parçası olmuştur. Arkeolojik sit alanları çizilmiştir"* (Göksu, 2012). Geçmiş, kentlerin yeni yaşam alanları haline gelmiştir.

Kentsel dönüşüm sadece yıkıp yapma değil, aynı zamanda planlama ve var olanı yaşatma olarak da kentleşme kavramı içerisindeki önemini korumaktadır. Kentsel dönüşüm arkeolojik anlamda da geçmiş ve gelecek arasında köprü kentler oluşturmalıdır. Akla gelen soru şudur ki; kent planlaması gerekli midir? Bilim gibi tarih de kırılma noktalarıyla doludur. Bu kırılma noktaları insanlık tarihi boyunca göçler, devrimler, savaşlar eşliğinde gerçekleşmiştir. Bu kırılmalar insan belleğinde bir huzur ve düzen ortamı isteğinin izlerini bırakmıştır. Bu bakış açısında planlama insanlığın mücadelesine bir dayanak oluşturmaktadır.

"Düşlerimizin cesaretini yaratan şey, onların başarılabilir olmasıdır"

Le Corbusier

1.1.2. Kentsel Tasarım ve Planlama

Günümüz dünyasında insanın mekânla kopmaz bir bağı olduğu gerçeği, kentleri toplumsallığın baş tacı yapmıştır. Özellikle, tarihi kentsel mekânlarda yerel ve özgün değerleri korumak için kullanılan kentsel tasarım "*yapı adacıklarına, komşuluk birimlerine ya da kentin tümüne, işlevlerini daha iyi yerine getirmesi ve göze güzel görünmesi amacıyla biçim verme süresi"*(Keleş, 1998: 82) olarak tanımlanmaktadır. Kentsel tasarım, kentsel mekânda yaşayanların yaşam kalitesini arttırmak için birçok disiplinden faydalanarak sadece binaları değil, kentin sokak ve caddelerini de düzenlemektedir.

Yapılı çevreyi ve kenti düzenleme, şekillendirme sanatı olarak kentsel tasarım bir bakıma planlamayı da bünyesinde barındırmaktadır. Aynı zamanda kentsel tasarım, özellikle kamusal mekânı şekillendirmektedir. Kamusal mekân, herkesin ulaşması gereken hizmet ve kaynakları bir bütün halinde kentte bulundurmaktadır. Kentsel tasarım, yapılı çevre ile kamusal mekân arasında ilişki kurmaktadır. Bu bağlamda, kentsel tasarım meydanlar, cadde ve sokakların insanla olan iletişimini sağlamaktadır. "*Kentsel tasarım, bir alan için vizyon oluşturulması ve bu vizyonun yaşama geçirilmesi için tüm beceri ve kaynakların seferber edilmesini gerektiren bir etkinlik alanıdır"* (Arısu, 2018: 236 ve Erginöz, 2017). Beceri ve kaynakların iyi kullanılmasını gerektiren durum, günden güne artan kent nüfusları ve bu artan nüfusun yaşam kalitesini tehdit etmesidir. Son yüzyılda insanların kentlerden beklentileri arasında en çok yaşam kalitesinin iyileştirilmesi bulunmaktadır. Kentsel tasarım yaşam kalitesini arttırmak niyetiyle ortaya çıkan bir etkinliktir. Çünkü XIX. yüzyıl kentleri yaşam zevkleri, mekân ve davranış ilişkisi, mücadele, eğlence gibi kavramlarla ön plana çıkmaktadır.

Özellikle, tarihi kentlerin hızlı değişime karşı yetmeye çalışması ya da değişime dirençli olması, tarihi kent merkezlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasında sıkıntılar oluşturmuştur. Bu bağlamda, ütopyalara ihtiyaç olmuştur ki, ütopyalar yaşam kalitesi adına kentsel mekânların en ihtiyacı olan tasarımlardır. Ütopyalardan beslenen kent tasarımları aynı zamanda farklı kanallardan da beslenebilmektedir. Estetik, peyzaj, form, tarih, yenileme, koruma, kontrol, güvenlik, politikalar, çevre, kamusal mekân diye çoğaltabileceğimiz bu kanallar kentsel tasarıma zemin hazırlamaktadır (Arısu, 2018: 236-237).

Kentsel tasarımın en önemli amacı sürdürülebilir kentleri ortaya çıkarmaktır. Tarihi kentsel mekânların sürdürülebilir olması, toplumların mekânın dönüşme sürecinde yaşadığı bunalımı atlatmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, kentsel tasarım insan ve mekân arasındaki bağı kuvvetlendiren bir sanattır. Kentsel planlamanın, peyzaj, mimari, kent sosyolojisi gibi birçok disiplinle bir arada olması çok yönlü ve etki alanı geniş bir eylem olmasından kaynaklanmaktadır. Disiplinler arası iletişim kentsel tasarımın çok boyutlu yapısından kaynaklanmaktadır. Mekân, zaman, çevre, aktörlerin çokluğu ve rehberlik bu boyutlar arasındadır. Mekân kentin ve toplumun ruhunun bir parçası olarak kentlerdeki dış mekânların, binalarla bağlantısı ve toplumu yönlendirmesinde bir bağdır. Kentsel tasarım, planlama ve mimarlık ile beraber bu bağı korumaktadır. Kentlerin değişimi tarihle ile bağlantılıdır. Tarihi kentler özellikle zamanla değişen çağa ayak uydurma konusunda kentsel tasarımın desteğine ihtiyaç duymaktadır. Kentsel tasarım çevreyi tarihi bir perspektif içinde görmek zorundadır (Altaban, 2013: 11). Aynı zamanda, kentsel tasarım kentte değişen yapılı çevrenin topluma olan sosyo-ekonomik etkisiyle de ilgilenmektedir. Bu ilginin amacı, sürdürülebilir kentler oluşturabilmektir. İnsan ve çevre ilişkisinde ise, kentte yaşayanların dış mekânı kullanımları ve kaynaklara ulaşımlarını değerlendirmek önemlidir. Kentsel tasarım kamusal mekânla bağlantılıdır. Yapılı çevrenin denetim altına alınması disiplinler arası birçok örgütü harekete geçirmektedir. Bu bağlamda, kentsel tasarım planlama ve mimari disiplinlerinin

tam ortasında durmaktadır. Tam da bu orta noktada değişim ve dönüşümleri yönlendiren disiplin kentsel tasarımdır.

Kentsel tasarım, kent ve mekân çalışmalarında XX. Yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Ancak 1950'lerde bir bilim olarak kabul edilmiştir. Postmodernizm sürecinin tasarımda oldukça etkisi olmuştur. Modern dönem kentsel tasarım, "*disiplinler arası bir alan olarak düşünülmekte ve normatif, faydacı ve pozitivist düşüncenin temelinde oturmaktadır"* (Cömertler, 2003: 217 ve Çetinkaya, 2011: 163). Postmodern dönemde tasarım çok boyutlu ve çok aktörlü, katılımcı süreçtir. Öncelikle, kentsel tasarım sanayi kenti sorunlarını çözmek için kullanılmıştır. Sorun çözme bahçe kent, güzel kent gibi ütopyalardan beslenmiştir. Kentsel tasarım kent hayatının en küçük sokağından, en büyük meydanına kadar içine işlemiştir. Yaşam kalitesi, kentte yaşayanların duyguları, yaşayışları doğrultusunda tasarımlar geliştirmek mekân ve kültür arasındaki kent sokağından yollarına kadar oluşan ince bağlantıyı kurmak kentsel tasarımın işidir. Kentsel mekânlarda tarihi alan yenilemelerinde toplumla bağı kurabilecek olan kentsel tasarım bahsedilen yaşam şartlarını iyileştirmede akılcı bir seçim olabilmektedir. Ancak günümüzde, planlama ile aynı çatı altında düşünülen tasarım, kapitalist mekân yapılanmalarının bir sahnesi olabilmektedir. Kentsel dönüşüm ise, kentsel tasarımın bir üretimi ve uygulaması olarak yansıtılmaktadır. Bu bağlamda, kentsel dönüşüme de bir problem çözücü olarak bakılabilmektedir. Öncelikle kavram kargaşası çözülmelidir. "*Planlama, politikalar doğrultusunda rasyonalizm çerçevesinde geniş bir zaman dilimi için yapılan düzenlemelerdir"*. Tasarım ise, "*bir kentsel alanın ya da imar planının çizim kurallarına uygun olarak, tasar, kesit, görünüş ve görünge biçiminde çizilmesidir"* (Çetintahra, 2011: 165). Bu bağlamda, tasarım ve planlama aynı kavramlar olmamakla birlikte bir bütün oluşturmaktadırlar. Tasarım, kentin daha iyi görünmesi ve toplumsal yapıyı daha sağlıklı kurması için kente biçim vermektedir. Planlama, sistemi mekân üzerinden üreterek yönlendirme yapmaktadır. Tasarım ise, planlamalara hız katmaktadır.

Kamusal mekânın dönüşmesi kentsel tasarım ile başlamakta ve denetlenmektedir. Böylece, kentsel yenileme ve koruma kapsamında bir peyzaj sanatı olan kentsel tasarım mekânla bütünleşmeyi kolaylaştırmaktadır. Kentsel tasarımın denetim işlevi kentsel kimliği, estetiği oluşturma ve kenti koruma gibi durumlarda planlama ile işbirliği yapmayı gerektirmektedir. Denetim ve hâkimiyet duygusu taşıyan kentsel tasarım bir bakıma kapitalist kentlerin kontrol gücünü oluşturmaktadır. Mekân iktidarlar tarafından kontrol edilerek kentlilerin mekânla olan ilişkisini piyasa odaklı yönlendirmek kentsel haklarla bağdaşmayan bir durumdur. Mekânın üzerinde egemenlik kurma arzusu korku salma ve egemeni görünür kurmak için ortaya çıkan bir arzudur. Özneler böylece güvenlik kavramıyla denetim altına alınabilmektedir. Kapılı mekânlar denetimi kolaylaştırmaktadır. Denetimi kolay hala getiren durum da kentsel planlamalardır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra finans, mekânsal yeniden yapılandırmanın devlet eliyle kentsel mekânı şekillendirmesi üzerine kullanılmıştır. Kent artık tüketim nesnesi olarak yeniden üretilmiştir. Bu durumun başlıca göstergeleri, sınırları olan topluluklar, sınıf farkı oluşturan banliyölerdir. Kapılı topluluklar Foucault'un (Soja, 20017: 205) denetim toplumuna vurgu yapabilmektedir. Toplumsal disiplin ve mekânsal farklılaşma coğrafya üzerinden tahakküm kurmaktadır. Özne mekânı üretmektedir. Ancak kısa bir süre sonra mekân özne üzerinde psikolojik, ekonomik ve politik tahakkümler kurmakta ve mekân somut olarak sınıf çelişkilerini doğurmaktadır.

Modern kent mitini gerçekleştirmek için denetimi elden bırakmayan kapitalist kentler kent tasarımcı ve planlamacılarını iktidar olarak baş tacı yapmıştır. Bu bağlamda, tasarım ve planlama gerekli midir? Tasarım ve planlama kentlerin geleceği açısından önemlidir. Ancak günümüz ekonomilerinde kentli hayatını meta halinde gören tasarım ve planlamalar kentlerin o akışkan ve organik yapısına zarar vermektedir.

Küreselleşen ve hızla rekabet eden kentler, sermaye birikimlerini sağlamak için kentsel tasarımın ilkelerinden hizmet ederek kentsel dönüşümle örtüşmeye

başlamaktadır. Kavramlar iç içe girmiş ve muğlaklaşmıştır. Bu muğlaklığı kaldırabilmek için kentsel tasarım insan ve mekânı "*insani ölçekte"* (Çetintahra, 2011: 169) kullanmalıdır. Planlama kavramı kent sahnesine tasarımdan daha önce çıkmıştır. Bu bağlamda planlama da irdelenmelidir.

Kentsel planlama, XIX. yüzyılda büyük Avrupa kentleri tarihsel duvarlarını yıktığında, Amerika kentlerinin ise hiç duvarları olmamasıyla büyük kentlerin kırlara doğru hızlıca büyümesiyle ihtiyaç haline gelmiştir. Bu hızlı büyüme konut, yaşam, toplumsal ilişkilerde aksaklıklar, adaletsiz mekânlar ve eşitsizlik oluşturduğunda XX. yüzyıl ideal kenti aramanın ve bu arayışlar kent ütopyaları oluşturmanın yüzyılı olmuştur. Kent ütopistleri tükenmiş kentlerde toplumların başka herhangi bir amaçtan daha çok yeni kentlere ihtiyacı olduğunu savunmuştur (Fishman, 2002: 108-117). İdeal kent arayışı kentsel planlamaları ortaya çıkarmıştır. Howard'a (Fishman, 2002: 108) göre, eski kentler işlevlerini yitirmiştir. Planlamanın iyi ve adaletli yapılması yeni kent düşlerinde baş eylem olmuştur. Howard, Wright, Le Corbusier gibi kent ütopistleri, bozulmamış kırsal alanda yeşil kuşakla kaplı bahçe kentler, bireyciliğin hüküm sürdüğü geniş dönüşümler, geometrik ışın gibi yükselen katmanlı kentlerin yeni kentler olduğunu savunmuşlardır. Howard, Wright, Le Corbusier'in hayali tasarımlarını beton, otoyol ve gökdelenlerle planlamacılar gerçekleştirmeyi denemişlerdir. Jacobs (2011:454) ise, ideal kent arayışı yerine kentin doğanın bir parçası olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu fikir organik mahalle ve cemaat bakış açısıyla yine bir planlama düşünüşüdür. Kent zaten doğadadır. İdealize edilmiş mekânlar yerine hayatın içindeki kentlere odaklanılması gerekmektedir. İdeal kenti aramanın ve ütopyaların gerekliliği önemlidir. Ancak, toplumsal gerçeklik kökten değiştirilip üzerine yeni bir dünya kurulmasının da mekânsal ve toplumsal sıkıntıları olmaktadır. XX. yüzyıldaki kentsel mekânların düzenlenmesinde sanayi sorunlarını aşıp, nüfus sorunları ve yaşam kalitesi adına sorunlar oluşturan kentler için, kent planlamacıları, mühendis ve mimarların yeni bir dünyaya dair hayalleri büyük olmuştur.

Postmodern dünyada kentler, özneler, mekânlar parçalanmakta ve her seferinde yeniden kurulmaktadır. Kentsel tasarım, kent, toplum ve mekân ilişkileri bağlamında birçok küçük değişkenin varlığının baştan kabul edilmesini ve tasarım süreçlerinin her aşamasında bu değişkenlerin arasındaki ilişkinin önemsenmesi gerekmektedir. Postmodern mekân anlayışıyla günümüz dünyasında mimari ve kentsel tasarım pratiğinde; kurgu, parçalanma, kes yap ve eklektizm vardır (Harvey, 2006 ve Çetin, 2008: 122). Aynı zamanda kentlerin karmaşasında kargaşa duygusu da hâkimdir. Mekân, mülkiyet ve kent sürekli üretilip, tüketilmekteyse kentsel tasarım da aynı aşamalardan geçmektedir.

Mekân karşısında kentsel tasarım projeleri otoritelerin kent mekânına atfettikleri değerler üzerinden üretilmektedir. Böylece kentte yaşayanlar ile tasarım ve planlamalar çatışmaya başlamaktadır. Tasarım kentsel mekânların odağında bir sanattır. Planlama ise, düzenleme anlamını taşımaktadır. Planlama tertip etme, düzenleme anlamına gelirken, tasarım yaratıcı bir eylemdir. Bu anlamda kent planlaması ve kentsel tasarım bir teknik ve sanattır. (Vardar, 2012: 81). Kentsel mekânların planlaması ve tasarımı yaratıcı bir düzenlemedir. Aynı zamanda kentlilerin ve iktidarın karşılıklı etkileşimiyle politik süreçleri de kapsar. Planlama, XVIII. yüzyılın feodal kentlerin yıkıldığı ve sanayi süreçlerinin mekânları karmaşıklaştırdığı dönemde ortaya çıkmıştır. Planlama, sanayi sonrası kentlerde ve hatta II. Dünya Savaşı sonrası kentlerinde anlaşılmaya başlamıştır. Planlama sadece bilim değil, aynı zamanda bir siyasettir. Karar alma, yer seçme, tercih yapma ve yön verme eylemlerini de bünyesinde taşımaktadır.

Planlamanın en çok kullanıldığı 1960'lı yıllardan sonra, Harvey ve Castells (Göksu, 2012: 55), planlamanın kapitalist devletin bir fonksiyonu olduğunu ve farklı gruplar arasında uzlaşma sağladığını düşünmüşlerdir. Sermayenin birikimi planlamayla birlikte artı değer oluşturmaktadır. Planlama gerekli midir? Kapitalist sistemin varlığını sürdürdüğü düşünülürse planlama da varlığını sürdürmektedir. Planlamanın gerekliliği tartışması yerine, planlama nasıl adil hale getirilebilir tartışması daha mantıklı olacaktır. Planlama iş birliği ve girişimcilikle

desteklenebilirse katılımın olduğu bir yapı oluşacaktır. Zaten 1990'lardan itibaren stratejik mekânsal planlama, özel sektörden ödünç aldığı koordinasyon özelliğiyle yeni planlama anlayışlarına yol açmıştır (Göksu, 2012: 54). Aynı zamanda, kentteki sınıfsal yapıların aktif katılım sağladığı planlama anlayışları adil kent ideallerinin gerçekleşmesini sağlayabilecektir.

Kent planlamacılarına göre ekonomik ve sosyal çeşitlilik kentlerin yaşamı için önemlidir. Bu bağlamda, kentsel planlama ve tasarım kenti canlı tutamaktadır. Planlamanın gerekliliğini Jacobs (2011:328), kentlerin yaşanabilir olması için ihmal edilen koşulların yerine getirilmesi olanağında vurgulanmıştır. Böylece, kentsel dokuda yoğunluk sağlanmış, çeşitlilikler bir arada yaşamış olacaktır. Bir bakıma kentsel tasarım da kentsel planlamanın modern kent mitine karşı tepkisi olarak doğmuştur. Modern kent planlaması, kent planlarını konut, dinlenme, çalışma ve ulaşım olarak parçalayıp birbirinden ayırarak yapmıştır. Yapıların planlanmasında açık mekânlar ve yeşil ön planda tutulmuş ve geleneksel kentsel dokuyu zedeleyen uygulamalar oluşmuştur. Kentsel tasarım yaratıcı bir eylem olduğu için kentin kültürel düzeyiyle de ilgilenmektedir. Örneğin, başarılı tarihi çevre tasarım projeleri kültür anlamında tarihe olumsuz bakan bakış açılarını değiştirmektedir. Böylece, duyarlılık kültürü oluşmaktadır ve yaşam kalitesi değişmektedir (Vardar, 2012: 82).

Neo-liberal ekonomiler tüketim olgusunun cazibesiyle kentsel planlamalar ile hızlı bir şekilde kentsel mekânları dönüştürmektedir. Toplumsal duyarlılık kazanmayan mekânlar toplumsal farklılaşma yaşamaktadır. Kentte farklılaşan mekân, özgürlüğün kısıtlanması ve kentin tarihsel olarak geçmişinin zedelenmesi demektir. Planlama, yerel ve geleneksel olanı gelecekle birleştirmelidir. Çünkü kentlerin toplumsal belleği vardır. Toplumsal bellek, mekânın okunabilir ve yaşanabilir oluşuyla ilgilidir. Planlama süreçleri, bu toplumsal belleğin kentte yaşayanlarla birlikte oluştuğunu kabul ederek gerçekleşmelidir (Bilsel, 2006: 58).

Modern kent, belli sınıflar için ulaşımı sağlanabilen mekânlar olursa bütün toplumsal yapı yaşama ve barınma hakkını kullanamamış olmaktadır. Bu

bağlamda, kentsel planlamalar, öncelikle herkesin erişebileceği kamusal mekânlar üzerinden adil bir şekilde düşünülmelidir. Örneğin, kentsel dönüşümün kamusal mekânı daraltmaması gerekmektedir. Kamusal mekân nasıl daralmaktadır? Kentsel toprak özelleştirilirse kamusal mekân daralmaktadır. Özelleştirme kolektif katılıma engel olmaktadır. Kapalı ve ulaşılamaz hale gelen mekân kentsel ayrışmaya neden olmaktadır. Bu durumda, sosyal sınıflar mekânda ayrışmakta ve temas hali ortadan kalkmaktadır. Kentsel ayrışmayla birlikte, modern kentin sınıf çatışması yaşamaması gerekmektedir (Kurtuluş, 2012: 53).

Kentin kültürünün ve olanaklarının belli bir sınıf kullanımında kalmaması için ütopyalara ve tasarıma ihtiyacı vardır. Bu tartışılan kavramların varacağı nokta mülkiyet kavramıdır. Özellikle kamusal mekân geniş tutulmalı ve kentlerin merkezleriyle birlikte tarihsel doku mülkiyetsiz hale getirilmelidir. Planlamanın oluşturduğu sorunlara çözüm, katılımcı ve çok boyutlu bir tasarım olabilmektedir. Kentlerin kullanıcıları tasarım ve planlama süreçlerine dâhil edilmeli ve ulaşım, erişilebilirlik tüm kentliler için sağlanmalıdır.

1.2. Kentsel Dönüşüm

Kentler, kalabalık, karmaşık, yoğun gibi birçok sıfat ile nitelendirilebilmektedir. Ancak iyi planlanmış kent sokakları karmaşıklıktan ziyade bireye yaşam alanı oluşturur. Kent sokakları insanların yaşam şekline göre planlanırsa o kent meydanı hiçbir zaman çöküntü bölgesi haline gelmez. İnsanların kent meydanlarını kullandığı geliş gidiş saatleri, çocuklar için kaldırımların genişliği, yayalar için de aynı şekilde kaldırımların kullanım amacına uygun olması kentin hareketliliğini arttırır.

Sokakların birbirleriyle buluştuğu köşelerinin meydanda, binalarının alçak, parklarının göz önünde, kaldırımlarının geniş olduğu kent yapılanmaları geleneksel bir kent planını aşmaktadır. Kent planlaması, daha çok pazarlama ölçeğinde yapılmaktadır. Oysa kenti kent olarak yaşatan en önemli unsur olan

insan faktörü yok sayılmamalıdır. İnsanın yaşayabileceği ve nefes alabileceği bir mahalle kavramını savunan Jacobs (2011: 212), "*Köşedeki bakkala yer bırakmalıyız"* söyleminden etkilenmiştir. Bu bağlamda, hepsi aynı anda inşa edilmiş büyük bina grupları geniş bir kültür, nüfus ve ticaret çeşitliliğini barındıramamaktadır. Ancak, kentlilerin yeni yapılara değil, iyileştirilmiş yaşam alanlarına ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaç da kentleri sağlıklı kentsel planlama ve kentsel dönüşüm kavramına götürmektedir.

Büyük kentlerin kaldırımlarında yürürken insanların en çok görmek istediği manzaralardan biri eski binaların yeniden kullanıma açılmasıdır. Jacobs (2011: 213), tiyatro yapılmış bir garaj, kasaptan bozma bir lokanta, matbaa olmuş bir dans okulunu bu durumu örneklendirmek için kullanmıştır. Kent planlaması aynı zamanda idealist tasarımlar ve doğayı korurken kentleşmek duygusu da yaratmıştır. Bu duygunun büyük bir örneği Howard'ın Bahçe Kent tasarımıdır. Tarım kuşağıyla çevrelenmiş kendi kendine yetebilen ve yoksulları da içine alabilen şehirler kentlerin karmaşıklığını azaltabilir düşüncesi oluşturmuştur. Howard, bu programı 1898'de Londra'nın büyümesini durdurmak için oluşturmuştur. Bu kent ütopyasında sanayi alanları da, sanayiye özel ayrılmış belli alanlara yerleştirilecekti. Yaşama alanlarına okullar, evler, yeşil alanlar inşa edilecekti. Howard'ın fikirleri 1920'ler Amerika tarafından benimsenmiştir. Mumford, Stein, Wright ve Bauer kendilerini âdemi merkeziyetçiler olarak nitelendirmişlerdir. Bu kent plancılarının amacı kentlerin nüfusunu seyrekleştirmek, kentlerin nüfusunu kasabalara bölmektir (Jacobs, 2011: 213).

Kentlerin planlanmasında kentliye geniş kullanım alanı açmak önemlidir. Örneğin, caddelerde kaldırımların varlığı ve genişliği güvenliği sağlamaktadır. Jacobs'un (2011:215) kentsel planlamalarda kaldırımları daraltınca çevrede suçun ve kazaların ayrıca düzensizliğin artması konusundaki gözlemi yerindedir. Aynı zamanda kent sakinlerinden biri de çocuklardır. Kaldırımları ve parkları oyun için kullanan çocuklar yoğun trafiğin olduğu ve oyun alanlarının azaldığı kentlerde güvende olamamaktadırlar.

Trafik sıkışıklığı, makineleşmenin en net belirtisidir. Makineler için yapılmış caddeler, sık sık tüketim mesajı veren sıra sıra dükkânlar ve alışveriş merkezleri kentin yoğunluğunu tüketim odaklı hale getirmiştir. Dışarısı güvensizdir çünkü tanışıklık azalmıştır. Köşedeki bakkal amcanın olmadığı bir sokağa kimse çocuğunu salmamaktadır. Kentsel gelişim kuramları güvensizlik hissini çözebilmek, kalabalığın huzur içerisinde yaşamasını sağlamak için ortaya atılmıştır. Hayata geçen kent planlamaları bu amaçlara hizmet edebilmiş midir? Yoksa çöküntü alanı olmaktan kurtarılan kent merkezi bir süre sonra başka bir çöküntü alanı mı oluşturmuştur? Bu soruların cevaplanabilmesi ya da oluşturulan planların sonuçlanması için kentsel dönüşümü de iyi anlamak gerekmektedir.

Kentsel dönüşüm toplumu iyileştirmek adına oluşturulurken rant kısmı da ağır basmaktadır. Çoğu dönüşüm projesinde rant kaygısıyla sosyal değişim göz ardı edilmiştir. Ayrıca XIX. yüzyıl kentlerine alternatif olarak tasarlanan kent planlamaları olan Howard'ın Bahçe Kenti, Corbusier'in Işınsal Kentleri ve korunaklı planlar gibi iddialı projeleri yalıtılmışlıkla kent sorunlarının çözülebileceğini düşünmüştür. Fizik bilimlerinin mantığıyla kentlere bakılırsa sonuçta sosyal ve doğal sürecin birlikte işlediği görülemeyebilir. Kentlerin doğayla iç içe olarak bırakılması gerekmektedir. Yalıtım yerine doğa, kent, kentli üçgeni içinde sosyal değişimi de ön plana alarak dönüşümler tasarlanmalıdır.

Türk Dil Kurumu (TDK) tanımına göre (2017: 445) kentsel dönüşüm, "*kentin imar planına uymayan, ruhsatsız binaların yıkılıp, planlara uygun olarak toplu yerleşim alanlarının oluşturulması*" olarak tanımlanmakla beraber tam olarak kavramı açıklayamamaktadır. Yeniden hayat verme, canlandırma işlevleri de kullanılırsa daha açık bir tanım olabilmektedir. Ayrıca, zaman içerisinde boşalan ve eskiyen kent alanlarını yenilemek de kentsel dönüşüm tanımları içerisinde yer almaktadır (Armağan, 2014: 64). Dönüşüm kelimesinin anlamı, "*olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, şekil değiştirme, tahavvül, inkılap, şekil değiştirme"* (TDK, 2017: 248) olarak verilmektedir. Farklı bir biçim ve yeni bir durum olarak tanımlanan dönüşüm, kentsel dönüşümün temel bakış açısının

yeniden yapma, değiştirme olarak ifade edildiğini göstermektedir. Kentsel dönüşüm tanımında ise, plansız, kuralsız yapıları kurala uygun inşa etmek varken toplu yerleşim yerleri ifadesi ile sonuçlandırılmıştır. Oysa kentsel dönüşümün sadece yıkıp yeniden yapma ve toplu konut yapma işlevi yoktur. Kentsel dönüşüm toplumsal yapıyı da kentlere uyumlu hale getirmek, kent kültürü oluşturmak, koruma, sağlıklı hale getirme, yenileme işlevlerini de barındırmaktadır. Aynı zamanda fiziksel ve toplumsal çökmeyi engelleyerek yaşam kalitesini arttırma işlevine de sahiptir.

Roberts'e göre (2000: 9), kentsel dönüşüm, kentin birçok fırsatlarından kentlinin faydalanması için kentteki değişimleri kentsel alan üzerinden planlamaktır. Fırsatlar ve kaynakları doğru kullanabilmek de kentsel dönüşümün hedefleri arasında olmaktadır. İnsanların yaşadığı yerdeki problemleri mekân ekseninde çözerken toplumsal iyileşmeyi sağlamak kentsel dönüşümün amaçlarından biridir. Kentsel dönüşüm, kullanım niteliğini kaybeden fiziksel ve sosyal kent alanlarının yeniden düzenlenmesi, yapılandırılması, aynı zamanda fiziki ve sosyal açıdan kullanılabilir duruma getirilmesidir. Yeniden yaşama kazandırılma süreci olarak da ifade edilebilmektedir. Ekonomik, sosyal ve fiziksel etmenlerin olumsuz etkisi değişim sürecini gerektirmiştir. Ayrıca, kentsel dönüşüm, "*bütün yenileme kavramlarını eş zamanlı olarak kapsayan, sürekliliği olması gereken (sürdürülebilirlik) ve her aşamada toplumun bütün katmanlarını içermesi gereken çok boyutlu bir süreç"* olarak tanımlanabilmektedir (Yüksel, 2007: 4). Kentsel dönüşüm sadece şehir ve bölge planlamacıların işi olmamakla birlikte en önemli aktör kentin içerisinde yaşayanlardır. Sivil Toplum örgütleri, kentli ve belediyeler kentlerin yenilenmesi ve dönüşümü konusunda iş birliği yaparsa toplumsal yapı ile iç içe düzenlenmeler oluşabilmektedir. Bu bağlamda, dönüşüm çok aktörlü ve çok boyutlu bir kavramdır.

Kentsel dönüşüm çevresel koşullara uyum sağlamayı amaçlayan bir planlama olmak durumundadır. Aynı zamanda, tüm aktörler kentsel dönüşüm sürecine katılırlarsa, o planlama amacına ulaşabilmektedir. Eğer, kent hayatında sosyal

dışlanma azaltılabiliyorsa ve fiziksel koşullar toplumsal ihtiyaçlara cevap verebiliyorsa kentsel refah oluşacak ve kentsel dönüşüm planlamalarını hedefine ulaşacaktır. Bu bağlamda dönüşen alanlar şehrin büyük bir bölümüyle bütünleşmelidir. Toplumsal yapı ve toplumsal ihtiyaçlar sürekli değişmektedir. Her değişen şart kentin doğasını da bu değişime ayak uydurmak zorunda bırakmaktadır. İnsansız bir değişim ve değişim geçirmeyen bir kent düşünülememektedir. Değişim sürecine uyum sağlayamayan kentler çöküş sürecine girmektedirler. Öncelikle fiziksel çöküntü oluşan alan zamanla sosyal çöküntüye sebep olmaktadır. Bu bağlamda, yenileme öncelikle fiziksel açıdan köhneleşmiş kentsel alanlarda yapılmaktadır. Özellikle tarihi alanlar işlev dışı kaldığında, kolayca çöküntü alanına dönüşebilmektedir. Sosyal bilimciler fiziksel yapının toplumsal yapıya etkisini ele alırken, şehir ve bölge planlamacıları, mühendisler ve mimarlar fiziki yapının kent içerisindeki durumunu ele almaktadır.

Kentsel dönüşümün fiziki, sosyal, ekonomik ve yönetsel olmak üzere dört boyutu vardır ve bu boyutlar birbirlerine bağlı işlemektedir. Fiziki yapı, sosyal yapıya müdahale ederken, kentin ve kentlinin ekonomik durumu ve yapılan yatırımlar kentsel alanı etkilemektedir. Yasal açıdan da kentliyi sürecin içine dâhil etmek çok önemlidir. Sosyal süreçleri ise yönlendiren etmenler mekân üzerinden o mekâna ulaşım, estetik yapı, kent meydanlarındaki aktiviteler, ulaşım, suç ve toplumsal dışlanma, vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının projelere katılımı yönlendirmektedir. Dönüşüm alanlarının iş olanakları ve toplumsal refah ekonomik unsurları oluştururken, liderlik, vatandaşların katılımı, çıkar gruplarına da önem vermek yönetsel boyutu belirtmektedir (Armağan, 2014: 64). Kentsel dönüşümün aynı zamanda yaşam kalitesini arttırıcı başarılı bir ekonomik kalkınma ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmak, planlama ve tasarım sürecine çok aktörlü bakmak gibi amaçları da vardır (Akkar, 2006: 30).

1800'lü yıllardan 1945'lere kadar dünyada uygulanan kentsel dönüşüm planları, fiziksel ve toplumsal bozulmaya karşı kentsel yenileme şeklinde

olmuştur. Dünya genelinde kentsel dönüşüm, XIX. yüzyıl Avrupa'sında hızlı büyüme ve sanayileşme nedeniyle çöküntü alanı oluşturan kent alanlarını yeniden yapma, yenileme çabasıyla talep görmüştür. Sanayileşme, kent nüfusunu düzenleme, bölgelere ayırma, nüfus sorunu, sanayi etrafında yeni konut alanları ve toplumsal değişim gibi süreçleri kentleşme sorunlarının tam ortasına koymuştur. "*XIX. yüzyılın ikinci yarısında ilk kentsel yenileme projeleri kamusal alanları arttırmak olmuştur. Park hareketi başlamış, bunun sonucunda doğayı kente getirme çabası doğmuştur. 1844'te Liverpool'da Birkenhead Parkı, 1845'te Londra'da Victoria Parkı ve 1863'te Newyork'ta Central Park yapılmıştır"* (Akkar, 2006: 30). Paris'te 1850'li yıllarda Haussman öncülüğünde[1] gerçekleşen kentsel yenileme projesinde geniş bulvarlar ve geniş caddelere yer açılmış, Paris yıkılıp yeniden yapılmıştır.

II. Dünya Savaşı nedeniyle Avrupa'da oluşan büyük yıkım sonucu tekrar yapılan kentler her düzenlenişinde farklı bir toplumsal ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Savaş sonrası kentsel dönüşümün amacı yıkılan kentleri onarmak olmuştur. Böylece kentsel yenileme çalışmaları kurumsallaşmıştır. 1940'lı yıllardan sonra Batı kentlerinde gelişme kent çeperlerine sıçrayarak banliyöleşme başlamıştır. 1970'lerde bozulan çevre ile toplumsal yapı arasındaki bağlantı kabul edilmiş, 1980'lerdeki hızlı değişim kentsel yeniden canlandırmayı gündeme getirmiştir. Gelişmiş ülkelerde sanayi kent dışına çıkmaya başlamış ve alt kentler oluşmuştur. Kent meydanları daha önemli ve kamusal alanın gücünü gösteren gösterişli mekânlar olmuştur. Boşalan kent merkezlerinde çöküntü alanları oluşmaya başlamıştır. Kent içerisinde çöküntü alanları ekonomik olarak ömrünü tamamlamış kent bölümleri, tarihi kent alanları, gecekondu alanları, köhneleşmiş yerler, kaçak yapılar, doğal afet alanları olarak sıralanabilmektedir (Armağan, 2014: 67). Kentsel dönüşüm bu alanları işlevsel hale getirerek kente geri kazandırmayı amaç edinmektedir. Aynı zamanda, işlevsel hale gelen kentsel alan ekonomik anlamda gelişirken, kentsel dönüşüm öncesi orada yaşayan kentliyi de

[1] 1853 yılından itibaren bir değişimin gerekli olduğu kanısına varılan Paris, dönemin Seine bölgesi valisi Baron Eugène Haussmann ve Fransa lideri III. Napoléon, sosyal ve ekonomik yaşamı doğrudan devletin yönettiği otoriter bir yaklaşım çerçevesinde yeniden inşa edildi.

dışlama tehlikesindedir. Toplumsal dışlanma yaşanmaması için yerinde ve o alanın sosyal koşullarına uygun dönüşüm yapmak önemlidir. Tarihi kent alanları için de kentin kimliğine uygun yeniden canlandırma yapılmalı, tarihi alan doğal afet bölgesindeyse ve her şekilde bütüncül bakılarak çevresi de düzenlenmelidir.

Geç sanayileşen ülkeler ise anakentlerde aşırı nüfus yoğunluğu yaşamaya başlamıştır. Bu ülkelerde kontrolsüz kentsel yayılma başlamış, kent çeperlerinde gecekondulaşma başlamıştır. Türkiye'de 1950'li yıllarda Ankara ve İstanbul kentlerinin gelişim süreçleri bu kontrolsüz yayılmaya örnek olarak gösterilebilmektedir (Armağan, 2014: 66). 1928 yılında Ankara için oluşturulan Herman Jansen planlamasında 50 yıllık sürede 300 bin nüfus öngörülmüştür. Ancak nüfus 50 yıl olmadan fersah fersah aşılmıştır. Yapılan ilave plan ile de Ankara'daki hızlı göç ve büyüme durdurulamamıştır. Planlarla engel olunamayan kontrolsüz gecekondulaşma ve büyüme sorunlarına bir saptama olarak Falih Rıfkı Atay'ın *Çankaya* adlı kitabındaki "*nerede bir imar planı değişikliği görürseniz, orada bir yolsuzluk bulunduğuna hükmedebilirsiniz"* ifadesidir (Atay, 1968 ve Keleş, 2010: 259).

1970'li yıllarda dünyada kentsel bozulma bir hastalık olarak görülmektedir. Bu hastalık kent merkezlerinde çöküntü alanlarına sebep olmuştur. Üretim mekânından tüketim mekânına dönüşen kentler bir pazar ekonomisiyle yarış içerisine girmişlerdir. Kentlerde tüketilen unsurlar ise marka ve kimliktir. Bu bağlamda, 1980'li yıllarda Amerikan ve Avrupa kentleri kentsel dönüşüm kavramını kent merkezlerine gelen nüfusun kontrolünün yanında finans mekânları oluşturmak için kullanmışlardır.

Sanayileşmenin getirdiği hızlı değişim, aşırı nüfus artışı, bilinçsizlik, doğal afetler, savaşlar kentleri bozmakta ve yeniden düzenlemeye zorlamaktadır. Zamanla tarihi ve kültürel değerlerin ve sosyal boyutun da önemli olmasıyla kentsel dönüşüm daha karmaşık bir hal almıştır. Kentlere olan yoğun göç, kent çeperlerinde gecekondulaşma ve çarpık kentleşme kavramlarını da ortaya çıkarmıştır. Çarpık kentleşme sadece fiziksel değil sosyal etkilere de sebep

olmaktadır. Dar gelirlinin yaşadığı mekânlar olarak gecekondular konut ihtiyacını karşılar hale gelmişse de sosyo-kültürel ve yasal sorunlar ortaya çıkarmıştır. Kentsel dönüşüm yasalarıyla düzenlenmeye çalışılan gecekondu alanları yoksul kesimin uyum sorunu yaşamasıyla daha da dışlanmıştır. Bu bağlamda dönüşen mekân ekonomik yönden değerlenerek dar gelirliyi yerinden etmektedir. Kent merkezinde yapılan değişimler kentli hakkı kavramını ortaya çıkarmıştır. Kent hakkı bir dayanışma türü olarak görülmektedir. Günümüzde de süren bu değişim ikili kültürel yapı oluşturmuştur. Dinamik yapılı olan kentler mekânı sürekli yapılandırmaktadır. Bu yapılanma finansal kaygılarla devam eder, sosyal boyut planlamalara katılmazsa dönüşüm fayda sağlayamamakta, yeni sosyal sorunları beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de kentleşme hızı II. Dünya Savaşı'ndan sonra atmıştır. Cazibesini yitiren kırsal alanlardan büyük kentlere ulaşım imkânı artmıştır. 1960-1990 yılları arası hızla artan göçlerle 2000'li yıllarda ülkenin %65'i kentlerde yaşamaya başlamıştır. Günümüzde 44 milyon kişi kentlerde yaşamaktadır (Keleş, 2010: 59). Bu bağlamda, dünyada ve Türkiye'de artan ihtiyaca yönelik kentsel planlama da önemli hale gelmiştir. Çünkü özellikle anakentlerin sürdürülebilirliği geçmiş ile geleceği bir bütün olarak düşünmekten geçmektedir. Kentsel koruma, kentsel yenileme, kenti sağlıklı hale getirme kavramları hem tarihi kentlerde hem anakentlerde kentsel planlama ve kentsel dönüşüm gündemine girmektedir. Kentsel planlama yeni bir kavram değildir. "*Mısır, Mezopotamya, Yunanistan ve Ege Adalarında gelişen uygarlıkların kentlerinde, belli bir plana göre düzenlenmiş olduklarını gösteren kanıtlara rastlanır"* (Keleş, 2010: 103). Ancak kent planlamasının bir bilim haline gelmesi XIX. yüzyılı bulmaktadır. Modernleşmenin etkisiyle hızlı değişim süreci kentsel planlamanın bilim haline gelmesi ihtiyacını doğurmuştur. Tarihsel çerçevede kentsel planlamayı sanayi devrimi, ticaret ve bankacılık etkilemiştir. İngiltere ve Paris'te sağlıklı hale getirme ve koruma olarak ön plana çıkmıştır. 1890'lı yıllarda güzel kent, 1910'larda pratik kent, etkin kent, 1933'de kanunlar doğrultusunda kent planlamaları ortaya çıkmıştır (Akdemir, 2009: 10).

Kentsel dönüşümün amacı kentteki düşük gelir gruplarının kent kültürüne dâhil edilmesidir. Ancak neo-liberal politikalar sınıflar arası bir kopuş yaşatmakta, mekânlar ayrımlaşarak toplumsal mesafeyi arttırmaktadır. Dönüşüm alanlarında dönüşümü yaşayanlar sürece dâhil olamamakta, kentsel alanları terk etmektedirler. Alt gelir grupları günümüzde de kentsel alanlardaki kentsel dönüşüm konularında fikir sahibi olamamaktadır. Ancak kentin bir kimliği ve hafızası vardır. Bu kimlik ve hafıza yitirildiğinde hafıza kaybı, toplumsal çöküşü de beraberinde getirmektedir. Fiziksel mekânın birden ve kentlilere uyumsuz bir şekilde değişimi toplumsal çözülmeye neden olmaktadır. Kültürel öğeler ve gelenekler, modern yaşam tarzı arasında bir denge kuramazsa, dönüşen kentsel alanlardaki çöküntü başka kentsel mekânlara taşınabilmektedir.

1.2.1. Kentsel Dönüşüm Politikaları

Bu bölümde kentsel dönüşüm yöntemleri olarak kentsel yenileme (Urban Renewal), kenti sağlıklı hale getirme (Urban Rehabilitation), kentsel koruma (Urban Preservation/Conservation) ve soylulaştırma incelenmiştir. Çalışmanın temel konusu olan tarihi alan yenilemeleri uygulamalarında genellikle kullanılan kentsel koruma, sağlıklı hale getirme ve dolaylı olarak soylulaştırma kavramları ile bağlantı kurulmuştur.

1.2.1.1. Kentsel yenileme (Urban Renewal)

Yerleşim bölgeleri ve bölgedeki yapıların durumu göz önüne alınarak iyileştirilmesi mümkün olmayan alanlardaki yapıların tümünü yıkıp yeniden inşa etme sürecidir. Fiziksel mekânın yıkılarak yeniden yapılması olarak tanımlanmaktadır. Kentsel yenileme "*kentin eskimiş, çöküntü haline gelmiş alanlarına, güncel sosyo-ekonomik koşullara uygun olarak müdahale edilmesidir* (Armağan, 2014: 71). Sistematik bir şekilde eskiyi yıkıp yeniden inşa etme sürecidir. Yenileme kamusal olarak başlayan, özellikle Avrupa'da Paris kenti için oluşturulan Haussman tipi yenilemelerle günümüze gelmiştir. Bu tarz yenilemeler, geniş caddeler, gösterişli meydanlar ve gösterişli kamu binalarıyla yapılan

yenilemeler olmuştur. Kentsel yenilemenin sosyal iyileştirme boyutunun yanında ekonomik boyutu da vardır. Yenileme kentsel alanı cazibe merkezi haline getirirken, yeni yatırımlar için fırsatlar oluşturmaktadır. Türkiye'de Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabalarıyla ahşap evlerin yıkılıp yerine tuğladan evler yapılması, dar sokakların yerine geniş yolların açılması ve parkların yapılması kentsel yenileme çalışmalarına örnek verilebilmektedir. Aynı zamanda Cumhuriyetin ilk yıllarında başkent Ankara yeniden inşa edilmiştir. Çöküntü alanı haline gelmiş kent alanlarının yeniden inşa edilerek kente kazandırılması amaçlanmıştır.

Yenilemenin amacı yoksul bölgeleri sosyal, fiziki ve ekonomik olarak kalkındırmaktır. Özden'in (2016: 44) tanımına göre, "*zaman içerisinde eskiyen, köhneleşen, yıpranan, sağlıksız gelişen ya da potansiyel arsa değeri üst yapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, altyapısının sosyal ve ekonomik programlarla değiştirilmesi, yeniden canlandırılması veya yeniden üretilmesidir".* Bu tanımlamalar kapsamında düşünüldüğünde kentsel yenileme canlandırmayı, sağlıklı hale getirmeyi, yeniden yapmayı sosyal ve ekonomik boyutlarıyla kapsayan bir süreçtir. Arsa değerleri açısından bakıldığında fiziki yenileme kendini yeniden üreten kentlerin rant amaçlı dönüşümünü akla getirmektedir. Kentsel yenilemedeki amaç kent merkezlerinde canlılığı sağlamaktır. Kentsel yenilemedeki en önemli etken fiziki değişim ile toplumsal sorunları çözme eğilimidir.

Kentsel yenileme **Urban regeneration** kelimesi ile de anılmaktadır. Ancak **urban regeneration**, yeniden boyut verme, canlandırma, dönüştürme anlamlarıyla kentsel dönüşümü karşılamaktadır. Tarihi alanlar yeniden canlandırma yöntemi ile hayata kazandırılabilmektedir. Kentsel canlandırma, "*ekonomik, sosyal ya da fiziksel açıdan bir çöküntü dönemi yaşayan ya da bu çöküntü döneminde terk edilmiş, başıboş bırakılmış kent parçalarının özellikle de kent merkezlerinin, çöküntünün kaynağı olan faktörlerin ortadan kaldırılması ya*

da değiştirilmesiyle tekrar hayata döndürülmesidir" (Özden, 2016: 151). Özellikle tarihi alanların dönüşümü için kullanılan canlandırma yöntemi onarım ve işlevsel hale getirme ile kentsel alanların yaşam kalitesini yükseltmek ve ekonomik etkinlikleri çoğaltmak için kullanılmaktadır.

Türkiye'deki literatürde de kentsel dönüşüm kavramı, kentsel yenileme olarak anılabilmektedir. Ancak, kentsel dönüşüm kavramı içerisinde sadece yıkıp yeniden yapma yoktur. Kentse yenileme kentsel dönüşüm yöntemlerinden birisidir. Bu yöntem Avrupa'yı İkinci Dünya Savaşının verdiği yıkım sonucu kentleri yıkıp inşa etmeye yönlendirmiştir. Günümüzde Türkiye'de Ankara Altındağ ilçesinde çöküntü alanı haline gelmiş 2004 yılında başlanan Çinçin Mahallesi, günümüzdeki adıyla Gültepe Mahallesi kentsel yenilemesi örnek verilebilmektedir. Yaklaşık iki bin gecekondunun olduğu bir çöküntü alanı olan bu mahalle kentsel dönüşüm ile sosyal kimliğini de değiştirmeye çalışmıştır. Gecekondu bölgesi olan bu mahalle kentin güvensiz ve tehlikeli bir alanını oluşturmaktayken mahallenin bir kısmı toplu konut projelerine açılmıştır. Ancak günümüzde daha tamamlanmamış olan bu projede gecekondu bölgesi halinde kalan kısımlar bulunmaktadır. Bu durum, sınıf çatışması ve güvenlik sorunlarını devam ettirmektedir.

1.2.1.2. Kenti Sağlıklı Hale Getirme (Urban Rehabilititation)

Kent içerisinde oluşan çöküntü alanları sonucu kentin dokusunu bozan ne varsa kentin içerisinden ayrıştırılmasıdır. Amaç kentin özgün niteliklerine zarar vermemektir. Kenti sağlıklı hale getirme, "*alt yapısı yetersiz bir çevrenin sınırlı yatırımlarla yeterliliğini kazanması"* (Armağan, 2014: 73) anlamına gelmektedir. Kenti sağlıklı hale getirme yöntemi, kentin özgün yapısını korurken, işlevini yitirmiş kent alanlarında uygulanmaktadır. Deformasyon olan alanlar özgün yapısı bozulmadan onarılmaktadır. Tarihi alan yenilemelerinde özgün yapıyı koruduğu için uygun bir yöntemdir.

Sağlıklı hale getirme kavramı, çöküntü haline gelmiş, ancak kent içerisinde hala varlığı süren alanların yeniden kente kazandırılmasıdır. Bu yöntem kentsel

korumayı da içine almaktadır. Türkiye'de 2008 yılında çalışmalarına başlanan ve şu an işlevsel halde olan Ankara Altındağ İlçesi Hamamönü bölgesi sağlıklı hale getirmeye örnektir.

1.2.1.3. Kentsel Koruma (Urban Preservation/Conservation)

Kentin kültürel değerlerini koruyarak, tarihi alanların çağdaş kent ile bütünleştirilmesi ve bu bölgelerin yeniden canlılık kazanmasıdır. Amaç tarihi kent havasını bozmadan kentin tarihi özellikler ile anılmasını sağlamaktır. Eski canlılığını kaybetmiş kentsel alanların ve tarihi kent merkezlerinin yeniden canlılık kazanmasını sağlayarak sosyal önlemleri almaktır. İşlevlerini yerine getiremeyen kent dokusunun tarihine uygun şekilde yaşama katılmasıdır. Kentsel koruma, iyi yaşam çevresi oluşturmak için, geçmiş ve gelecek arasında bir denge kurarak kentsel mekânlardaki tarihsel değerlerin korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla yapılan müdahaledir (Kayın, 2004: 8). Kentsel korumanın bir işlevi kültürel mirası korumak iken, diğer işlevi de modern yapıların da kente uyumlu bir şekilde korunmasıdır. Çünkü modern yapılar da geleceğin mirasıdır. Kentlerin sürekliliği açısından önemli olan kentsel koruma yöntemi, modern ve postmodern kentleşme sürecinde geçmiş ile geleceği bir arada düşünme bakış açısıyla oluşturulmuştur. Kentleri korumanın iki ölçeği vardır. Kültürel çevre içinde, toplumsal gruplara ait tarihe, geleneklere bağlı bir ölçek ve fiziksel çevreyi koruyarak belgeleme ölçeğidir. Yaşayan kentsel alanları sadece belgelemek yeterli değildir. Sadece belgeleme ve arşivle yetinilirse koruma etkinlikleri bilimsel ve mesleki olmaktan ileri gitmez hale gelir. Bu bağlamda, kentsel koruma tarihi alanların kent içerisindeki işlevlerini ön plana almalıdır. Dünya kentsel koruma çalışmalarında, tarihi kentsel alanın onarılarak ve sağlıklı hale getirme yapılarak, mekânın sosyal ihtiyaçlara cevap vermesi beklenmektedir. Kentsel korumanın bilimsel tabanında yöntem, teknik, toplumsal, ekonomik yapı araştırmaları gibi çok disiplinli çalışmalar vardır (Akçura, 1992: 17).

Tarihi alan yönetiminin ilk adımı koruma alanının tespitidir. Bu tespit gerekli tüm sosyal ve fiziksel girdileri kapsayan ve gerekli olmayan tüm alanları hariç

tutan koruma işlevi çevresel alanının sağlıklı şekilde korunmasını sağlayacaktır (Demiral vd. 2010: 147).

1.2.1.4. Soylulaştırma (Gentrification)

Glass'ın (1964: 22) tanımına göre; orta ve üst gelirli ailelerin, dar gelirlilerinin yaşadığı kent alanlarındaki konumlarını iyileştirmeleridir. Soylulaştırma, "*işçi sınıflarının ya da dar gelir gruplarının yaşamakta olduğu kent merkezlerindeki tarihi binalara, orta ve üst sınıfların bu grupları yerlerinden ederek yerleşmesi ve buradaki yapıları iyileştirmesidir".* Özden'e göre (2016: 152), soylulaştırma kentsel yenileme sürecinin sonucudur. Üst ve orta sınıfın kent merkezlerine yerleşerek kentsel alanlarda bir tasarım yaratması olarak da ifade edilebilmektedir. Özden (2016: 15), soylulaştırmayı sosyo-ekonomik yenileme olarak adlandırmaktadır. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm yöntemlerinin de iç içe olduğunu ve birbirlerini etkiledikleri ifade edilebilmektedir. Soylulaştırma, Londra'nın işçi sınıfı mahallelerini orta ve üst sınıfların istila etmeleriyle başlamıştır. Çoğu bekâr ya da çocuksuz aileler yani genç orta sınıf Londra'nın kent merkezinde yaşamaya başlamıştır. Zamanla kentsel alanların sosyal sınıfları değişmiştir. Mahallelerin tüm sosyal dokusu değişene kadar bu süreç devam etmiştir (Glass, 1964: 22). Alt gelir gruplarının konutlarının sağlığa aykırı özellikleri var ise onları iyileştirmedir. Aynı zamanda, çöküntü alanlarındaki kentlinin yaşam koşullarını iyileştirirken kentin farklı yerlerinde çöküntü oluşması engellenmektedir. Sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, köhneleşmiş alanların fiziksel yapıları da bozulmaktadır. Bu bağlamda, özellikle tarihi kent parçalarında sosyal yapının geliştirilmesi de gerekmektedir. Üst gelir grubu kentsel alana gelince eski konutlar da yenilenmektedir. Ancak eski sahipleri yerlerini terk etmek zorunda kalmaktadır. Yeni gelenlerin kentlerin kimliğine katkıda bulunulduğu için soylulaştırma hareketi politikalarca desteklenmiştir. Lüks konut rantı adına liberal ekonomiler bu yöntemi desteklerken, Marksist çevre eleştirmektedir.

Soylulaştırma fiziki yapının düzenlenerek sosyal yapının da iyileşmesini sağlamaktadır. Soylulaştırma, çok sayıda farklı faktörü ve süreci tek bir çatıda

toplamaktadır. Bu durumda, sürecin genel işleyişi hakkında fikir sahibi olabilmek için izlenebilecek yollardan birisi, soylulaştırmayı farklı bileşenlerine ayırıp bunları kendi içerisinde değerlendirmektir. Soylulaştırma, kapitalizmin içinde bulunduğumuz evresinin karşı konulamaz bir parçasıdır. Bu bağlamda, dışına çıkamadığımız bir sürecin ortasında bulunmaktayız. Tüketim artık sanayi dışında oluşmaktadır. Bilgi, moda, mekân, kültür tüketildiği sürece farklı olma isteği karşı konulamaz bir şekilde büyümektedir. Mekân kentlerde tekrar üretilmekte, kentlerin köhneleşmiş merkezlerine cazibe alanları ve tüketim odakları konularak kapılı topluluklarla kentin dışına çıkmış sermaye sahiplerinin geri dönmesi sağlanmaktadır. Küresel sermayenin kentlerde toplanması, ekonomik büyümelere ve soylulaştırma hareketlerine neden olmaktadır. Soylulaştırma, dışlamanın ve ötekileştirmenin bir örneğidir. Kentin zengin sınıfının içinde olanlar, bu sınıfın dışındakileri eleyerek bu hareketi gerçekleştirmektedir.

Soylulaştırma, ilk olarak 1950'lerde Newyork ve Londra'da ortaya çıkmıştır. Türkiye'de ise 1970'lerde başlamıştır. Kentler toplumsal eşitsizliklere sebep olan yalıtım, parçalanmış kimlikler ve bu kimliklerin bunalımını üretmektedir. Bu süreç, sosyal dışlamayı oluşturmaktadır. Sosyal dışlanma, bireyleri toplumla sosyal bağlarını kurmaktan mahrum bırakmaktadır. Böylece sosyal bir şekilde dışlanan birey sıra dışı olmayı ve yeni bir aidiyet mekânı kurmayı tercih etmektedir. Aynı zamanda dışlanmış işsiz kesim, sınıf altı olarak görüldüğü için yoksulluk dairesinin içinden çıkamamaktadır. Kent politikaları böylece eşitsizlikler üretmektedir. Sanayileşmenin kent merkezlerini köhneleştirdiği zamanlarda terk edilen mekânlar, sanayi kent merkezlerinden çıkınca değer kazanmış ve kente geri dönüş hareketi başlamıştır. Bu bağlamda, merkezdeki konutlar yenilenerek değer kazanmış, mülkiyet durumları kiracılıktan ev sahipliğine geçmiştir. Aynı zamanda yerinden edilen düşük gelir grubu ile yüksek gelir grubu arasında bir sosyal ayrışma ortaya çıkmıştır. Özel mimari ve tasarımlarla fiziksel dönüşüm, sosyal dönüşümü de beraberinde getirmiştir (Armağan, 2014: 76).

Şekil 2- Soylulaştırma Süreci

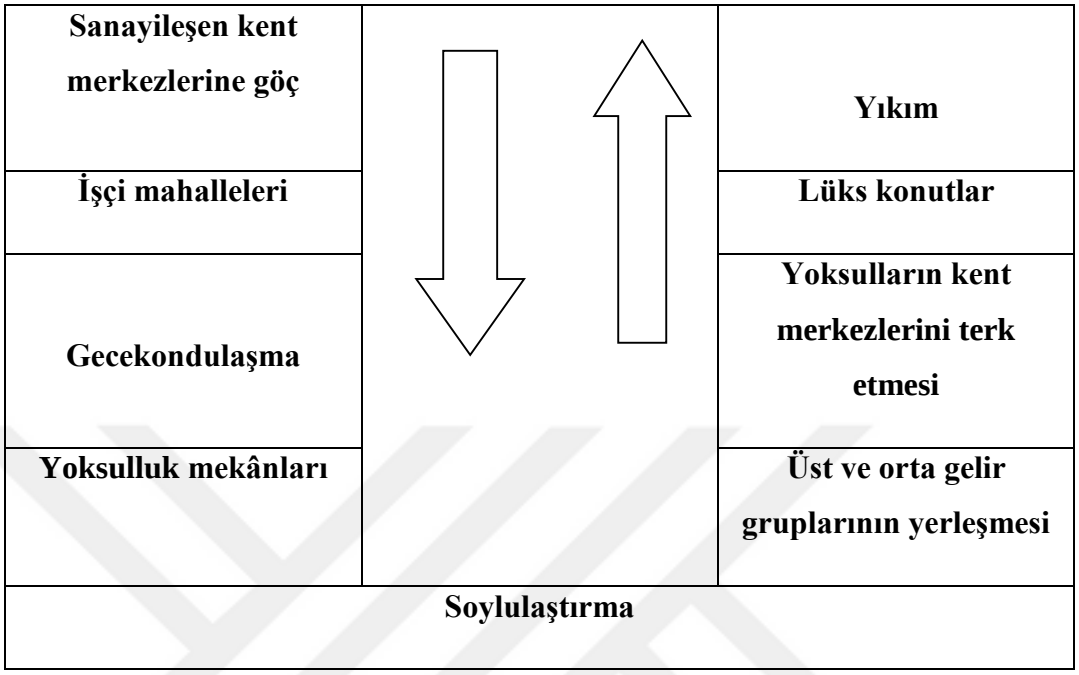

Kaynak: Tarafımdan oluşturulmuştur.

Smith'e göre (2006), soylulaştırma küresel kentlerin stratejilerinden biridir. Küresel kent merkezlerinde lüks konutlar vardır. 1960'lardaki Glass'ın (1963) tanımında soylulaştırma aktörleri üst ve orta sınıfken XX. yüzyılda aktörler hükümetler ve şirketler olmuştur. Smith (2006), kentsel yenileme kavramı ile soylulaştırma kavramını benzer ifadeler olarak görmektedir. Bu bağlamda, soylulaştırma hükümetlerin eliyle planlı olarak gerçekleştirilmektedir.

Soylulaştırmanın getirdiği sorunlardan ve sorulardan biri büyük kent merkezleri neo-liberal ekonomilerle üst gelir gruplarına hizmet etmeye başlarken, düşük gelir gruplarının nereye gittiğidir. Soylulaştırma, kalıcı bir kentsel dönüşüm yöntemi olmayıp çöküntü alanlarını kentlerin başka alanlarına taşımaktadır. Tarihsel alan düzenlemeleri, özelikle turizm açısından yeniden canlandırma da soylulaştırma sürecini hızlandırmaktadır. Kalıcı çözüm olarak, kentin çöküntü alanlarını kentlinin katılımıyla, yerinden etmeden sağlıklı hale getirmektir. Toplumsal bir şekilde kendiliğinden olan bir sürecin yanı sıra ekonomik yeniden yapılanma ve mekânın tekrar üretilmesi kavramlarını da içine alan soylulaştırma konut piyasası

oluşturmaktadır. Sanayi devrimiyle kent merkezine olan yoğun işçi göçü, kent merkezindeki üst ve orta sınıfın kent çeperlerine yerleşmesi sonucunu doğururken; 1960'lı yıllardan sonra sanayinin kent merkezlerini terk etmesiyle üst ve orta sınıfın tekrar kent merkezlerine dönüş süreci başlamıştır. Çünkü birbirleriyle rekabet halinde olan marka kentler, kent merkezlerinin yaşam kalitesini arttırmak için de küresel sermayeler içinde yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda, günümüzde anakent, kentlerin soylulaştırılması ve kentsel politikalarla da gerçekleşmektedir. Özellikle tarihi kent merkezlerinin dönüşümü için ön plana çıkmaktadır. Tarihi alanların kullanım değerinin arttırılması ile yerinden edilen kesim başka fiziksel çöküntü alanına yerleşmektedir. Bu kentsel alanlarda ekonomik ve sosyal üst sınıf rant yaratırken, alt sınıf kentin diğer atıl alanlarını değerlendirmektedir. Bu durum kent merkezleriyle çevreleri arasında sosyal bir uçurum yaratmaktadır. Soylulaştırma, kalıcı bir çözüm değildir. Çözüm, kentlinin yerinden edilmediği, sosyal sınıfına uygun iyileştirmelerin yapılması, tarihi kimliği olan kentlerde ise, tarihi alanları kent yaşamına katarak koruma üzerinde durulması olabilmektedir. Kentsel dönüşüm, mekânı tüketim nesnesi olarak algılayarak yöntemlerini uyguladığında kentsel eşitsizlikler yaratmaktadır.

1.2.1.5. Kentsel Bütünleşme, Kentsel Rönesans ve Kentsel Canlandırma

Kentsel dönüşüm yöntemleri arasında kentsel bütünleşme ve kentsel rönesans (kentsel yenileşme) ve kentsel yeniden canlandırma kavramları da yer almaktadır. Bütünleşme yöntemi genel olarak kentsel yapılaşmaya dokunmadan yeni binaların eklenmesi anlamına gelmektedir. TDK (2017: 789) sözlüğünde bütünleşme "*uyum"* olarak geçmektedir. Yeni yapılar mevcut yapılarla estetik, sosyal ve ekonomik bir bütünlüğe sahip olmak zorundadır. Çağdaş mimarlık anlayışında kentliler yerlerinden ayrılmayarak kentsel dönüşüm sürecine katılmaktadırlar. Entegrasyon yöntemi, Türkiye'de karsız ve zaman kaybettirici olarak düşünüldüğünden dolayı tercih edilmemektedir. Çünkü mevcut yapıları korurken, kente yeni yapılar eklemek bütünleştirmeyi her yönden derinlemesine düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Yıkıp yenisini yapmak hem ekonomik açıdan hem de zaman açısından daha kolay olarak düşünülmektedir.

Kentsel Rönesans yöntemi, günümüzde marka haline gelmiş büyük kentlerin sürdürülebilirlik açısından bir yenileşme hareketidir. Bu hareket bütüncül dönüşüm sağlamaktadır. Kentsel yaşam kalitesini arttırmak, kültürel hareketleri arttırmak ve sosyal yaşam alanlarını artırmak amacıyla aslında bir öze ve doğaya dönüş hareketidir. Tarihi kimliğin korunması ve kültürel süreklilik sürecinde tüm aktörlerin katılımının sağlanması açısından önemli bir yöntemdir. Bu bağlamda, küresel kentler tarihi ve kültürel kimliklerini kentlilerle birlikte, kentli kültürü içinde yapılandırmaktadırlar. Çok aktörlü yani özel, kamu, sivil toplum ve kentlilerin katılımıyla sağlanan dönüşüm planları yapılmaya başlanmıştır. Strateji, iş birliği, planlama çok aktörlü yaklaşımın ana konuları olmuştur. Bu aktörler kolektif çabayı harekete geçirmiştir (Akkar, 2006: 35).

Dünyada AB gündemine 1990'larda giren kentsel rönesans kavramı ortak kentsel politikaların oluşturulmasını gündeme almıştır. "*Kentsel yenileşme, değişim içinde olan bir alanın problemlerin çözümüne yönelik olarak ekonomik, fiziki, sosyal ve çevresel koşullarının gelişmesini amaçlayan bütünleştirici vizyon ve operasyonlar bütünüdür"* (Erbey, 2004: 80). Kent kültürünü kazandırma amacıyla kentliyi de sürece dâhil edip, toplumsal rolü önemseyen bir süreçtir. Önemli olan kentlinin rahat ve huzurlu olmasıdır.

Kentsel canlandırma yöntemi ise, özellikle canlılıklarını kaybetmiş tarihi kent alanlarının sosyal bir şekilde eski canlılıklarına kavuşmalarını sağlamak, aynı zamanda çöküntü yaşayan parçaların ortadan kaldırılmasını ifade eden bir kavramdır. *"1990 sonrasında günümüzde kentsel dönüşümde kullanılan en yaygın müdahale biçimi kentsel yenileşme ya da kentsel canlandırmadır"* (Akkar, 2006: 32). Amaç canlılığını kaybeden alanların yeniden kent hayatına kazandırılmasıdır.

1.2.2. Kent Merkezlerinin Dönüşümü

On dokuzuncu yüzyılda yapılan konutlar ve kent planlamaları aynı olmaya başlamıştır. Örnek işçi aileleri betimlenerek toplumsal sınıflar imar edilmeye başlanmıştır. Şehrin merkezi bu karmaşadan kurtulmak için işçiyi yerinden göç

etmeye zorlamış ve fabrikaya uzak yaşam alanları kurulmuştur. Simetrik caddelerden oluşan kentlerden işçi uzaklaştırılmıştır. Bumin (1999: 94) bu durumun örneğini militer şehircilik söylemiyle vermiştir. XIX. yüzyılda III. Napolyon Paris valisi Haussmann ile örnek kenti oluşturma çalışmalarına başlamıştır. Düz caddeler, geniş yeşil alanlar ve geometrik bir kent… İşçiler için oluşturulan konutlar onların birbirlerini görmeyecek şekilde düzenlenmeliydi ki ayaklanma fikri oluşmasın. İşçi dayanışması engellenmeliydi. Paris'teki işçilerin yaşadığı mahalleler yine de ayaklanmaların merkezi olmuştur. Bunu en aza indirmek için işçiler şehir dışına taşınmaya zorlanmış demiryolları geliştirilmiştir. Metro-iş-uyku süreci içerisinde geçen üretim sürecinin parçası olan işçi hayatları oluşturulmuştur. Haussmann dönemi kentsel dönüşümün kent meydanlarına şekil vermeye başladığı dönem olmuştur.

Modern zamanlarda ise, kentler insan hayatlarının merkezinde yer almışlardır. Bilginin, paranın ve malların akış hızı mekânsal uzaklık duygusunu yoğunlaştırmıştır. İnsanlar bu şekilde kendilerini diğerlerinin yanı başında hissetmektedir. Aynı zamanda etnik topluluklar, yerel özellikler de ön plana çıkmaktadır. Yani dünya küçülürken aynı zamanda farklılaşmakta, bu farklılıkların da üzerinde durulmaktadır. Farklılaşan sadece insanların bakış açısı ve yaşanılan mekânlar değildir. Aynı zamanda değişen toplumların zaman ve yer hesaplamaları da dönüşmüştür. Geleneksel ve modern toplumda zaman algısı farklıdır. Örneğin, geleneksel toplumlarda zaman hesabı "yer" ilişkisine paralel olarak değerlendirilirdi. Mekanik saatin keşfinden önce zamanı yerel etkileşimle belirlemek gerekirdi (şafak, kuşluk, öğlen). Mekanik saat ile zaman algıları değişti. Zaman soyutlanarak içi boşaltıldı. Sosyal eylem farklı zaman dilimlerinde farklı yerlerdeki eylem ile birleştirildi. İçi boş zaman mekânı etkiledi. Modern örgütler yerel olan ile küresel olanı geleneksel toplumlarda düşünülmeyecek yollarla birbirine bağlamıştır. Bu bağlamda, sosyal ilişkiler yerel bağlarından uzakta kurulmuştur. Bireyin yakınlık kavramı farklılaşmıştır. Tüm bu değişim tarihsel olarak dünyada sanayi devrimiyle başlamıştır. Sanayi devrimiyle feodal duvarlarını yıkan Avrupa kentleri ve duvarları olmayan Amerikan kentleri yoğun

bir göçle hızlıca büyümüşlerdir. Kent merkezleri fabrika odaklı yaşam alanlarına dönüşmüştür. Bu bağlamda, kent merkezlerinin dönüşümünde Orta Çağ kentinin o devasa yapıları kendini devasa fabrika bacalarına bırakmıştır.

Sanayileşme kentlerin hızla büyümesine neden olmuştur. Yeni üretim faktörleri ortaya çıkmıştır. Böylece iş gücüne duyulan ihtiyaç artmıştır. Kırsal alandaki bireylere kentlerdeki iş kolları cazip gelmiştir. Sanayi devrimi ile küçük zanaat, tezgâh ve atölye üretimleri yerine yeni teknik makinelerde yeni enerji kaynağı olan buhar gücünün harekete geçirdiği buharlı makineler insan gücünün yerini almıştır. Bu teknik değişimlerin sonucunda işçi sınıfı doğmuştur. İş bölümü ve uzmanlaşma daha fazla işçiye ihtiyaç olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda kentlerin nüfusu büyük bir hızla artmıştır. Böylece, XVIII. yüzyıl sanayi kenti ekonomik ve toplumsal değişimiyle konut sorunu yaşamıştır. Çalışmak için kente gelen nüfus barınma ihtiyacını karşılamayınca kent dışında yeni işçi mahalleleri oluşmuştur. Fabrikaların yanında işçi konutları olarak yaşam kalitesinin altında konutlar yapılmıştır. Bu konutlar da yetmeyince odalar kiralanmaya başlanmıştır.

Sanayi devrimiyle gücü artan kapitalistler, XVIII. yüzyıl sonuna doğru politik iktidardan da payını almak için baskı kurmuş ve parlamentonun yapısında değişikliğe neden olmuştur. Seçme ve seçilme haklarını genişletmiş, ayrıca kendi yararlarına kanunların çıkarılmasını sağlamışlardır. Bu sınıfın karşısında modern anlamda bir işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Böylece İngiltere, sanayileşmiş ve sınıflara ayrılmış, modern toplumun ilk örneğini vermiştir. İşçiler sanayi kentlerinin etrafında toplanarak, fabrika hayatının disiplini altına girmişlerdir. Aynı zamanda kent üretim ilişkilerinde artık ürün elde edilmesini sağlarken sanayi ile uğraşanları beslemektedir. Kent tarım artık ürününe ek olarak sanayi artık ürününe de yer açmıştır. Ham maddelere ve ticarete bağlı olarak yeni fabrika örgütlenmeleri ön plana çıkmıştır.

On sekizinci yüzyılda modern kentlerin ortaya çıkışı sanayi devrimi sonrasında olmuştur. Sanayi devrimi sonrası kentler yapısal ve işlevsel olarak hızlı bir şekilde

dönüşmüştür. XVIII. yüzyılda sanayi kentinde işçiler kırsal kesimden gelenlerdi. Köylerinden çıkan bu halk sanayi ile birlikte fabrika etrafındaki gecekondulara yerleşmişlerdir. Sosyal durumu iyileştirmek için maddeci bakış açısı yeterli olmamıştır. Bu yeni işçi sınıfı ve sanayileşmeyle birlikte, piyasa ekonomisi de oluşmuştur. Uzmanlaşma ve pahalı makinelerle büyük miktarlarda mal üretimi olanaklı hale gelmiştir. Sanayici sınıf için geçim amacının yerini kazanç almıştır. Bu yeni üretim sistemi içinde işçilerin çalışma ve yaşam koşulları oldukça kötü şartlarda devam etmekteydi. Bu şartlar işçileri güneşten ve temiz havadan yoksun konutlarda, insanlık dışı koşullarda yaşamaya mahkûm etmiş düşük ücretler karşılığında uzun süre çalışmak zorunda bırakmıştır. Çalışma saatleri günde on altı saate kadar çıkmıştır. Fabrika merkezli kentlerde çocuklar çok daha zor şartlarda, oldukları yerlere zincirlenerek çalıştırılmaya başlanmıştır. Makinelerin bakımına insanlarınkinden daha çok önem verilmiştir. Çünkü yoksul insan fazlaydı ve karınlarını doyurmaya ihtiyaçları vardı.

Daha fazla üretim daha fazla zengin kent demektir. İşgücü oluşturmak için sanayiciler kural tanımamıştır. Dönemin rekabet ve hızı kentin geniş caddelerinde yerini almıştır. Toplumsal ve ekonomik yapı sanayi devrimi ile değişmiştir. Kentlerin hızlı büyümesi, nüfusun hızlı kentleşmesine neden olmuş, yoğun bir işbölümü olgusu ortaya çıkmıştır. Artık kentler Orta Çağ'dakinden çok farklıdır. Sanayi makineleşme ve rasyonelleşme ile kentin yapısını hızla değiştirmiştir. Böylece, teknoloji, sanayi, ulaşım ve yönetim ürünü olarak çok işlevli kent olgusu ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi ile toplumlar domino etkisi gibi birbirini etkilemiştir ve ekonomi, kültür, ticaret alt üst olup yeniden yapılanmıştır. Sanayi devrimi ile kentleri biçimlendiren yeni etkenler ortaya çıkmıştır. Karmaşık bir yapı oluşmuştur. XVIII. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan kentlerde İngiltere'de ortaya çıkan sanayileşme çoğu ülkeye yayılırken bu sistemli üretim de hemen gerçekleşmiştir. XIX. yüzyıla kadar başta İngiltere ve sonrasındaki diğer Avrupa kentleri bu hızlı dönüşümün sancısını çekmiştir. Hızlı değişim, hızlı nüfus artışına neden olmuştur. Sanayinin yarattığı yeni istihdam ve yüksek ücretler kenti çekici hale getirmiştir.

Hızlı nüfus artışı, hızlıca büyüyen kent demektir. Kent merkezleri her çağda önemli olmuştur. Burada vurgulanmak istenilen, kent merkezlerine talep arttıkça orada çökme ve toplumsal ayrım başladığıdır. Sanayi, kenti fabrika, üretim, zaman anlayışı ve demiryolu ekseninde aynı zamanda sefalet odaklı dönüştürmüştür. Sonuç olarak, oluşan ekonomik, toplumsal değişim tablosu, sanayi kentlerinin alt yapıdan yoksun bir biçimde geliştiğini göstermektedir. Bunun nedeni de, hızlı nüfus artışı ve köyden gelen işçilerdir. Bu aşırı yoğunluğun sefalet mahalleleri oluşturması sebebiyle, Rönesans zamanında olduğu gibi ütopistler ideal toplum arayışı içinde toplumsal sorunlara çözüm bulmak istemişlerdir. Biçimsel bir yaklaşımla ideal kenti aramışlardır.

Sanayileşme sürecinin ilk başladığı yıllarda insansız çalışan teknoloji olmadığından ve kapitalist patronların ön plana çıkan baskıları ile ağır ve uzun çalışma saatleri işçilerin hayat standartlarını düzenlemek adına kent plancılarını iş başına getirmiştir. Bu planlar işçilerin standartlarını yükseltirken verimi hızlandırmak adına yapılan konut düzenlemeleri olmuştur. Kentleşmenin ekonomisinin hızlı gelişmesine ve gelirlerin adaletsiz dağılımına Marksist yaklaşımlar gelişmiştir. Sanayi dönemi sonrası liberalizmin ve Smith'in öncülüğünü yaptığı refah devleti kavramı ön plana çıkmıştır. İdeal olmayan bir toplum için ideal kent oluşturma çabası yersiz olmuştur. XVIII. yüzyılda sanayinin sınıfları keskinleştirdiği fabrikaların acımasız çalışma saatlerinin sonucunda zenginleşen yine azınlık olmuştu. Zengin daha zengin, yoksul daha yoksul hale gelmiştir. Sanayi kenti yönetici mimarlar ortaya çıkarmıştır. Ancak, sanayi kenti Orta Çağ'ın kentinden farklı olanı göstermeye çalışan ütopyalar ideal kenti tasarlamaya devam etmişlerdir. Sınıf bilinci kentlerde var olmaktadır.

Nüfus merkezileşirse mülkiyeti elinde tutan sınıfı teşvik eder, aynı zamanda işçiler de gelişir. Bu yüzden işçi hareketleri büyük kentlerde oluşmuştur. Burjuvazi büyük kentler yaratmış, işçi hareketine hizmet eden bir duruma varmıştır. Devrimci işçi sınıfına biçim veren kent değil, yoksulluğun, sefaletin ve hastalığın artmasıdır. Bu doğal bir eğilimdir.

Kent nüfus, üretim, sermaye, zevkler, gereksinimlerle tanımlanırken kır yalnızlık ve dağınıklıkla ifade edilmiştir (Bal, 2002: 125). Bu ayrımı oluşturan da özel mülkiyet olmuştur. Toprak özel mülkiyetin daha yavaş yayılmasını sağlarken teknolojinin içine girdiği bir mülkiyet anlayışı oluşmuştur. Kırdaki özel mülkiyetin tüketilmesi çok kolay değildir. Kentte ise kırın beslediği ve teknolojinin dönüştüğü mülkiyetler hızı ön plana almaktadır. Marksizm kentin oluşturduğu ayrıma rağmen kenti vazgeçilmez unsur olarak görmektedir. İyileştirilmesi gereken durumlar söz konusudur. Bunlardan biri de fabrika merkezli kentin konut sorunu olmuştur. Sanayinin sebep olduğu karmaşa toplumsal çevreyi yeniden dönüştürmeye başlamıştır.

Kentlerin yüzyılı yaşanırken, bir bakıma dünya kentleşirken XVIII. yüzyıldaki sanayi tipi modern kentlerin yerini dünya kentleri almıştır. İlk önce sanayileşmenin oluşturduğu modern kentlerin üzerinde dönüşüme uğrayan ve toplumu da dönüştüren kentlerin varlığı günümüz küresel kentlerini doğurmuştur. Batıdaki kentlerin hızlı dönüşümü sanayileşme hareketiyle başlamıştır. XVI. ve XVII. yüzyıllarda kimya, astronomi gibi bilimlerin gelişmesi, denizcilerin yeni ülkeler keşfetmesi ve yeni deniz ulaşım yollarının açılması sanayi devrimini hazırlamıştır. XVII. yüzyılın bilimsel çalışmaları XVIII. yüzyılın makinelerinin icat olmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda dış ticaretin iki yüzyıl boyunca biriktirdiği kapitali kitle halinde üretime dönüştürmesinin temelidir. Denizcilikteki gelişmeler yeni fabrikaların ürettiği malları uzak pazarlara yollamıştır. Kristof Kolomb'un ve Vasco Da Gama'nın coğrafi keşifleri XVII. ve XVIII. yüzyıllarda deniz aşırı ticarette gelişmelere yol açmıştır. Böylece tarımın önemi azalmış ve yerini endüstriye bırakmıştır. Deniz aşırı ticaretin gelişmesi Avrupa'da üretilen mallara olan talebi arttırmıştır. Gittikçe artan mal talepleri yeni ve geniş bir dünya pazarını ortaya çıkarmıştır. Böylece her endüstri alanında yeni üretim metotları ve yeni örgütlenme biçimleri geliştirilmiştir. Bu örgütlenme biçimleri yeni kent merkezindeki iş odaklı yerleşimleri geliştirmiştir.

Dünya boyutunda XXI. yüzyılda kentsel dönüşüm kavramlarına kentsel yaşam kalitesi de eklenmiştir. Çünkü insan odaklı kalkınma kentsel dönüşümün ana fikri haline gelmektedir. Kentsel dönüşümün yapı taşları küreselleşme, postmodernizm, tüketim toplumu, fiziksel yapılanma, sosyokültürel dönüşümlerdir (Karabulutlar, 2010: 151-153). Bu yapı taşları birbiriyle etkileşim içerisinde ve bağlantılıdırlar. Postmodern kenti anlamak için modern kent kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Modernizmin kenti rasyoneldir. Dakiktir. Ekonomi baş aktördür ve bu ekonomiye göre hayat düzenlenir. Kentin yapılanması da bu felsefeye göre şekillenecektir. Modern kentin planlanmasında, tekdüzelik ve homojenlik ön plandadır. Kent fiziki olarak çalışma bölgeleri, oturma bölgeleri, kamusal alanlar şeklinde ayrılmıştır. Büyük modern kentteki her yapının insana yararlı olması gerektiği şeklinde pragmatist bir mimari anlayışı egemendir. Bu bağlamda modern mimari kent planlama anlayışında ideal kent kavramını ön plana almıştır. Bu kavramda, mükemmellik, netlik, kesinlik ve işlevsellik bulunmaktadır. Modern kent planlaması birbirleriyle uyumlu geniş çaplı düzenlemeleri temsil etmiştir. Ayrıca, modern kent makinenin ilahlaştırıldığı ve tüm insan hayatına yerleştirildiği bir kentsel planlamadır (Karakurt, 2006: 7-9). Postmodernist kent planlamasında ise, heterojenlik, çok seslilik, bölünmüşlük anlayışları bulunmaktadır. Bu bağlamda, kentler geçmişe göre teknolojik gelişmelerin merkezi olmuş ve daha çok göç almaya başlamışlardır. Bu göçler kentlerin kontrol edilmesini zorlaştırmıştır. Aynı zamanda kent planlamaları geleneklere ve yerele de önem vermeye başlamıştır. Ancak postmodernizm kenti kendi başına bir sanat yapıtı görerek, kenti parçalar, oysa kentsel dönüşüm kente bütün bakmaktadır.

Küreselleşme ile postmodernlerin söyledikleri arasında bağlantı kurulabilmektedir. Merkezler çökmüştür ve her yerdedir. Batı dünyasında oluşan postmodern söylemler yönetim ve ekonomide olduğu gibi kentleri de farklılaşmaya itmiştir. Postmodernizm parçalanma ve yeniden eklemlenme sürecidir. Postmodernist kavramlaştırmalar evrensel birey mitine, gelişme ve açık olma efsanesine önemli eleştiriler getirmektedir. Kentlerin bütünsel kentli kültürünün mekânı olmaktan çıkması, parçalanmış, farklılıkların oluştuğu, aynı

zamanda farklılıkların giderildiği, çeşitli imajların, reklamların gerçek ile gerçek olmayan arasındaki ayrımı belirgin olmaktan çıkardığı bir durumun da altını çizmektedir (Aslanoğlu, 2000: 109).

Merkezini yitiren yeni kent hareketliliğin mekânı olsa da kent içerisinde birbirine yabancılaşmış alanlar oluşturmuştur. Bu yabancılaşmayla birlikte insanlar kendi içlerine kapalı yeni cemaat türleri oluşturmuşlardır. Yaşanan toplumsal parçalanma, kentte güven ve emniyeti yok etmektedir. Kentin kamusal alanlarının ise; boşaltıldığı ve kişilerin duvarlar içinde homojen bir yaşamın oluştuğu görülmektedir. Farklılıkların mekânı olan kent yabancılarla ortak bir şeyler paylaşabilme mekânı olabilmek için ortak kentsel yapılanmalara ihtiyaç duymaktadır.

Tarihsel çerçevede dünyada yaşanan savaşlar, sanayi hareketleri ve dönüşümler, hızlı ve denetimsiz gerçekleşen kentleşme sürecini beraberinde getirmiştir. Kentin tanımlamaları tarih içerisinde taşıdıkları anlamlarına ve fonksiyonlarına göre sürekli değişmiştir. Bu değişim bulundukları siyasal, ekonomik ve kültürel yapı ile birlikte olmuştur. Kentsel yönetim tarzı, mekânın kullanımı, kentlilerin ilişkileri kenti etkilemiş ve kentsel yapıya şekil vermiştir. Gelişmiş ülkelerde anakentler kentlilerin ve özelde bireyin ihtiyaçlarına karşılık verebilecek nitelikteyken denetimsiz kentleşme gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde büyük kentlerde ekonomik, çevresel ve sosyal sorunlar oluşturmuşlardır. Artan nüfus ve büyü kentlerin fırsatlarının neden olduğu yığılma bu sorunları çözmede yetersiz kalabilmektedir. Örneğin, "*kentlerin nüfusu ve yüzölçümü büyüdükçe kent hizmetlerinin birçoğunun kişi başına düşen mal oluşunun azaldığı genellikle kabul edilir. Oysa kent nüfusu gereğinden fazla artarsa, gerek su, elektrik ve kanalizasyon gibi beledi altyapının, gerekse eğitim, sağlık ve konut gibi toplumsal altyapının mal oluşu da büyük ölçüde yükselir*" (Keleş, 1998: 47). Yükselen alt yapı giderleri kentliye kaliteli hizmet verebilmek konusunda sorunlar oluşturmaktadır.

Dünya düzeninin şekillendirdiği kentlere olan akım ülkeler açısından sorun oluşturmakta ve bu sorunlar mekâna somut bir şekilde yansımaktadır. Büyük kentler kontrolsüz ve hızlı bir biçimde yoğunlaşmıştır. Kentteki hareketliliğin sürekliliği sağlanamamış ve ulaşım için harcanan para ve zaman büyük oranlarda artmıştır. Aynı zamanda bir toplumsal adalet sorunu da ortaya çıkmıştır. Üretim ilişkileri zenginleri daha da zenginleştirirken yoksulları daha da yoksul hale getirmiştir. Bu bağlamda, büyük kentler ekonomik eşitsizliği ortaya çıkarmaktadır.

1.2.3. Kent Merkezlerinin Yeniden Yapılandırılması ve Canlandırılması

Dünya literatürüne II. Dünya Savaşı'ndan sonra kentsel arkeoloji kavramı girmiştir. Savaş sonrası yıkıma uğramış kentleri yeniden inşa etme sürecinde kullanılan kentsel arkeoloji kavramı kentlerin tarihsel gelişimini ortaya koyarak çalışmalar yapmak için kullanılmıştır. Kentsel dönüşümü Avrupa ortak kültür mirası ve Avrupalılık kültürü üzerinden İngiltere, İtalya, Fransa, Belçika gibi Avrupa kentlerinde yasal ve yönetsel zemine oturtmak bir zorunluluk olarak görülmüştür. Bu durum kültürün devamı için gelişen kent merkezlerinde önemli hale gelmiştir. İngiltere ve Fransa'da kentsel arkeoloji için yasal ve yönetsel çerçeveler ve disiplinler arası çalışmalar oluşturulmuştur. İngiltere'de kültürel mirasın yönetimine 1970'li yıllarda önem verilmeye başlanmıştır. Londra ve Bath gibi kentlerde tarihi kent merkezleri yatırım için çekici kentsel alanlar olmaktadır. Tarihi alan koruması için arkeolojik finansman aynı zamanda özel sektör eliyle de şekillenmiştir. İngiltere, tarihi alan yönetimlerinde yasal ve yönetsel yapıyı önemsemiş, kentsel arkeolojik değerlere öncelik vermiştir. Yatırımcılar bu koruma sürecinde kentsel algıyı arttırmaktadır. Bu bağlamda, kamu ve özel sektör çevre ve tarihi merkezi bir bütün olarak düşünmektedir (Belge, 2004: 48-51).

Anıtların çevreleriyle birlikte korunması 1931 yılı İtalya Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulunun aldığı 11 maddelik Restorasyon Kartası ile gündeme

gelmiştir. Karta'nın özellikle 6. Maddesinde geçen kültür mirasının kentsel ölçeğe doğru genişlemesiyle tarihi alanların çevrelerinin korunması şartı, modern kentsel planlama açısından önemlidir (Dinçer, 2013: 24). Restorasyon Kartası'nın kuralları arasında, uluslararası kurumları oluşturmak, restorasyon projelerini analiz etmek, tarihi kentlerin korunması ile ilgili sorunların çözümü için ulusal ve uluslararası alanda düzenleyici kararlar almak, modern yöntemler ve aletler kullanmak, kentlerde tarihi merkezleri çevreleyen alanların planlanmasına dikkat etmek gibi önemli kurallar bulunmaktadır (ICOMOS, 1931). Böylece, koruma konusunda uluslararası işbirliğinin önemi ve deneyimlerin paylaşımları açısından tarihi kentlerin sürdürülebilirliğin sağlanmasında temel kurallar adım atılmıştır. Ayrıca, 1964 yılında Avrupa'da oluşturulan Venedik Tüzüğü tarihi alan korumalarında önemli bir adım olmuştur. Venedik tüzüğünde tarihi yapıların korunması hakkında uluslararası çerçeve belirlenmiştir. Tüzüğün amacı II. Dünya Savaşı sonrası yıkılan Avrupa kentlerinde yaşanan sorunları çözmek ve tarihi alanları yerinde korumaktır. Tüzüğün 1. Maddesinde yer alan "*tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar"* (ICOMOS, 1964) ifadeleri ile tarihi anıtları tek başlarına değil de çevreleriyle ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Korunacak alanın uygun bir işlevle birlikte yaşatılması yapının süreklilik sağlamasını amaçlamaktadır. Kentsel alanların korunması ya da restorasyonu alınan bu karar ile yaşamın içerisine dâhil edilmelidir. "*Venedik tüzüğü çağdaş restorasyon prensiplerinin evrensel düzeyde geliştirilmesi bakımından değerli bir belge olarak tarihi çevrenin korunması ve yaşatılmasında bir dönüm noktası oldu"* (Dedehayır, 2010: 26). Bu tüzükle amaç, korumanın sürekliliğinin sağlanması, anıtların çağdaş yaşam içerisinde kullanılması, belgelenmesi ve arşivlenmesi, ayrıca belgelerin vatandaşlara açık hale getirilmesi olmuştur. Venedik Tüzüğü kültürün korunmasına önem vererek diğer tarihsel alan korumalarına tarihi alanları geleceğe taşımak açısından sağlam bir adım olmuştur.

1950 ve 1970 yılları arası Avrupa'da koruma yasaları iki ihtiyaca göre şekillenmiştir. Kent çeperlerinde yeni yerleşimler kurmak ve henüz koruma altına alınamamış eserlerin belirlenmesi ve kent merkezlerinin korunarak yeniden inşası olarak kentsel koruma yasaları şekillenmiştir (Dinçer, 2013: 25). Hızlı büyüme ve yayılma kentsel yenileme yönteminin kullanımını arttırmıştır. Bu yenileme anlayışı, kent merkezlerinin de tahrip olmasına neden olmuştur. Bu tahribata tepki olarak koruma anlayışı ile kentleri yenileme düşüncesi daha çok tercih edilir olmuştur. Bu bağlamda, İngiltere Bath, Brüksel Nostra gibi kentler 1975 yılını Avrupa Miras Yılı ilan etmiştir. Konuya ilişkin olarak 1975 yılında Avrupa Konseyi bünyesinde "*Geçmişimiz İçin Bir Gelecek*" adı altında bir toplantı yapılmıştır. Bu konseyin amacı, anıtları ve anıtların korunmasını kentlerin çevrelerine de duyurabilmek ve bu çevrelerde yaşayan toplumu bilinçlendirmektir. Çevre ile bütün halinde bir koruma anlayışı ön plana çıkmıştır. Tüm insanlığın mirası olan kentlerin dünya tarihinde çağdaş rolünü belirlemek adına UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) 1976 yılında Dünya Miras Sözleşmesi'ni sunmuştur. 1983 yılında Tarihi Kentler ve Kasabalar Komitesi toplanmış, 1993 yılında ise, Dünya Miras Kentleri Organizasyonu kurulmuştur. Bu çalışmalardaki amaç ulusal iş birliği yapmaktır (Dinçer, 2013: 26).

Arkeolojik ve tarihsel sit alanlarının planlanmasında yasal çerçeve ve planlama sürecinde iki temel sözleşme vardır. 1965 yılında kurulan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), 1990 yılında arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi ile ilgili sözleşme imzalamıştır. Amaç kentsel korumaya halkın da katılımını ve kültürel mirasın yerinde korunmasını sağlamaktır. İkinci sözleşme yine ICOMOS'un imzaladığı su altı kültürel mirasın korunması ve yönetimi sözleşmesidir. Bu sözleşmeler Türkiye'de de kabul edilmiştir. 1987 yılında da tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması tüzüğü olarak Washington Tüzüğü kabul edilmiştir. Bu tüzük kentleri ve tarihi kent merkezlerini kapsayan doğal ve insan yapısı çevreyi içine almaktadır. ICOMOS'un kararı ile Venedik Tüzüğü'nü tamamlamak için uluslararası olarak düzenlenmiştir. Washington tüzüğü tarihi kentlerin alan yönetimleri konusunda önemli bir yere sahiptir. Tarihi kentlerin

yasal koruma altına alınması, bakımı, restorasyonu için gerekli adımların atılması ve çağdaş yaşama katılması (ICOMOS, 1987) açısından disiplinler arası işbirliği oluşturmuştur.

Washington tüzüğünün ilkeleri ve hedefleri şu başlıklar altında toplanabilir:

-Tarihi kentsel alanların korunması kent ve bölge planlamalarının ayrılmaz bir parçasıdır.

-Korunması istenen nitelikler kentin ve kentsel alanın tarihi karakteri ile bu karakteri oluşturan maddi ve tinsel bileşenleridir. Bu bileşenler kent dokuları, binalarla yeşil alanlar arasındaki ilişki, kent, doğa ve insan arasındaki ilişki ve işlevdir. Bu bileşenler olumsuz olursa tarihi alanı zedelemektedir.

- Kentlilerin tarihi korumaya katılması önemlidir.

-Tüm bu hedefler sistem ve disiplin doğrultusunda gerçekleştirilmelidir (ICOMOS, 1987).

Washington Tüzüğü sosyolojik, ekonomik ve toplumsal birçok bakış açısını içerisine aldığından dolayı önemini tarihi alan yönetimlerinde sürdürmektedir. Bu tüzük tarihi alanlara yeni işlevler kazandırarak süreklilik sağlanması fikrini temel almaktadır. Alan yenilemelerinde otoyolları tarihi kente sokmamak, ancak kente ulaşımı kolaylaştırmak ve tarihi kentleri doğal afetlere karşı korumak bakış açısıyla sürdürülebilir bir kentsel planlama modeli çizmiştir. Koruyarak bütünleştirme ve yaşatma hedeflerini daha da sağlamlaştıran diğer bir çalışma Valetta İlkeleri[2] olmuştur. Kentlerin kimliği üzerinde durulmuş, değişen ve küreselleşen dünyada kamusal alanların toplumsal rollerine değinilmiş, bütünleşme ve çevresel etkiler ve en önemlisi peyzaj, siluet, genel görünüm bakış açısıyla sürdürülebilir gelişmenin altını çizmiştir. İlkelerin temel amacı, korurken bütünleştirmektir. Ayrıca, tarihi kentleri koruma kapsamında UNESCO genel kurulu 2012 yılında "Tarihi Kentsel Peyzaj Koruma Kararları" almıştır. Bu

[2] 28 Kasım 2011'de Paris'te yapılan 17. ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilmiştir. http://www.icomos.org.tr (Erişim Tarihi: 14.09.2018)

kararlar mevcut koruma sözleşmelerinin yerini almıştır. Kararların içeriği ise, tarihi çevre koruma politikaları ile kentsel gelişmenin hedeflerini bütünleştirmek olmuştur (Dinçer, 2013: 23). Bu kararların alınma sebebi hızla gelişen kentler ve bu kentlerde oluşan sorunların hızlı bir şekilde büyümesidir. Sadece kültürel mirasın korunması sorunu değil aynı zamanda yoksulluk, yoğunluk ve eşitsizlik sorunları da birlikte çözülmeye çalışılmıştır.

Avrupa'daki kentsel dönüşüm süreçlerinde, Rönesans hareketlerinin etkisiyle büyük ve modern yapılara olan ilgi artmıştır. Koruma kültürünün yerine o dönemde gelişme ve değişim kavramları üzerinde durulmuştur. Estetik yapılar kent merkezlerinin kamusal alanlarını oluşturmuştur. Sanayi devrimiyle başlayan hızlı nüfus artışı, kentsel dönüşüm süreçlerini kent merkezlerinde üretim eksenli şekillendirmiştir. XX. Yüzyıl başlarında yoğunluk ve kalabalığın etkisiyle hızlı bir dönüşüm geçiren Avrupa kent merkezleri, yıpranarak ikincil bir konuma düşmüşlerdir. II. Dünya Savaşı sonrası yıkılan Avrupa kent merkezleri öncelikle yıkıp yeniden yapma eğilimine geçse de kentlerin kimliğine farklı bir bakış açısı getirmiş, sürdürülebilir kent kavramı önem kazanmıştır. Kentler ihtiyacı karşılayamaz olduğunda kentin ruhu ve hafızasıyla hareket edilmesi gerektiği kavranmış, tarihsel kent alanları yönetimi ve korunması düşüncesine odaklanılmıştır. Kentin ruhu, değişen kimlikler, küresel ve postmodern bakış açılarınla yeniden değerlendirilmiştir. Avrupalılık kimliği ile ön plana çıkma gayesi uluslararası ilke ve tüzüklerle yasal zemine oturtulmuştur. Ancak, mülkiyet kavramı mekân üzerinden tekrar üretilerek, ekonomik pastadan kentlerin de kimlikleriyle pay alması tarihi alan yenilemeleriyle başlamıştır. Turizm odaklı bakılan tarihi alanlar yine de yaşayan kent merkezleri olarak sürekliliğini sağlamış gözükmektedirler.

Türkiye'de kentsel dönüşüm çalışmaları adına TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) 2013 yılında kentsel dönüşümün temel ilkelerini yayınlayarak projelerin toplum yararına yaşama geçirilmesi için belirlemiştir. TMMOB'nin yayınladığı kentsel dönüşüm ilkeleri arasında en önemli maddeler

sağlıklı ve yaşanabilir çevre oluşturmak adına oluşturulmuştur. Önce disipline ve yasal çerçeveye uyulmalı, ancak yasal çerçeve toplumsal koşullar göz önüne alınarak oluşturulmalıdır. Ekonomik, toplumsal, fiziksel ve tarihi çevre bir arada düşünülmelidir. Tarihsel birikim ve doğal güzelliklere zarar verecek yıkımlar yapılmamalıdır. Özellikle rant için yapılan yıkım ve yeniden yapmalar kentlerin dokusuna zarar vermektedir. Aynı zamanda temel ilkelerin 5. Maddesinde[3] yer alan ekonomik bakış açısı kentsel dönüşüm konusunda rant sağlama hevesine bir karşı duruş göstermektedir. Kentsel dönüşüm projelerinde, Türkiye'deki rant artışının değil, can güvenliğinin sağlanmasını ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini amaçlanmalıdır (TMMOB, 2013).

Kentsel dönüşüm Türkiye'de fiziki bir konu olarak görünse de sosyal eşitlik ve adalet sorununu da içine alan bir konudur. Dönüşüm yapılırken kentli mağdur edilmemeli, fikri alınmalı ve mülkünün ederinin altında karşılık verilmemelidir. Dönüşüm geçiren alanın sosyal konumu düşünülmeli, kentliyi sosyal dışlanma ile yerinden edecek bir çevre oluşturulmamalıdır. Bu maddeler arasında tarihi ve doğal çevrenin korunması konusuna, aynı zamanda sosyal uyumun önemine sıklıkla değinilmiştir. Kentsel dönüşümün gereklerinin sıralandığı bu ilkeler Türkiye'deki kentsel dönüşümün uygulamada ihtiyacı olan ilkelerdir. Yasal ve yazınsal olarak birçok mevzuat ve ilke varken uygulamada eksiklikler olabilmektedir.

Kentin bir hafızası ve ruhu vardır. Bu ruh da günlük yaşamın bir parçasıdır. Valetta İlkelerine göre, tarihi kentler de geçmişin yaşam kalıntılarıdır. Bu bağlamda, kentsel alan ve çevrelerinin korunması ve onarımı, yönetilmesi çağdaş yaşama uyarlanmalıdır. "*Alana özel kimliğini, anlamını, duygusunu ve gizemini*

---

[3] Projeler temelde rant artışını değil, can güvenliğinin sağlanmasını ve yaşam düzeyinin yükseltilmesini amaçlamalı, kentsel dönüşüm projeleri ayrıcalıklı imar hakkı sağlama aracı olarak kullanılmamalıdır. Bu kapsamda tüm yapılaşmalara yönelik güçlü, kamusal yapı denetim sistemi yaşama geçirilmeli, uygulama sonucu oluşan rant artışları doğrudan kamuya kazandırılmalıdır. http://www.tmmob.org.tr (Erişim Tarihi: 18.08.2018)

kazandıran somut, soyut, fiziksel ve tinsel öğeler "yerin ruhu" olarak tanımlanmaktadır. Ruh mekânı yaratmakta; mekân da bu ruhu inşa etmekte ve biçimlendirmektedir" (ICOMOS, 2008). XXI. yüzyılda değişen kimlikler, toplumsal bakış açısı, zaman ve mekân arasındaki hızlı değişkenlik ve ulaşım hızı kentsel alanlara da aidiyet duygusuyla bakmaya neden olmuştur. Yaşayan parçalar olarak insanla bütünleşmiş kentsel alanlar insanların da ruhunu yansıtmalıdır. Bu hızlı değişim tarihi kentlerin de yıpranmasına karşı önlemler almayı gerektirmiştir.

Kentin hafızası, doğal dengeye saygı ve estetik yapılara saygıyla taze tutulmaktadır. Hızla küreselleşirken geleneksel ve yerel olana da sahip çıkılmalıdır. Özel yaşamlar değiştikçe kentliler geleneksel alanları terk etme eğiliminde olabilmektedir. Geleneksel alanların çekiciliği turizmle arttırılmaya çalışılmaktadır. Bu durum tarihi kent merkezlerinde olumsuz sonuçları doğurabilmektedir. Bu durumların çözümleri olarak ortaya konulan uluslararası ilke ve tüzükler günlük kentli yaşamına uygulanırsa sonuca varabilecektir. Bu yaklaşımlar, geçmişin izlerini geleceğe taşıyan bir koruma bilincinin kent kültürüne yerleşmesi adına bir gelişme olmuş, İngiltere, İtalya ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde tarihi kentsel alanların yaşatılmasında tarihi alan yönetimlerinin temelinde yer almıştır. Yasal süreçler ve Avrupalılık kültürü edinme ilkesi altında devam eden birçok ortak karar yine de tarihi kentsel alanların neo-liberal ekonomiler tarafından nesneleştirilmesine engel olamamıştır.

Dünyada ve Türkiye'de tarihi kentler, turizm alanının bir tüketim nesnesi haline gelme tehlikesi yaşamaktadır. Bu durum, kentlerin ruhlarının yitip gitmesine ve özgürlüklerini kaybetmelerine sebep olabilecektir. Bu bağlamda, turizm ürünü olan tarihi kent ulaşım, trafik gibi olumsuzluklarla karşı karşıya kalabilmektedir. Tarihi kentsel alan yönetimlerinde uluslararası ilke ve tüzüklerin içerikleri; değerleri ile birlikte, kentlerin ahenk ve estetiğini yaşayan tarihi alanlar ile korumak olarak düzenlenmiştir.

Türkiye'deki süreç Batı kentlerinden farklı olarak gecekondulaşma mücadelesi ile başlamıştır. Ülkemizdeki dönüşüm gereklerinin temel noktaları depreme dayanıklılık, doğal, tarihi ve kültürel mirasın korunması, kentlerdeki kaçak yapıların yasallaştırılması, fuar alanları, alışveriş merkezleri, kıyı şeritlerini koruma şeklinde olmuştur. Bu bağlamda, problem çözümleri fiziksel yapıya indirgenerek anlık çözümlere gidilmiştir. Büyük ölçekli sermaye sahiplerinin elinde olan kentsel alanlar tüketim nesnesi haline gelmiştir.

Türkiye'de 1980'li yıllardan bu yana çözümlenmeye çalışılan çarpık kentleşme ve kentlerin sosyal sorunlarına getirilen yasal düzenlemeler günümüzde iyileşmekle birlikte uygulama alanında yasalarla eş düşmemektedir. Çünkü kentsel dönüşüm kavramı günümüzde de sadece mekânsal dönüşüm olarak algılanmaktadır. Dönüşüm alanlarında yaşayan insanlar mekân düzenlemeleri yapıldıktan sonra o bölgeye uyum sağlayamamasından dolayı kentin dışına itilmesi söz konusudur. Ayrıca, tarihi alanların yeniden canlandırma projeleri kültürel mirası korurken ekonomik beklentiyi ve o alanlarını çekiciliğini arttırmaktadır. Bu çekicilik rant konusunda sadece belirli bir kesime hitap etmektedir. Başarılı tarihsel alan düzenlemeleri olsa da bu durum kent içerisinde eşitsizlik ve adaletsizliğe neden olmaktadır. Mekânsal ve sosyal bir gereklilik olan kentsel dönüşüm, sosyal ve kültürel boyutları ile ele alınmalıdır. Ayrıca, kentsel dönüşüm planları kenti parçalamaktadır. Belli alanlarda yapılan dönüşümler yenilenmeyen alanlarda yeni problemler üretmektedir. Mekân tekrar üretilirken başka bir alanda tüketilmeye devam etmektedir. Tek tip yapıların oluşturulması kentlerin dokusunu etkilemektedir. Ancak, kentlerin bir kimlikleri vardır. Kentin kimliğini zedelemek o kentin içinde yaşayan kentlinin aidiyet duygularını zedelemektir.

Türkiye'deki kentsel koruma ve kentsel dönüşüm süreci Avrupa'dakinden farklı ilerlemiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında göç alan büyük kentlerdeki sorun gecekondulaşma üzerine olmuştur. 1950'li yıllara gelindiğinde İstanbul, Ankara gibi büyük kentlerin yayılması durdurulamaz hale gelmiştir. Türkiye'deki yasal

çerçeve bu kontrolsüz kentsel yayılmayı durdurabilmek adına gelişmiştir. Yine de kültür ve doğal mirası koruma konusunda çalışmalar yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında müzecilik ve sondaj kazı çalışmaları ile tarihsel kent katmanları ortaya çıkarılmaya ve korunmaya başlanmıştır. Ancak tarihi kentsel alanlar işlevsellik kazanamayınca yaşama dâhil olan yapılar haline gelememiştir. İşlevsel hale gelen tarihi yapılar da rantı daha çok arttırmış, adaletsiz gelir dağılımı üzerinde mülkiyet savaşlarına yol açmıştır.

II. BÖLÜM: KENTSEL MEKÂN-MÜLKİYET İLİŞKİSİNE İLİŞKİN KRONOLOJİK BİR BAKIŞ

Yirmi birinci yüzyılda hızla yükselen kozmopolit mekânlar ve bu mekânların arka sokaklarında kalıp da görünmediği düşünülen umutsuz kent görüntüleri insanların bir yanılsamada yaşamasına neden olmaktadır. Mekân ve kent parça bütün ilişkisi içinde yüzyıllardan bu yana var olmaktadır. Aslında mekânı yöneten tarih boyunca toplumsal ilişkiler ve hatta insan davranışları olmuştur. Kentsel tasarım ve planlamacılar harita üzerinde geometrik şekillendirmeler yaparak kentin yöneticileri olduklarını düşünmüşlerdir. Ancak mekân hiç de haritadaki gibi, kesip bölünebilecek ve parsellenecek alanlar olmamıştır. Kent ve mekân bir boşluktan ibaret değildir. Sadece binalar da mekânı oluşturmamaktadırlar.

Mekânı oluşturan olgular binaların arasındaki kamusal alanlar ve kent meydanlarıdır. Örneğin, bir Orta Çağ kenti katedral ve kiliseleriyle bir büyüklük hissettirmektedir. Rönesans dönemi kentleri gücün sanata yansımış halidir. Bu bağlamda, mekânlar insanlara her zaman kendi davranışlarının yansımasını vermektedir. İnsanlar mekânlara sahip olarak güç ve yönetim şehvetlerini kent içerisinde yansıtmak istemişlerdir. Mülkiyet ve kent ilişkisi bu yolda iktidar ilişkileriyle yoğurulmuş ve sınıfsal yapıları doğurmuştur. Üretim, yeniden üretim ve tüketim kendini tekrarlayan süreçler olarak kent mekânlarında mülkiyet ilişkilerini doğurmuş, sınıfsal yapılar kent çeperlerine yayılarak kapılı topluluklarca sınırlandırılmıştır. Bu esnada şu sorular akla gelmektedir: Kentsel mekânlar teori olarak mı yoksa sosyal yapının bir parçası olarak mı ele alınmalıdır? Aynı zamanda üretim ilişkileri ve politikaların mekânları dönüştürmesi toplumsal yapıya ne derece uygundur? Bu bölümde kent, mekân ve mülkiyet ilişkileri kentsel planlama ve kentsel dönüşüm çerçevesinde tartışılmakta ve soruların cevapları aranmaktadır.

2.1. Kent ve Mekân

Mekân, uzay boşluğundan ve geometriden öte bir olgu olarak günümüzde fiziki ayrımlarından çok sosyolojik ayrımlarıyla tartışılmaya başlanmıştır. İnsan, tüm hisleriyle mekânda anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda, XXI. yüzyıl kentleri XIX. yüzyıl kentlerinin tarihselliğine inat coğrafyaların mekânı haline gelmiştir. Mekânı doğadan ayrı bir kavramdır. Dünyanın kentleşmesi mekânın da sosyal, felsefi ve ekonomik boyutta anlam kazanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, mekânın kentleşmesi *"son iki yüzyılda kentsel olmayan bölgelerde bile dünya nüfusunun büyük kısmının başat yaşam ortamı haline gelmiştir"* (Soja, 2017: 204). Aynı zamanda kent ile beraber zaman ve mekân da metalaşmıştır. Örneğin, kent mekânlarında boş zaman geçirmek için alışveriş merkezleri tüketimi odak noktası haline getirmiştir. Mekân, zamanı ölçülebilir hale getirmiş ve zamana anlam kazandırmıştır (Smith, 2017: 227). Böylece insanlar mekânın dönüşümüyle zamanı da somut halde algılamaya başlamışlardır. Zaman ve mekân yayılmasıyla üretilen emek, sınıflı toplumlara ve iktidar oluşumlarına neden olmuştur.

Mekân coğrafi bir özelliği olan ve fiziksel olarak ortaya konan bir bütündür. Ancak, mekân kentlerin, yolların, fabrikaların ve doğanın bir parçasıdır (Smith, 2017: 121). Böylece toplumsal özellik kazanan mekân farklı bir boyuta geçmiştir. Aynı zamanda, insanlığın anlam kazandığı tarih yüzyıllardır kent mekânlarının tarihi olmuştur. Kentlerde yaşanan mücadele mekânın tarihe göre dönüşmesinin ekonomik ve toplumsal mücadelesidir. Kentsel mekânlarda yaşanan üretim, tüketim ve hak mücadelelerinin çelişkiler doğurduğu yapılara geçilmeden önce mekân kavramını daha detaylı irdelemek gerekmektedir. Mekânın kent yaşamı, üretim ilişkileri, iktidar ve sınıf yapılarıyla ilişkisi vardır. Bu bağlamda, mekân zamanla gerçekleşen üretim süreçlerinin sonucudur. Böylece kentsel mekân sürekli olarak yeniden üretilmektedir (Schmid, 2014: 86).

Lefebvre'ye göre (Özdemir, 2010: 59), mekân zamanın dünyadaki kaydından başka bir şey değildir. Günümüz kentlerinde zamanın ve mekânın eş zamanlı bir üretimi söz konusudur. Sadece fiziki olarak mekân tanımlanırsa, hareketsiz ve katı

bir tanım ortaya çıkmaktadır. Ancak, Lefebvre için (Özdemir, 2010: 63), mekân özgürleşme vaadini taşımaktadır. Bu özgürleşme, toplumsal baskı ve sömürüden kurtulmaktır. Çünkü iktidar olan mekân değildir. Toplumlar mekânın iktidarını yaratmaktadır. Bu iktidarı oluşturan insan, mekânın boyunduruğu altında yaşamamak için tekrar mekânı ele geçirmek istemektedir. Aynı zamanda mekân üretim ve tüketim alanıdır. Bu üretim ve tüketim ilişkileri mekânı siyasal mücadele alanına dönüştürmektedir. Mekânı sadece mücadele alanı olarak algılamamak gerekmektedir. Mekânda toplumsal aidiyet, kimlik, tecrübe ve kültür oluşturulmaktadır. Kentleşmenin mekânı oldukça kapladığı düşünülürse kentsel mekânlar sosyal çeşitlilik, kimlikler ve kozmopolit alanlar oluşturmaktadır. Aynı zamanda mekân gündelik hayatı da yönetmektedir. Toplumsal ilişkiler binaların dışında kurulmaktadır. Lefebvre'ye göre (Ertürk, 2013: 4-7), mekân günlük hayat içerisinde toplumsal iktidar kurmaktadır. Aslında bu iktidarın nedeni, mekânın toplumun tüm gündelik hayatına zemin oluşturmasıdır. Mekân, özne ve zaman sürekli etkileşim halindedir. Böylece, zaman mekânı geleceğe taşıyıp şekillendirmektedir. Bu durum, insanı kente ait hissettirmektedir. Özne ve mekân karşılıklı olarak birbirlerini üretmektedirler. Bu üretim ilişkisi, kapitalist üretim araçlarını ve toplumsal ilişkiyi de yeniden oluşturmaktadır. Mevcut üretim ilişkilerinde mekân, bilgi yoluyla aktif bir rol oynamaktadır. Mekân, bu özellikleriyle mücadelenin hem sahnesi hem de konusu olmaktadır (Ertürk, 2013: 46). Mekân, ideolojiyi ve iktidarı da üretmektedir. Bu bağlamda, mekân hızlı bir dönüşüm sahnesi olarak özneye kendini ifade etme imkânı tanımaktadır. Özneler kentlerde yapıları ve mekânları geçmişteki izleriyle sahiplenmekte ve o geçmişle bir bütün olmaktadırlar. Kentsel tasarım ve planlamalar iktidar, ideoloji, kendini ifade etme ve üretim ilişkilerini yansıtmak için yeniden ve sürekli üretilmektedirler. Bu durum, mekânın yansıtıcı gücüdür. Mekân güçlüdür. Toplum mekânı dönüştürürken aslında mekân toplum üzerinde bir baskı kurmakta ve tüm gündelik hayatı yönlendirmektedir. Mekân, organik bir yapı olarak özneyi yaşatır ve mekân da yaşamaktadır. Bu bağlamda, kavramsal olan mekân aynı zamanda geçeklik olarak da vardır. Toplum mekânı deneyimleyerek yaşadığı için

toplumsal bir yapı oluşturmaktadır. Üretilen mekân toplumsal yapıyı da kurgularken kentleşme üzerinde de en belirgin rolü oynamaktadır. Böylece toplumların gündelik hayatları kentsel mekânlarda yaratılmaktadır.

2.1.1. Mekânın Çeşitli Üretimleri

Lefebvre (2014: 67-68) mekânın üretim biçimlerini üçe ayırmıştır: Mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsil mekânları; algılanan, tasarlanan ve yaşayan mekânlardır. Zaman kullanımı ile kentsel gerçeklik yani özel yaşam ve boş vakit geçirme mekânlarını birbirlerine bağlayan ağlar algılanan mekânda birleşmektedir. Mekânsal pratikler, zaman içerisinde inşa edilmiş çevre ve peyzaj olarak somutlaştırılmaktadır. Mekân temsilleri ise, tasarlanmış mekânlardır. Tasarlanan mekânın iktidarları planlamacılardır ki, planlamacılar, kentleri parçalayarak ve düzenleyerek algılan mekânı tasarlanan mekânla birleştirmektedir. Bu durum, topluma gösterge haline gelmiş günlük pratikleri sunmaktadır. Mekân temsillerinde mühendisler, mimarlar, bilim adamları, kent planlamacıları mekânı geometrik olarak tasarlamaktadırlar. İktidar, fiziksel tasarlama bilgisine sahiptir. Ancak bu bilgi kontrol arzusu oluşturmaktadır. Kentsel mekân önce planlanır, düzenlenir ve sonra denetlenir (Ertürk, 2013: 51). Bu bağlamda, kentsel dönüşüm de aslında bir tür mekânı kontrol gücünü iktidara bırakmaktır. Kentsel dönüşüm gündelik hayata mekân çerçevesinde üretip, yeniden tüketmektedir. Ancak, bu durumda bir çelişki yaşanmaktadır. İktidar homojen mekânlar sağlamak için uğraştıkça, bu homojen mekânlar kendini bir süre sonra imha etmektedir. Çünkü kentsel mekânın yaşayan kısmı heterojendir. Bu süreç kentsel politikalarla toplumsal ilişkiler ve kentleşme kültürlerini oluşturmak şeklinde devam eder ki, bu özellikler kentsel mekân tarafından topluma zaten kazandırılmaktadır. Temsil mekânları, asıl yaşanan mekândır. Orada imgeler, semboller bulunmaktadır. Çünkü bu mekânı kentlerin asıl sahipleri kullanmaktadır. Temsil mekânları, egemen olunan, aynı zamanda maruz kalınan mekânlardır. Temsil mekânları kişisel farklılıkları da simgelere dönüştürmektedir. Böylece kişilik, mekânda somutlaşmış ve kente ait olmuştur. Bu bağlamda, Lefebvre (2014: 68) ikili bir mekân tanımlaması yerine üçlü bir yapıyı tercih

etmiştir. Diyalektik kavramlar yerine, bütünleşik kavramlar mekânı anlamlı hale getirmektedir. Öznenin mekânla ilişkisinde, pratikler ve temsilleri kent mekânını tasarlamaktadır.

Mekân geometrik ve fiziksel yapı olmaktan öte bireysel ve daha çok toplumsal yaşamın oluştuğu ve gündelik hayat deneyimleriyle kültürel süreçlerin üretildiği bir yapıdır. Böylece, kentsel mekân da insanın davranışsal etkilerini kapsamaktadır. Aynı zamanda, iktidar, sermaye, tüketim ve gözetim kavramları mekân içinde anlamlanmaktadır. Günümüz kentsel yaşam alanlarında mekâna yüklenilen anlam yaşam pratikleri açısından önemli hale gelmiştir. Mutlak ve göreli mekân ayrımında, mutlak mekân maddeden bağımsız ve kendine özgüdür. Göreli mekân ise, öznenin nesne ile arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir (Özen, 2011: 139). Böylece, toplumsal ilişkilerin belirlediği bir sosyal ağ mekânı üretmektedir. Bu mekân, toplumsal mekân olarak kentlerde tüm ilişkileri yönetmektedir. Mekân tanımlarına çalışma içerisinde pek çok kez vurgu yapılası kaçınılmazdır. Çünkü mekânın muğlak bir yapısı vardır. Mekân herkes için pek çok şey ve kimse için hiçbir şey olabilmektedir. Ancak yadsınamaz bir gerçek vardır ki, o da mekânın kentleşme ve dolayısıyla mülkiyet ilişkileriyle kopmaz bir bağı olduğudur. Bu ilişkiler kentin baş aktörleri olan planlamacıların, kentsel dönüşüm süreçlerini sürekli üretmesi ve tüketmesiyle kapitalist sürecin bir itici gücü haline gelmiştir.

Mekân Giddens'da (Soja, 2017: 206), salt fiziksel çevreden ibaret değildir. Mekânda devletler kurulmakta, idari kaynaklar depolanmakta, kapitalist sanayileşme yükselmektedir. Mekân bu olguları bir bütün halinde barındırmaktadır. Bu süreç mekânı metalaştırmaktadır. Metalaşma toplumsal ayrımlaşmayı getirmektedir. Metalar dünyasının geliştiği ayrıcalıklı alanlar da kentsel mekânlardır. Kentin kendisi ve kent hayatı meta haline gelmektedir. Kentsel mekânın iktisadi sömürüsü kentin metalaştırılması anlamına gelmektedir. Mekân mübadele değerine indirgendiğinde artı değerle birlikte üretilen toplumsal mekân oluşmaktadır (Schmid, 2014: 90). Sadece toprak değil kent hayatı da meta

haline dönüşmüştür. Kentleşme günümüzde sanayi kapitalizminin kentleri genişletmesi olarak tanımlanmaktadır. Artık tüm dünya ekonomilerini etkileyen kentler vardır. Bu ekonomiler metalaşan mekânlar doğrultusunda kentsel dokunun eşitsiz biçimde genişlemesine yol açmıştır. İşçi sınıfının boşalttığı kent merkezleri kentsel planlama ve yenileme çalışmalarıyla sosyo-mekânsal dönüşümlerle zenginlerin mekânı haline gelmiştir. Bu aşama, kentin tüketilme halidir. Tüketilme aşamasında, kentlerde yaşayanlar, kentlerde oluşturdukları toplumsal kaynaklarla birlikte metalaşmıştır. Alışveriş merkezleri, eğlence mekânları, özel çıkarlar doğrultusunda yönetilen yarı kamusal mekânlar kamusal alanı işgal ederek kent hayatını ticari olarak sömürmektedir.

2.1.2. Mekân ve Mülkiyet

Mülkiyet ilişkileri tekelci denetimin içinde işleyebileceği mutlak mekânlar yaratmaktadır. Nüfus, mal, hizmet ve bilgi hareketleri de göreli mekânda oluşmaktadır. Çünkü kentlerdeki mesafenin direnişinden kurtulmak, para, zaman ve enerji gerektirmektedir (Özen, 2011: 140). Kentlerdeki parsellerin demografi ve piyasa açısından diğer parsellerle bağlantısı bulunmaktadır. Böylece ekonomik unsurlar mekân aracılığıyla toplumsal ilişkileri yönlendirmektedir. Kentsel ve mekânsal biçimleri anlamak, insan faaliyetlerinin diğer mekânları nasıl ürettiğini anlamaktır (Harvey, 2006: 19).

Feodal toplum XVIII. yüzyılda çözüldüğünde, sanayileşen kentlerin kapitalizmi toplumu yeniden örgütleyip, sınıflandırmıştır. Böylece toprağın değişim değeri başlamıştır. Toprak metalaşınca insanlar fabrikalarla bağ kurmaya başlamışlardır. Bu durum doğurgan bir üretimden kopuş anlamına gelmektedir. Yeni iktidar toprak değil kenttir. Ancak, hızlı dönüşüm kentleri de insanlardan koparmaya devam etmiştir. Önce toprak mülkiyet olmuş, sonra toprak ile insan arasındaki bağ kopmuştur. Toprak bir metaya dönüşmüştür. Bu durum mekânın mülkiyetleşerek metalaşmasının başlangıcıdır. Bu bağlamda, iktidarlar mekânlara hükmedebilmek ve o mekânlarda egemenlik sağlamak için sürekli mekânları tasarlamışlardır. İnsanlar mekânları dönüştürürken, mekânlar insanlara

hükmetmiştir. Mimar ve yöneticiler tiranlığı haline gelen kentler, insanları şekillendirirken hızla zaman ve mekânı kimlikler üzerinden yutmuştur. Planlamacılar kuş bakışı baktıkları kentlere hükmederken, kentler kendi mekânlarında yeni farklılıklar ve kimlikler oluşturmuş ve kent parçalanmıştır.

Kentleşme, II. Dünya Savaşı sonrasında tüm kapitalist işlemleri dünya ekonomisine katmıştır. Bu aşamayı da kentsel planlama ve kentsel dönüşümle gerçekleştirmiştir. "*Sermaye birikimi ve kriz yönetimi yararına kentsel mekânı hâkim sınıflar için örgütleyen bir devlet aygıtı olarak kent, eleştirel incelenmiştir"* (Soja, 2017: 129). 1980'lerden sonra, konut üzerinden toplumsal olarak örgütlenme mekânın tüketimini hızlandırmıştır. Kentsel ekonomiler tüketici bir pozisyonda dönüşmüştür. Böylece mekân artık üretim mekânı olmaktan çıkmıştır. XVIII. yüzyıl kentlerindeki gibi sanayileşmenin kentleşmenin nedeni olduğu dönemler yerine, kapitalist birikim devletin artan gücüyle mekânı planlamış ve dünya ölçeğinde genişleyen iktidar ve kent ilişkileri ön plana çıkmıştır.

Harvey'e göre (Soja, 2017: 132-138), sanayiyle oluşmuş artı değerin azalması inşaat piyasasındaki artı değeri çoğaltmaktadır. Sanayi kent merkezinden çıktığında, kentsel mekânda artı değeri inşaat sağlamaya başlamaktadır. Bu artı değeri de yerel yönetimler veya ulus devletler kullanmaktadır. Kentlerde yapılı çevrenin egemenliği, kentsel rant ve kentsel mekânın kolektif tüketim uğruna örgütlenmesi, kentsel mekâna doğrudan müdahaleyi beraberinde getirmiştir. Kapitalist birikim mekânları planladığında, sermaye kentsel mekânı üreterek mekân odaklı sınıf mücadelelerine sahne olmaktadır. Böylece, kapitalizmin dönüşümü toplumsal ve mekânsal mücadele ile gerçekleşmektedir. Mekânın yeniden üretimi ileri sanayileşmiş ülkelerin kent merkezlerinde konutlara ve sosyal hizmetlere göre gerçekleşmiştir. Tüketim unsurları mekânlar, lüks yaşamlar ve yaşam kalitesi olmuştur. Bu durum, erken kapitalizmin işçilerini yerinden ederek ve o işçileri de bazen konut sahibi yaparak gelişmiştir.

Mekân kapitalist üretim araçlarını ve toplumsal ilişkileri üretmektedir. Toplumsal ilişkiler kentsel mekânlarda iktidarın yönlendirdiği aidiyet hisleriyle

birleşerek mülkiyet edinme alışkanlığını kazandırmaktadır. Kapitalist üretim kentsel mekânı değiştirdikçe mülkiyet de sınıflar arasında eşitsiz dağılmaktadır. Kentsel planlama ve dönüşüm sürecinde değer kazanan mekân alt sınıfın karşılayamayacağı ekonomik boyutta dönüşmeye başladığında mekânlar üst sınıflara hizmet eder boyuta geçmiştir. Oysa kent hakkı kentsel mekânlarda sınıf ayrımı gözetmemektedir. Hakla herkes için kullanılırsa mülkiyet eşitsizlikleri oluşmayacaktır. Ancak, günümüz kentleşme süreçleri politik yapılanmalar olduğu için yenilenen mekânlar herkes tarafından kullanılabilen mekânlar olamamaktadır. Kent hakkı konusunda Harvey (Ertürk, 2013: 50), Lefebvre'nin mekânsal pratiklerine mülkiyet kavramını da katmıştır. Mekân konusunda, ulaşılabilirlik mülk edinmeyi toplumsal sınıflar arasında böldüğünde mülkiyet kent hakkı olmaktan çıkmaktadır. Bu bağlamda, mekânın hâkimiyeti yeniden başlamış olmaktadır. Böylece, iktidar mekân üzerinde planlama yoluyla egemenliğini ilan etmektedir.

Mülkiyet hakkı, mülkün hiçbir sınırlama olmaksızın kullanılabilmesidir. Toprak üzerindeki mülkiyet hakkının kötüye kullanılması kuralsız ve denetimsiz kent yapılanmasını teşvik etmekte ve kent planlamaları uygulanamamaktadır. Bu durum denetimsiz büyümeye neden olmaktadır. Böylece, kentsel dönüşüm bu denetimsiz büyümeyi kontrol altına almak istemektedir. Ancak, konut mülkiyeti zenginlerin üzerinden rant oluşturan bir araç haline geldiğinden bu durum düşük gelirliler için adaletsiz mekân paylaşımı haline gelmektedir. Adaletsizlik, kentsel mekânlarda çelişkiler ve gerilimler yaratmaktadır. Böylece iktidar ve kentliler karşı karşıya gelmektedir. Özellikle kentsel mekânlarda kamusal alanlar özel mülkiyet ve rant alanı haline gelirse kentsel eşitsizlik yaşanmaktadır (Çetin, 2008: 34-43).

Dünya kentlerindeki kentsel eşitsizlikler arttıkça toplumlar mülkiyet sınırlarıyla ayrıştırılmış ve kentsel mekânlar parçalanmıştır. Bu ayrışma XIX. yüzyılda postmodern kentleri ön plana çıkarmıştır. Farklılıklar bütünleşebilir düşüncesiyle tasarlanan kentsel mekânlar ve geçmişi gelecek kuşaklara taşımanın

önemi özellikle geleneksel kent merkezlerine dönüşü sağlamıştır. Daha da önemli olan koruma, restorasyon ve canlandırma günümüz kentsel planlamalarının farklı yorumlamaları olmuştur. Ancak yenilenen alanları tüm kentlilerin kullanımına göre tasarlamak gerekmektedir. Postmodern kentlerin yamalı bohçası da mülkiyet üzerindeki tahakkümü ve sınıfsal çelişkileri ortadan kaldırmamıştır. Çünkü 1980'lerden sonraki kalkınma dönemi küreselleşmeyle birlikte tüketim kalıplarında hızlı bir değişim sağlamıştır. Bu durum yaşam biçimlerinde ve kentsel mekânların paylaşımında eşitsizliklere neden olmuştur. Kentsel eşitsizliklerin sonucu olan bölünmüş mekânlara ulaşamayan yoksunlar kent hakkını aramak için kentsel hareketlere yönelmişlerdir. Çünkü bölünmüş mekânlar kentlere adil erişimi engellemektedirler. Gündelik yaşamların temelinde yer alan konut, eğitim, sağlık, kültür, ulaşım olanaklarına ulaşamama hak taleplerini arttırmaktadır. Mekân toplumu ayrıştırmakta, ayrışan mekân da toplumu parçalamaya devam etmektedir. Parçalanmaya çözüm yine kentsel dönüşümle aranmaktadır.

2.1.3. Mekân ve Kentsel Hak

Toplumsal mekân kent içerisinde uygun iş gücünün üretilmesiyle yeniden anlam kazanan mekândır. Kapitalizmin ürettiği kentsel problemler yine kapitalizm ile çözülmeye çalışılmaktadır. Örneğin, özellikle batıdaki kentlerde kapitalizmin ürünü olan banliyö hayatı kent merkezinin kapitalizm ile sayesinde kötüleşmesiyle oluşmuştur. Böylece, sınıf ilişkileri mekânı farklılaştırmaktadır. Bu bağlamda, modern kent planlaması kötüyü törpülemek için oluşmuştur. Ardından postmodern kent küçük planlar ile kişisel zevkler doğrultusunda kentsel mekânlar oluşturmuştur (Es, 2010: 89). Bu kentsel mekânlar; kent merkezlerinde gecekondularla gökdelenleri yan yana sunan bir toplumsal ayrım yaratmıştır. Bu hızlı kentleşme hareketleri ve planlamalar büyük nüfusun kent merkezlerinde toplanması, ardından üst sınıfın kent çeperlerine kaymasıyla toplumsal bölünme yaratmıştır. Toplumsal mekân öncelikle Şikago Okulu'nun ekolojik kent yaklaşımıyla incelenmiştir. Şikago Okulu'nun modern kent sosyolojisinde kentlerin büyüklükleri, yoğunlukları, heterojenlikleri kenti kırdan ayırma

konusunda başlıca belirlemeleri olmuştur. Ancak günümüzde, kapitalist kentler kır-kent ayrımı üzerinden şekil almamaktadır. Kentsel mekânın, iktidar ve sınıf yapıları gibi anlamlandırmaları vardır. 1970'lerde toplumsallık savunulmuş, 1980'lerde ise, mekân ve toplumun fiziki açıdan değil, davranışsal olarak etkileşim içerisinde olduğu kabul edilmiştir. Kentlerin hızlı dönüşümü, kent toplumlarını oluşturduğu için toplumsal mekân oluşmuştur.

Toplum ve mekân ilişkileri yönlendirilebilir ilişkilerdir. Ancak, bu yönlendirme uzun sürmemektedir. Çünkü mekânın bir dili vardır. Bu dil toplumla iletişimi sağladıktan sonra hiçbir kaba sığmaz. Çoğunlukla bu dil iktidarın politik söylemlerinde kapitalist zincirler oluşturarak ranta dönüşmektedir. Harvey'in mekânın dili ve toplum arasındaki ilişki üzerine verdiği bir örnek toplum ve mekân ilişkisinin ranta dönüşmesini somutlaştırmaktadır. "*1968'de Martin Luther King suikastından sonra, büyük çaplı sokak gösterileri düzenlenmiştir. Politikacılar, insanların kentle barışmasını sağlamak için kent merkezinde ve kamusal alanlarda insanların hissettiği korkuyu engellemek için Baltimore Şehir Fuarı'nı başlatmışlardır. Fuar, kentteki mahallelerin ve etnik grupların çeşitliliğini ön plana çıkaracak ve etnik kimliklerini teşvik edecektir"* (Çetin, 2008: 9). Fuarın ziyaretçileri yıllar geçtikçe artmıştır. Ancak sonra ticari kitlelere hitap etmeye başlayan fuar tüketim unsuru olarak rant odaklı bir hale dönüşmüştür. Fuarın kullanıcıları artık kentin planlamacıları ve üst sınıftır. Sözü edilen çabalardan farklı bir sonuç doğmuştur. Kentlilerin kentle etkileşimi sırasında kentsel mekân ekonomik bir ürün olarak üretilmiştir.

Kent kültürünün karakteri, geçişlilik ve farklılıklarıyla birlikte kenti farklılıkların mekânı haline getirmektir. Kentliler, farklılıkları kentsel mekânlarda yaratmakta ve sosyal ilişkileri yeniden kurmaktadırlar. Böylece, toplum mekânı, mekân da toplumu oluşturmaktadır. Ancak bu durum, parçalı bir üretimdir. Sınıf çatışması ile bir mekân üretimi gerçekleşmektedir (Çetin, 2008: 31).

Kente bir planlamacı gibi tepeden bakılırsa ihtişamı ve muhteşem ışıklarıyla dünya kentleri problemsiz gözükmektedir. Ancak mekân algısal alana doğru

indirgendiğinde kent hayatı içerisinde politikalarca mekânsal eşitsizlikler oluştuğu fark edilmektedir. Örneğin, kentsel mekânın beklenmedik karşılaşma ve etkileşim olanakları kentlerin çeperlerine yönelme nedeniyle kaybolmaktadır. Kent kaynaklarına erişim böylece kontrol altına alınmış olmaktadır. Kent kaynaklarını kullanabilenler, anakent insanlarının sadece bir bölümüdür. Kent, sadece kentsel mekânların olanaklarından faydalanabilen üst sınıf için dönüştürülmektedir. Örneğin, kentsel yenileme kent sokaklarını lüks konutlarla doldurduğunda kentsel mekânın sınıfsal yapısı da değişmektedir. Oysa konut ve mekân meta değil, insan ihtiyaçlarından ve haklarından biridir. Mekânın metalaşmasını engellemek, kentte yaşayanların kent haklarını talep edebilmesiyle mümkündür. Bu hak talebi ise, kentleşme kültürünü edinebilmekte yatmaktadır. Böylece, kentsel haklar kenti koruyarak, mekânın metalaşmasına engel olmaktadır.

Park'a göre (1967: 3), kent insanın yarattığı dünya ise, insan kenti inşa ederken, kendini de yeniden inşa etmektedir. Harvey'e (2004: 236) göre ise, bu inşa süreci bir haktır. Aidiyet hissi ve gündelik faaliyetler kenti inşa sürecinde baş aktörlerdir. Ancak bu inşa sürecinde kentsel mekân da kentlileri davranışsal olarak inşa etmektedir. Mekân, kent ve mülkiyet ilişkisi bu noktada önemli hale gelmektedir. İnşa süreci, yeniden üretim ve tüketim şeklinde devam etmektedir. Mülkiyet anlayışı kentsel mekânlarda kentsel yenileme ve dönüşüm aracılığıyla sınıfsal çelişkilere dönüşmekte ve mekân metalaşarak tüketilmektedir. Tarihi kentsel mekânlar, canlandırma, restorasyon gibi yöntemlerle politik ve ekonomik metalar haline gelebilmektedir. Kentsel mekânda hem toplumsal ilişkileri hem de devletin kolektif olarak örgütlediği tüketim kalıplarını içeren süreçler yer almaktadır (Castells, 2002: 3).

Castells'in (2002: 22) mekânı ideolojiktir. Kent sorunu, eğitim, sağlık, ulaşım gibi, toplumsal grupların günlük hayatındaki ortak tüketim araçlarının eşitsiz örgütlenmesinden ortaya çıkmaktadır. Mülkiyetin eşitsiz dağılması kent sorunlarına neden olmaktadır. Kamusal alanlara erişim bu eşitsiz dağılımla birlikte bazı gruplarca zorlaşmaktadır. Oysa kentte yabancılarla karşılaşmak

mümkündür. Kentin bu yapısı heterojenliğin temelidir. Homojen yapılar ancak kapalı komünal alanlarda yaşamaktadır. Kapılı topluluklara kendini kapatan insanlar, bir süre sonra kent merkezine geri dönmek istemektedirler. Çünkü insanın anatomik yapısı bile homojen değildir. İnsan bedeni de kentler gibi karmaşıklıklarla doludur. İnsan karmaşayı sever, karmaşa da kent merkezlerinde yaşamaktadır. Bu bağlamda, mekân metalaşmadığı sürece insanın temel haklarından ve ihtiyaçlarından biri olmayı sürdürmelidir.

Herkese açık olması gereken kamusal kent mekânları insan davranışı ve psikolojisi üzerinde etkilidir. Böylece, insanlar toplumsal kimliklerini kentlerde inşa etmektedirler. Kent mekânları kentlilerin karşılaşmalarıyla anlamlanmaktadır. Mekânı paylaşanlar, farklılık ve çelişkiler oluşturarak mekânı yeniden inşa etmektedirler. Bu farklılıklar da mekâna aidiyet ve kültür oluşturmaktadır. Eğer kent mekânındaki farklılıklar tekelci planlamalarla kaybolursa, kentler geleneksel ve tarihi özelliklerini de kaybetmeye başlamış olacaklardır. Yeni kimlik inşaları modern kentlerde yaşanmaktadır. Aynı zamanda belli bir tarihselliğe de sahiplerdir. Bu bağlamda, modern kentler kurumları ve sosyal ilişkileri yeniden üreterek mekânları da örgütlemektedirler. Kentli yaşamı ve kentleşme mekânın bütüncül görülmesini sağlayan olgulardır. Kentsel mekânlar gündelik hayat fonksiyonlarını yeniden kurmaktadırlar. Bu fonksiyonlar kentliye kimlik oluşturmaktadır. Ayrıca kentsel mekânlarda özgürlük vardır. Bu durumun nedeni tanışık olunmayan ve karşılaşma mekânlarını dokularında barındırmalarıdır. Eğer kentsel mekânlar konutların dönüşümü ve yapılanması nedeniyle karşılaşma mekânları olma özelliklerini kaybederlerse sınıfsal çelişkiler belirgin olmaya başlar ve tüketim nesnesi haline gelen mekânlar özgürlüklerini yitirirler. Örneğin, alışveriş merkezleri sadece eğlence, tüketim mekânları değildir. Irk, sınıf, statü, cinsiyet gibi hiyerarşik yapıları da yeniden kurmaktadırlar (Aytaç, 2007: 200-204).

Mekânın tüketimi, simgesel bir boyut kazanmıştır. Tüketim toplumu yükseldikçe sermaye yeniden üretilmektedir. Böylece, mekânın dönüştürülmesi

yeniden başlamaktadır. Oysa kamusal mekânlar herkese kimlik oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kentsel mekânlar farklılık ve çeşitlikleriyle kentin planlanma sürecinde aidiyet hislerini iktidarla birleştirmektedir. Mekânı üretenler ise, kent planlamacıları, mimarlar ve iktidar kurumları olmaktadır. Böylece kentlinin de aidiyeti iktidar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum gösteriyor ki, kentsel mekân mimariyle iktidarların egemenlik kurduğu yerdir (Ertürk, 2013: 26).

Günümüzün kentsel mekânlarının heterojen yapısında göçmenler, yerliler ve azınlıklar da bulunmaktadır. Bu aktörler kentsel mekânların çeşitliliğini sağlamaktadır. Aslında bu çoğulculuk kentler açısından tehlike olarak algılanmaktadır. Bu durum mekânsal ayrışmayı da oluşturmaktadır. Benzer yaşam tarzlarına sahip özneler kapılı topluluklar gibi özel mekânlar oluşturmaktadır. Kentsel politikalar da, kentsel dönüşüm ve yenilemeyle bu mekânsal ayrışmayı daha çok ateşlemektedir. Kentlerde herkes aynı hizmeti alamayınca mekânsal haklar eşit dağılmamaktadır. Dağılamayan kentsel haklar, nüfus ve zenginliğin eşitsiz arttığı kentsel mekânlarda mülkiyet olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, kentsel hakların eşitsiz dağılımı tartışmasından önce kentsel mekânlarda mülkiyet kavramı irdelenmelidir. İlk akla gelen soru, mülkiyet kavramı kapitalist kentlerde mi baş aktör olmuştur? Bu sorunun cevabı mülkiyet kavramının kentlerin tarihi kadar eski olduğuyla cevaplanabilir: *"Kentin oluşum sürecinde, toprak önce Tanrı'nın ve tapınağın olmuş, daha sonra da kraliyetin mülkiyetine geçmiştir. İlkel toplumlarda toprak insana değil, insan toprağa aittir. Ortak mülkiyetin tamamının kralın kişisel mülkiyeti sayılmasıyla özel mülkiyet kavramı başlamıştır"* (Çetin, 2008: 26-32). Böylece toprağa sahip olanlar egemen güçler olmuştur. Günümüzde de bu durumun en belirgin örneği devletin gerektiğinde mülkiyete el koymasıdır.

Sonuçta, mülkiyet sahibi olmak kenti sahiplenmeye yetmemektedir. Kenti sahiplenmek, kent kültürünü sindirmek, toplum ve mekân arasındaki o organik bağı koparmamak ve kamusal mekânların tüm kentlilerin hakkı olduğunu özümsemek ile gerçekleşecektir. Mekânsal pratikler, mekânın temsili ve temsil

mekânları arasında çatışmalar başladığında kentsel devrimler çıkış yolu olarak görülmektedir. Harvey ve Lefebvre'ye yapılan bu atıflara Türkiye'den örnek olabilecek proje olarak "Ankara Hamamönü Sokağı Sağlıklı Hale Getirme Projesi" verilebilmektedir. Kullanım amacı değişmiş Hamamönü sokakları mekânın temsilleri aracılığıyla yeniden üretilmiştir. Ancak temsil mekânları yani kenti algılayanların kentsel kültürleri de tüketim odaklı olmuş, mekân tüketilmek üzere yeniden üretilmiştir. Akla gelen soru, Hamamönü semtindeki kentsel haklardan faydalananlar kimlerdir? Rant sahipleri mi, yoksa semti terk eden asıl kentliler mi? Bu soruların cevabı tartışmalı olmakla birlikte tarihi mekân korumalarının da mülkiyet ve kent arasındaki ilişkide metalaşmalara neden olabileceğidir. Tarihi mekânların metalaşması tarihi alanların ve geleneksel kentlerin de kullanımlarının özeleştirilmesine yol açmaktadır.

Kentsel hak Lefebvre'de (Brenner, 2012: 47), zaman ile mekânın pozitif anlamda arzu edilir şekilde örgütlenmesini içeren normatif bir kavramdır. 1968 yılında Fransa'da ilk önce öğrenci ayaklanmaları olarak başlayan, sonrasında kentsel hareketler olarak büyüyen kent ayaklanmaları bir hak talebidir (Lefebvre, 1967: 158 ve Brenner, 2012: 57). Kentsel hak, geleneksel kentin turizm sektöründe meta olmasıyla aranmaya başlamıştır. Kent hakkı, çeşitli kent hizmetlerini kullanabilmek, düşüncelerin duyurulması ve kent merkezinden faydalanabilmektir. Kentsel haktan mahrum kalan hoşnutsuz kesimin yaşadığı en temel çelişki mülkiyet sahibi olamamaktır. Örneğin, *"Los Angeles'te bir evsizin kent merkezindeki bir parkın bankında uyumasına izin verildiğinde, evsiz kişi kent hakkına erişebilmiş sayılmaz. Kentsel hak, parktaki bankta uyuma özgürlüğünden çok fazlasını içermektedir* (Brenner, 2012: 63).

Kentsel hak vatandaşlık statüsüne erişebilmektir. Aynı zamanda, kent hakkı toplumun bütünü için aranan bir taleptir. Herkesin ihtiyaçlarının karşılanabildiği kent nasıl olmaktadır? Bu sorunun cevabı, adalet, kamusal alana ulaşabilmek, insanlar arasındaki farklılıkların kabul edilmesinde yatmaktadır. Sorun aslında adil bir kente ulaşabilmektir. Ancak adil kente herkesin ulaşması o kenti tüketmek

anlamına gelmemektedir. Kent hakkı aynı zamanda kenti üretmeyi de hesaba katmaktadır.

1960'ların Fransa'sında ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan hareketler kent krizlerinin başlangıcı olmuştur. Bu krizlerin nedeni, gündelik hayattaki yabancılaşma, kentsel hayattan mahrum bırakılmak, kentlerin modernleştirilip kendilerine has dokularının yok edilmesi, kentsel rantın tek elde toplanmasıdır (Schmid, 2014: 73). 1968 Paris olayları özünde kent hakkı talebidir. Çünkü kentsel planlamalar hayat tarzlarını tek tip hale getirmiş, günlük hayatı sömürge altına almıştır. Kentsel dönüşüm orta sınıf için de işçi sınıfı için de emek sürecini tek tip hale getirmektedir. Sanayileşmiş kentlerin yaşadığı kentsel kriz, refah devletinin yayılmasıyla mekânsal yapılanmanın kökten değişmesi nedeniyle başlamıştır. Kent planlamaları, kent merkezlerini yeniden yapılandırmış, dış çeperleri de toplu konutlarla kaplamıştır. Konutlara ve yaşam alanlarına ulaşamama kentsel krize neden olmuştur. Yine mülkiyet kavramıyla karşı karşıya kalınan bu durum kentsel hareketleri doğurmuştur. Oysaki Lefebvre'ye göre (Lefebvre, 2003: 39 ve Schmid, 2014: 79), kent insanların yaya olarak yürüdükleri, obje yığınlarının önünde buluştukları, faaliyetlerinin sonuçlarını görmeyecekleri bir şekilde çaprazlama temas ettikleri, öngörülemeyen durumlar meydana getirdikleri bir yerdir. Bu kent tanımında mesafeler yoktur, tüm farklılıklar merkezde toplanmıştır. Eğer farklılıklar mekân yoluyla parçalanırsa kentsel haklara ulaşmak sorun olmaktadır. Çünkü kent heterojen mekânlardan oluşmaktadır. Kentsel mekân, maddi ve manevi etkileşimin yaşandığı ve aidiyet hissi oluşturduğu bir alandır.

Kentsel canlandırma, restorasyon, soylulaştırma yöntemlerinin veya gecekondu mahallelerini dönüştürme projelerinin yarattığı sorunlardan biri de kentsel mekânda kalabilme ve o mekânı kullanabilme mücadelesinin de eşitsiz verilmesidir. Bu problemler sadece geleneksel kent merkezlerinin değildir. Günümüz kentleri için de geçerlidir. Akla gelen yeni bir soru da şudur: Planlama gerekli midir? Ya da kentsel dönüşüm eşitsizliklere neden oluyorsa, çözüm nedir?

Lefebvre' ye göre (Lefebvre, 1972: 317 ve Schmid, 2014: 86), mekânın dönüşümüne katılmak mekâna yapılan yatırımı kontrol etmek anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, dönüşüm ve yenileme kentsel mekânların asıl sahiplerinin katılımıyla gerçekleşmelidir. İnsanların kendi elleriyle yaşadığı mekânlara sahip çıkmaları adil bir kentin en vazgeçilmez halidir. Böylece, neo-liberal kalkınma programları ayrıcalıklı mekânlar yerine herkes için mekân üretebilecektir. Elbette sadece kentlilerin talebi yeterli değildir. Kent planlamaları halkın katılımına olanak verecek şekilde, toplumsal yapının içinde hazırlanmalıdır. Slater (2014: 262), bu durumun bir örneğini Amsterdam üzerinden vermektedir: *"II. Dünya Savaşı'ndan yirmi yıl sonra Nieuwmarkt mahallesini tekrar vuran kentsel dönüşüme karşı gösterilen bir direniş vardır. Yetkililer mahalleyi dümdüz etmek istediler. Eski binalar ve kentin karman çorman sokak alanı yerini düzgün yollara, metroya ve yüksek binalara bırakacaktı. Böylece insanlar, trafik ve sermaye eşi görülmemiş bir hızda hareket edebilecekti. Bu durum üzerine "Burada yaşamaya devam edeceğiz" sloganları eşliğinde protestolar başladı".*

Bu protestolar sonucunda yetkililer kentsel dönüşümden vazgeçmişler hatta sosyal konutları iyileştirmişlerdir. Böylece, semt meydanına 1968 yılında devlet kendi eliyle kendine olan direnişin anıtını dikmiştir. Kentsel dönüşüme karşı yapılan bu protestoların sonuç vermesi adil bir kent örneğidir. Ancak tüm dünya kentlerindeki gibi Amsterdam'da da devlet modernist planlama yaklaşımlarıyla kentin merkezlerine yatırım yapmamaya başlamıştır. Bu durumun sonucunda, 1980'li yıllarda Amsterdam'da da yıkılma beklentisinden ötürü binalar boşaltılmıştır. Boş binalara yerleşen işgalciler bu kez yıkıma direnmiştir. Kiracılar ve işgalciler dünya ölçeğinde yenilemeye karşı çıkarak başarılı olmuşlardır (Slater, 2014: 270).

Kent hakkı taleplerine adil kent arayışının yanı sıra barınma hareketleri de eklenmiştir. Talep edilenler arasında mevcut konutların korunması ve planlamanın adil olması vardır. Özellikle Amsterdam'daki hak talebi arayışı konut stokunu

meta olmaktan çıkarmıştır. Kiracılar için adil bir planlama sistemiyle kiralar belirlenmeye başlamıştır. Böylece kentin metalaşmasına engel olunmuş, eşitsizlikler azalmıştır. Aynı zamanda belediye tarafından dağıtılan konutlara en başta evli çiftler, sonra yalnız yaşayanlar ve bekâr çiftler yerleştirilerek konut arzı gerçekleştirilmiştir. Sosyal konutlar sadece en yoksula hitap etmemiştir. Her gelir grubu konutları kullanmıştır (Slater, 2014: 272).

Amsterdam'da ve Paris'te bu direnişlerin yaşandığı yıllarda Türkiye'de artan gecekondulaşma sorunu vardır. Gecekondulaşmaların artma aşamasında o yıllarda henüz hak talepleri söz konusu olmamakta ve daha işgal aşaması başlamamaktaydı. Türkiye'de sosyal protestolar başarılı olamamıştır. Örneğin, Türkiye'de 2013 yılında yaşanan Taksim Gezi Parkı'nın değişim projesine olan direniş kentsel hak arayışına bir örnek oluşturmaktadır. Ancak sonuçları başarı anlamında dünya örneklerinden daha farklı olmuştur. Toplum yapısının devletçi geleneği ve kültür protestoların uzun ömürlü olmasına engel olmaktadır.

1980'li yıllar tüm kentlerin karmaşıklaşıp tekrar yapılandığı dönemlerdir. Böylece, refah devleti politikaları konutları da gelir seviyelerine göre kullanıma açmıştır. Yeniden metalaşma başlamıştır. Bu metalaşmanın temelindeki etken özelleştirmelerin başlamasıdır. Yeni slogan, sadece alt sınıflar sosyal konutlarda yaşamalıdır olmuştur. 1980'lerin neo-liberal politikaları yeniden sınıf ayrımları oluşturmuştur.

Adil kent ideali hala yaşamakta mıdır? Yoksa küresel sermayelerin bir parçası mı olmuştur? Kent hareketlerinin sonucu günümüzde soylulaştırmalar, yerinden etmeler ve kentsel mekânları meta olarak kullanmalar olmuştur. Çünkü kapitalizm kendini kentsel mekân üzerinden yeniden üretirken kentsel mekânı ayrıştırmıştır. Kapitalizm, sürekli daha fazlasını istemektedir (Uluergin, 2011: 138).

Harvey (1968: 4), kent hakkını tartışırken Haussman'ın Paris'i kapitalist süreçlerle yıkmasını örnek vermiştir. Haussman Paris'i tüketim, turizm, moda ve denetim kenti haline getirmiştir. Bu bağlamda, geleneksel kent sahiplerine ve

işçilere yer kalmamıştır. 1848 yılı devrimi Haussman'ın oluşturduğu kentin sonu olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında ise, kentler için artı değer banliyöler ve onlara bağlanan yollar aracılığıyla üretilmiştir. Yeni kapitalist tüketim nesnesi kentlerdir. Kentlerde neo-liberal ekonomilerin parçaladığı mekânlardaki insanları denetim altında tutmanın yeni yolu alışveriş merkezleri olmuştur. Çünkü orada insan bireysellik yaşar ve akışkan bir tüketim zevkine kendini kaptırmaktadır. Bu bir yalıtımdır. Mekân böylece denetim ve gözetim işlevlerini de görmektedir (Harvey, 1968: 10).

Kentsel hak talepleri son bulmuş mudur? Mülkiyet ve mekân arasında sıkışan kentliler var oldukça talepler devam edecektir. Kentsel planlama ve dönüşüm sorunlarına çözüm demokratik ve adil kentlerdir. Kentin asıl sahipleri, kent kültürü edinerek veya kültürlerini yaşatarak kentlerine sahip çıkmak isteyeceklerdir. Hak talepleri kent hareketlerine dönüşmese bile kentin organik yapısı kendi kurallarınla var olmaya devam edecektir.

2.1.4. Mekâna Dair Son Söz

Günümüz dünyası tarihsellik çağı değil, coğrafya ve mekân çağı yaşamaktadır. Çünkü günümüz hızlı tüketim döngüsü içerisinde hayat tarzları, kimlik ve statü üretmekte, ürettiği gibi tüketmektedir. Bu hızlı tüketim sonucunda mekân metalaşıyorsa, geleneksel kentlerin tarihi kent merkezlerini yenilemek de mekânı tüketmek anlamına gelmekte midir? Geçmişi koruyarak geleceğe taşırken, geçmiş de bir tüketim metası haline gelmektedir. Kentsel dönüşümün en temelinde bulunması gereken adalet ve kent hakkı kavramları için geleneksel kent merkezleri yönetilirse metalaşmaya engel olunabilmektedir. Mekân; kimlik, kültür ve tarihle kentin kullanıcılarının da katılımıyla bir bütün olabilecektir.

Mekân ve mülkiyet kavramı üzerinde II. Dünya Savaşı'nın hırpaladığı ve kentsel gelişmenin çığırlarını aştığı Batı kentlerinin sorunlarına dönemsel olarak çözüm bulmak için modeller öne süren kent planlamacıları ve mekânı tartışan pek çok düşünür vardır. Çalışma kapsamında Le Corbusier, Ebenezer Howard, Henrı Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey gibi bazı kent ütopistleri ve kent

sosyologlarından bahsedilmesi, mekânın kent planlamaları üzerindeki etkisini önemli hale getirecektir.

"Kent, toplumsal bir sanat yapıtıdır."

Claude Levi Strauss

2.2. Kent Tasarımlarına Tarihsel Bir Bakış

Kentler büyüdükçe ve nüfus arttıkça kent tasarımcıları oluşan karmaşıklığı çözmek ve özellikle doğal yaşam alanları oluşturmak için yeni kent planları geliştirmişlerdir. Yirminci yüzyılın ses getiren kent tasarım ütopyaları arasında Le Corbusier (Işınkent Modeli), Ebenezer Howard (Bahçe kent modeli), Lloyd Wright (Broadacre modeli) ve bulunmaktadır. Bu planlar kentin yeniden inşasından ziyade kentlerin bütünsel dönüşümü açısından oluşan tasarımlardır.

2.2.1. Le Corbusier'in Işınsal Kent Ütopyası

Le Corbusier, Işınsal kent ütopyasında doğa, kent ve teknolojiyi bir arada tutmuş, dikey olarak yükselen bir bahçe şehir tasarımı oluşturmuştur. Sanayileşme büyük kentler demektir. Eski yapıların yerine parklar, bahçeler, büyük anayollar üzerinden cam ve çelikten yapılmış gökdelenler geometrik olarak düzenli bir şekilde yükselmektedir. Bu kent tasarımında da nüfusun üç milyonu geçmemesi isteği vardır. Yeşil alanlar ile çalışma ve yaşama alanlarını bir arada tutan bir kent planıdır.

Şekil 3- Le Corbusier'in Modern Kenti

Kaynak:https://99percentinvisible.org/article/ville-radieuse-le-corbusiers-functionalist-plan-utopian-radiant-city/ (erişim tarihi: 06.06.2017)

Le Corbusier XX. yüzyıl başlarında ütopyacı bir yaklaşımla ideal kent tasarımları geliştirmiştir. XIX. yüzyıl kentlerine alternatif olarak üç farklı model sunmuştur. Çağdaş Kent, Işınsal Kent, Doğrusal Kent olarak oluşturduğu tasarımlarda fikirleri değişmiştir. Örneğin Çağdaş kent planlamasında keskin sınıf ve mekân kullanımları varken, Işınsal kentte daha sınıfsız bir toplum tasarlamış, doğrusal kentte ise sanayi kenti için yerleşim planı yapmıştır. Corbusier'in bu değişen tasarımları toplumun hareketli ve değişen yapısına inandığını göstermektedir. Ona göre, mimari toplumsal değişmeye sebep olmaktadır. Modern kenti planlarken insanların evlerinde ve kentte uyum ve mutluluk içinde yaşamasını düşlemiştir. Çağdaş Kentinde trafik akışına ve hatlarına çok önem vermiştir. Çatıyı uzay taksileri için iniş platformları, hızlı motorlu trafik için yükseltilmiş yollar çizmiş, zemin katı yavaş trafiğe ayırmıştır. Tüm binalar betonarme kolonlar üzerinde yükseldiği için kente ağaçlar da dikilebilmektedir. Ancak simetri ve düzen toplumsal değişim konusunda korkutucu gözükebilmektedir. Hiyerarşik düzende bir kent toplumu içinde daha az önemli işlerde çalışan iki milyon kişi sıradan konutlarda yaşayacaklardır. Bu çağdaş kent

planlamasında toplumun dengesini konuta dayandırarak konut içinde yaşayan makine insan hayal edilmiştir. Hiyerarşik toplumsal yapı fiziksel yapıya uygulanınca mülkiyet biçimi göz ardı edilmiştir. Bahçelerde yaşayan kentliler mülkiyet hakkında sahip olamamaktadırlar. Böylece toplumda sınıfların sınırı daha belirgin hale gelmiştir. Napolyon ve Hausmann'ın Paris modelinin bir devamı gibidir.

Şekil 4- Işınsal (Radyal Kent)

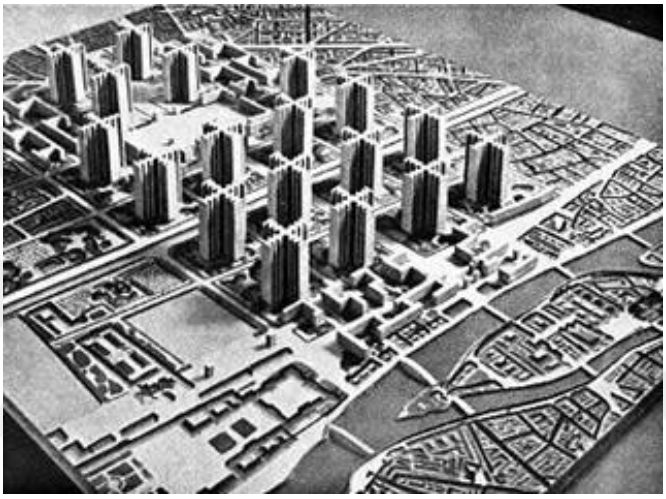

Kaynak:https://99percentinvisible.org/article/ville-radieuse-le-corbusiers-functionalist-plan-utopian-radiant-city/ (erişim tarihi: 24.12.2017)

Işınsal Kent planlamasında Sovyetler Birliğine ziyaretlerde bulunan Corbusier kentin organik ve biyolojik gelişme içinde olduğunu görmüş toplum içerisinde sınıfların daha esnek olduğu bir ütopya geliştirmiştir. Corbusier çağdaş kentte gökdelenleri kentin merkezine koymuştur. Konut ve iş merkezinin birbirine yakın olduğu modelde yeni bir toplumsal ve ekonomik yapılanma kooperatifçilik sistemiyle önerilmiştir. Kentlerin krizine neden olan sanayileşme, gündelik hayata katıldığında, düzene oturtulan bir teknolojiyle krizi çözmek olasıdır. Corbusier için konut makine gibi seri üretim halinde olmalıdır. Bu bağlamda, gökdelenler kent alanları, otoyollar, parklar ve açık alanlara yer kalmasını sağlayacaklardır.

Sanayi kenti üzerine çalışmalar yapan Le Corbusier 1922 yılında "Doğrusal Sanayi Kenti" olarak tasarımlar yapmış, bu tasarımı 1930 yılında Rus kent

plancısı N.A. Milyutin geliştirerek Stalingrad kentine uygulamayı önermiştir. Bu kent planlamasının adı Doğrusal Kent olmuştur. Bir karayolunu, denizyolunu ya da akarsuyu izleyen ya da deniz kıyısını izleyerek giden bir yol boyunca uzanan ve uzunlamasına gelişen bir kent modelidir. Bant ya da Doğrusal Kent denilen bu kent modelinde kent fonksiyonları bir şehir yüzeyi üzerinde kurulmuştur. Bu fonksiyonlar geliştikçe aynı hat üzerinde uzayabilirler. Fonksiyonlar geliştikçe 50 m genişlikteki bir ana caddenin iki tarafında ve caddeye paralel bir biçimde yerleşir. Sanayi bandının hemen yanında demiryolu yer alır. Sanayi ile oturma bandı arasındaki yeşil bantta resmi binalar ve öz bölge bulunur. İskân alanlarının diğer yönünde ise yeşil ve serbest alanlar, okullar, spor tesisleri planlanır (Aktan, 2012: 4381). Doğrusal kent, düzenli gözükmekle beraber, insan faktörünü bir üretim bandı üzerinde, durağan bir durumda ele almıştır. Ancak, toplum ve birey hareketli ve değişken kentler içinde yaşamaktadır. Türkiye'de doğrusal kente örnek olarak İzmir kenti verilebilir. Ayrıca, dünya örneklerinde 1934 yılındaki Cezayir planlaması da örnek oluşturmaktadır.

Şekil 5- Nemours Planlaması, Cezayir, 1934

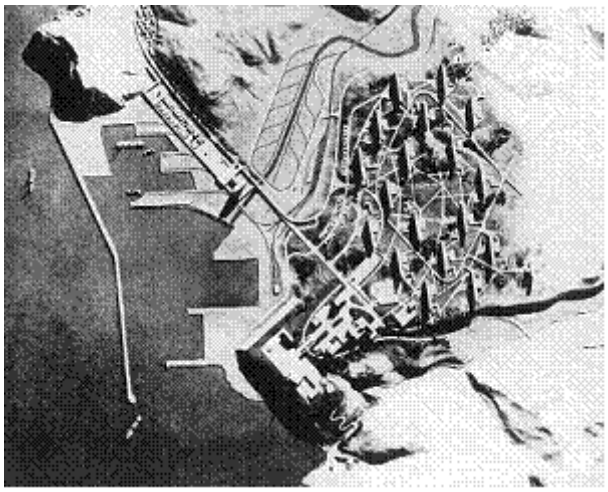

Kaynak: http://www.fondationlecorbusier.fr/ (erişim tarihi: 24.12.2017)

Çağdaş toplumun hastalıklarını mimari ve kent planlaması tedavi edebilecektir diyen Corbusier tasarımlarını toplumsal değişmenin sancılarını azaltmak için oluşturmuştur. Tasarımlar arasında farklar olmakla birlikte amacı aynı kalmıştır.

2.2.2. Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent'i

Howard'ın Bahçe Kenti, öncelikle fiziksel olumsuzluk üzerine odaklanmıştır. Sanayi ve teknolojinin oluşturduğu hızlı büyüme ve kargaşa, insanı doğadan koparmakta ve kentli doğaya kolay ulaşamamaktadır. Howard için sorun fiziksel olumsuzluk ve mekânın kullanılma biçimidir. Mekân, dinlenme, oturma, çalışma olarak ayrılmayıp bir bütünü doğal bir şekilde oluşturmalıdır. Kentler mekânsal açıdan plansız, düzensiz ve yetersiz olduğunda ve toplumsal yapıya uyumsuz büyüdüğünde sorunlar oluşturmaktadır. Howard'ın Bahçe Kentine göre sanayi kentlerindeki işçiler, kırdaki köylülerin fiziksel çevresinde yaşamaya başlayacaklardır. Nüfus dengeli dağılırken doğa ile iç içe bir model oluşmaktadır. Yeşil alan, boş zaman geçirme mekânları ve sağlıklı çevre içerisinde kent olan Bahçe şehirde sanayi belirli alanlarda olacaktır. Kent kır sentezi olarak düşünülmüş model sanayiyi kentin dışına alarak insanın kent içerisinde kaybolmamasını amaç edinmiştir.

Şekil 6- Bahçe Kent Diyagramı

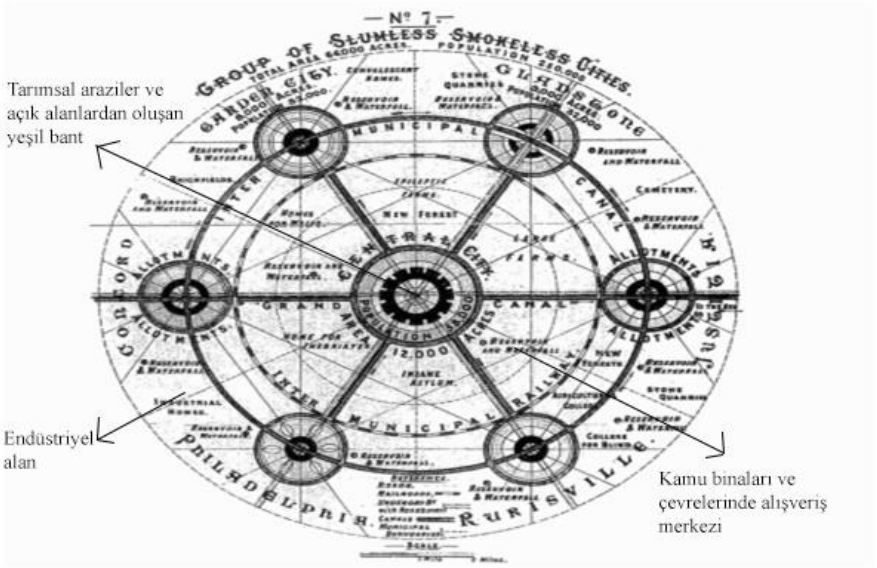

Kaynak: Bollerey, Fehl, Hartman, 1990.

Şekil 7- İnsanlar Nereye Gidecek?

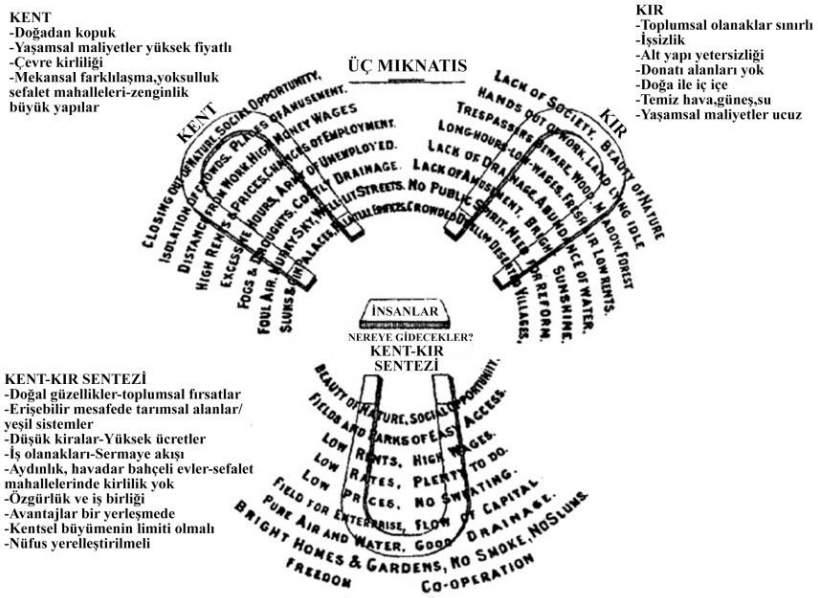

Kaynak: Howard, 1965.

Howard diyagramında insanlar için cazibe merkezlerinin nereleri olacağı gösterilmektedir. İnsanlar Bahçe Kentte ya kasaba ya kente ya da kent merkezine gideceklerdir. Howard, 1899 yılında Bahçe Kenti oluşturma niyetiyle bir arsa edinmek için sorumlu ve iş çevresi geniş olanlardan yardım istemiştir. Başlattığı kampanyada bu kent modeline gönüllü iki milyon üye bulmuştur. Bu model çevreci görünmekle beraber insanların kalabalıktan kaçma isteklerine destek olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yayılmaya başlayan kent modelini diğer ülkeler de kullanmaya başlamışlardır. Newyork, Amerika, Kanada, Avustralya, Brezilya'da örnekler faaliyete geçmiştir. Kalabalığa ve sanayi kentlerine alternatif olarak yapılan bu kent tasarımı ekonomiye zarar vermekle ve doğanın güzelliğini yıkması ve bozmasıyla eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin yanı sıra sınıf ayrımına sebep olarak toplum içerisinde ötekileştirmeye sebep olabilmektedir. Bahçe Kentin içindekiler ve dışarıdakiler ayrımı toplumu ikiye bölebilmektedir. Günümüze doğru, tekrar düzenlenen kent tasarımı banliyöleşmeyi getirmiş, getto toplumu oluşturmuştur. Merkezler tekrar şiddet yuvası ve çöküntü bölgesi

olabilmektedir. Bu tasarımda kentin de nefes aldığı ve toplumunda dinamik yapıda olduğu göz ardı edilmiştir. Bu bağlamda, kent insanla birlikte yaşayan ve doğal gidişatına doğal olmak adına da olsa engel koyulan bir tasarımı başarılı kılmamıştır. Kentlerin de psikolojisi vardır. Günümüzde birçok Bahçe Kent bulunmaktadır. Kent plancıları bu Bahçe Kentleri yeni kentçilik hareketleriyle düzenlemektedirler.

Şekil 8- 1922 Yılı Bahçe Kent Diyagramı

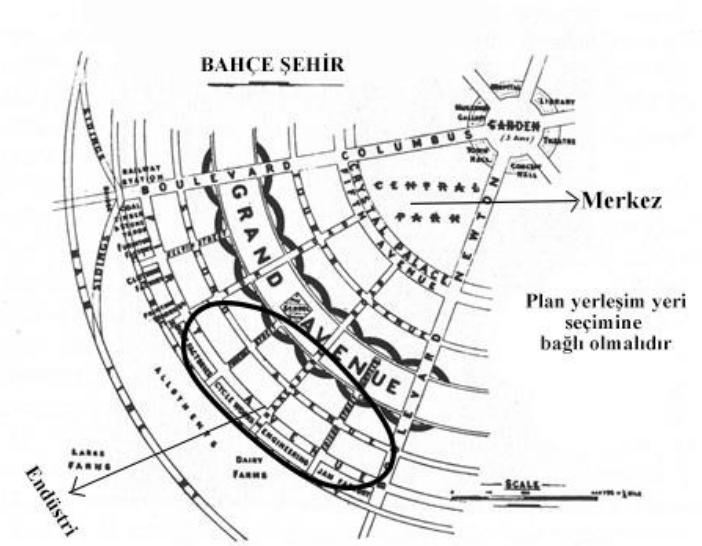

Kaynak: Howard, 1965.

Howard'ın tasarladığı kent modelinde kendine yeterli üretim alanları olacağı için idari ve ekonomik yönden bağımsız, düşük yoğunluklu yerleşmeler söz konusudur. Endüstri şehir merkezinden kent çeperine kaymıştır. Kent çeperlerindeki endüstri alanları konut alanlarına uzak mesafede olmalıdır. Merkeze sanat alanları, parklar ve yeşil alanlar düşünülmüştür. Ticari alanlar ise park çevresindedir.

2.2.3. Dünya'da ve Türkiye'de Bahçe Kentler

Bahçe kent çok merkezli ancak bütün olarak işleyen yerleşim modelidir. Bahçe kent modeli kentlerin hızlı büyümesini engellemek için oluşturulmuştur. Ancak yine de kentlerin büyümesi engellenememiştir. Howard'ın bu modeli İtalya ve Londra'da projeler olarak uygulanmıştır. Letchworth Bahçe Kent Howard'ın ilk Bahçe Kentidir. Welwyn, Tel Aviv Bahçe Kent uygulamaları olmakla birlikte İtalya'da pek çok Bahçe Kent örneği uygulanmıştır.

Fotoğraf 1- Letchworth Bahçe Kenti

Kaynak: https://peyzax.com/bahce-kent-modeli/ (erişim tarihi: 18.05.2018)

Londra'nın kuzeyinde konumlanan Letcworth Howard'ın öncülüğünü yaptığı ilk Bahçe Kenttir. Sanayi kenti olan Letchworth'te yüksek kiraları ödeyemeyen sanayi çalışanları için ucuz konutlar yapılması amaçlanmıştır. Letchworth'e tasarımını verenler ise mimar ve şehir plancısı Raymond Unwin (1863-1940) ve Barry Paker'dir (1867-1947). 1904 yılında açılan yarışmayı kazanıp, Howard'ın çizgisini daha farklı yorumlamış ve organik bir biçimi benimsemişlerdir.

Fotoğraf 2- Welwyn Bahçe Kenti

Kaynak: https://peyzax.com/bahce-kent-modeli/ (erişim tarihi: 18.05.2018)

1920lerde yapılan Welwyn Bahçe Kenti, biçimsel öğelerin ön planda olduğu bir bahçe kent olmuştur.

Fotoğraf 3- Tel Aviv Bahçe Kenti

Kaynak: https://peyzax.com/bahce-kent-modeli/ (erişim tarihi: 18.05.2018)

İskoç şehirci Sir Patrick Geddes tarafından 1925 yılında Tel Aviv Bahçe Kenti planlanmıştır. Tel Aviv Beyaz Kent (White city) olarak da bilinmektedir.

Fotoğraf 4- İtalya'da Bahçe Kent

Kaynak: https://peyzax.com/bahce-kent-modeli/ (erişim tarihi: 18.05.2018)

İtalya'nın birçok kent ve kasabalarında Bahçe Kent anlayışından etkilenmiştir. Isolotto içinde Floransa, Falchera içinde Torino, Harar içinde Milano, Cesate Villaggio içinde Cesate vb.

Bahçe Kentler İngiltere'de Yeni Kent olarak uygulanmıştır. Yeni Kent kavramını ilk olarak İngilizler, Howard'ın Bahçe Kent fikrinin uygulanabilmesi için kullanmışlardır (Keleş, 2010: 48). İngiliz İşçi Partisi bir politika olarak benimsediği bu akımı, 1946 yılında Kamu Yalıtım Planlaması olarak düşünürek ve Yeni Kentler Kanunu (New Towns Act) olarak çıkardığı özel bir kanunla Howard'ın öncülük ettiği Bahçe Kent hareketini uygulamaya koymuştur (Altaban, 1990: 88). Yeni Kentler bölge planlama aracı ve yerel planlama örneği olarak kentsel planlama adına yeni bakış açıları oluşturmuştur. Nüfusu 10 milyonu aşan Londra'da nüfus yoğunlaşmasını yaymak için Londra'nın çevresinde, kendine yeterli küçük kentler kurmak düşüncesi Bahçe Kent kavramının ortaya çıktığı anlarda bir çözüm olarak düşünülmüştür (Keleş, 2010: 49). Kentsel koruma yönteminin karşıtı olarak değerlendirilen bu Yeni Kent programı kentsel hizmetlerini kamu yatırımlarıyla gerçekleştirmiştir (Altaban, 1990: 75). Bugün

sayıları 40'a yaklaşan ve nüfusları 100 bini geçmeyen kentlerde köy huzuru, temiz hava, yeşillik, kentlerin olanakları ile birleştirilmek istenmiştir.

Yeni Kentlerin kendilerine yeterli olmaları için sanayi ile bağlarını koparmamaları gerekmektedir. Bu bağlamda sanayi için özendirici olan yeni kent planlamaları oluşturulmuştur. İngiltere'de uygulanan Yeni Kent politikasının başarısızlıklarını Keleş (2010: 49) imar ortaklıklarının yetkilerinin yetersizliği, Yeni Kentlerin sayılarının, kuruluş yerlerinin, bölgelere dağılma önceliklerinin uzun dönemli çözümlemelere konu yapılmamış olması, Yeni Kentlerin eski kentlerle bağlantılarının yetersiz oluşu, dayandıkları araştırmaların yetersizliği olarak sıralamıştır. Ayrıca, Londra'nın nüfusunun artmaya devam etmesi kent politikalarının yetersizliğine neden olmuştur.

Londra'nın kuzeybatısında bulunan ve 1967 yılında oluşturulmuş Milton Keynes Bahçe Kenti, Bahçe Kent deneyimlerinin başarılı olanları arasında sayılmaktadır. Nüfus hedefi 250 bin olan kent öngörülen nüfusu sağlamamıştır (Bendixson ve Platt, 1992: 29).

Türkiye'de ise 1930'lu yıllarda kent planlamalarında Bahçe Kent uygulamaları görülmektedir. Ankara'da, Malatya'da ve Nevşehir'de Bahçe Kent uygulamaları ortaya konmuş, ancak çeşitli nedenlerden dolayı sürekli olamamıştır. Ankara'nın Cumhuriyet'in ilk yıllarında hızlı bir şekilde göç alması planlama sorunlarına yol açmıştır. Özellikle Berlinli Mimar Carl Lörcher tarafından hazırlanan yeşil alanlarla çevrili yerleşim planı olan Bahçelievler Bahçe Kent uygulamasına örnek verilebilir. Yeşil alanların yerleşim alanlarına açılmasıyla ve konutların en fazla iki katlı olmasıyla tasarlanan Bahçelievler'de yaşam alanları, iş ve alışveriş, sanayi alanları birbirinden ayrılmıştır (Tuncel ve İlerisoy, 2016: 2831). Az katlı binalar ve yeşil alanlarla tasarlanan Bahçelievler Ankara'nın hızlı büyümesine çok fazla dayanamamıştır. Hızlı göç sorunu çok katlı apartmanları beraberinde getirmiştir. Günümüzde Bahçelievler'in ilk oluşum yıllarından az sayıda dönüşmeyen yapı kalmıştır.

Malatya'da ise 1946 yılında H. Prost tarafından tasarlanan Bahçe Kent planı uygulanmıştır. Malatya'nın kent yapısında yoğunluk düşük olduğu ve Malatya'nın kent yapısında bahçe içerisinde az katlı binaların kullanımı fazla olduğu için; bu kentte Bahçe Kent uygulamaları daha fazla süreklilik kazanabilmiştir (Polat, 2014: 135-170). Aynı zamanda, Malatya'da da Bahçe Kent uygulamaları devlet tarafından desteklenmiştir.

Köy ile kent yaşamını birleştirmek amacıyla köyü kentleştirmek ve üretimi köye taşımak adına köy-kent projeleri oluşturulmuştur. Bu projeler Yugoslavya'da, Çin'de komün sistemi adı ile denenmiştir. Bu bağlamda, köy-kentler Howard'ın Bahçe Kent ütopyasının XX. yüzyıl koşullarına uydurulmuş bir biçimidir. Kentleşmenin hızıyla köylerini terk eden nüfusu yine köylerine çekmek ve köy-kentleri anakentlere bağlamak fikri ile kentleşme sorunları çözülmek istenmiştir. Bu amaçlarla, 1970'li yıllarda Meier kentsel köyler, Weitz kırsal kent adlarıyla uygulamalar oluşturmuşlardır (Keleş, 2010: 48-50).

Köy-kent projesinin temel amacı, kırsal nüfusu kente iten itici etmenleri en aza indirmek ve kentin çekici yönlerini kırsala taşımaktır. Türkiye'de 1978 yılında Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı'nın Van'ın Özalp ilçesi Dorutay Köyü ve çevresindeki 13 köyde Özalp Köy-kentler Demeti Projesi uygulanmıştır. Ayrıca Orman Bakanlığının Mudurnu ilçesindeki Taşkesti Köyü ve çevresindeki 21 köy için ilk Köy-kent uygulaması hayata geçirilmiştir (Güler vd. 2014: 162). Köy-kentler de uygulama açısından yeni kent oluşturmak yerine köy hayatının da çekici kılınması açısından oluşturulmuştur. Bahçe Kentlerle benzer özellikleri kendi kendine yetebilen, yeşilin ağırlıklı olduğu yaşam alanları oluşturulmasıdır. Ancak Türkiye'deki bu uygulamaların amacı büyük kentlere olan yoğun göçün yavaşlatılmasıdır. Dünya'daki Bahçe Kentler ise, kent hayatının yoğun ve sıkışmışlık hisleri arasından sıyrılmak ve üreten kentlerin oluşturulmasını sağlamaktır.

Bahçe Kent modeli küçük ölçekli yerleşimler aracılığıyla büyük kentlerin sorunlarından kurtulmak fikriyle ortaya çıkmış ve büyük kentin kirlilik, gürültü,

bunalım, yoğunluk gibi sorunlarına çözüm olarak sunulmuştur. Bireysel sahiplenme yerine toplumsal sahiplenme söz konusudur. Ancak toplumsal yönetim mekânsal çözümler üretememektedir. Bahçe Kent modeli genel yönetimin dışında kalmıştır. Ayrıca, üretim ve endüstriye çok ağırlık verilmemiş, göz ardı edilmiştir. Bahçe Kentler prensipleri belirlenen kent modelleri olmuştur. Örneğin, nüfusları bile sınırlı tutulmak istenmiştir. Ancak toplumsal değişme ve bahçe Kent civarında ötekileştirilmiş kentliler nüfus artışını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, kontrolsüz değişimler yaşanmış, kentler belirlenen sınırlar içerisinde kalmamıştır. Bu durum kentliler arasında yeni bir ekonomik ve sosyal mesafe açabilmektedir. Çünkü büyüyen kent alt grupların tekrar kent çeperlerinde toplanmasına sebep olmaktadır. Bir komün anlayışı ile tasarlanan model içine kapanmış alanlar oluşturabilmektedir.

2.2.4. Fronk Lloyd Wright'ın Broadacre Kenti

Wright, Le Corbusier'in aksine az katlı binalar tasarlayarak doğa ile uyum ve fazla yeşil alan düşünmüştür. Kendi kendine yeten kırsal kentler olarak Broadacre kentler tasarladı. Geniş dönüm kentler olarak adlandırdığı kent ütopyasında, su ve enerji özel sektörle değil, devlet eliyle kentte kullanılacaktı. Geniş yollar, dev caddelerin gözü yormadığı yaşam adaları oluşturmuştur. Bütün ve tüm ülkeyi kapsayan bir kent planı yapmıştır.

Şekil 9-Fronk Lloyd Wright'in Broadacre City Proje Eskizi

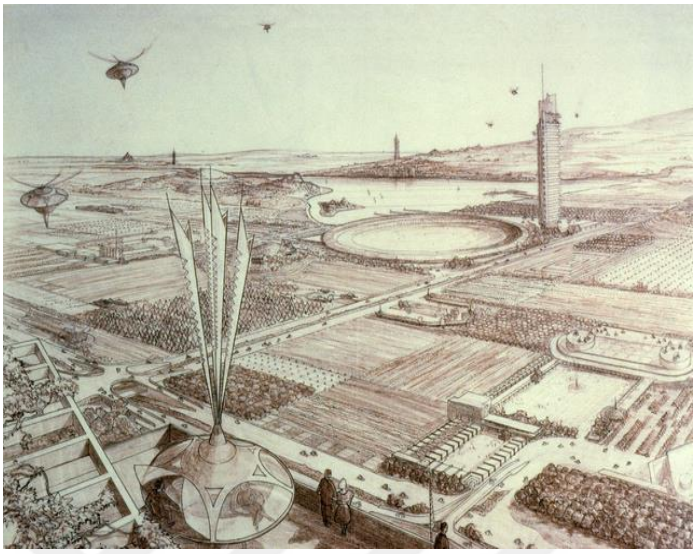

Kaynak: Hall, 2002.

Wrihgt, Howard'ın küçük ve az nüfuslu kent tasarımının tersine merkezsiz ve geniş bir kent tasarlamıştır. Kentin üretim noktası tekil aile olacak ve aile çiftlikleri kenti ortadan kaldırıp, kırla kenti harmanlayacaktır. Wright'in geniş dönümlü kentinde herkesin geçimini sağlayacağı kadar toprak sahibi olmaya hakkı vardır (Fishman, 2002: 114). Kentlerin kriz yaşamasının nedeni toprak mülkiyetinin eşitsiz dağılmasıdır. Bu bağlamda, insanlar zamanlarının çoğunu kapalı iş mekânlarında geçirdikten sonra kaçış noktası olarak konutları görmektedir. Eğer, iş ve özel alan mekânı ayrımı kalkarsa mutsuzluk da ortadan kalkacaktır. Wright, kent modelinde fabrika ve ofisleri konutlarla birleştirmiştir. Merkezi olmayan bir kentin merkezi her yerdedir. Bu her yerdeki merkeze ulaşım geniş otoyollarla sağlanmaktadır. Bu bağlamda, insanlar kendi seçimi olan yaşam biçimlerini oluşturmuş olacaklardır. Wright, Howard'ın toplumsal dayanışma kavramının aksine bireysel mülkiyeti ön plana çıkarmaktadır. Bir bakıma Broadacre kent modeli, kentteki yapıların dışında kalan alanların nasıl kullanılacağına dair çözümler üretmiştir. Organik bir kent modeli olan bu model, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki ayrımı kaldırmıştır. Fabrika bölgesi, banliyö bölgesi, hatta kamusal alan yoktur. Yönetimsel ilişkileri de kentin içindeki bir göl kenarındaki ofise yerleştiren Wright, iktidarı da kentin içinden kaldırmıştır. Geniş

alana yayılan kente ulaşım için karayolu ağ sistemini detaylı hale getirmiştir. Otoyollarla hizmet kentin her yerine yayılmaktadır. Bu kent modelinde böylece "*merkez her yerde ya da hiçbir yerde*" (Şahin, 2017) olabilmektedir.

Demokrasinin kentte oluşması için fiziksel ve ekonomik bağımsızlık önemlidir. Bu oluşum da toprağın yerelleşmesi ve eşit dağılmasıyla gerçekleşmelidir. Bireysel mülkiyet herkese eşit dağıtıldığında eşitsizlik ve yoksulluk ortadan kalkmış olacaktır. Wright, önerisinde ayrılmamış mekânlar ve ailenin yönetici olduğu kentler tasarlamıştır. Böylece, özel mülkiyet aile çiftliklerini oluşturmuştur. Ekonomik birim olan aile, ilerlemeye engel olan anakentlerin krizinden kentleri kurtarmış olacaktır. Doğa ile insan arasındaki bağ metalarla kuvvetlendirilmiştir. Ancak tekelde biriken sermayenin etkisiyle merkezileşme yine kaçınılmaz olmaktadır. Aynı zamanda, teknolojiyi de oldukça içine alan bir model olarak telefon ve otomobil kullanımlarını geniş dönümlerde mesafeyi kısaltan bir sistem olarak kullanmaktadır. Planlı bir yerelleşme teknolojik aile çiftlikleriyle kurulmalıdır. Modern kentlerde toprağa yönelen insanlar, bireysel mülkiyetlerini hayatın merkezine almışlardır (Fishman, 2002: 114).

2.2.5. Kent Ütopyalarına Dair

Yapılı çevre ile doğal çevre arasında sağlıklı bir bağ kurabilmek adına amaçlanmış tasarımlar, çağdaş kent planlama anlayışının temeline sağlam bir şekilde oturmuştur. Kent ütopyalarının mantığı, kentleri yeniden yapılandırarak ve hatta eski kentleri yıkıp yeni kentler oluşturarak adil bir topluma giden yolu çizmek istemişlerdir. XIX. yüzyılın korkutucu, gösterişli kentleri mekânın insan üzerindeki tahakkümünü hissettirmekteyken ütopya kentleri, geniş kamusal alanların zincirini kırmak istemişlerdir. Yapılı çevre ile doğayı birleştirmeyi amaçlamışlardır. Bu ütopyalar, XX. Yüzyıl kentlerinde kâğıt üzerinde kalmamış, birçok tasarımcı ve planlamacı tarafından kullanılmıştır. Ancak, tasarım ve planlama için ihtiyacımız olan ütopyalar, mekânı insandan daha çok soyutlamıştır. Yıkıp yeniden yapmak, toplumsal yapının köklerini mekândan ayırmak anlamına

gelmektedir. Yaşayan kentlerde, mekânın kullanımını o kentte yaşayanlara bırakmak germektedir.

Modern toplum, bürokrasi ve planlamanın çağında yaşayan bir toplum olarak nitelendirilmiştir. Ancak, bu ütopyalar mekânı, tek düze ve sıkıcı hale getirmiştir ki, mekân organik ve akışkandır. Mekân insan ile bağını yüzyıllar öncesinden toprak ile kurmuştur. Bir anda o bağın kesilip, farklı bir planlama üzerinden devam etmesi beklenmemelidir. Bu bağlamda, hafızası olan kentler toplumsal yapının göz ardı edildiği her planlamada tarihi ön plana çıkarmış olacaktır. Kent tasarımları mevcut yapının daha iyi olması için değil, yeni oluşumlar için önerilmiştir. Kent planlamacılarının ortaya koydukları planlarla denemeler yapılmakla birlikte çok da kalıcı olmamıştır. Bunun nedeni, toplumsal ve sosyokültürel yapıyı göz ardı etmeleri olabilmektedir. Yapılan tasarımlar, düzenlenen kentlerin içinde yaşayan kentliyi zamanla kent dışına itmiş ve yeni çöküntü alanları oluşturmuştur. Bu bağlamda, mekân kavramını karmaşık ve çeşitlilik içerisinde incelemek gerekmektedir. Bir bakıma, kentlerdeki nihai problem mülkiyet dağılımlarının eşitsiz olması ve kamusal alanların yeterli derecede erişilebilir olmamasıdır.

2.3. Modern Mekân Üzerine Tasarımlar

İnsan yaşamının en büyük bölümü kentlerde geçmektedir. Kentte yaşamayan insan kendini merkezde kabul etmemektedir. Tarihsel boyutta ilk toplumsallaşma zamanlarından günümüz küresel kentlerine kadar temel ihtiyaç alanı kentler olmuştur. Kentli olmanın özgürleşmek olduğu Antik kentlerden, kentin hızlılık ve dakiklik ile tanımlandığı zamanlara doğru bir süreç yaşanmıştır. Yeni dönem kent çalışmaları; insanı psikolojik, toplumsal hakları ve kentsel haklarıyla birlikte var etmeye başlamıştır.

Neo-liberalizmin ilk yükselişinde kentler hem büyük ekonomik alt üst oluşların, hem de özellikle toplumsal yeniden üretim alanında, sosyo-politik mücadelelerin alevlenme mekânları haline gelmişlerdir. Refah kenti modelinden neo-liberal kent

modeline doğru geçiş bu yönde alt üst oluşlarla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, neo-liberalizmin manzarası eşitsizdir. Finansal disiplinin kentlere yüklenmesi ve sosyal devletin yeniden dağıtım sistemlerinin zayıflatılması sonucunda kentler için olumsuz durumlar oluşmuştur. Bu durum kent içinde yerleşim konusunda sürekli bir yarışmacı kaygıya neden olmuştur. Bu yönetim yapılanmalarınca deneme tahtası olan kentler ekonomik ve toplumsal yapıyı hala merkezlerinde tutmaktadırlar. Çağdaş yapısalcı akademisyenler bu yapıyı sınıf üzerinden tartışmışlardır. Böylece, kentlerde sınıfsal yapıyı tanımlamak üzere birçok fikir ortaya atılmıştır. Bu fikirlerin öncüleri Harvey, Lefebvre ve Castells'dir. Mekân ve coğrafya ilişkisi üzerinden sınıf yapıları tanımlanmıştır.

2.3.1. Harvey'de Kentsel Mekân

Harvey'e (Şengül, 2001: 21) göre, sadece sermaye değil, toplumun bilinci de kentleşmektedir. Sınıf dışında aile, devlet, birey, topluluk bilinçleri de vardır. Ama asıl bilinç odağı sınıftır. Adalet konusunda kentin çöküntü alanlarında yaşayanların suçu oluşturduğu düşünülmüş ve bu alanda yaşayanlara tavır alınmıştır. Aslında, mekân politiktir.

Harvey'in (2013: 49) kentlerin yapılanması hakkındaki düşüncelerinde 1960lı yıllardaki Fransa vardır. Paris'teki sorun Fransız merkeziyetçi devlet anlayışı tarafından bürokratik olarak düzenlenip uygulamaya konan bu süreçte demokratik katılımdan ve hayal gücünden eser olmayışı sınıf imtiyazı ve baskıya dayalı ilişkilerin kentlere taşınmasıdır. Aynı zamanda Lefebvre'ye (2017: 20) göre, kır ve kent arasındaki ilişki de kökten dönüşüm geçirmektedir. Geleneksel çiftçiliğin ortadan kalkmasıyla kır kentleşmeye başlamıştır. Böylece doğayla olan ilişkiye, tüketime dönük yeni bir yaklaşım ile bakılmaya başlanmıştır. Örneğin, hafta sonları ve tatillerde gidilen kırsal kesimden, şehrin çeperinde giderek yayılan yeşili bol banliyölere bir değişim olmuştur. Mekânın üretimiyle şehir pazarlarına tarım ürünleri tedarik etmeye odaklanan kapitalist üretkenlik yaklaşımı, kendi kendine yeten küçük çiftçiliğin yerini alıyordu. Bu bağlamda şehir kır ayrımı silikleşmiştir.

Harvey'e (1968) göre geleneksel şehir bu ayrımın silikleşmesiyle ölmüştür. Çünkü dizginlenemeyen kapitalist bir gelişme vardır. Sermayenin aşırı birikimini yatırıma dönüştürmek için duyulan ihtiyaç toplum, çevre ve siyaset açısından doğacak sonuçları fark etmeden yayılan bir kentsel büyüme oluşmuştur. Harvey ve Lefebvre bu oluşuma dur diyecek tek olgunun antikapitalist hareket olduğunu vurgulamaktadırlar.

Harvey'e (1968) göre, kentler artı ürünün toplumsal ve coğrafi olarak yoğunlaşmasından doğmuştur. Bu bağlamda, kentleşme daima sınıfsal bir olgu olmuştur. Artı ürün birileri üzerinden elde edilmiş, ancak o artı ürüne küçük bir grup sahip olmuştur. Kapitalist dönemde bu devam etmiştir. Marx'ın dediği gibi kapitalizm bir artı değer arayışı üzerinde şekillenir. Böylece kapitalizm kentleşmenin ihtiyaç duyduğu artı ürünü sürekli üretir. İkisi arasında içsel bir bağ vardır. Kapitalist üretimin zamanla artış grafiği ile dünya nüfusunun kentleşmesinin çizdiği grafik arasında büyük oranda paralellik vardır (Duru ve Alkan, 2002: 151).

Harvey (1968) 1853'lerde Hausman'ın yaptığı Paris kenti düzenlemelerinin aslında diğer kentlerde de olduğunu örneklerle belirtmiştir. Hausman Paris'te toplumsal istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Tüketim kültürü oluşturmuştur. Bu tüketim kültürü de işçileri dışlamıştır. 1868'de tüketim, turizm sektörü aşırı genişlemiş ve finans sistemiyle kredi sistemleri çökmüştür. Hausmann'ın yetkileri elinden alınmıştır. Böylece Hausman'ın yerle bir ettiği şehirden Paris Komünü doğmuştur. Mülkiyetlerini kaybeden grupların şehri geri alma arzusundan sosyalist bir modernlik oluşmuştur. Bu durum, merkezi kontrol idealine karşı merkezsiz, anarşist bir halk denetimidir. Hausman'ın Paris'e yaptıklarını Robert Moses Newyork'a borçla finansa edilen karayolları ve alt yapı dönüşümleri aracılığıyla yapmıştır (Harvey, 1968).

Banliyöleşme ile bütün metropoliten alanın yeniden inşası yoluyla artı ürünün dolaşımına çözüm bulmuştur. Küresel kapitalizm, II. imparatorluk zamanında Paris'te olduğu gibi bu yenileşme yaşam tarzlarında da köklü değişime neden

olmuştur. Kent merkezlerinin içi oyulmuş ve kentsel kriz yaşanmıştır. 1960'larda merkezde yaşayan başta siyahi azınlıklar krize neden olmuştur. Jacobs önderliğinde şehir estetiği için Moses'e karşı ayaklanma başlatılmıştır (Harvey, 1968).

2.3.2. Lefebvre ve Mekânın Üretimi

Dünya'da 1968'e gelindiğinde, banliyöler tamamlanmıştır. Orta sınıf beyaz öğrenciler, sıra dışı hale getirilen diğer gruplarla ittifak arayışı içerisinde başkaldırmışlardır. Aynı zamanda mali kriz de başlamıştır. Bretton Woods krizi olarak adlandırılan gayrimenkul sektöründeki patlamayı finanse eden kredi kurumlarındaki krizdir. Böylece küresel emlak piyasası iflas edince kapitalist sistem topyekûn krize girmiştir. Küresel krizi önlemek için kentsel projeler borçla finanse edilmeye başlanmıştır. Dünyanın neredeyse bütün şehirleri topraklarını yitirip köylerinden gelen göçmen seline rağmen zenginlere yönelik ve birbirine benzeyen yapılaşmaya yönelmiştir.

1980'lerde ise ipotek piyasası dönüşmüştür. Eşitsiz coğrafi gelişim küresel krizlere sebep olmuştur. Finans sistemi eşgüdümle raydan çıkarak yine kitlesel krize nende olmuştur. Bu bağlamda yine yaşam tarzları değişmiştir. Tüketim kültürü, turizm, kültürel ve bilgiye dayalı endüstriler, alış veriş merkezleri, çok katlı sinemalar, hipermarketler büyük şirketlerce hızlıca üretilmeye başlanmıştır. Bu durumda banliyölerin yavanlığına yeni şehirleşme ile çare bulunmak istenmiştir. Şehrin tam ortasında artan bireysel yalıtma, endişe ve nevroz hali güvenlikli siteleri oluşturmuştur. Ayrışma hayallerdeki şehir yaşantısını ipotekle piyasaya sunmuştur.

Lefebvre'ye (Aslanoğlu, 2000: 64) göre kapitalizm kent mekânını işgal etmiş ve mekânı üretmiştir. Kapitalizm kendi değerlerini oluşturmuş ve sınıfların yaşamlarını idame ettirmek için mekânlar haline gelmiştir. İş yeri ve ev dışında da kent planlamaları düzenlenmelidir. Ancak, özel mülkiyete son vermeden bu yapılamaz. Ona göre burjuvazi kent mekânın başarı ile kullanmaktadır. İşçiler de kapitalizmin ayakta kalmasını sağlamıştır. Mekân böylece tekrar üretilmiştir.

Mekânın kendisi üretim nesnesi olmuştur. Lüks evler, siteler ve mekânsal maliyetler böylece yaşamı soyutlaştırmıştır. Kapitalizm için mekânın değişim değeri önemli olmuştur. Böylece günlük yaşam üzerinden yeni üretimler ve tüketimler yapılmaktadır.

2.3.3. Castells ve İktidar

Castells Althusser'in ideolojik aygıtlar kuramından etkilenmiştir (Althusser, 2003). Onun sistem teorisini kentsel sisteme uygulamıştır. Kentsel sistem ekonomik, politik ve ideolojik olarak üç düzey ile oluşmalıdır. İdeolojik düzey kentsel simgelerdir. Ekonomik düzey de üretim tüketim ve değiş tokuştur. Kentsel yapıya değinmek için tüm toplumsal yapıya tarihsel olarak değinmek gerekir. Kentsel sistem kültürel bir birim olarak ifade edilemez.

Castells'e (Bal, 2002: 128) göre kentsel sistem iş gücünü yeniden üretmektedir. Nüfus yoğunlaştıkça tüketim süreci de yoğunlaşır. Devlet önemli üretim tesislerinin tedariki için çok fazla sorumluluk yüklenmeye başlar. Bir bütün olarak toplumsal sistem içindeki iş gücün üretilmesi mekânsal sistem içerisinde olmaktadır. Kentsel olan ve işgücünün yanında büyük oranda tüketim araçlarının da devlet eliyle oluşturulması söz konusudur. Tüketimin kolektif hale getirilmesiyle kent sorunsalı politik hale gelmektedir. Sınıf mücadelesini oluşturan etmenlerin ekonominin yanında ideolojik ve politik üretimler de olduğunu savunmuştur. Kent sistemleri üzerindeki politik düzey sistem çelişkilerinin oluşturmaktadır. Kent planlaması politik olarak özellikle egemen sınıfın çıkarlarının gerçekleşmesi için arabulucu pozisyonda olmaktadır. Ayrıca, bu durumda üretim ve tüketim arasında çelişki oluşmaktadır. Örneğin, kent içerisinde konut, hastane, eğitim olanakları gibi ürünleri üretmektedir. Bu ürünler bu üretime dâhil olan firmaların ve sanayicilerin kendilerine özgü özerkliği ile ilgilidir.

Devlet kolektif tüketim düzeninde yer alır. Konut eksikliği, kötü sağlık hizmeti, yetersiz eğitim, kötü ulaşım olanakları, kültürel tesis eksikliği ortaya çıkar. Tüm tüketim alanları politikleşmiştir. Devlet toplumsal kaynakların

edinilmesi için sorumluluk yüklendikçe günlük hayatın örgütlenmesinde de merkezi olarak vardır. Günlük hayat da böylece politikleşir. Castells'e (Saunders, 2013: 228-229) göre, kent sorunsalında siyasallaşma sınıf mücadelesinin şiddetlenmesine yol açmaktadır. Sistem çelişkileri sınıf pratiklerine yön vermez. Bunun yerine pratikler açıkça ifade edilir. Devlet müdahalesi günlük yaşamda tüm kentin siyasallaşmasına yol açmaktadır. Bu durum kentsel mücadeleyi de beraberinde getirmektedir. Konut, eğitim gibi sorunların içine kentsel mücadele yerleştirilmektedir. Bu bağlamda, kentsel sorunlar çok sınıflı hale dönüşmüştür. Örneğin, kirli hava işçi banliyölerinde kalmaz, hastane yataklarının kıtlığı el işçilerini olduğu kadar profesyonel işçileri de etkiler. Bu durum antikapitalist ve devlet karşıtı yeni bir durum inşa eder. Bu yüzden burjuvazi sosyalizmi desteklemeli ve kitlesel bilinç oluşturulmalıdır.

Castells'in eleştirisi iktidar ve güç ilişkilerinin görmezden gelindiği üzerine olmuştur. Böylece güçlü sosyal aktörler göz ardı edilmiştir. Ekolojistler örgütlenen ezilen kesim mücadelelerini anlamsız görmüştür. Ancak bu mücadeleler ve işçilerin meydanlarda haklarını aramaları kente sosyal adalet ve hak kavramlarını sokmuştur. Castells'in (Bıçkı, 2015: 28) bakış açısı, Şikago Okulu'nun kenti ahlaki düzenin bozulmasının nedeni olması yönündedir. Ancak sosyal bütünleşme ve sosyal değişim süreci kentte çok hızlı olduğu için tam da kentin içinde incelenmesi ve ahlaki çöküşlerin bu değişimlere uyum sağlayarak çözülmesi gerekmektedir. Şikago Okulu da toplumsal hareketlikleri, dışlanmışlıkları, ırksal gerilimleri çalışmıştır. Aynı zamanda okulun çalışmalarında politik ve yasal süreç boşlukları vardır.

III. BÖLÜM: TARİHİ KENTSEL MEKÂNLAR

Kentlerin tarihi boyunca şekil aldığı ve katmanlaştığı fiziki bir yapısı vardır. Bu fiziki yapı kurulurken süreç içerisinde sosyal yapısı da oluşmaktadır. Kentsel doku insanların yaşamsal faaliyetlerini sürdürdükleri binalar ve binalardan öte kentlerin dış mekânlarıdır. Kentsel dokunun varlığını ve doğallığını bozmadan tarihi kentsel dokuları da gelecek kuşaklara aktarmak kentlerin var oluşları ve toplumun mekânsal hakları açısından önemlidir. Bu bölümde, kentsel doku ve tarihi kentsel dokuların korunmasının örnekleri verilecektir.

3.1. Kentsel Doku

Kentsel doku kavramından önce kelime anlamı olarak doku kelimesinin anlamı incelenirse, kentsel doku kavramı da daha rahat anlaşılmış olacaktır. Doku, "*insan, bitki ve hayvan organlarını meydana getiren, aynı görevi yapmak üzere bir arada bulunan, benzer hücre topluluklarının hücreler arası maddeyle beraber oluşturdukları yapıdır"* (TDK, 2017: 240).

Doku bir bütünü oluşturan parçalardır. Kelime anlamında organları meydana getirmek geçmektedir. Organik bir tanımlamayla kente odaklanılacak olursa, kentlerin de üzerinde kurulduğu katmanları ve yapıları vardır. Kentlerin hücre toplulukları ve hücreler arası maddeleri; çevreleri, yolları ve binalarıdır. Kent de bir bütünü oluşturan parçalardan oluşmaktadır. Bu bağlamda, kentsel doku "*kentin, ana yollar ve ikincil yollarla bölünmüş, oturma, çalışma, alım, satım, işleyim, dinlenme yerlerini kapsayan bölümlerden, adacıklardan ve komşuluk birimlerinden oluşan toprak kullanım biçimidir"*(TDK, 2017: 445). Kentsel doku kentin sadece fiziki özelliklerini kapsamamaktadır. Tanımda geçen komşuluk birimleri ifadesi göstermektedir ki toplumsal yapıyla birlikte mekânı şekillendiren bir yapısı vardır. "*Kentsel doku kavramı, sosyolojik anlamda organizasyon, form, kentsel ilişkiler ve yerleşime ait kimliklerdir"* (Çağlayan, 2006: 1). Kentsel dokunun önemli yönleri yoğunluk, kapalı sokaklar, birbirine bağlı binalar, güneş ve rüzgâr yönlü binalardır. Sokaklarda ve yoğun kent merkezlerinde kentsel doku,

yaşam tarzlarıyla doğal doğal faktörleri bir bütün olarak toplamakta ve kentin ikliminde kullanmaktadır.

Kentsel doku kentsel mekânlar ve işlevlerini kendi bünyesinde korumaktadır. Bu mekânlar açık yeşil alanlar, binalar, kamusal mekânlardır. Kentsel doku, kentsel yapının altında yatan katmanları ayırt etmenin bir aracıdır. Bir kentin mekânsal yapısını ve karakterini inceleyerek kentsel dokusu da anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, parçalar ve bu parçaların gelişim süreçleri kentsel dokuyu oluşturmaktadır (Kendall, 2013). Mekân kavramı ise, kentsel dokunun nasıl biçimlendiğinin ve insanlar için nasıl anlamlı hale geldiğinin çözümlenmesinde önemli bir zemindir. Kent dokusu, yapılı çevre, binalar ve binaların dışında kalan mekânlar olsa da kentsel kimlik kentlilerin kentsel dokuya anlam yüklemesiyle oluşmaktadır. Ayrıca, *"kentsel dokunun en önemli bileşeni cadde ve sokaklardır. Haftanın her günü, gece ve gündüz yaşayan cadde ve sokakların, kentsel yaşamın canlandırılmasında ve kent kimliğinin güçlenmesine katkıları büyüktür"* (Oktay, 2011: 10-12).

Bu bağlamda, kentsel dokunun zedelenmesi yaşayan cadde ve sokakların da zedelenmesi anlamına gelmektedir. Kentsel dokuyu zedeleyense toplumsal yapıyı hesaba katmayıp kentlere harita üzerinden bakılarak, kentleri parsellere ayıran günümüz kent planlamalarıdır. Modern kent mitinin oluşturduğu mekânın parsellenmesi ve özelleştirilmesi kentsel dokunun toplumsal kanadını incitmektedir.

Kentsel gelişimin fiziksel yönleri kentsel dokunun gelişiminde de etkilidir. Ancak kentsel doku gelişimini temel olarak yönlendiren tarihsel, sosyal ve ekonomik yapılardır. Bu bağlamda, kentlere kuş bakışı bakıp haritacılık yapmak yerine kentsel dokunun mekân üzerinden değerlendirilmesi gereklidir. Kentsel doku analizleri göstermektedir ki, kentlerin değişken yapısı basit, jeolojik ve planlama koşullarıyla eşzamanlı oluşmaktadır (Lovra, 2016: 204). Kent dokusunun belirlenmesinde binalar en son incelenmektedir. Binalar üzerinde asıl etkili olan yol ağlarıdır. Bu bağlamda, kentsel dokunun en önemli katmanı kentin

boş cepheleri, arazileri ve kamusal mekânlarıdır. Böylece, kent yapısı kentsel dokuyu oluşturmaktadır. Kentsel dokular sokaklar, yollar, yeşil alanlar ve kamusal mekânlarca oluşturulduktan sonra binalar kente eklemlenmektedir. Kentsel dokuyu gösteren yine mekândır.

Kentsel dokunun oluşumunda kamusal alan ve mekân kavramı ön planda olduğu için bu dokunun temelini toplum oluşturmaktadır. Ayrıca, kentsel mekân zaten yapıyla ilgilidir. Önce fiziksel mekân sonra da toplumsal ilişkiler ağı yapıyı kurmaktadır. Tam tersi de olabilmektedir. Yine de kentsel dokunun ön plana çıkan fiziksel yapıları demografi, coğrafi konum, bina yükseklikleri ve özel tarihi yapılardır. Kentsel doku gelişiminde önemli olan analizler, sokak ağlarını belirlemek, parseller ve binalar arasındaki ilişkiyi belirlemek, araziler ve açık alanları belirlemektir. Ardından harita alanları, yapılar, planlama ve sınırlar gelmektedir (Lovra, 2016: 206). Kentin temel ilkelerini anlamak, planlama kuramları ve uygulamalarıyla kentsel doku analizlerini yapmakla mümkündür.

Kentsel dokunun toplumsal ağını düzenleyen planlamalar bir noktada çelişkili olmaktadır. Çünkü modern kentleşme süreci yapılı çevreyi ekonomi üzerinden üretmektedir. Örneğin, çoğu büyük kentte yayalar için planlama bulunmamaktadır. Yeşil alanlar boyunca konutlar ve kamu binaları vardır. Modern planlamaya göre, kentlerin merkezi sorunları trafik ve binalardır. Böylece, otomobil kullanmak, lüks konutlarda, kapalı alışveriş merkezlerinde zaman geçirmek kentli olmanın parçasıymışçasına kente eklemlenmektedir. Oysa kentsel doku doğayla bir bütündür. Kentsel doku toprağı ve doğayı kendi bünyesinde birleştirmektedir. Ne zaman ki, toprak mülkiyet haline gelmiştir; o zaman kentsel mekânın da bireysel sınırları olmuştur. Dünya tarihinin karmaşık döneminde, kentler sadece kentleşmeyi değil, toplumsal koşulları da kendi dokusunda geliştiren yerleşimlerdir. Kentler böylece, inşa edilmiş yapılı çevreden çok daha fazlasıdır (Lovra, 2016: 212).

3.1.2. Tarihi Kent Dokuları

Tarihi kentsel doku, kuşaklar arası bir tiyatro sahnesi gibi kentin katmanlarını, tarihsel, sosyal ve kültürel birikimini insanların yaşam biçiminde, gösteren bir dokudur (Kiper, 2004: 14). Kentsel doku kentin ortaya çıkışıyla oluşmuş, aslında kentsel dokuyla beraber katmanlar halinde tarihi kentsel doku da günümüz kentlerine kadar gelmiştir. Geleneksel tarihi kentlerde kentsel doku katmanlıdır. Her dönemin izi kentsel dokuda bulunmaktadır. Bu iz toprak ve doğayla beraber örtülse de kentsel dokunun bir parçasıdır. Tarihi kentsel koruma veya restorasyon çalışmalarıyla bu doku geçmişin izini günümüze taşımaktadır. Kentler de bu hafızalarla toplumsal belleklerini oluşturmaktadırlar.

Kent mekânlarında geçmişle bağların kurulmasıyla, kimlik, mekân ve aidiyet duyguları artmaktadır. Kentlerin tarihi, kentin ve kentlilerin ortak belleğidir. Tarihi kentlerde, tarihi yapılar kent peyzajlarının bir parçasıdır. Bu yapılar, kültürel yapıya uygun koruma ve canlandırma yöntemleriyle geleceğe aktarılmaktadır. Bu bağlamda, tarihi kentsel doku anıtsal ve kamusal olma özelliğiyle kentlilere yerleşik olma ve aidiyet duygusu kazandırmaktadır. Ancak, koruma çalışmaları turizm merkezi olmuş tarihi kentlerde, kentsel çevrenin ziyaretçilerini çekmesi amacıyla yapılırsa ve yerel halk kentsel mekândan uzaklaştırılırsa müze kent oluşmaktadır. Bu durumda, tarihi kentsel dokuyu dönüştürmekte ve kentli kimliğini zedelemektedir. Örneğin, çalışmada incelenen Ankara Hamamönü Sokağı sağlıklı hale getirme projesi tarihi kentsel doku konusunda turizm algısıyla toplumsal yapıyı değiştirmiştir (Oktay, 2011: 12-13).

Tarihi kent dokusunu koruyan bir bakıma kentlerin hafızalarıdır. Mekân toplumların belleklerini katmanlaşarak ağ gibi örerken toplumlar da bulundukları mekânın kentsel dokularıyla çevresini de şekillendirmektedir. Öncelikle kentte yaşayanlar mekânı deneyimler. İçgüdüsel bir şekilde bu deneyimleme mekânı da biçimlendirir. Bu bağlamda, özellikle kentsel mekânlar kültür, gelenek ve tarihin bir yansımasıdır. Böylece, kentsel doku kentte yaşayanlara bir kimlik kazandırmış olmaktadır. Ancak, kentsel dönüşüm eğer toplumsal hafızayı önemsemeden

yapılırsa, iyileştirme veya yenileme politikalarıyla mekânların kentlere olan uyumu zorlaşmaktadır. Bu durum kentli kimliğinin kaybolmasına neden olmaktadır. Geleneksel kentsel dokular ile biçim bulan toplumsal bellek tehdit altına girmektedir. "*Hafıza mekânları, fiziksel ve duyumsal alanlardan oluşmaktadır. Fiziksel alanlar müzeler, saraylar, köşk, arasta, dini yapı gibi tarihi mimari yapılardır. Duyumsal alanlar meydanlar, sokaklar, parklar ve geleneksel konutlardaki zihinsel boyutları yaratmaktadır"* (Günaçan ve Erdoğan, 2018: 35). Bu duyumsal mekânlar algılanan alanlardır. Kentliler, toplumsal hafızasında algılanan alanlara biçim vermektedir.

Kentlerin hafızaları vardır. Hafızalarını da mekânlarla birleştirmektedirler. Kentsel hafıza, kentin çekirdeğidir. Kentsel hafıza, kenti çok parçalı algılar ile ayakta tutan soyut bir bütünlük olarak tanımlamaktadır. Böylece kültürel kent kimliği oluşmaktadır (Günaçan ve Erdoğan, 2018: 37). Aynı zamanda kentsel hafıza mekânları kentsel doku üzerinde anıtlar gibi anımsatma özelliği taşıyan yapıları içerisinde bulundurmaktadır. Hafıza mekânlarının tarihi kentsel dokuyu korumada önemli olmasının nedeni kentlerin sürekliliğini engelleyici dönüşümlere direnç göstermesidir. Kent, kentsel dokunun bozulduğu mekânlarında çöküntü alanlarını başka mekâna taşıyarak, dönüşüm geçiren alanın hemen yanı başında yeni bir yapı kurarak, gerekirse sokaklarında kentsel hareketler oluşturarak dönüşümlere direnç göstermektedir. Kent planlamacılarına düşen ise, tarihi kentsel dokuların özgünlüğünü ve kent kimliğini zedelemeden koruma veya dönüşüm planlamaları yapmalarıdır.

Günümüzde tarihi kentsel dokuyu koruma, mekân dönüşümleri olarak algılanmaktadır. Ancak kentsel hafızayı oluşturan mekânlar toplumsal yapının kimliği için en önemli kavramlardır. Bu hafıza mekânlarını korumak kentsel tasarımı katılımcı ve toplumsal bir şekilde uygulamakla mümkündür. Günümüz kent merkezleri rantın yüksek olduğu mekânlardır; bu yüzden yapılaşmaya açılmakta ve ekonomik kaygılarla metalaşmaktadır. Bu problemin çözümü, tarihi kentsel dokularını yalıtılmış kent mekânları olarak düşünmek yerine, kent yaşamı

içerisine dâhil edip toplum belleğini ve kimliğini taze tutmakta yatmaktadır. Böylece, tarihi kentsel mekânlar sürdürülebilir olacaktır. İnsan odaklı süreklilik ve tarihi mekânları kent hayatı içerisinde tutmak, toplumsal bellek koruma anlayışlarında önemlidir. Toplumsal ruhu ve tarihi yaşatmak, geçmişi ve anı kamusal mekânlarda paylaşmak, kimlik, kentin ruhu, çağdaş yaşam ve koruma özgün haliyle tarihi kentsel mekânları işlevsel hale getirmek, çağdaş koruma anlayışlarının temelini oluşturursa kentin ruhu kentsel kültür ve kimlikle tamamlanmış olacaktır.

3.1.3. Kent Kuramlarından Tarihi Kent Dokularını Koruma Sorunsalına

Üretim kentlerde oluşmaya başladıktan sonra çekiciliğini arttıran kentler, tüketim arttıkça dünya ölçeğinde ihtiyaçları karşılayamaz olmuş ve kentlerin kendisi de tüketim nesnesi haline dönüşmüştür. Sanayi devrimi ile başlayan çekim II. Dünya Savaşı ile yeniden yapılanmaya ihtiyaç duymuş, 1980'li yıllarda liberal ekonomilerin artması ile karmaşık hale gelmiştir. Günümüzde büyük kentlerin varlığı hala kentleri odak noktası halinde tutmaktadır. Büyük kentleri oluşturan olgu ise küreselleşmedir. Küresel sermayelerin dönüşüm mekânları haline gelen kentler hızlı değişimle sıkışmaya başlamışlardır. Yoğunluk eski kent yapılarını ve alanlarındaki yönetimleri zorlaştırmıştır. Avrupa'da II. Dünya Savaşı'ndan sonra kentlere sahip çıkma ve kentleri yenileme çalışmaları 1980'li yılların büyük kentlerinin tohumları olmuştur. Bu süreç içerisinde kenti tekrar üretmek adına kent kuramlarına ve planlamalarına ihtiyaç duyulmuştur. Kent kuramları, ideal kent tasarımları ile kente neden ihtiyaç duyduğumuz sorusunun cevabını bulmak için ortaya çıkmıştır. Kentsel gelişim kuramları kent mekânları ve kent mekânlarını kullanan bireylerin sosyal hareketleriyle şekillenmiştir. Bu bağlamda, kentsel mekân ve kent kimliği arasındaki ilişkiye yönelmek gerekmektedir.

Kent meydanları, kentlilerin biçimsel ve sosyal anlamda ilk kullandıkları mekânsal formlardır. Tarihi alan koruma gerekliliği de kentlerin bellekleri olan

kent meydanları üzerinden ortaya çıkmaktadır. Değişen zaman ekseninde kent meydanları hafızalarını silmemektedir. Kentsel hafızaları birikimli olarak kentlerde devam etmektedir. Batı kentlerinin gelişim süreçleri sanayi devrimiyle hızlı bir değişim ve kalabalıklaşma üzerinde günümüze ulaşmıştır. Ancak, yine de kentlerin hafızaları sanayi devriminden önce de müthiş bir tarihsellikle doludur. Sadece fabrika merkezli kentlerin büyüme hızlarıyla sosyal bir yapı oluşmuştur. Bu bağlamda, değişen ve dönüşen kentlerin planlamaları üzerinde kentsel gelişim kuramları sosyal çöküntüye çare bulmak istemiştir. Kentli kimliği oluşma süreci kentsel mekân olarak özellikle kent meydanları sosyal değişim üzerinde rol oynamaktadır. Mekân, biçimsel olarak kenti var ederken insan da mekânı sosyal olarak oluşturmaktadır. Bu sosyalliğin en belirgin mekânları kent meydanlarıdır. "*Kent meydanları, özellikle Batı şehrinde, toplumların tarih boyunca taşıdıkları sosyal kültürel yaşam biçimlerinin mekâna yansıyan şeklidir. Kent meydanıyla toplumun kültürü ve yaşam biçimi arasındaki ilişki sürekli bir etkileşim ve iletişim içinde sürüp giden karşılıklı ilişkidir"* (Taşçı, 2014: 17-18).

Bir hafızanın ürünü olan kentler meydanlarında dinamikleşmiş, insanların karşılaşma mekânları olmuş, tesadüfi hareketlerin uğrak noktası olmuş ve sosyalliğin aynı zamanda toplumsal hareketlerin tarihi bekçileri olarak günümüze gelmişlerdir. Kentsel mekân, tüm mekânlardan ayırt edici olarak kimlik ve canlılık barındırmıştır. Kentli kimlik ve kentsel mekân arasında olan karşılıklı etkileşim kentlerin tarihi alanlarını daha önemli hale getirmiştir. Bu önemin açıklanması için, kentsel gelişim kuramlarıyla günümüz tarihi kentlerinin geldiği nokta açıklanabilmektedir. Bu bağlamda, kentsel gelişim kuramlarından Şikago Okulu, küresel kentler ve postmodern kentsel mekân incelemeleri adına Los Angeles Okulu tarihi kent merkezlerinin korunma sorunsalına ışık tutmaktadır.

Kent kuramları var olan kentlerin üzerinde saptamada bulunmakla birlikte yeni kentsel mekân önerileri de sunmuşlardır. Dünyada sanayileşmenin etkisiyle cazibe merkezi olan kent meydanları zamanla çekiciliğini yitirmiştir. Kent çeperlerine yayılan kentsel nüfus sonucunda kent meydanları ve merkezlerinde koruma

sorunları başlamıştır. Yeniden yapılanan kent merkezlerine geri dönen üst ve orta sınıf bu kez de sınıf ve kentsel hak konusunda sorunlar oluşturmuştur.

3.1.3.1. Ekolojik Yaklaşım ve Kentsel Mekân

Kentsel mekânı açıklamaya yönelik ekolojik kuramlar, modern sanayi kentinin fiziki bir unsur olan mekânın sosyal yapı ile birleşmesi sonucu ortaya çıkan mekânı incelemektedir. Amerika'da XX. yüzyılın başından başlayıp 1950'lere kadar etkisini sürdüren ekolojik kent kuramı Avrupa'da Frankfurt okulunun[4] temsil ettiği Marksist yaklaşımdan bir kopuşu ifade etmektedir. Amerika'daki bu okul, kent sosyolojisi alanında mekânı önemli bir araç olarak görmüştür. Toplumu, iyi yaşamı kent üzerinden yaratmak düşüncesi Yunan Polislerinden sanayi kentine kadar geçen süreçte var olan bir düşüncedir. Kent kendine özgü bir durumla sınıflı toplumları barındırarak eşitsizliği kendi üretmektedir. Ekoloji okulu bu durumun kentin doğal bir süreci olduğunu savunmuşlardır. Bu ana fikir temelinde çalışmalarını yapmışlardır.

On sekizinci yüzyılda Sanayi Devrimiyle kentler önceki dönemlerde olmadığı kadar büyümüşler ve yaşam kalitesi olarak kötüleşmişlerdir. Bu bağlamda modern devletler, sanayileşme idealinin bir sonucu olarak kentleşme politikasını temel konularından biri yapmak zorunda kalmışlardır. Sanayi kentinde mekân üzerinden eşitsizlikleri görmek daha kolay hale gelmiştir. Bu bağlamda, kent sosyolojisinin

[4]Frankfurt Okulu'nun, 1923 yılında kuruluşu bir rastlantı olarak almamak gerekir. Aksine, okulun, yirminci yüzyılın anlam krizlerine karşı bir erken uyarı sistemi gibi ortaya çıktığını ve krizin tezahürlerinden biri olduğunu öne sürmek mümkün. Parçalı bir bütünlük oluşturan mensuplarının krize çeşitli düzeylerde karşılık vermeye çalıştığını gözlemleriz; ortak paydaları, bir anlamda, artık iyiden iyiye boşa çıkarılmış -boş bir söze dönüştürülmüş- olan teoriye ve konformizmin çoktan bir parçası haline gelmiş olan eleştiriye hakkını -gerçek güçlerini- vermektir. Yalnızca "muhalif bir akademik kuruluş" gibi düşülmesi de doğru olmayacaktır bu nedenle okulun. Modernleşmiş halde, düşünce tarihinin "okul" olarak adlandırdığı düşünce akımları gibi bir "düşünce okulu" olarak anlaşılmalıdır esas olarak. Sosyal bilimler anlayışı üzerinde kurulmuştur okulun düşüncesi, ancak buradaki sosyolojinin pozitivist bilim anlayışının eleştirisi ile temellendirildiğini göz ardı etmemek zorunlu. Sosyolojiden siyaset bilimine, psikanalizden tarihe, estetikten etiğe ve yanı sıra müzikoloji gibi farklı disiplinleri ve uğraşları bünyesinde toplamış olmasıyla -bir *Toplumsal Araştırma Enstitüsü* olarak formüle edilmişse de- temelindeki eleştirel teori anlayışıyla anlaşılmalı. https://mutlaktoz.wordpress.com/frankfurt-okulu/ (Erişim Tarihi: 17.11.2018)

çıkış noktası da doğa bilimleri olmuştur. Sosyolojiden etkilenen Şikago Okulu kent kuramları açısından kent sosyolojisi içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Mekânı fiziki özellikleriyle açıklayan okul, sanayi kentindeki rekabeti ve güçlü olanın yer edindiği eşitsizlikleri tanımlayarak günümüz küresel ve postmodern kentlerinin tanımlanmasına zemin hazırlamıştır.

3.1.3.2. Şikago Okulunda Kentsel Mekân

İlk sistemli çalışmalar, 1915–1925 yılları arasında Şikago Üniversitesi'nde gerçekleşmiştir. Ekoloji akımının belirginleştiği ve Amerika'da kent çalışmalarının Şikago kentinde başlamasının nedeni hızlı nüfus ve sanayi artışının bu kentte olmasıyla toplumsal yapının çok hızlı değişmesidir. En büyük neden Şikago'nun nüfusunun 1830 yılında 100 civarındayken 1930 yılında 3.373.753 kişiye ulaşması, köyken 100 yıl içinde milyonluk bir kent olmasıdır (Serter, 2013: 68). Şikago'nun bulunduğu konum olarak, Orta Batı Amerika'ya açılan ticaret, finans, üretim ve taşımacılık merkezinde yer almaktadır. "*Chicago kenti hem doğu-batı hem de kuzey-güney yönlerinde demiryolları ve suyollarının kesişim bölgesinde bulunuyordu. Gelişen ulaşım olanakları neticesinde Missisipi Havzası içerisinde bulunan ve mobilya sanayini besleyen Wisconsin ve Indiana Ormanları ve gıda sanayini besleyen geniş hayvan varlığı ve bakir tarım toprakları, Şikago kentinin görülmemiş hızda büyümesine sebep olmuştur*" (Serter, 2013: 68 ve Cronon, 1991: 371–385). Böylece bu kent Amerika'nın en uzun demiryollarına sahip kenti haline gelmiş ve bu büyüme toplumsal nitelikleri yoğun göç alarak, cazibe merkezi haline gelerek dönüştürmüştür. 1930'lu yıllardan sonra Şikago Amerika'nın imajını bu kentte somutlaştırmıştır.

Şikago'ya olan göçün tabanında özellikle daha iyi bir yaşam için bu kente gelen Siyahlar bulunmaktadır. Bu göçlerle, siyah ırk karşıtı bir bölge haline gelen Şikago 'da ırk ayrımcılığı sınıflaşmaya sebep olmuştur. Yeni gelen siyahlar daha önce gelenlerin yanına yerleşerek 1930lar sonunda zenci yerleşim bölgelerini ortaya çıkarmışlardır. Bu bağlamda, hızlı kentleşen bölgeler sağlıksız yerleşim yerleri oluşturmuşlardır. Aynı zamanda sömürülen bir sınıf olarak emeklerini

ucuza satan zenci işçiler sanayileşmenin yapı taşını oluşturmuşlardır. 1930'lu yıllarda Şikago hızlı sanayileşmeyle birlikte başlayan toplumsal huzursuzluğun oluşturduğu, göç hareketi, ırkçı hareketler, işsizlik, çeteler, yüksek suç oranı, fakirlik, hastalıklar gibi problemlerle uğraşan bir kenttir. Amerika bu kentin çöküntü bölgesi haline gelmesinden dolayı kaygılanmıştır. Bu kaygılar bilim insanlarını çözüm süreci üretmeye itmiş, tarihin şartlarına ve toplumsal yapısına, aynı zamanda modernizmin rasyonel doğasına uygun olarak düşünülen doğa bilimlerine atıf yaparak saptamalar yapılmıştır. Kültür üzerinden Hobbescu bir anlayışla doğa durumunda toplumsal düzenin nasıl mümkün olabileceği tartışılmıştır. Darwin ve Adam Smith'in liberal ve pozitivist yaklaşımlarına yakın çözümler üreten Şikago Okulu kent sosyolojisini sistemleştirmiştir.

Dünyadaki her şey diğer bir şeyle bağlantılı olabilmektedir. Bu etkilenme insan ekolojisinin kent üzerinden tanımlanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Robert Park, Ernest Burgess, Louis Wirth, Mc Kenzıe insan çevre biliminden bahsetmiştir. Ancak sosyal yapıya inmeden önce çevre bilimden bahsetmek gerekmektedir. Çünkü Şikago Okulu Darvin'in "yarışmalı işbirliği" ilkesini sosyolojiye aktarmıştır. Aynı ortamda bulunan canlılar birbirleriyle mücadele içerisinde yaşarlar. Ortamdaki canlıların ihtiyaçları farklılaştıkça aralarında bir işbölümü oluşur. Bu yüzden canlılar birbirine bağımlıdır. Darvin'in bu düşüncesi içindeki mücadele zamanla yerini dengeye bırakır. Şikago Okulu çevrebilim düşüncesini insan ekolojisi olarak adlandırmıştır. Kent ekolojik düzen içinde var olmaktadır. Bir kent yerleşiminde yarışma halinden, işbölümüne dayanan bir denge durumuna geçiş, mekân üzerinde kapladıkları alan ve fonksiyon bakımından birbirinden farklı olan alanların meydana gelmesiyle oluşmaktadır. Çevre bilimi insan ekolojisinin iskeletini oluşturmakla birlikte birbirinden farklıdır. En önemli farklılık insanların diğer canlılar gibi fiziki çevreye bağımlı olmamasıdır. Bu bağımlılığı en güzel ispatlayan durum, toplumların mekân üzerinde dağılışını fiziki koşulların yanı sıra, bu dağılışta rol oynayan sosyal yakınlık, sosyal mesafe, kente yerleşim için mücadele gibi etkenlerin de ön planda olmasıdır. İnsanlar kentlerde sosyokültürel yerleşimler oluştururlar.

Şikago Okulu temsilcileri, aynı yaşam görüşüne, standardına sahip insanların, farklı semtlerin dağılımlarının benzer prensipler yardımıyla anlaşılabileceğini savunurlar. Kentler, çevrenin yaşayanlarına getirdiği avantajlı özelliklerine göre büyürler. Modern kentler, ticaret yolları üzerinde, verimli ovalar üzerinde, nehir kıyılarında kurulmuşlardır. Ticaret yolları ve demir yollarının kesişim noktalarında ise gelişim gösterirler. Kent kurulduğu zaman insanları sınıflandırmaya yönelik çalışmaya başlamaktadır. Kent sakinleri, yerleşme, taşınma ve bu yerlere yeniden yerleşme konusunda benzer çevresel ekolojiye benzer özelliklere göre davranırlar. Sakinler yerleşmeden önce mücadele ederden yeni semtlerin oluşmasına sebep olmaktadırlar. Kent; aynı ve zıt özelliklerle örülmüş bir mozaiktir. Kentte aynı sosyal ortamı, fikirleri paylaşabilen yerleşimlerin yanında farklı sosyal grupların oluşturduğu yapılanma da mevcuttur. Bu zıtlık rekabeti doğuran faktörlerden biridir.

Park'a göre (Bal, 2002: 144), bir topluluğu üç öğe tanımlamaktadır. Bunlardan birincisi toprak üzerinde örgütlenmiş nüfus, ikincisi nüfusun bu toprakta kökleşmesi, diğeri de karşılıklı bağımlılık ilişkisidir. Ekoloji kuramını kente uygulayan Park, kentin çekiciliğinin sonucunda kente göç eden toplulukların kente nasıl uyum sağladığını da incelemiştir. Park kente gelen kişilerin asimile olduklarını savunmuştur. Bu asimile sürecini "*erime potası-melting pot"* kavramıyla açıklamıştır.

Kentte yaşayanların sayısı arttıkça nüfus, çeşitlenen iş alanlarının etrafında toplanır. Ekonomik cazibe ve sosyal olanaklar çekici hale gelir. Bu çekicilik insanı mücadeleye yöneltir. İnsanlar arasında rekabet büyür. Bu rekabet sonucunda aile ile yaşanabilecek mekânlarda toprak değerleri ve emlak vergileri artar. Merkez, insan yaşamının sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak özelliğini kaybetmeye başlar. Çünkü artık kent merkezi iş sahası olmuştur. Harap olmuş evler dışında yaşanacak alanlar azalmıştır. Daha zengin özel yerleşimlerin çevrede yeni oluşan banliyölere kaymasıyla, merkezde iş ve eğlence yerleri yoğunlaşır. Bu yoğunlaşma hâkimiyet merkezine göre gerçekleşmektedir. Örneğin; mekânda

kendilerine uygun yer arayan sanayi ve ticaret kuruluşlarının kentteki diğer işlevler üzerinde hâkimiyet kurarak, mekânın stratejik bir noktasında toplanması ile ilgiyi kendine çekmesi sonucunda bir hâkimiyet merkezi oluşur. Bu oluşum, kentin birbirine bağımlı alanlara göre dağıldığını göstermektedir. Hâkimiyet merkezi etrafından yer alan doğal alanlara göre kentin değişmesi bazı süreçler ile açıklanmaktadır. "*Bu süreçler, doğal alanların oluşumunda ve bunların kültürel hale gelmesinde rol oynadığı ileri sürülmektedir. Yoğunlaşma* ***(concentration)****, merkezileşme* ***(centralization)****, merkezden uzaklaşmak* ***(decentralization)****, istila* ***(invasion)****, ardıllık* ***(succession)****, ve ayrılma* ***(segration)*** *süreçlerdir"* (Ertürk, 1995: 95).

Yoğunlaşma sırasında aynı işleve sahip bölümler aynı doğal alanda toplanırlar. Örneğin; sanayi ve teknolojinin gelişmesi belirli bir bölgede yoğunlaşmaya neden olmaktadır. Bu yoğunlaşma, ekonomik ilişki ve bağımlılığın artmasına neden olmaktadır. Bölgeler arasındaki ilişkiler artınca; kentte yarışmacı iş birliği içinde denge sağlanmaktadır. Merkezde toplanan ticaret bölgelerinin oluşumunda gereksinim duyulan işlevler kentin odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda; merkezileşmeyi kentsel işlevlerdeki farklılaşma sonucu yönetim ve denetimin merkezde toplanması olarak tanımlanabilmektedir. Ancak; kentin aşırı büyümesi bazı iş yerlerinin ve ailelerinin merkezden çevreye yönelmesine sebep olmuştur. Bu çevreye yönelim kentle ilgili süreçlerde; merkezden uzaklaşma olarak tanımlanmaktadır. Böylece, kentin dış bölgelerinde yeni oturma alanları oluşmuştur. Bu yayılma istila ile gerçekleşmektedir. Oturma bölgesi iş bölgesine dönüşünce, yüksek gelir grubu kentin çevresine kaçmaktadır. Bu yüksek gelir grubunun terk ettiği mekânlara da düşük gelir grubu yerleşiyor. Bu yerleşilen alanlar çöküntü bölgesi olarak ifade edilmektedir. Kent içerisinde nüfusu çeken merkezler de yer almaktadır. Bu merkezler ayrılma yoluyla oluşmaktadır. Örneğin, pahalı arsaların bulunduğu bölümlere yüksek gelir grubu yerleşmektedir. Ucuz arsalarda da yoksullar vardır.

Modern sanayi kentinde, kentsel büyüme ve mekânsal ayrımlaşma sorununu açıklamayı hedefleyen ekolojik kent kuramı, insan topluluklarının çevreye nasıl uyum sağladığını incelemiştir. Kuram fiziksel çevre temelinde oluşturulmuştur. Kentsel mekân tanımlanırken nüfusun dağılışının altında yatan temel nedenler araştırılmıştır. Şikago Ekolojistlerine göre; kent alanlarındaki değişim, ortak merkezli çember kuramı, eksenler kuramı, dilimler kuramı ve çok merkezli kent kuramlarıyla ifade edilmektedir.

Kent sosyologları, Park, Mc Kenzıe ve Burgess kavramsal çerçevelerini oluştururken birbirlerinden ve diğer kuramcılardan etkilenmiştir. Park'ın oluşturduğu kentsel ekoloji disiplini içinde temellenen yapı, Burgess ve Mc Kenzıe katkılarıyla gelişmiştir. Wirth, kentli yaşam biçimine ilişkin görüşleriyle kuramı tamamlamıştır.

"*Park, yerleşim şekline katkıda bulunan sosyal ve mekânsal yapılar arasındaki bağı tanımlamak ve formüle edebilmek için Haeckel'in Eski Yunancada ev yuva anlamına gelen oikos kelimesi ile logos kelimelerini kullanarak 1869 yılında geliştirdiği ekoloji tanımından yararlanmıştır. Ernest Haeckel ekolojiyi "canlıların birbirleriyle ve yaşadıkları ortamla olan ilişkileri dâhil, doğal çevrenin çalışılması" olarak tanımlamıştır*" (Serter, 2013: 70 ve Haeckel, 1869: 353–370). Park (Serter, 2013: 71), insanı dizginleyen durumun uygarlık olduğunu savunmuştur. Modern zamanlar kentlerin çağıdır. Kentler insanı şekillendirmektedir. Birey sosyalleşirken, çevreye göre kente yerleşmektedir. Saldırgan içgüdüleriyle dünyada var olan insan, kentlerin içinde özgürce yaşamayı öğrenmektedir. Orta çağ kentlerinden farklı olarak kendini duvarlara kapamamış, ancak modern zaman halkasını özellikle sanayiyi kendine referans kabul etmiştir. Özgürlük yaşanırken aynı zamanda soysal kontrol mekanizması devam etmektedir. Kentler, aile ve köyün sağladığı disiplinin bozulmasına fırsat verirken, yeni bir yapılanma yaşayarak farklı seslerin bir bütün oluşturduğu mekânlarda şekil almaktadır. Hem özgürlük hem sosyal kontrolün bir arada olması kentleri çevreye uyarlamada yardımcı olacaktır. Park, kentleri doğal bir

oluşum olarak tanımlamaktadır. Kentteki çöküntü alanları iyileştirilmeye çalışılırsa insan robotlaşır. Çöküntü alanları insanın içgüdülerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Park'ta Simmel etkisi de görülmektedir. Yüreği yerine beyniyle tepki veren birey anakentte üretici ve müşteri ilişkisi kurmuştur. Modern zihin giderek daha çok hesap yapar hale gelmiştir. Yaşam dakiklik, hesaplanabilirlik, kesinlik ve anakentten oluşmaktadır. Bu yaşam içeriği bir süre sonra bireyde usanmışlık ve duyarsızlık oluşturmaktadır. Para ekonomisinin öznel yansıması şeylerin "kaça" olan değerini ön plana çıkarır. Bu durumda toplumsal çözülme ve çöküntüler başlamaktadır. İnsan özgür ama yalnız olarak kalabalıklar içerisinde erimektedir. Ancak dikkat çekmek için oluşan sıra dışı gruplar kendilerini birbirlerinden ayırt etmek için bu çöküntüden kurtulmak için çaba göstermeye başlamaktadırlar. Kent içerisinde her grup birbirine bağlı bir ağ içerisinde olmuştur. Her unsur uzmanlaşma ve iş bölümü sistemi içinde olmak durumunda kalarak dengeyi kurmuştur. Aynı zamanda, Park (2015: 85), Şikago okulunun kenti bir laboratuvar olarak görmesinin olumlu yönünü, kentin insan doğasındaki iyiyi ve kötüyü aşırılıklarıyla göstermesi nedeniyle savunmaktadır.

Şikago Okulu kenti yaşayan bir organizma olarak ve kentte bir laboratuvar gibi incelemeler yapmıştır. Aynı zamanda birey önemli bir aktör olmuştur. Fizik bilimlerinden ilham alan ekolojistler büyük kent yerleşimlerinin kuruluşunun ve farklı semtlerin dağılımının benzer prensipler yardımıyla anlaşılabileceğine inanmaktadırlar. Şehirler gelişigüzel değil, çevrenin avantajlı durumuna göre büyümektedirler. Bu avantajlı yerleşim durumlarını açıklayan ekolojistler, sanayi kentini tam merkeze yerleştirmişlerdir. Ekolojik kuram, rekabetçi bir ekonomik yapıya dayanmaktadır. Çevreye uyum süreci nüfusun sanayiye göre yerleşmesini açıklar. Sosyal kurumlarla beraber oluşan kentler büyümeyi mekân ve sosyal süreçler ekseninde açıklamaktadır.

McKenzie ise, (2016: 108) kentsel büyüme sürecini ekolojik birimler arasında kentsel gelişme olgularıyla açıklamaktadır. Bu olgular, yoğunlaşma, merkezileşme, ayrımlaşma ve istiladır. Kentler resmi politikalar ile değil ekolojik

süreçlerle büyür. Mekânsal mücadeleler rekabet ve hayatta kalma çabaları ile gelişmektedir. Bu bir varoluş mücadelesidir. Ancak yine bu rekabetin temelinde ekonomi vardır. Ekonomik rekabet ve iş bölümü kent yerleşim seçimlerini etkilemektedir. Böylece kentler büyümektedir. Bu büyüme istila ve yerinden etme süreçlerinden oluşmaktadır. Mücadeleyi kazananlar kentin iyi yerlerine yerleşmektedir. İşletmeler iyi yerlere yerleşince konut yerleşimleri de civar yerlerine toplanmaktadır. Böylece kentin fiziksel yapısı mücadele sonucunda doğal alanları oluşturmaktadır.

Kenti oluşturan temel süreçlerden olan yoğunlaşma, bir bölgede yaşayan ve aynı işleve sahip birimlerin aynı yerde toplanması sonucu oluşan insan yoğunluğudur. Merkezileşme, denetim ve organizasyonun merkezileşmesidir. Aşırı yığılma sonucunda o bölgede yaşayan insanlar çevreye doğru yayılmaktadır. Merkezden uzaklaşma ayrılmayı beraberinde getirmektedir. Belirli faaliyetler kentin belirli kesimlerinde oluşmaya başlamaktadır. Örneğin, aynı kültürden olan insanlar aynı mekânda toplanmayı tercih etmektedirler. Kentin belirli bölgelerinde toplanan bu gruplar alt kültürleri oluşturmaktadır. Bu süreç ise istila ve tamamlanma aşamalarıyla devam etmektedir. Kentin istila edilen bölgelerinde eski işlevini kaybetmiş işletmeler çevre alanlara yönelmektedir. Kentin yeni mekânları yeni sanayi atılımları ve lüks konutlar tarafından istila edilebilmektedir. Bu dönüşüm ekolojik dengenin tamamlanma süreci olarak gerçekleşmektedir. Mckenzie, bütün bu süreçleri kentin doğal bir parçası olarak görmektedir. Sadece nüfus hareketinden çok daha fazla olan kentsel yayılma mekânı hareketlendiren bir süreç olmaktadır.

Mckenzie (2016: 109), insanı bir sürü hayvanı olarak nitelendirmektedir. Aslında bu benzetmenin amacı insanın yalnız yaşayamaması ve zayıf yapıda olmasıdır. Aynı zamanda sadece toplu yaşama isteği değil barınma ve korunma isteği de bu benzetmenin temelinde yatmaktadır. Barınak bulma, yiyecek ve su mekân seçiminde belirli öğeler olmaktadır. Bu durum yolların birbirine bağlanması ve ticaret yollarının önemini etkilemektedir.

Mckenzie, ekolojik dengeyi merkeze alarak oluşturduğu kuramda yerleşim bölgelerinin seçimi, yoğunlaşma ve sonunda istila etmeye varan belirlemeleriyle kentsel hareketliliğe yönelik bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu bağlamda, ekonomik hareketliliği de barındıran bu belirlemeler aslında merkezde oluşan çöküntü alanlarından çevreye yayılan yeni toplumsal gruplar kentsel çeşitlenmeyi ve beraberinde kentsel yenilenme sürçlerini de başlatmaktadır. Kentsel dönüşüm, yenileme, dönüşüm, yeniden yapılanma sürecini gerçekleştirirken yerinden etmeleri de başlatmaktadır. Çöküntü alanları diye ifade edilen kentsel mekânlar soylulaştırma işin içine girince Mckenzie'nin ön plana aldığı yerinden etmeler olmaktadır. Evrensel ve rekabet teorisi üzerinden düşünülmüş bir kent gelişim kuramı ortaya atılmıştır. Başarılı olan gelince baskı altında kalan konut alanları boşaltılmaktadır. Kentsel değişim doğal olarak başlasa dahi insan müdahalesi bu doğal süreçlerde ekonomi, sosyal kültürel yapıyı da etkilemektedir. Yerinden edilen gruplar kentin başka alanlarında çöküntü alanları oluşturmaktadır. Çünkü kültür ve yaşam tarzı yer değiştiren gruplarla birlikte devam etmektedir. Aynı zamanda, Mckenzie siyasi ve yasal kentsel yapıyı göz ardı etmektedir.

Şekil 10-Mckenzie 'de rekabet-yoğunlaşma-merkezileşme-istila ve tamamlanma

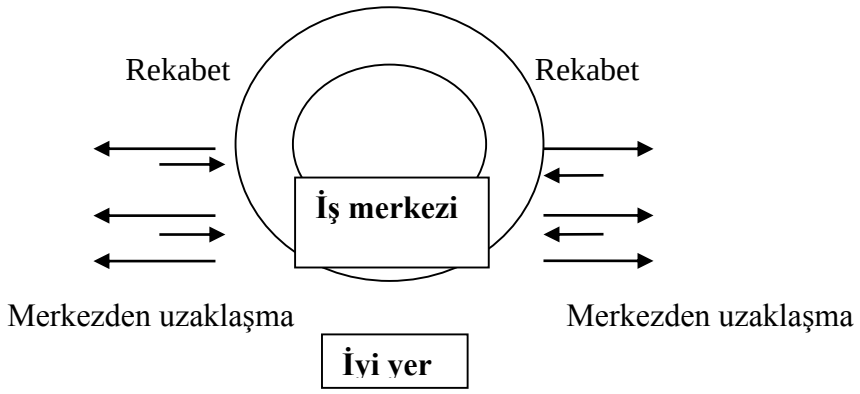

Kaynak: Tarafımdan oluşturulmuştur.

3.1.3.3. Şikago Okulunun Kentsel Mekâna Eleştirel Yansıması

Şikago Okulu Amerikan kentlerinin sanayileşme sürecinde değişen toplumsal yapıları analiz ederek sosyolojiyi kent kuramları içerisine dâhil etmiştir. Aynı

zamanda kentleşme kuramları açısından döneminde bir çığır açmış ve etkili olmuştur. Toplumu ve bireyi kentin önemli bir parçası haline getiren ekolojik yaklaşım çevrenin bu yapıdan bağımsız olmadığını savunmuştur.

Şikago okulunun temel teorik temeli en güçlünün ayakta kaldığı evrim teorisi (Darwin) ve serbest piyasa ekonomisi (Ricardo) ile şekillenmiştir. Felsefi alt tabanı ise, Tönnies, Weber, Spencer gibi bilim insanlarıyla oluşmuştur. Sadece sanayi kentlerini ve özellikle Şikago'yu inceleyen ekol toplumun belli bir kesitinden genellemeye ulaşmıştır. Bu durum da hâkim sınıfın lehine sunulan bir kavramlaştırma oluşturmuştur. Aynı zamanda, ekolojik kent kuramları, mekân üzerinde topografyayı, ulaşım olgusunu, tarihsel süreci, sınıf mücadelelerinin toplumsal değişime olan katkısını ve kentsel planlama sürecindeki siyasi aktörleri göz ardı etmiştir.

Mekân içerisinde sosyal yapının göç hareketleriyle şekil alışını doğa bilimlerindeki rekabet ve işbirliğiyle gerçekleştiğini vurgulamışlardır. Göçlerin ve bu göçlerin yaratığı hızlı nüfus artışı sonucu oluşan çöküntü bölgelerinin doğal bir süreç olduğunu vurgulayan ekolojistler eşitsizliğin de doğal bir evrimleşme sürecinde olduğunu güçlü olanın kazanan sınıf olacağını ifade etmişlerdir. Bu yaklaşım liberal ekonomilerin hâkim olduğu düşünceye atıf yapmaktadır. Aynı zamanda Amerikan toplumsal yapısının bir imajını sergilemektedir. Ancak ekolojistlerin XIX. yüzyıl sonlarında yani modernizmin baş tacı yapıldığı bir dönemde kentleri analiz ettiği unutulmamalıdır. Marksist kentsel kuramları reddederek sınıf mücadelelerini doğal sürece bağlayan bu okul XX. yüzyıl kentlerinde yaşananlarla ters düşmektedir.

Şikago okulunda sadece hâkim sınıf yapısının yaşamını sürdürebildiği bir kent imajı çizilmiş, ekonomik dalgalanmalar yok sayılmıştır. Irkçı çatışmaların altında yatan sadece ayrı ırklar arasındaki çatışma değildir. Kente önce gelmiş olan iş gücü ile yeni gelen iş gücü arasında da bir gerilim vardır. Bu bağlamda ekonomik sınıfsal hareketler kent içerisinde tartışılmalıdır. Bu ekolojik teoride toplumların kültürlerine yer verilmemiş olması eleştirilmiştir. Biyolojik bir unsur olsa da insan

sosyal bir varlık olarak bulunduğu mekânı dönüştürmekte ve kendi kültürünü o mekâna yansıtabilmektedir. Şikago okulu tamamen bir laboratuvar gibi gördüğü kente fiziksel unsurlar gözüyle bakmıştır. Okulun izleri kent sosyolojisi üzerinden kaybolmasa da uzun yıllar etkisini sürdürmüştür.

3.1.3.4. Küresel Kent Kuramları ve Kentsel Mekân

Sanayi toplumlarında gelir, meslek, eğitim, yaş, cinsiyet gibi niteliklere göre belirlenen toplumsal tabakalaşma ve toplumsal farklılaşma kentsel mekânda kendini net bir şekilde göstermektedir. Yaşam olanaklarına göre, mekân da ayrılmış alanlardan oluşmaktadır. Her mekânsal farklılık eşitsizliği de ifade etmektedir. Gruplar arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar büyüdükçe, grupların kent mekânı içinde yer aldıkları alanlar arasındaki fiziksel uzaklık da büyümektedir. Sınıf farklılıkları ve eşitsizlikler köhneleşen kent merkezlerinden kaçışa sebep olmuştur. Oluşan yeni konut piyasası "*Amerikan rüyası diye de adlandırılan, geniş kitlelerin yeni konut alanlarında, yeni tüketim kalıplarıyla, banliyölere yerleşme süreci yepyeni bir yerleşme biçimini de ortaya çıkarmıştır. Bu banliyöleşme süreci devam ederken, kent merkezi üst ve orta gelir gruplarına sahip olan sakinlerini de süratle kaybetmiştir"* (Erder, 2006: 39). Bu merkezden kaçış konut sınıfları kavramını ortaya çıkarmıştır. Kent içinde oluşan mekânsal farklılıklar, farklı alt kültürlere sahip alanlar oluşturmaktadır. Bu mekânsal farklılıklar kentsel eşitsizliklere de neden olmuştur.

Kentsel mekânların nüfusunda oluşan hızlı artış ve teknolojinin ilerlemesiyle küresel sermaye piyasalarının oluşmasıyla küresel kentler ortaya çıkmıştır. Kentleşme hızlı bir şekilde sürerken aynı zamanda bir düzensizlikle genişlemektedir. XX. yüzyılın sonlarına doğru kentleşme çağı, bilgi teknolojileri, azalan ulaşım masrafları ve dağınık yerleşim mekânları ile sona yaklaşmak yerine daha da hızlı bir şekilde büyümüştür. Düzensiz mekânlar, sosyal kutuplaşmalar kapitalizmin hastalıklarına haline gelmiştir. Bu hastalıklara alternatif olarak dünya kentleri anlayışı gelişmiş ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra politik ve mekânsal düzenin dağılmasıyla krizlerle ortaya çıkmıştır. Sermaye birikimi kapitalist üretim

tarzıyla sosyal süreçleri mekânsal bir şekilde kutuplaştırmıştır. Bu bağlamda, iktisadi gelişmeler kutuplaşınca ve küresel hale gelince mekân da etkilenmiştir. Politika, iktisat ve mekân üçgeni içerisinde büyüyen kentler sermaye merkezleri haline gelerek dünya kentleri haline gelmişlerdir. Friedman'a (1986) göre, büyük kentler küresel finans merkezleridir. Ancak küresel kent hiyerarşisi sadece finans ve kapitalizm merkezli incelenmemelidir. Çünkü küresel ve sosyal kutuplaşma ve yalıtım da etkileyici bir şekilde ön plandadır.

Küresel kentleri planlarken iş merkezleri de dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda kentin merkezinde değeri düşmüş konut piyasası elitlerin ikamet alanları haline gelmeye başlamıştır. İkamet ve istihdam yerinin değiştirilmesiyle soylulaştırma hareketi küresel kentler ile anılmaya başlamıştır. Küresel kent elitlerin ve düşük ücretli işçilerin ikili yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum sosyo-mekânsal kutuplaşmaları derinleştirmiştir. Bu durum 1982 yapımı Ridley Scott'un Blade Runner (Bıçak Sırtı) filminde canlandırılmıştır. Çekildiği yılda aslında günümüze atıf yapılmıştır. Bilim kurgu olan film Los Angeles kentinde yalıtılmışlıkla mücadeleyi de anlatmaktadır. Böylece, kentlerdeki küresel finans ve piyasanın kentler arası ağ ile mekânları tekrar üretmesi farklılıklar mozaiği oluşturmaktadır. Ancak tam tersi olarak da çatışma ve sürtüşmenin de mekânlarıdır. Küresel kentler mekânsal kutuplaşmalardaki sorunları ve eşitsizliği de arttırmıştır. Küresel kent iyimser bakış açısıyla incelense de yalıtılmışlığa ve sınıf ayrımlarına da yol açmaktadır. Farklılıkların ve karşılaşmaların mekânı olan kent bir bütün oluşturması bakımından postmodern kent kuramlarına da öncülük etmiştir. Bu anlamda ilk akla gelen kent Los Angeles olmaktadır.

3.1.3.5. Los Angeles Okulu ve Kentsel Mekân

Los Angeles Okulu postmodern kent tartışmalarıyla bağlantılı olmakla birlikte Soja'nın söylemlerinde örneklendirilmiştir. Soja (2017: 255-294), mekân ve toplum arasındaki ilişkileri incelemiştir. Los Angeles kentinin oluşumunu altı süreç üzerinden ifade etmiştir. Los Angeles kentinin postmodern kentler arasında

yerini alması ve önemli olmasının nedeni kentin geleneksel bir şekilde kentleşmesi ve ardından cazibe merkezi olmasıdır. Bir Los Angeles hayali olarak kurulan kent, mekânın dönüşümüne kültür ve ideolojiyle de dâhil olmuştur.

On dokuzuncu yüzyıl kapitalist sanayi kentini hızlı dönüşümünün modern kent merkezileşmesi Los Angeles kenti için geçerli olmamaktadır. Çok merkezli olan kent yine de ticari faaliyetler nerede çoksa orayı merkez kabul etmiştir. Los Angeles'ta 1920li yıllarda liberal kent ekonomileri hızla artmıştır. "*Los Angeles çoktan dünyanın en otomobil odaklı şehri haline gelmişti ki bu da şehrin son derece âdemi merkezileşmiş kentsel morfolojisini hem yansıtan hem de ona katkıda bulunan bir eğilimdi"* (Soja, 2017: 261). Sanayinin hızla mekânı tükettiği yıllarda patlak veren II. Dünya Savaşı sonrası sanayisizleşme hareketleri başlamıştır. Bu hareketler kentsel krizlere karşı olan bir savaştır. Ekonomik süreçlerin mekânları şekillendirdiği süreçte mekânın kullanımın toplumsal yapıya etkisi postmodern kent kuramlarınca incelenmiş ve çok merkezli kentler gibi Los Angeles da anlaşılmaya çalışılmıştır. Kentsel dönüşüm, mekânın tüketimi konusunda küresel kentleri sermaye birikimi haline getirmiştir. Mekânın kullanımlarını değiştirerek denetim altına alan kent planlamacıları küresel kentlerin teknolojik ve eğlence muğlaklığı altında kentsel mekânları düzenlemektedir. Bu bağlamda, Soja (2000), "*Postmetropolis*" çalışmasında kentsel dönüşümü de açıklamıştır. Mekânın dönüşüm süreçlerini Los Angeles kenti üzerinden örneklendirmiştir. Çok merkezli bir kent ve kentsel mekân tanımlamaları yapmıştır:

—*Esneklik Kenti (Fleksite):* üretimin ve postfordizmin egemenliği

—*Kozmopolit (Evrensel) Kent:* küreselleşmenin egemenliği, aynı zamanda küreselleşme ve yerelleşme. Los Angeles "*şenlik ateşi*" benzetmesiyle yeniden biçimlenmiştir.

—*Eksopolis (Dış) Kent:* Los Angeles'in kentsel biçiminin üzerine söylemin yapı bozumu, dış ve iç kentlerin karanlık köşelerinin araştırılması

—*Metropolariteler (Büyük kent-Kutupsallıkları):* yeniden yapılanmış toplumsal mozaik ve yeni kutuplaşmalarla eşitsizliklerin ortaya çıkması. Aynı zamanda Los Angeles'in yeni etnik mozaiği.

—*Hapishane toplumu:* kale kentlerin ve gözetim teknolojilerinin yükselişi

—*Benzeşim Kentleri:* elektronik bir şekilde yansımaların yeniden üretilmesi (Soja, 2002: 291).

Maddeler halinde özetlenmiş kavramlar postmodern kentlerin Los Angeles kenti üzerinden örneklendirilmesini oluşturmuştur. Kentin kentlerle, sermaye piyasalarıyla, toplumla, sosyal değişmeyle farklılıklar, çatışmalar ve benzerlikleriyle aynı zamanda güvensizlikle ve bu güvensizliği yenmek için oluşturulan kapılı kentlerle bir bütün olarak dönüşmesi sorunsalı kent okumaları içerisinde yerini bulmaktadır. Ancak, Frankfurt Okulu etkisi ile Los Angeles Okulu boyut değiştirmiştir.

Los Angeles Okulu, Şikago Okulundan farklı olarak insan ekolojisi ve siyasal iktisadın kent kültürünü tam ifade etmediğini düşünmüştür. Kentsel mekânların üretimlerinde ekoloji ve siyasal iktidar devletin önemini göstermemiştir. İnsan ekolojisi yanlış anlaşılmalar içermektedir. Bu yaklaşımda evrimsel bakış açısıyla kentlerin modernleşmeyi takip edecekleri düşünülmektedir. Ancak anakentler en yüksek hızda göç almaktadır. Bu göç de gecekondu mahallerine akına neden olmaktadır. Davis'in (2006) "*gecekondu gezegeni*" kavramı küresel kentlerin oluşturduğu bir ifade olmuştur. Kültür ve ideoloji de mekânın dönüşümüne dâhil edilmelidir. Bu bağlamda, küresel kentler sayılan unsurlarla büyürken aynı zamanda yerel kentlerle de bağı hafife alınmamalıdır. Böylece, kentler küresel ve yerel özellikler arasında köprü oluşturmaktadır. Metropollerde gözlenen bu durum konut sorunlarıyla baş etme stratejileri geliştirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde gecekondular yasal hakkı olmayan bozulmuş toplumlar olarak görülmemelidir. Böylece kente kimlik, yaşam kalitesi, yurttaşlık açısından bakılması önemlidir.

Kapitalist süreçte mekânın tekrar üretilmesi ve kentlinin yer değiştirmesi eşitsizliğe neden olmaktadır. Kentsel hareketler ve kentsel dönüşüm ihtiyacı olan kentler, sosyal, kültürel olguların önemli olması açısından bireyi özgürleştiren aynı zamanda mekâna hapseden olgular haline gelmiştir. Los Angeles'in dönüşümü 1965 yılındaki yoksul zenci mahallelerinde yaşayanların çatışmaya yol açtığı ve ölümlerle sonuçlanan Watts ayaklanmaları ile 1992'deki zenci bir taksi şoförünün polis tarafından hırpalanması sonucu çıkan adalet ayaklanmaları arasında diğer kentsel dönüşümlerden farklı olarak gerçekleşmiştir (Duru ve Alkan, 2002: 285). Böylece kent XIX. yüzyıl kapitalist kentinin çıkmaza girmesiyle birlikte köktenci bir şekilde yeniden yapılanmaya başlamıştır. Kapitalizmin krizi sonucunda artık önemli olan kentsel yaşam kalıpları olmuştur. Bu durum bir yeni kentleşme akımı yaratmıştır. Aykırı ve dışlanmış kimliklerin üzerinde eski kent tanımlarını kapsayarak ilerlemiştir. Modern ve postmodern mekân üzerinden birlikte var olarak bir kentsel dönüşüm yaşanmaktadır.

Los Angeles kentsel dönüşümünde, planlamalar palmiye ağaçları arasında bekâr ya da tek ebeveynli ailelerin özgürce yaşadığı, sürrealist gençlerin olduğu, spor otomobillerin, alışveriş merkezlerinin olduğu fantastik bir dünya düşünülmüştür. Her bahçede portakal ağaçlarından Disneyland ve Polyanna dünyasından, hayal yumurtlayan film setlerinden sıklıkla gerçek hayat felaketleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Richard Meier'in planlamasında yapılan Kaloforniya eyaletindeki The Getty Center, Los Angeles'in tepelerinden birinde kurulmuş, yapımında tonlarca ithal mermer kullanılmış ve panoramik bir manzarası olan sanat müzesi olarak bu hayali somutlaştırmıştır (Duru ve Alkan, 2002: 303). Bu müzede XX. yüzyıl öncesinde Avrupa kökenli resimler, çizimler, ışıklandırılmış resimlemeler, heykeller ve süs sanat eserleri ile Avrupa fotoğrafçılık örnekleri sergilenmektedir. Bu müze bir benzeşim kentinin örneğidir. Geçmiş ile bağın kopmadığı, farklılıklarla benzerliklerin sınırlarının karıştığı bir dönüşüm durumudur.

Los Angeles hayali sağlığın, refahın, talihin ve bunun yanı sıra bahçe gözetiminin ekonomik kent geleneklerine yansıdığı bir metropolis oluşturmuştur. Kentin mükemmellik hayalinde ve geleceğinde geleneksel bir kent kapitalizmi yatmaktadır. Tüketim ve gözetim toplumu sosyal kutuplaşmalarını devamında getirmektedir. Adalet ve ırk ayaklanmalarının yaşandığı 1965 ve 1992 yılları kültürün, ideolojinin ve toplum mozaiklerinin bir arada kent mekânlarında yer bulması gerektiğini göstermektedir. Kentsel dönüşüm iktisadi nedenlerden çok toplum kültürüyle beraber gerçekleşmelidir. Los Angeles de ideal bir mükemmeliyetçilik çizmiş bir dünya kenti olmakla birlikte sorunları ve o sorunların çözümlerini kendi içinde barındırmıştır. Günümüzde Los Angeles, tema parklardan oluşan eğlence mekânlarından ibaret yaşam alanlarına dönüşmeye başlamıştır. Soja (2017:328), tam da bu dönüşüm üzerine alışveriş merkezlerinin sihirli diyarlarında yaşayan kentliler için, "*görünürdeki muhteşem seçim özgürlüklerine karşın, gizli gözetimcilerle sessiz ama sıkı şekilde denetlenenler"* tabirini kullanmıştır. Özgürlüğün denetim altında olmasıyla eleştirilen küresel kentler gibi Los Angeles da mekânın hızlı tüketimi konusunda insanlara umut vaat etmeye devam etmektedir.

3.1.4. Tarihi Kent Dokularını Koruma Sorunsalı

Tarihsel süreç ve kentsel mekânın geldiği günümüz kentleşme anlayışı sonucunda, anakentlerin çeperlerinde oluşan kapılı topluluklara doğru kayan kent nüfusu, kent merkezlerini ve meydanlarını terk etmiştir. İstila edilen kent meydanları sosyal ve ekonomik açıdan alt grubun mekânları haline gelmiştir. Ancak, kent meydanları ve merkezlerinin dönüşümü sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan her zaman önemini sürdürmüştür. Çünkü kent meydanları kentlerin hafızalarıdır. İnsanların duygularının yüz ifadelerine yansıması gibi kentlerin de duyguları ve hafızaları meydanlarına yansımaktadır. Ayrıca kent meydanlarının öyküleri vardır. Bu öyküleri kent çeperlerine doğru yoğun fabrikalaşma nedeniyle ve kalabalıklar yüzünden terk etmiş kentliler, kentsel dönüşüm süreciyle ve sanayinin kent dışına çıkmasıyla kent meydanlarının

öykülerine kayıtsız kalmamışlardır. Çünkü kent meydanları ve kent merkezleri "*o coğrafyadaki bütün yaşananların bir belgeselini sunabilmektedir"* (Taşçı, 2014: 195). Ancak, kent meydanlarının toplumsallaşma işlevi yalnızlaşan kentli için önemini kaybetmiştir. Meydanlar ölmemiştir, kentsel dönüşüm yalnız bireylere yönelik bireyci meydanlar inşa etmek istemiştir. Kent meydanlarının önemi konusunda sanayi öncesi toplumlardaki birincil amaç kamu düzenini sağlama çabasıyken, sanayi sonrası dönemde bu amaç zayıflamış, ancak ortaya çıkan küresel etkileşim sayesinde yeniden önem kazanmıştır (Taşçı, 2014: 204).

Kamusal alan her zaman ihtiyaç duyulan mekânlar olarak var olmuştur. Birer tarih sahnesi olan kent meydanları, acil toplanma mekânları, toplumsal başkaldırı ve demokrasi arayışı, rastlaşma, sosyalleşme mekânları olmayı kentlerin varlığı kadar eski olarak devam ettirmektedirler. Mekân ve toplum arasındaki ilişki bir bakıma insan var oluşunu anlamlandırmaktadır. İnsanlığın tarihi kadar derin bir mekân arzusu her zaman var olmuştur. Bu bağlamda, mekânın dönüşümü biçimsel dönüşümden çok sosyal dönüşümdür. Bu durumun da, en belirgin örneği yoğunluk neticesinde kentlerin çeperlere doğru genişlemesiyle oluşan denetimli sitelerin inşaat sürecinde kentsel rantı oluşturmasıyla kapılı toplulukların bir süre özendirilmiş olmasıdır. Günümüz liberal ekonomilerinin rekabetleri sonucunda oluşan marka kentleri kent merkezleriyle ön plana çıkarma çabası da soylulaştırma sürecini ortaya çıkarmıştır.

Mekânın dönüşümüyle kent merkezlerini terk etmiş grubun soylulaştırma süreciyle kent merkezlerine geri gelmesi iki sorun ortaya çıkarmıştır. Sorunlardan ilki, kentlerin hafızalarındaki tarihi ve kültürel varlıkların korunma sorunu, diğeri ise dar gelirli kentlilerin üst gelir grubunun kent merkezlerine geri dönmesiyle nereye gittikleridir. Tarihi kent dokuları kentin yaşayan parçalarıdır. Tarihi mekânların yeniden kullanılmaları kentlerin turizm odaklı rant üzerinden tüketilmesiyle sonuçlandığında dar gelir gurubu kentlerin başka bölgelerinde kendilerine yer seçmek zorunda kalmaktadırlar. Aynı zamanda, tarihi özellikler yıpranmaya ve tüketilmeye başlamaktadır. Bu bağlamda, kent merkezlerine geri

dönüş tarihi kent dokularını metalaştırma odaklı olmaktadır. Tarihi alan koruma sorunsalı tam da bu noktada ortaya çıkmıştır. Koruma bilincini oluşturmak ve tarihi kentlerin sürekliliğini sağlamak kentli kimliğinin oturmasıyla eş bir durumdur. Kentlinin bulunduğu mekânla geçmişten kalma bağı var ise, o kenti sahiplenmekte ve korumaktadır. Günümüz kent planlama politikaları kentlinin bu bağını oluşturmasının önemini kavramadan üst gelir gruplarına hitap eden yapılar ve düzenlemeler yapmaktadır. Böylece, yalnızlaşan birey kentle olan bağını kurmadan yeni mekânlar tüketme arzusunda olmaktadır. Tarihi alan koruması, aynı zamanda politikalarla uygulamaların eş olduğu bir yapının içerisinde olmalıdır.

3.1.5. Tarihi Kent Dokularının Korunmaları ve Yeniden Kullanımı

Kentsel belleği oluşturan kavramların başında taşınmaz kültür varlıkları gelmektedir. Özellikle bu taşınmaz kültür varlıkları koruma konusunda kültürel süreklilik bakış açısıyla değerlendirilmemiştir. Örneğin, "*bir yapı mimari özellikleri yönünden kültür varlığı olabiliyor, ancak kentlilerin belleğinde, o yapının işlevinin korunması gereken bir kültür değeri olarak süreklilik kazanılması düşünülmemiştir"* (Tapan, 2014: 72). Tescil edilen kültür varlıkları işlevleri konusunda sürekli hale getirilmediklerinde kültürel değerleri zaten unutulmuş olmaktadır. Tarihi kentsel mekânlar kentsel bellek miraslarını oluşturmaktadır. Bu mirasları korumak, koruma yasaları ve uluslararası sözleşmelerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak, uygulamalar kent kültürüne işlenmelidir. Eğer kent kültürü koruma bilincini sindirmezse, tarihi kentsel mekân ve yapılar işlevsiz halde kalmaktadır. Yaşamayan yapı yok olmaktadır. Bu bağlamda ilk edinilmesi gereken koruma kültürünü kentlileştirmektir. Yasalar ve kent hayatı aynı doğrultuda gitmelidir. Ayrıca tarihi yapılara işlev verirken, yapıların kullanım amaçlarına yakın amaçlarla kullanılması özgünlüğü bozmamış olacaktır.

Kentsel korumanın amaçları arasında ise, tarihi kent dokusunu planlanmış kimliğine uygun işlevleri sürdürmek, tarihsel özelliği olan mimari yapıları belgeleyerek korumak, eski işlevin sürdürülmesi ya da değiştirilerek yaşatılması, tarihi alanların modern yapılarla bütünlüğünün sağlanması, tarihi yapıları çevresiyle bir bütün olarak düşünmek ve yasal çerçeve oluşturmaktır. Farklı işlevler kazanmış tarihi yapılar, kimliklerini kaybetmeden kente uyumlu hale getirilmelidir. 2014 yılı Ulus Tarihi kent merkezi yenileme çalışmaları kapsamında restore edilen Ankara Kalesi'nde[5] turizme kazandırılan yapılar ve ekonomik açıdan kale civarında oluşan geleneksel satış alanları ve restoranlar tarihi alanların işlev değiştirmesine örnek verilebilmektedir. Kentsel koruma ekonomik açıdan dönüşümden ziyade gerçek sahipleri olan kentlilerin kullanımına sunmak için yapılmalıdır. Her eski yapı tarihi özellik taşımakta mıdır? Kentsel korumanın bir amacı da yapıların değerlerinin ölçülüp belgelenmesidir. Kentsel rant oluşturmak adına her eski yapı işlevsel hale getirildiğinde de kentin yapısına doğal olmayan bir müdahale yapılmış olmaktadır. Yaşama dâhil edilen yapılar rant kaygısı ile daha da yıpranabilmektedir. Bu durumun engellenebilmesi için tarihi yapının kullanım amacının çok fazla dışına çıkılmaması da kentin özgünlüğü adına bir adım olabilmektedir. Başka bir çözüm yolu da kentsel alanlardaki tarihi değeri olan yapıları mülkiyetsiz hale getirmekten geçebilmektedir. Özel kuruluşların atılımları yerine devlet destekli atılımlarla tarihi yapılar tüm kente mal edilebilir.

Kentsel koruma, kentlerin kültürel ve tarihi mirasının korunmasıdır. Zaman içinde işlevselliğini yitirmiş, ancak tarihi değer taşıyan mekânların farklı işlevler kazansa da kullanıma açılması turizm ve ekonomi açısından da önemlidir. Kentsel koruma, köhneleşmeyi önlemesi ve tarihi alanları yaşama kazandırması açısından önemlidir. Ancak kentin ruhunu zedelemeyen projeler yapılmalı, özellikle tarihi

[5] Yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kentte askeri bir garnizon bulunduran Hititler tarafından yapıldığı sanılmaktadır. Ama bu düşünce arkeolojik verilere dayanarak doğrulanmamıştır. Hititlerden bu yana hep aynı yerde bulunan, Romalılar, Bizanslılar ve Selçuklular dönemlerinde birçok kez onarılan Ankara kalesi, tepenin yüksek bölümünü kaplayan iç kale ve çevresini kuşatan dış kaleden oluşur (dış kalenin 20'ye yakın kulesi vardır). Dış kale eski Ankara şehrini çevirir. http://www.ankarakalesi.com/index (Erişim Tarihi: 15.09.2018).

kent merkezlerinin kimliğini bozmayan çalışmalar yapılmalıdır. "*Tarihi ve turistik değeri olan kentsel bölgelerde yapılan projelerin reklamı yapılarak dünyaya kazandırılmalıdır"* (Armağan, 2014: 89). Bu aşamada Türkiye'de Ulus Tarihi Kent Merkezi Projesi örnek olarak verilebilmektedir. Ancak bu proje kentin tarihi ve sosyal yapısını zedelediği gerekçesiyle 2017 yılında iptal edilmiştir. Neo-liberal bir anlayışla rant merkezli gelişmeler kent merkezinin geleneksel aktivitelerini yok etme tehlikesi altında kalmıştır. Bu bağlamda, tarihi kent merkezlerinde yenileme değil koruma yapılmalıdır.

Türkiye'de kentsel korumanın Batıdaki uygulamalardan farklı bir niteliği vardır. Bu nitelik aslında kültürel farklılıktan kaynaklanmaktadır. Batı kentleri sanayi çağı kökenlidir. Türkiye'de sanayi çağı öncesi bir kent geleneği vardır. İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından kalma sanayi alanları olsa da Sanayileşme kültürünün kentlere yansıtılması için yeterli değildir. Türkiye'de olmayan burjuvazi geleneğiyle Türkiye'deki kentleri korumak yanlış olmaktadır. "*Safranbolu'yu korumakla, Paris'i korumak aynı şey değildir"* (Kuban, 1992: 20). Türkiye'deki kent imajıyla Batı'daki kent imajı farklıdır. Batı'da kent merkezlerinde olan gökdelenler iş alanı olarak kullanılmakta, kentliler oturma alanı olarak yine bahçeli evlerine gitmektedirler. Şikago, Houston, Washington gibi kentlerde kentsel kültür, bahçeli evi oturma alanı olarak seçmektedir. Türkiye'deki kent kültürü henüz böyle bir yapıya bürünmemiştir. Bizler Gökdelenleri yaparak modern kent mimarisi adı altında, çok katlı yapılara kendimizi kapatmaktayız. Ayrıca, bu çok katlı yapılar geleneksel kentlerinin görünüşünü, çevresini ve kültürünü zedelemektedir. Yeni yapılar kentlerin özgünlüğüne zarar vermektedir. Yeni yapıları kentin özgünlüğünle bütünleşik olarak kente katmak gerekmektedir. Örneğin, Türkiye'de yasal koruma kuralları oldukça fazladır. Ancak uygulama kent kültürünü edinmeye yetmemektedir. Aynı zamanda, geleneksel kentlerimizde yerleşik ve özgün bir sosyal yapı bulunmamaktadır. 1950'li yıllarda özgün yapı, kentlerin farklı bölgelerine gitmiş, geleneksel alanları kırsal alanlardan gelenlere bırakmıştır. Kuban'a göre (1992: 22), kentin organik gelişmesi içerisinde asıl koruyucu kentlilerdir. Bu koruma da

kentleşme kültürüyle sağlanmaktadır. Hazır var olan bir kültüre gelmiş, ancak o kültürün bir parçası olmayan bireyler kentlileşme kültürünü hemen oluşturamamaktadır. Bu bağlamda, kültürü kazanamadıklarından dolayı yaşadıkları çevreye karşı da duyarsız olabilmektedirler. Cumhuriyet dönemiyle birlikte kentlere yaşanan hızlı göç fiziksel olarak da kentleri büyütmüştür. Bu kontrolsüz büyüme, tarihi kent dokularının korunmasını zorlaştırmıştır. "*Bu kentlerde yaşayan insanlar o kentin kentlisi olamadı. Neden olamadı, çünkü kente göç eden vatandaşımızın belleğinde o kentteki kültür değerleriyle ilgili olarak en ufak bir kırıntı dahi yoktu"* (Tapan, 2014: 71).

Korumanın amacı tarihsel sürekliliktir. Türkiye'de tarihi yapıların işlevleri süreklilik kazanamamıştır. Ahşap yapılar, konaklar betonarme hale dönüştürülerek kent sokaklarının dokusu bozulmuştur. Koruma anlayışı oturmadığı için Türkiye'de yenileme anlayışı daha çok ön plandadır. Aynı zamanda, rantın kimlerin elinde olduğu çok önemlidir. Eğer kentliler kentsel ranttan faydalanamıyorsa arada sağlıksız bir koruma anlayışı vardır demektir. Kentlilerin çevrelerine duyarlılığının artması için o kente kendilerini ait hissetmeleri gerekmektedir. Bu aidiyetin oluşması için de o kentlerle geçmişe yönelik bağlar kurulması önemlidir. Bu bağları kurmak da, tarihi kentsel dokuyu koruyup, işlevsel hale getirmekten geçmektedir. Ancak bu işlevler, kentin tümünün faydalanabileceği kamusal işlevler olmalıdır. Örneğin, tarihi bir bina kamuya açık bir eğitim merkezine dönüştürülebilir ya da dünya örneklerinde görüldüğü gibi (Floransa'daki eski fabrikaların fuar merkezi yapılması gibi) fuar ya da sergi salonları olarak kullanılabilir.

Koruma ve işlevsel hale getirme yaklaşımı, bir kentin yaşam kalitesini arttıracak en önemli eğilimdir. Çağdaş yaklaşımlarla tarihi alanları koruma eğilimi küresel kentleri taze tutmaktadır. Ancak tüketim ve rant nesnesi haline gelmeden kentleri korumak günümüz neo-liberal politikalarında zor gözükmektedir. Çünkü üreten kentlerin yanı sıra tüketen kentler de bulunmaktadır. Kentler imajlarıyla dünya ölçeğinde var olmaya çalışmakta ve metalaşma ve mülkiyetleşme eğilimine

girmeye başlamaktadırlar. Bu durum da, kentsel adaletsizlik ve eşitsizlikler doğurmaktadır. Mekân, eşitsizliğe çok kolay bir şekilde neden olacak bir yapılanmadır. Dinçer'e göre, kültürel mirasın korunmasıyla, kalkınma ve sürdürülebilirliğin olması ve kentsel yaşam kalitesinin aynı anda olması zordur (Dinçer, 2013: 23). Bu zorluğu aşmak kent yöneticilerinin ve kentte yaşayan vatandaşların elindedir. Böylece hem kentleri kentlilere geri kazandıracak hem de tarihi yapıları koruyacak kentler oluşmuş olacaktır. Kentlerin hafızaları çağdaş yaşamı geçmişle bir bütün olarak düşünerek tazelenmiş olacaktır. Avrupa kentsel yenileme ve tarihi alan korumalarıyla Türkiye'de tarihi alan korumalarında en belirgin fark, Avrupa kentlerinde kentsel korumalar kentin tarihiyle ve kullanımıyla beraber devam etmiş, XVII. Yüzyılda başlamıştır. Daha sonrasında, günümüzdeki kentleşme algısına göre şekillenmiştir. Türkiye'de tarihsel alan korumaları Osmanlı Devleti son zamanlarında ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kentleşme algısıyla başlamıştır. 1980'li yıllarda uyum süreçleriyle, koruma konusunda yasalar ve kanunlar oluşmaya başlamıştır.

3.2. Tarihi Kent Dokularını Korumaya İlişkin Dünya Örnekleri

Tarihi kentsel alan düzenlenmeleri ve yönetimlerinde dünyadaki çalışmalara örnek olarak İtalya Roma ve Floransa kentleri, İngiltere Londra Piccadilly Meydanı, Belçika Brugge kenti ve Fransa tarihi alanları verilebilmektedir. Korumanın geçmişi daha öncelere dayansa da çağdaş koruma anlayışı XX. yüzyılda oluşmuştur. Avrupa ülkeleri, özellikle İtalya, Fransa ve İngiltere tarihi mirası korumaya önem vermiştir. Koruma kavramı 1950'lerden sonra önem kazanıp yasalarla oluşturulmaya başlamıştır. Kent merkezleri ve çevresindeki tarihi alanlar ihtiyaçları karşılamak için yeniden kullanım boyutunda dönüştürülmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan sonra tahrip olan kentlerin onarılması sırasında yıkılan yapıların altından da kalıntılar çıkmıştır. Bu durum Avrupa geçmişi açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda Avrupa ülkeleri açısından geçmişlerinin öneminin yanında, tarihi yapıları kent çevresiyle düşünmek ve

yapıları çevresiyle yaşatmak, hayata dâhil etmek mantığı önemlidir. Kentsel tasarım çalışmalarında tarihi kent merkezleri oluşturmak vardır.

3.2.1. Roma Tarihi Kent Dokusu ve Korunması

Avrupa ülkelerinde korumanın tarihi Antik Roma kalıntılarına, Helen zamanına kadar gitmektedir. Rönesans dönemi etkisinde olan İtalya, Roma kenti için diğer Avrupa kentlerine göre daha yoğun bir şekilde anıtları korumaya özen göstermiştir. Kentlerin kalbi olan meydanlar, tarihi yapıların birlikteliği ile kentliye geçmişini unutturmadan, kentleri geleceğe taşıyabilmektedir. Roma'nın kent planlamasında, eski yapılar ülkenin kültürünü kentin ruhuna işlemeleri için kullanılmıştır. Çevrenin ve yapıların kent ve kentliler üzerindeki etkisi sosyolojik ve psikolojik olarak büyük öneme sahiptir. İtalya tarihi süreç içerisinde bu durumun farkında olmuşlardır. Örneğin, 1400'lü yıllarda Papa V. Nicolous Roma'yı güzelleştirmek için kentin bütününe yönelik çalışmalar yapmış ve restore mantığını kullanmıştır. V. Nicolous Roma için yeni bir şehir öngörmüştür. Vatikan ile St. Angelo kalesi arasında revaklı forumlar yaptırmıştır. Böylece Vatikan kentten ayrılıp korunmuştur (Tunçer, 2013: 9).

Roma, Avrupa'nın en görkemli ortaçağ ve Rönesans izlerini taşıyan kentidir. Meydanları geniş olan kentin sokakları dardır. Müzeler ve yaşayan tarihi kent alanlarıyla başarılı bir örnektir. Rönesans yapılarının turizm sektörüne hizmet ettiği kent II. Dünya Savaşı'nın ardından yenilenmeye başlanmıştır. 1950'li yıllardan sonra Antik Roma kalıntıları korunmaya ve sergilenmeye başlanarak açık hava müzesi görünümlü bir kent halini almıştır. Roma Forumu ve Kolezyum kentin tarihi yönetim merkezi olarak kamu binalarının kalıntılarını barındırmaktadır. Kentte Trastevere bölgesi Arnavut kaldırımlı sokakları ve yerel halkıyla Roma yaşamını yansıtan ve özgünlüğünü koruyan turistik bir bölge olmuştur.

Fotoğraf 5- Roma'da özgün haliyle Trastevere bölgesi

Kaynak: https://www.musement.com/uk/rome/trastevere (erişim tarihi:19.09.2018)

Tarihi anıtların yıkılmasını ve zarar görmesini yasaklayan Papa II. Pius eski anıtlarla ilgili önlem alan ilk papadır. 1480 yılında "Yollar ve Anıtlar Düzenleme Örgütü" kurulmuştur. İtalya'da anıtları ve tarihi kentleri koruma bilinci bu kadar eski zamanlarda başlamış ve 1500'lü yıllarda Rönesans etkisi ile antik çağa dönüş yaşanmıştır. Rönesans zamanı tarihe, sanata ve mimariye çok daha fazla önem verilen bir dönem olmuş, bu dönemin en büyük etkisi de İtalyan kentlerinde yaşanmıştır. Ayrıca belgeleme çalışmaları da 1542'de kurulan "Vitruvius Akademisi" ile de bütün anıtlar toplanmıştır. Bu arşivleme sistemi ilk şehir plancılığına örnek verilmektedir (Tunçer, 2013: 12). Ancak 1800'lü yıllarda Roma'da tasarım ve stil birliğinden çok, belgelemeye önem verilmiştir. Çevre düzenleme çalışmalarında Eski Roma modern yerleşme altında kalmıştır. XVIII. ve XIX. yüzyılda sosyal ve sanayi devrimlerinin etkisi altında olan İtalya'da tarihi ve doğal güzellik kavramı daha da ön plana çıkmıştır. Ancak, sanayileşen kentlerin yaşadığı ortak kader olan yoğunluk ve trafik sorunu Roma'da da ortaya çıkmıştır. 1873 ve 1906 Nazım Planları trafik planları olarak tanımlanmaktadır. 1929 yılına kadar yavaş olan Roma kenti düzenleme çalışmaları Mussolini yönetimi zamanında hızlanmıştır. Mussolini eski Romalıların kentini çağına uygun bir şekilde düzenlemek istemiştir. Kolezyumun kuzeybatısındaki Rönesans ve Orta Çağ dokusunu yıktırmış ve antik forum açmıştır. Bu şekilde ikiye bölünen

kentsel alan kent içerisinde bölünmüş ve parçalanmış kentsel mekânları oluşturmuştur.

Günümüz kentsel yenileme çalışmalarında Campidoglio Meydanı'ndaki Orta Çağ ve Rönesans dönemine ait eserler korunmuş, zarar görmüş eserler özgün şekline göre restore edilmiştir. Geçmişle bugünün harmanlandığı üç bin yıllık tarih büyük bir anakent halini almıştır. Batı uygarlığının beşiği olarak kabul edilen Roma siyasi, idari ve kültürel hayatın merkezi olmuştur. San Pietro Meydanı'nda ise kentsel yayılmayla çevre yapılarının oluşturduğu kontrolsüz sokaklar oluşmuş, meydanın çevresindeki binalar kente bir karmaşıklık katmıştır. Tarihi alan koruma çalışması olarak Vatikan bölgesinin ön anıtsal avlusu korunmuştur (Aykılıç, 2015: 72-76).

2010 yılında Roma'da kentsel arkeolojik alanlarla ilgili uluslararası konferans düzenlenmiştir. Konferansın temel konusunu tarihi alanları müzeleştirmeden kente katmak oluşturmaktadır. Tarihi alanları, kentlerin içinde müzeye dönüştürünce yine de hayata kazandırmış olunmamaktadır. Tarihi alanın, çağa uygun ancak özgünlüğünü bozmadan işlevsel hale getirilmesi, kentin geçmişini yaşatmak açısından çok daha yerinde bir yöntem olmaktadır.

3.2.2. Floransa Tarihi Kent Dokusu ve Korunması

İtalyanca adı "Frenze" olan Floransa özerk bölge olan Taskana bölgesinin başkenti olarak Avrupa ve İtalya'nın ticaret merkezidir. Arno nehri ve çevresinde kurulmuştur. Kent tarihi, Roma Dönemi öncesi (kale), Roma Dönemi (Kale dışında kiliseler ve Hristiyanlık). Ortaçağ Dönemi (Parçalanma), XV. ve XVIII. yüzyıl arası dönem (kente özgü mimari ve ticaret), XIX. ve XX. yüzyıl arası dönem (Poggi Planı, kentsel yenileme ve arkeolojik bulguları tespit ve belirleme) olarak beş dönemde incelenebilmektedir (Tezer, 2013: 49).

Etrüsk yerleşimi üzerine kurulan Floransa, XV. yüzyıldan itibaren Floransa İtalya ve Avrupa'da sanat ve mimari açısından iz bırakmıştır. Tarihi merkez Orta Çağ ve Rönesans döneminin tüccar şehrinin gücünü göstermektedir. XIV. ve

XVII. yüzyıllar arası banker ve prenslerin gücünü gösteren yapılar kent merkezinde bulunmaktadır (Aydın, 2013: 43). Floransa'nın gelişimi Orta Çağ feodal sistemindeki toprak yöneticilerinin izlerini taşımaktadır. Orta Çağ'ın sonu ve Yakın Çağ'ın başlarına kadar İtalyanların en meşhur ailesi olan ve tüccar olan Medici ailesi kent yönetiminde ve planlamasında büyük etkiye sahiptir. Ticaret ve bankacılıkla uğraşan bu aile büyük topraklara sahip olduklarından dolayı birçok tarihi yapıyı Floransa kentine miras bırakmışlardır. Medici ailesinin toprak ve ticaret konusundaki zenginliği kentin önemli yapılarını şekillendirmeye katkıda bulunmuştur. Orta Çağ'ın feodal etkisiyle Rönesans'a kadar gelen sanatsal ve siyasal etki XV. yüzyılın bir bakıma yatırımcısı durumundaydılar. Kentlerin korunması ve planlaması günümüzde de kamusal çalışmaların yanında özel kurumların desteğini de gerektirmektedir. Avrupa'da da tarihsel süreç özellikle 1980li yıllardan sonra yatırımcılar önemli hale gelmiştir. Ancak tarihi yapıları dönüşüm ve tüketim nesnesi haline getirilmesi tehlikesine de korumak gerekmektedir.

Rönesans'ın doğum yeri olan Floransa, tarihi alanlarının kentin her köşesinde olması, hala kentin kullanım alanlarını oluşturması ve meydanlarının özgün haliyle kalması açısından önemli bir örnektir. Tarihi kentsel turizmin önemli bir kenti olan Floransa tarihsel alan yönetimi açısından 1990'lı yıllara kadar bütüncül bir yaklaşım sergileyememiştir. Ancak günümüzde, Orta Çağ ve Rönesans dönemi yapılarıyla kendini korumuş önemli bir İtalyan kentidir. Tarihi meydanlar, kiliseler, heykeller, sanatsal etkinlik ve dini işlevleriyle günlük hayatın önemli unsurlarını oluşturmaktadır (Aydın, 2014: 45). Kent meydanları tarihi alanlarıyla günlük kullanımdadır. Örneğin, kent merkezindeki Palazzo Vecchio Sarayı Signoria Meydanında bulunmaktadır ve çevresindeki yaşam alanlarıyla korunarak kentlilerin hayatlarında yer almaktadır. Floransa'da Antik Çağ yapılarını geride bırakmak isteyen büyük ve gösterişli kamusal yapılar bulunmaktadır. Duomo Katedrali bu yapılardan biridir.

Fotoğraf 6- Floransa Duomo Katedrali

Kaynak: http://www.museumsinflorence.com/musei/cathedral_of_florence.html (erişim tarihi: 18.09.2018)

Duomo'nun katedralden ayrı duran Campanile di Giotto kulesi katedrale uyumlu bir şekilde inşa edilmiştir. Tarihi kent yönetimi Floransa'da koruma ve yaşatma anlayışıyla ilerlemeye başlayınca kulenin yüksekliğini aşacak başka bir yapının kent meydanına eklenmesine izin verilmemiştir.

Floransa'da günümüzde müzecilik anlayışını sürdürürken tarihi yapıları turizm odaklı kullanmaktadır. Ancak bu tarihi yapıları günlük hayatlarında da kullanmakta, yeni binaları kentin özgünlüğünü bozmadan tarihi alanla bütünleştirmektedirler. Tarihi kentin ikinci büyük meydanı Piazza della Signoria meydanıdır. XIII. yüzyılda kent yöneticilerinin toplandığı bu meydan, günümüzde de kentin belediye yapılarının işlevsel olduğu bir kentsel alandır. Kamusal binaların hala kullanılması, yaşamın içinde olduğu bir yapılaşmaya olanak sağlamaktadır (Aydın, 2014: 46).

Floransa kenti, tarihi bir kent merkezi oluşturmak için alandaki tüm yapıların korunması, yeni kullanım alanları yaratılması aynı zamanda bazı alanlardaki yapıların yıkılarak yeni alanlar açılması gibi çalışmalarla küresel kentlerin rekabetine dâhil olmuştur. Floransa'da da amaç tarihi kent alanlarının sürdürülebilir olmasıdır. Floransa Rönesans döneminin simgesidir. Tarihi kent

merkezi 1982 yılından bu yana UNESCO dünya miras listesindedir (Aydın, 2013: 46). Ancak bütüncül tarihi alan koruma çalışmalarının başlangıç tarihi çok eski değildir. Tarihi kent merkezi ile kent çeperlerinde kalan alanlarının bağlantılarının mekânsal ve sosyal açıdan bütüncül yaklaşımlar olmadığından dolayı zayıfladığı ifade edilmektedir. Floransa bölünmüş büyüme yaşamış, 1990'lardan sonra kentsel planlama ilkelerine göre yeniden canlandırma yöntemi uygulanmaya başlanmıştır. Kentsel yenileme kapsamında yeniden kullanıma açılan tarihi alanlar müze, sergi ve fuarların kullanımına açılmıştır. İlk kentsel yenileme çalışmaları 1865-1870 yılları arasında başlamıştır. Mimar Giuseppe Poggi'nin yaptığı Poggi planı iç, orta, dış surları düzenlemek için yapılmıştır. Çalışma kapsamında dış surlar yıkılmıştır. Kentin güneyinde yeni yerleşim alanları ile yenileme alanları açılarak oturma alanları arttırılmıştır. Ancak meydan ve gösterişli alanlarda yönetici sınıfın ikamet etmeye devam etmiştir. Böylece kiliseler ve kamusal yapılar canlılığını korumuştur. Floransa kentinin gelişimi turizm kenti olma yolunda ilerlemiştir.

Floransa kentinin tarihi yapıları sadece turizm ve müzecilik anlayışıyla korunmamaktadır. Örneğin tarihi özelliği olan sanayi alanları ve tren istasyonları da farklı işlevler için kullanılmaktadır. Floransa çoğu tarihi ve kültürel özelliklerini değerlendirmektedir. Kentsel yenileme stratejileri kapsamında kültürel aktiviteler için kullanılmaya başlayan eski sanayi yapıları kent kültürüne katkıda bulunan kentsel alan uygulamaları olmuştur. Sanayi mirası yaşayan mekâna dönüştürüldüğünde tarihi alanların sürdürülebilirliği artmaktadır. Bütüncül planlama kapsamında kent merkezlerinin yanı sıra kent çeperlerindeki tarihi sanayi alanları olan Eski Leopolda Tren İstasyonu, Fiat Belfiore, Fiat Novoli alanları kentsel yenileme alanı olarak belirlenmiştir. XIX. yüzyılda sanayileşmeyle birlikte surların dışına tren istasyonları ve küçük ölçekli sanayi üretim merkezleri kurulmuştur (Aydın, 2013: 48).

1950'li yıllarda yeni yerleşim yerleri ve sanayi alanları kent dışına taşınmış, zamanla kent merkezinde kalan sanayi kuruluşları da 1990'lı yıllarda kapanmıştır. Bu durum kent merkeziyle olan bağlantıyı koparark çevresel ve sosyal koşulların

zayıflamasıyla kent merkezinin boşalmasına neden olmuştur. Ayrıca, XX. yüzyılda II. Dünya Savaşı yıkımları ve 1966 yılında yaşanan büyük sel felaketi müzeleri, sanat eserlerini büyük ölçüde tahrip etmiştir. Sonuçta, 2010 yılında anakent alanı zenginleştirmek için Florence 2010 stratejik kent planı oluşturulmuştur. Stratejinin amacı kentin sosyal ve çevresel olarak gelişmesini sağlamak ve yasalar doğrultusunda kentin tarihinle kent hayatını bütünleştirmektir. Bu kent planında kentsel gelişim ve kentsel projeler sürdürülebilirlik üzerine düzenlenmiştir. Stratejilerin amacı, yasaların ve yaşam alanlarının bütünleşmesidir. Kentin kimliğini yaşatırken, alanın korunması ve kent çeperleri ile kent merkezlerinin bağlantısının ulaşım yollarıyla bütünleştirilmesi kararları alınmıştır. Kentin etkin yönetimi, kent merkezindeki yaşam kalitesinin arttırılmasıyla sağlanmalıdır (Babalis, 2010: 53). Oluşturulan imar planlarının amaçları kenti kaliteli turizm yaparak müze kente dönüştürmek, kültürel mirasın tanıtılması, kentin uluslararası imajını her açıdan tanıtmak ve sanayi aktivitelerle zanaatları geliştirmek vardır (Florence, 2010). Stratejiler kent çevresine dağılan kentlileri kent merkezine geri çekmek için oluşturulmuştur. Aynı zamanda 2010 yılındaki planda tramvay hatları oluşturularak, trafik sıkışıklığı azaltılmak istenmiştir. Meydanlar trafiğe kapatılmış, yaya ve bisiklet yolları gibi kamusal ulaşım ağları arttırılmıştır.

Avrupa'da XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren tren istasyonları bilim, teknoloji ve sanatla ilişkili üretimin en belirgin sembolü olmuştur. İtalya Krallığı sonrası kapanan Leopolda tren istasyonu günümüzde sergi merkezi olarak yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Kültürel mirasın korunması adına farklı işlev yüklenerek kentlinin kullanımına sunulmuştur. Eski Fiat Belfiore alanına ait yapıların hepsi uluslararası proje yarışması sonucunda yıkılmıştır. Alana bir hotel, konferans merkezi, otopark ve alışveriş merkezi yapılmıştır. Yeşil duvarlarla örülü bir iç avlu düşünülmüştür. Kentsel yenileme örneği olan alan farklı bir şekilde kente kazandırılmıştır. Eski Novoli alanında üretim yapılarının büyük bölümü yıkılıp kurtarma projesi hazırlanmıştır. Eski kazan dairesi koruma altına alınıp

müzeye dönüştürülmüştür (Aydın, 2012: 48-51). Türkiye'den bu tarz bir yenilemeye örnek olarak 2010 yılında müzeye dönüştürülen Ankara Ulucanlar Cezaevi verilebilmektedir.

Floransa'nın dönüşümü ticaret merkezi, kültür, mimari ve turizm kenti bakış açısıyla planlanmıştır. Sürdürülebilir tarihi kent imajıyla marka kentlerin arasında yer almıştır. Sur içi kent hala tarihi merkez olarak önemini korumaktadır. Çekirdeğin çevresinde büyüme olmuş ve yayılma lekelerinin arası dolmuştur (Tezer, 2013: 104). Kentsel koruma yönetiminde de tarihi alanları turizm sektörüne katmaktan ziyade, koruma, kültür ve yaşatma işleviyle tutma çabası gösterilmektedir. Ancak kentin çevresinin düzenlenmesinde eski yapıları farklı işlevlerle kullanırken yaya yollarının bağlantısının arttırılması, yeşil stratejisinin uygulanmasının yanında olumlu çalışmalar yapılırken yapıların civarlarına dükkân kafe gibi farklı yeni yapılar katmak özgünlüğü bozabileceği gibi, kullanım değerini düşürebilmektedir.

3.2.3. İngiltere Tarihi Kent Dokusu ve Korunması

İngiltere'de kentsel yenileme çalışmaları 1959 yılında yeniden gelişim mantığıyla başlamıştır (Klemek, 2011: 139). 1990'lı yıllarda ise, sürdürülebilir mekân ve tarihi kenti koruma bilinci ile kentsel dönüşüm planlamaları oluşturulmuştur. 1700'lü yıllarda büyük yangınlar ve doğal yıkımlar sonucu tarihi eserler zarar gördükten sonra koruma anıt belgeleme süreci başlamıştır. 1882'de ilk eski anıtlar koruma yasası çıkarılmıştır. Bu yasayla kullanılmayan eski anıtlar devlet mülkiyetine alınmıştır. İngiltere'nin diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak doğal yapıları ve kıyılardaki arazileri de koruma altına almış olmasıdır. 1900'de ikinci yasa ile Orta Çağ yapıtları da koruma altına alınmış, yapılar izinsiz değiştirilmemiştir. Hatta eski eserlere zarar verenlere hapis cezası uygulanmıştır. 1967 yılında planlama yasalarına koruma kavramı resmi olarak girmiştir. İngiltere'nin Manchester kentindeki Castlefield bölgesi tarihi kent merkezi yenilemesi bölgesi olarak planlanmıştır. Dünyanın ilk sanayi bölgesi olan Manchester M.S 49 da yerleşim bölgesi olmuş, ancak M.S 411 yılında terk

edilmiştir. 18. yüzyılda sanayi devrimi ile önemi artmıştır. Kale çevresiyle beraber büyümüştür. Demiryolu, kömür madeni taşımacılığı için kanallar ve 1830 yılında ilk yolcu istasyonu yapımı bu bölgede yapılmıştır. 1960 yıllarında tekstil sanayisinde düşüş ve depolama teknolojilerinin değişmesiyle terk edilmiş sanayi alanları olarak atıl bir bölge halini almıştır. Fabrikaların kapatılması ve Roma dönemi kazılarıyla sanayi kalıntıları arkeolojik bölgesi olarak tekrar önem kazanmıştır. 1979 yılında kent konseyi, bölgeyi koruma alanı olarak belirlemiştir. Bu bağlamda, turizm ve yeni ekonomik yapılanmaya hizmet ederek 1983 yılında İngiltere'nin ilk kentsel miras parkı olmuş ve Eski Sanayi müzesi ve Yeni Sanayi Bilim Müzesi olarak işlevsel hale getirilmiştir. Bu kentsel yenileme örneği, sanayi mirasının çok olduğu İngiltere için farklı işlevler yüklenilerek kullanılan ve korunan tarihi alanlardan biridir (Yenice, 2011: 70-71).

Kent yaşamı içerisinde tarihi meydanların en büyüğü Londra'daki Piccadilly meydanıdır. Meydanda XVII. ve XVIII. yüzyıla ait tarihi yapılar yer almaktadır. Meydanın simgesi 1893 yılında meydana dikilen Eros Heykelidir (Özsoy, 2016). Meydan trafiğe kapandıktan sonra kentliler tarafından kullanım açısından odak noktası haline gelmiştir. Çünkü sadece tarihi özelliği ile değil, ticaret ve yaşam merkezi olma özelliğiyle de en kalabalık meydanlardan biridir. Piccadilly Meydanının planlanma süreci 1620 yıllarında başlamıştır. Meydanın adı, sert yakalar üreten terzilerin o alanda olmasıyla, yakaları kullananların üst sınıf olduğunu gösteren yaka adından kaynaklanmıştır. Piccadilly isimli yakaları yapan terzinin bu meydandaki yıpranan binaların çoğunu almasıyla meydanın tarihi değişmiştir. Planlamalarda XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki yapıların çoğu korunarak günümüze gelmiştir. Meydan bir trafik kavşağıdır ve trafik her tarihi kentin problemidir. Planlamalar daha çok yoğunluğu ve trafik karmaşasını düzenlemek için yapılmaktadır. Ayrıca meydanlar trafiğe göre düzenlenmeye başlanmıştır. Sürekli bir planlama ve koruma politikası takibinde olan meydanda, trafik sorunu için, 1961 yılında dairesel olan kavşak düzenlemesi değiştirilmiştir. 1963 yılı kentsel koruma raporuna göre, kentteki trafik ve otomobil kalabalığı İngiltere'yi tehdit etmektedir. Hatta koruma raporunun sloganları arasında

"*Yollardan önce evler*", "*Motorları durdurun*" gibi ifadeler bulunmaktadır (Klemek, 2011: 139). 1960 yılındaki Piccadilly Meydanı'nın teknoloji ve tarih ile birleşmesini gösteren fotoğraf ve planı çalışmanın devamındaki fotoğraf örneklerinde yer almaktadır.

Fotoğraf 7- 1960 yılı İngiltere Piccadilly Meydanı

Kaynak: https://londonist.com/london/art-and-photography/in-pictures-piccadilly-circus-through-the-ages (erişim tarihi: 18.09.2018)

Fotoğraf 8- 1961 yılı İngiltere Piccadilly Meydan Planı

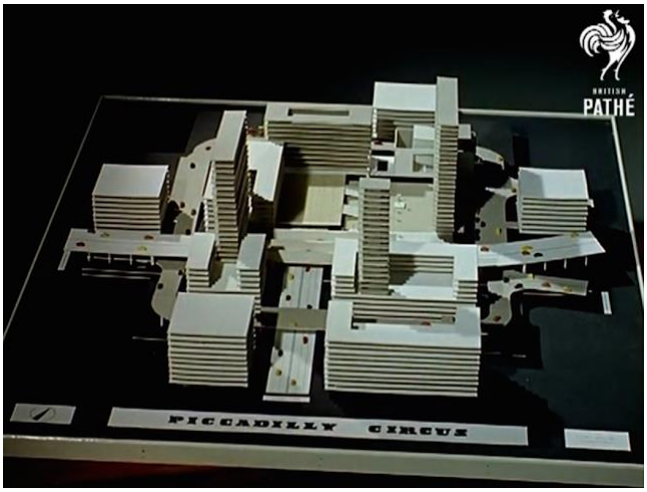

Kaynak: https://londonist.com/london/art-and-photography/in-pictures-piccadilly-circus-through-the-ages (erişim tarihi: 18.09.2018)

II. Dünya Savaşı sırasında Amerikan askerlerine hizmet veren kulüpleri, popüler kafeler, ışıklı tabelalarla kaplı birçok bina meydanı doldurmuştur. Piccadilly'nin çekiciliğinin en önemli nedeni sadece teknolojik olarak aydınlatılmış binaları değildir. XVII. yüzyıl sonrası İngiltere'nin mimari özellikteki tarihi binaları kullanılarak ve korunarak günümüze gelmiştir. Piccadilly, son 60 yılda hızlı bir gelişmeyle büyük bir kent merkezi haline gelmiştir. Bu durum, kamusal alanın da kapsayıcı ve popüler olabildiğini göstermektedir. Bölgeyi korumak ve canlı tutmak adına yapılan yeniden gelişim planlarına göre, meydanın ikonik ışıklı tabelalarının ardındaki boşluklar, 1950'lerden bu yana ilk defa büyük bir çatı uzantısıyla yenilenmiştir. (Morris, 1997: 240). Kullanım amacı kentin çıkarları doğrultusunda eğlence sektörüyle değerlendirilmeye devam etmektedir. Kent meydanları önemli iletişim merkezleridir. Kentli kent meydanlarında sosyalleşebilir, aynı zamanda tarihini bu meydanda öğrenebilmektedir. Bu bağlamda, Piccadilly Meydanı dünyanın en işlek ve en önemli tarihi özelliğe sahip meydanıdır. Işıltılı cazibesi küresel finans pazarlarına hizmet ederken, her gün tüketilip her gün yeniden üretilmesi şaşırtıcıdır.

3.2.4. İngiltere Tarihi Alan Yönetimi (Historical England)

İngiltere'nin tarihi alan yönetimi konusunda devletin sorumluluğu 1882 tarihli Antik Anıtlar Yasasına dayanmaktadır. Hükümet bu konuda farklı miras koruma sistemleri geliştirmiştir. Devlet 1983 yılında yarı özerk olan Tarihi Yapılar ve Anıtlar Komisyonu (The Historic Buildings and Monument Comission for England) kurulmuştur. Bu kuruluşla, bağımsız tavsiyelerde bulunulan kurumlar desteklenmiştir.

Kuruluşun amacı, İngiliz Mirasına sahip çıkabilmek ve İngiltere'nin tarihi miras çevresini belirlerken geniş bir arşiv çalışması yapmaktır. Arşivleme konusunda kamuya açık en büyük belgeleme özelliğine sahip olarak günümüzde çalışmalarına devam etmektedir. Koruma kurulunun 2015 yılında İngiliz Miras Vakfı'na dönüşmesiyle devlet tarihi mülklerin devlet mülkiyetinde kalması

şartıyla bağımsızlığına devam etmesi için bütçesine yardım etmiştir. Hükümetten bağımsız olan işlevleri teknik işlevleridir. Aynı zamanda binaları ve koruma alanlarını da belirlemeye devam etmektedir.

Kurula halk da üye olabilmektedir. Gönüllülük esasına göre çalışan kurul 2015 yılında 1.872 üyeye ulaşmıştır. Kurul, Hükümetin yürütme organı olmayan bir bağımsız kamu kuruludur. Tarihi binaları, eski anıtları koruyarak İngiltere'nin tarihi çevresini korumakla görevlendirilmiştir. Belediye meclisleri, sivil toplumlar, taraftar kulüpleri, şirketler ve bireyler tarafından birçok başka alan tarafından desteklenmektedir. Uygulama kurulu 8 yöneticiden oluşmaktadır (Ulusan, 2016: 375).

Tarihi mirası tüm yönleri ele alan koruma kurulu, araziler, su altı arkeolojisi, doğal çevre gibi unsurları koruyarak tarihi mirası gelecek kuşaklara aktarmayı hedef almaktadır. Danışmanlık özelliği de bulunan kurulun eğitim ve rehberlik çalışmaları da bulunmaktadır.

Bağımsız merkezi bir koruma kurulu olarak kurulan kurul, bir vakıf haline gelerek çok katılımlı bir koruma yönetimi gerçekleştirmektedir. Tarihi mirasın gelecek kuşaklara aktarılması konusunda kentlerde yaşayanları da sisteme dâhil etmesi ve devlet tarafından desteklenmesi kurulun başarısını günümüze de getirmiştir. Bu bağlamda, tarihi alan yönetimlerinin ihtiyacı olan katılımcı, demokratik ve bağımsız kuruluşlardır.

3.2.5. Belçika Tarihi Kent Dokusu ve Korunması

Belçika'nın önemli tarihi kenti olan Brugge kenti, Belçika'nın batısında Kuzey denizinden 15 km boyunca uzanmaktadır. Ortaçağ mimarisinin günümüze kadar gelmiş eserleriyle ünlü bir kenttir. Eski stilini günümüzde de korumaktadır. Kent, tarihin belli bir noktada durmasını sağlayarak, antik çağ ve ortaçağı bir bütün olarak yansıtan tarihsel bir mit oluşturmuştur. XV. yüzyıldan bu yana refah bir kent olan Brugge'de günümüze gelen yapıların çoğu XV. ve XVII. yüzyıl arası binalardır. Ancak kentin kendi kimliği tarihsel bir karmaşa yaşamaktadır. Brugge,

geleneksel mimarinin korunması politikalarını hala geliştirmekle beraber, turizm sektörüne hizmet eden bir tarih müzesi haline gelmiştir. Kentlilerin yaşam alanları hala ortaçağ yapılarıdır. Ancak, binaların işlevleri günümüz kentsel ihtiyaçlarına göre değişmiştir.

Brugge kentinin planlaması, sadece kentin geleneği içerisinde yeni binalar tasarlamak değil, XIX. Yüzyıldan kalma klasik sıva kalıntılarını da ortadan kaldırmak olmuştur. Son 30 yılda, yenileme, restorasyon ve tarihi merkezlerin korunmasında kontrollü ilerleyen bir tarihi alan koruma örneği oluşturmaktadır. Kentin tarihinde, alan korumaları için oluşturulan planlar bulunmaktadır. "*Yeni Bir Cilt Verilen Şehir*" tarihi alan planlaması, tarihi evlerin restore edilmesine ilişkin ilk resmi hibelerden bu yana, Tarihsel Anıtlar Dairesi üyeleri tarafından yapılan sanatsal restorasyonların bir araştırmasıdır (Kennes vd. 1990). Diğer bir planlama da, kentsel politikaların ve kent kültürünün eski Brugge kenti imajının yaratılmasından ve inşa edilmesinden bahsetmektedir. Ancak, bu planlar popüler olana yönelip, modası geçen binaları dışladıklarından dolayı eleştirilmektedir. Geleneksel tarihi kent merkezleri, popülerlik tehlikesi altında kalma tehlikesi yaşamaktadır. Brugge kenti de planlamalarında turizm cazibesi etkisi altında kalmıştır. Brugge kentinde kamu binaları ve evlerin yapıları gösterişlidir. Ortaçağ anıtları ve sokaklarında özgün Arnavut kaldırımlarıyla ünlü kent Kuzey Avrupa'nın ortaçağ ticaret kenti, dünyadaki turistlerin ilgisiyle adeta zaman tutulması yaşamıştır. Kentte büyük anıtlar sık sık restore edilmektedir.

Brugge kentinin yeniden canlandırılması uluslararası gotik mimariyle yakından ilgilidir. Örneğin, 1839 yılında yanan Salvador Katedrali kulesi gotik mimari tarzıyla yeniden tasarlanmıştır. Amaç, kent müzesi oluşturmaktır. Belçika'nın bağımsızlığından sonra klasik cepheli binalar koruma altına alınmıştır. Otantik ve ortaçağ devri yapıları yeniden restore edilmiştir. Ayrıca, yeni gotik yapılar da kent merkezine eklenmiştir. XVIII. yüzyılın Avrupa kent merkezlerine olan hızlı göç akınıyla Brugge kentinde de gecekondulaşma yaşanmıştır. Klasik mimarisi olan kentte 1867 yıllarında gecekondu temizleme uygulaması başlatılmıştır. Bu

temizleme ve sağlıklı hale getirme çalışmalarında yapılan kazılarda ortaya Rönesans dönemine ait yapılar çıkmıştır. Bu bağlamda, kentte 1877 yılları itibariyle bir turizm endüstrisi başlamıştır.

Yirminci yüzyılda marka turizm kenti olmayı hedeflemiş olan kent için "Gelenek için bir tat" sloganıyla yoğun bir geleneksel akım ve Belçika mimari tarzı ortaya çıkmıştır (Kennes vd. 1990). Çalışmalarda Rönesans eserlerinin yanında, Orta Çağ yapıları da yeniden inşa edilmiştir Böylece, Belçikalılar erken Rönesans ve Orta Çağ tarzı binaları oldukça inandırıcı şekilde yeniden oluşturmuşlardır. Tarih ve turizm merkezi haline gelen Brugge için 1911 yılında bir planlama yarışması düzenlenmiştir. Bu yarışmayla, kent merkezinin kuzeybatı tarafındaki klasik yapılar tuğlalı duvarlarla kaplanmıştır. Ancak yine de, 1920'lerden sonra kente modern yapılar yapılmamıştır. 1937 yılında inşaat halinde olan eski istasyon bölgesindeki duvarların yeniden genişletilmesiyle demiryolu arazisinin çoğu parka dönüştürülmüştür.

Günümüzde, eski kamusal alanların yeniden dönüştürülerek yeni kamusal alanlara dönüşmesi örneğini oluşturan bu çalışma, koruyarak yaşatma eğilimli bir yapılanmadır. 1955 yılında da modern ve klasik tarz devam etmiştir. 1970'lerden sonra eski kent merkezi kentsel gelişmeye baskı yapmıştır. 1972 yılında koruma konusunda, ana bir plan oluşturulmuştur. Bu plandaki amaç, geleneksel yapıyı gelişen kentle birleştirerek modern tarzda kenti korumaktır. Geleneksel binalar trafik sıkışıklığı içerisinde kalınca, kentin özgünlüğünü bozmayacak yeni caddeler açılmıştır. Kentin özgünlüğü korunurken yeni alışveriş merkezleri de kente eklenmiştir. Ayrıca, çok geniş olmayan sanayi alanları da kente eklenmiştir. Ana kentsel yenileme planıyla, tarihi kent merkezi, iş alanları, banliyö alanlarının sınırları planlanarak ön plana çıkmıştır. Ana planın şartlarından birisi de, alışveriş merkezlerinin ve restorasyonların geleneksel mimari tarzında yapılma şartı olmuştur. Bu bağlamda, tarihi karakter ve mimari korunmuş olacaktır (Beerneat ve Desim, 2001). 1973 yılında ikinci bir plan oluşturulmuştur. Bu planın amacı ise, trafiği kontrol etmek ve tarihi yapıları tescillemektir. Kentin mimarisi

günümüzün hareketlerine ve ihtiyaçlarına göre, aynı zamanda turizm için güncellenmiştir. 1977 yılında postmodern mimari, modern ve klasik mimariyle beraber varlığını sürdürmüştür. Tarihi eserlerin restorasyonlarının ve kentsel yenileme çalışmalarının özgün ve zamanına uygun yapılması gerekmektedir.

Brugge kentinin planlaması, kendi imajıyla yeniden inşa edilmiştir. Aslında, Brugge kentinin kurgusal bir planlamaya sahip olduğu düşünülmektedir (Kennes vd. 1990). Örneğin, eski binaların muhafazakâr duruşları yeni yapılan planlar içerisinde problemler yaratmaktadır. Bir zamanlar alçaltılmış olan yapıların cepheleri modern üslupla tuğlalı cephelere dönüşmüştür. Kentin ortaçağ tablosunu andıran duruşu pitoresk[6] (TDK, 2017: 608) bir tarih icat edilmiş gibi durmaktadır. Bu durum da, turizm sektörüne hizmet etmektedir. Bir başka, restorasyon hatası da XIX. yüzyıl sonlarında Elizabeth'in ahşap evleri yeniden canlandırılmak istendiğinde, evler siyah yapılmış, sadece bir adet beyaz ahşap ev kalmıştır. Restorasyondaki amaç, XIX. yüzyılın ilk dönemlerini yeniden yaratmaktır. Ancak, evler tarihsel hayal gücü ile restore edilmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa Kent merkezlerinin kaderi olan tenhalaşma Brugge kentinde de yaşanmıştır. Kent çeperlerine yayılmaya başlayan banliyöler ile tarihi binalar terk edilmiş ve yıkılmıştır. Bu bağlamda, 1971 yılında devlet teşvikli gelecek için bir plan hazırlanmıştır. Kent merkezinde yeni ve geniş caddeler açılmıştır. Bu zamanlar, liberal kent mimarilerinin Brugge kentine girdiği yıllardır. Liberal kent politikalarının eşliğinde harap binalar yıkılıp yerlerine oteller yapılmaya başlanmıştır. XX. yüzyıl kentlerinin bir sorunu daha olan trafik artmaya başlamış aynı zamanda restorasyon hataları başlamıştır. Örneğin, Orta Çağ yapıları parlak ve farklı renklerle boyanmıştır. Yeni malzemelerden yapılmış pencerelere sahip yapılar kentin geleneksel tavrına zarar vermiştir. Liberal çıkarlar doğrultusundan tasarımdan ödün veren yapılar ortaya çıkmıştır. Bu sorunu çözmek için, Belçika Brugge'lı olmayan mimar çalıştırmamaya karar vermiştir.

[6] Durumu, görünüşü bir tablo konusu olmaya değecek güzellikte olan (görünüm).

Zamanı durduran kentte modern mimari hala popüler değildir. Yine de değişen zamana ayak uydurma isteğiyle yapılan otoparklar, alışveriş merkezleri koruma mantığını değiştirmiştir. 1997 yılında oluşturulan koruma yasasına göre, kent yaşamaya devam etmektedir. Aynı zamanda, ticaret geleneksel kalmaktadır. Araba park yerleri ve yeni ulaşım politikası düzenlenmiştir. Bu yüzden, geniş kent merkezi düşünülmüştür. Ancak bu plan kentsel gelişmeye odaklanmıştır. Tarihsel ve kültürel değerleri yaşam alanlarına yansıtmak önemlidir. Kent merkezinin yenilenmesi ve restorasyonu tarihi kent merkezlerinin yenilemelerinde odak noktasıdır (Beerneat ve Desim, 2001). Brugge'de hükümetin kentsel politikalarında boş yapıları kendi restore etmiştir. Tarihi binaların yeni ve tekrar kullanımları ofis, otel ve konut olarak değerlendirilmektedir. Bu kentsel yenilemelerle beraber boş kalan kent merkezine geri dönmeyi sağlamıştır.

3.3. Tarihi Alan Yönetimlerinin Dünyadaki Etkileri

Modern, postmodern ve geleneksel hayatın bir arada yaşadığı bir kent olan Brugge, bu durumun oluşturduğu bir tarihsel karmaşa yaşamaktadır. Günümüzde zamanın Orta Çağ'da kaldığını hissettiren bu kentin korunması ve yaşatılması kaygısı liberal kent politikalarının turizm algısına hizmet etme tehlikesi yaşasa da nefes alan ve hayatta olan bir tarihi kent olarak başarılı bir örnektir. Tarihi kentsel alanların da tüketim nesnesi haline dönüşmesini engelleyebilecek bu yaklaşım alan yönetimlerindeki sorunu çözebilmektedir.

Fransa ise, en eski kentsel izlerin Antik Roma Dönemi'ne ait olduğu iki bin yıllık tarihe sahip bir ülkedir (Songülen, 2009: 43). Fransa'da tarihi alan koruma girişimleri ilk olarak özel kişiler aracılığıyla gerçekleşmiştir. XVIII. yüzyılda kamusal çalışmalar başlamıştır. Fransa'da, XVI. yüzyılda yeniçağı yansıtmak için ortaçağ eserleri yeniden düzenlenmiştir. Anıtların korunması için 1791 yılında Milli Eğitim Komitesi kurulmuş, 1884'de Fransız Anıtlar Müzesi kurulmuş, 1887'de koruma kanunu çıkarılmış ve XVIII. yüzyıldan sonra Anıtlar Komisyonu oluşturulmuştur (Tunçer, 2013: 13). XIX. Yüzyılda koruma yasallaşırken

sanayileşme tarihi kent merkezlerini tahrip etmeye başlamıştır. Bu tahribatı önlemek için bütün anıtsal yapıların dökümlerinin çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu yasalardaki amaç ortaçağ eserlerini onarmak ve kentle bütünleştirmektir. Ayrıca yasa kapsamında eserlerin bakanlığın onayı olmadan onarılamayacağı ve eserlerin bulundukları yerde kentsel alan içinde korunması gerektiği maddeleri yer almaktadır.

Fransız Devrimi, Fransa kentlerine hem olumlu hem yıkıcı etkide bulunmuştur. Dini yapılar yağmalanmıştır. Ancak, devrimin ikinci yılında tüm yapıların anıt değeri ve miras olduğu düşünülerek, korunmasına başlanmıştır. 1906 yılında sit alanları yasası, 1913 yılında bölge ve alt bölgelerin korunması, 1930 yılında doğal sit alanı kavramı ve yasaları oluşturulmuştur. Fransız kentlerini koruma yasaları birbirlerine eklenerek günümüze kadar gelmiştir. Örneğin, 1941 yılındaki toprak altından çıkarılan kalıntıların devlet denetiminde olması yasası, 1913 yılındaki yasaya eklemedir. 1962 yılında 1915 tarihli yasaya eklemeler yapan Malraux yasası çıkarılmıştır. Malraux yasası ile eski kent merkezlerinin ve kasabaların tümüyle korunmasına karar verilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası büyük kentlere doğru olan hızlı göçler yeni yerleşim yerleri ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Malraux yasası yeni yerleşim yerlerinin kontrollü olmasını sağlamış, hem planlama hem koruma konusunda ilkeler belirleyici olmuştur. Malraux yasasının tarihi kentleri koruma planında, doğal ve tarihi çevre birbirinden ayrılmamış, koruma politikaları ve planlama olanakları geliştirilmiştir. Malraux yasası, tarihi kent dokularında yer alan yıpranmış yapıların restore edilerek günümüz koşullarına uygun şekilde canlandırılmasını esas almıştır. Ayrıca, kentlerdeki sorumlu Belediye Meclisleri olmakla birlikte proje yapabilmek için Kültür Bakanlığına başvurması gerekmektedir (Songülen, 2009: 43-45). Bu bağlamda, belediyelerin kendi girişimleriyle plan yapma yetkisi ortadan kaldırılmış ve koruma planlama yatırım olanaklarıyla belediyeler projeler konusunda özendirilmiştir. Koruma alanları saptanır ve belgelenir. Projelerin kabul ve uygulama kısımları ise, aşamalı olmakla birlikte, ilk önce Sivil Toplum

Kuruluşlarının ve belediye temsilcilerinin projeyi incelemesine olanak sunulmaktadır. Ayrıca, sonraki aşamada projeler vatandaşa sunulur, vatandaş projeyi geri çevirirse baştan aynı aşamalar ve düzeltmeler başlamaktadır. Bu kentsel koruma süreçleri içerisinde, şehir plancısı, sosyolog, mimar, kent iktisatçısı, coğrafyacı gibi akademik yetkililer bulunmaktadır. Fransa öncelikler yasal süreci hazırlamıştır. Yasal sürecin içinde çok aktörlü bir yapı bulunmaktadır. Böylece, korunacak tarihi dokuya ilişkin tarihi, coğrafi, ekonomik ve demografik yapı gözden geçirilmiş olmaktadır (Songülen, 2009: 46).

Koruma sadece fiziksel alan düzenlemesiyle kalmayıp ileriye dönük kentsel işlevlerle birlikte düşünülürse tarihi kent dokusu korunabilir. Aynı zamanda kentsel alanın çevresi de önemlidir. Bu bağlamda her boyutta ve tüm sosyal dinamikleriyle koruma planları ve yasaları hazırlanmalıdır. Koruma planlarında özel girişimler önemli olmakla birlikte bütçenin devlet eliyle sağlanması tarihi kentsel alanı bir tüketim nesnesine dönüştürmekten kurtaracaktır. Fransa'nın kentsel planlama ve koruma yasalarını Türkiye örnek almıştır. Ancak uygulama ile yasaları eşgüdümlü hareket ettirmenin zorluğu, batı burjuvazisiyle oluşmuş kentlerin yapısına uygun olan planları sanayisiz mimari anlayışına oturtmanın zorluğuna eklenmiştir.

Beşinci yüzyılda Frankların Romalılara karşı kazandığı galibiyetle Paris başkent olmuş, bugünkü Fransa oluşmaya başlamıştır. XII. yüzyılda Paris Seine nehrinin iki kıyısına yayılmıştır. Ortaçağın sonunda Paris birbirine bağlanmış farklı kent parçalarından oluşan, yeşil alanları bulunmayan kentin nüfusu 200 bini bulmuş, Avrupa'nın en kalabalık şehri olarak sağlıksız hale gelmiştir (Songülen, 2009: 50). Rönesans döneminde yeni yapılan meydanlar, köprüler ile kent Fransız Monarşisinin bir gösteriş merkezi haline gelmiştir. Fransız Devrimi öncesi korunmaya başlayan Paris, devrim sonrası nazım planlarıyla korunmaya devam etmiştir.

On dokuzuncu yüzyılda III. Napolyon dönemi Fransa için büyük ve zor bir değişim olmuştur. Hatta Paris kenti için bir kırılma noktasıdır. Bugünkü Paris kentinin temelleri Napolyon döneminde atılmıştır. Haussmann, planları ile estetik yerine büyüklük bakış açısı ile Paris'i yeniden inşa etmiş, sadece tekniğe dönük bir kentsel yenileme oluşturmuştur. Paris Valisi Haussman kentin büyük bir kısmını yıkarak yeniden inşa etmiştir. Kentsel yenilemenin ilk örneklerinden biri olan Haussman planları bugünkü Paris'i şekillendirmiştir.

Fransız kentsel koruma yasalarının uygulandığı ilk örnek XII. Yüzyılda Seine Nehri'nin kuzeybatısındaki bataklıklar kurutularak kurulan Le Marais bölgesi olmuştur. XII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar aristokratların oturduğu bir mahalle olan bölgeyi Haussman bulvarlarıyla canlandırmıştır. Günümüzde Le Marais bölgesinde müzeler ve sanat galerileri bulunmaktadır. Kentsel alanda, XVII. yüzyıl ve XIX. yüzyıl arası hem orta çağ yapıları hem de Rönesans yapıları bulunmaktadır. 1960 yılında uygulanan yasaya göre, sadece XVII. Yüzyıl yapısı kullanılmıştır. Yapılar restore edilmiş, avlular ve yeşil alanlar eklenmiş ve canlandırmak için yapılara yeni işlev olarak elçiliklerin ve büyük firmaların kullanacağı işlevler kazandırılmıştır. Bu durum, orada yerleşik olan halkın banliyölere kaymasına sebep olmuştur. Ancak tasarlanan evler kullanıcı bulamamıştır. Koruma altındaki bölgede oturanların dışlanması, işlev değişikliği ve yapıların farklı dönemleri kapsaması koruma planında göz ardı edilmiştir. Bu koşullar kentsel yenileme çalışmasının başarısız olmasına neden olmuştur (Songülen, 2009: 54).

Avrupa'daki kentsel dönüşüm çalışmalarında eski yapıları hayata kazandırırken tarihi kentsel alanı farklı işlevlerle kullanılmasına da önem verilmiştir. Floransa örneğindeki gibi tren istasyonlarının, sanayi kuruluşlarının moda, kültür ve sanat merkezi olarak dönüşümleri tarihin güne hizmet edecek ve yapıyı güncel tutacak bir yöne çekildiğinin göstergesidir. Değişim kaçınılmazdır. Ancak geçmişi de unutmamak bir ulusun varlığını devam ettirmesi için önemli bir şarttır. Değişim ve koruma ile geçmişi ayakta tutmak tarihi yapıları kentlere dâhil

etmekten geçmektedir. Günümüzde marka kentler tarihi kent imajlarıyla rekabet etmektedir. Türkiye'deki çalışmalar tarihi alan yenilemeleri için sürekliliği olan ve kentle uyumlu özgün yapıları sürece dâhil etmekten geçmektedir. Tarihi alan koruma ve işlevsel hale getirmeye, eleştirileri olsa da, Ankara Hamamönü Mahallesi sağlıklı hale getirme çalışması başarılı bir örnek olarak verilebilmektedir.

3.4. Kentsel Dönüşüm Kanunlarıyla Türkiye'deki Mevcut Durum

Ülkemizde, Osmanlı Devleti döneminde kent planlaması harita mühendisliği şeklinde ilerlemiştir. Yenileme olarak da bir önceki yapının düzenlenmesi şeklinde işlemiştir (Akdemir, 2009: 11). Kentsel dönüşüm çalışmaları ilk olarak mülk topraklarını kişilere verilmesi ve tarım arazilerinin mülkiyet sorunu ile başlamıştır. 1838 Ticaret Anlaşması, 1839 Tanzimat Fermanı, 1859 Islahat Fermanı ve 1858 Arazi Kanunnamesi çıkarılmıştır (Demirkıran, 2008: 16). Türkiye'de kentsel dönüşüm süreci, merkeziyetçi bir yaklaşımla büyük projelerle gerçekleşmektedir. Merkeziyetçi kentsel dönüşüm projeleri tarihi kentsel alanları konusunda zengin olan ülkemizde tarihi dokuyu zedeleyebilmektedir. Örneğin, İstanbul kenti kalabalıklaştıkça eski konut dokusu yıkılarak apartmanlaştırılmış, kaldırımlar daraltılmış, araç yolları büyütülmüştür (Armağan, 2014: 68). Bu kentsel yenileme süreci sosyal yapıyı dönüştürmüştür. Aynı zamanda kültürel ve tarihi değerler hesaba katılmadan, araç yoğunluğu olan kent sokaklarında kentliye sosyal alan kalmamıştır.

Türkiye'de kentsel bozulmanın nedeni Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla birlikte başlayan büyük kentlere olan hızlı göçtür. Özellikle Batı bölgelerindeki kentlere olan bu göç gecekondulaşmaya neden olmuştur. Gecekondu problemi çarpık kentleşmeye neden olmuştur. Sorun öncelikle gecekondu bölgelerine alt yapı hizmeti götürmekle çözülmeye çalışılmıştır. Bu durum ise gecekonduları daha çok artırıp, çok katlı yapılar haline getirmiştir. 1980'li yıllar dünyadaki neo-liberal ekonomilerden etkilenme sürecini başlatmıştır. Kent çeperlerine yığılan gecekondu alanları özel sektör eliyle kentsel gelire dönüşmüştür. Kent merkezleri

çöküntü alanı haline gelmesi üst ve orta sınıfı özel sektörün kent çeperlerine yaptığı lüks konutlara çekmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'deki kentsel dönüşüm süreci toplumsal, tarihi ve ekonomik açıdan farklı gelişmiştir. Kırdan kente göçen sınıf için kentli kültürü oluşturma süreci gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminde Bahçe Kent planı Ankara imarında uygulama olarak seçilmiştir. Planlama sebebi sanayileşmeden çok İstanbul'a ve modernleşmeye tepki olmuştur. "*Türkiye'de ilk kez 1948 yılında Ankara'da Belediye ve Devlete ait Arsaların Mesken yapacaklara tahsisi hakkında 5218 sayılı kanun*[7] *çıkartılmıştır"* (Demirkıran, 2008: 16). Ankara'ya özel çıkarılan kanun gecekondu sorunlarını çözmek için oluşturulmuştur. Hızla büyüyen kenti kontrol altına alabilmek için düzenlemelere gidilse de günümüzde planlama süreçleri devam etmektedir.

Türkiye'de kentsel dönüşüm süreci 1950'li yıllarda sanayileşme ile birlikte büyük kentlerde oluşan çarpık kentleşme sonucu hızlanmıştır. Sanayileşme sonucu büyük kentlere doğru gerçekleşen yoğun göç kent çeperlerinde gecekondulaşmaya sebep olmuştur. Çünkü Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlere göç edenlere yeterli konut bulunmamaktaydı. 1970'li yıllara gelindiğinde hızlı kentleşme uydu kentler oluşturmuştur. 1980'li yıllarda gecekondulaşma sorunun düzenlenmesi gereği duyulmuştur. Ekonomik, politik ve sosyal boyutları olan kentsel dönüşüm süreci büyük kentlerdeki gecekondu mahallelerinin yasal mevzuatlarla düzenlenmesi şeklinde başlamıştır.

Gecekondu alanlarının dönüşüm sürecinde 1984 yılında çıkartılan 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 sayılı İmar Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, gecekondu dönüşüm sürecine yönelik ilk kanundur. Kanun fiziksel dönüşüm üzerinde durmaktadır. Bu durum, gecekondu alanlarının müteahhitlere verilmesini mümkün kılmıştır. Ayrıca kat sayıları arttırılmıştır. Bu kanun sadece fiziksel

[7] Madde 2: Ankara şehri sınırları içinde şimdiye kadar kendisine ait olmayan arsalar üzerine ruhsatsız olarak vücuda getirilmiş olan yapıların işgal ettiği yer, Belediye malı veya bu kanun gereğince Belediyeye geçecek olan arsalar ve araziden bulunduğu takdirde Ankara Belediyesi, bunlar hakkında da yetkilidir. Kabul Tarihi: 14.06.1948
http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6938.pdf (Erişim Tarihi: 16.09.2018)

düzenleme getirmiş, sosyal süreci göz ardı etmiştir. Böylece gecekondu yaşamına alışık olan bireyler kentlerin farklı bölgelerinde tekrar gecekondulaşma eğilimi göstermiştir. 1999 yılı Marmara depreminden sonra depreme dayanıklılık da dönüşüm kapsamına girmiştir. 2012 yılında 6306 sayılı afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkında kanun çıkarılarak planlı bir dönüşüm yolu izlenmeye başlanmıştır.

2004 yılında 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanun ile Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durum ve çevre görüntüsü geliştirilmesi, daha yaşanabilir bir bölge oluşturulması amaçlanmıştır. Bu kanun sadece fiziksel olarak değişimi sağlamıştır. Kentin belli bir alanı için olan düzenleme bütüne yönelik olmadığı için eşitsizlik ve mekânın parçalanması gibi sorunlar oluşturmuştur. Ayrıca, 2004 yılında çıkartılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununda ise Büyükşehir Belediyelerine de kentsel dönüşüm ve gelişim projelerini uygulama yetkisi verilmiştir. Aynı zamanda 2004 yılında tarihi mirası koruma çalışmaları çerçevesinde 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kanununda değişiklikler yapılmıştır (Belge, 2004: 49).

2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunun 73. Maddesi ile Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanları ile ilgili plan oluşturulmuştur. Maddenin amacı, Belediyelerin kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak ve kentin dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilmesidir. Bu maddeye göre, kentsel dönüşüm yeri seçilecek alanın belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması ve en az 50.000 m² olması gerekmektedir. Kentsel dönüşüm alanlarının sayısal verilerle sınırlanması bu kanunun uygulanabilirliğini zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda eskiyen kent merkezlerinin düzenlenmesi konusunda ayrıntıya girilmemiştir. Maddenin içeriğinde imarlı ve imarsız kentsel alanların büyükşehir belediyelerince kentsel dönüşüm alanlarında projeler yapabileceği bulunmaktadır.

2010 yılında ise 5998 sayılı kanun ile 73. Maddede değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklik ile Büyükşehir Belediyelerinin yetkileri daha da arttırılmıştır. Bu yetkiler kentsel alanları etkilediği gibi o alanlarda yaşayanları da etkilemiştir. Değişiklik, kentsel rantı arttıran ve kentsel korumayı azaltan bir yapıda olmuş, çeşitli tepkilere yol açmıştır. Tepkilerin nedenleri arasında, ilçe belediyeleri kentsel dönüşüm projelerine ihtiyaç duymasa bile kararı Büyükşehir Belediyelerinin vermesi, alanlarda plan yapma, parselasyon yapma, inşaat ruhsatı verme, yapı kullanma izni verme yetkilerinin de Büyükşehir Belediyelerine ait olması bulunmaktadır. Aynı zamanda itiraz süreçleri kanun içerisinde ayrıntılı verilmemiştir. Bu bağlamda, demokrasi ve şeffaflık ilkeleri göz ardı edilmiştir.

30 Nisan 2018'den bu yana İmar Barışı Kanunu gündemdedir. Çevre ve Şehircilik bakanlığının kentsel dönüşüm konusunda kaçak ve ruhsatsız yapılara ruhsat verilmesi ya da belediyelerden izin alarak yapıları tekrar yapmasına olanak sağlayan kanun Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun kapsamında imarsız, kaçak yapılara kayıt belgesi verilmesi vardır. 2017 yılından önce yapılan kaçak yapıların yasallaşması söz konusudur. Yasanın amacı usulsüz yapılara izin vermeyerek, kaçak olan yapıların düzenlenmesini sağlamaktır. Kaçak yapıların biriktiği kent bölgelerine hizmet verilemediğinden dolayı yasallaştırılması gerekmektedir. Bu kanuna imar barışı adının konmasının nedeni kentte yaşayan ancak kaçak yapılara sahip olan vatandaşı haklardan mahrum etmemek ve sonrasında kaçak yapılaşmanın önüne geçmektir. Ancak bu kanun, depreme dayanıksız birçok yapının yasallaşması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda yasal olmayan yapılara rant sağlamasına neden olmaktadır. Kuralsızlığın ödüllendirilmesi şeklinde eleştiriler de alan bu kanun artan kent nüfuslarının düzenlenmesini zorlaştırma gibi bir olumsuzluğa sahiptir.

3.4.1. Kentsel Koruma Kanunları

Ülkemizde kentlerin arkeolojik alan ve sit yerleşimlerinin korunmasında incelenmesi gerekli olan kanun ve çalışmalar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kanunu ve beraberinde oluşan kanunlar ile gelişmeler, Boğaziçi Koruma

Kanunu, sit alanları, Özel Çevre Koruma Bölgeleri ve çalışmada önerilen koruma yönetimi modeline ışık tutması amaçlanan düzenleyici kurullardır.

3.4.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve çalışmaları

1983 yılı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVK), korunması gereken taşınmazları milli tarih içerisindeki öneme göre sıralamıştır. Bu kanunla koruma kavramı bakım, onarım, restorasyon ve işlev değiştirme durumları birlikte ele alınmıştır (Ekinci, 2009: 8). Cumhuriyetin ilk yıllarında müzeler tarafından yürütülen kurtarma ve sondaj kazıları görülmektedir. Bu kazılara örnek olarak Ankara Roma Hamamı kazıları verilebilir. Ancak koruma ve kentsel arkeoloji kavramı yönetsel anlamda 1993 yılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma 338 sayılı ilke ve kararı ile resmileşmiştir. Bu ilke kararı 2863 sayılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma yasasının 6. Maddesi kapsamında korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarını içeren ve aynı yasa maddesi gereği korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu alanların, kentsel arkeoloji sit alanlarının ortak tanımlanması karara bağlanmıştır (Belge, 2004: 48).

Ayrıca, 2863 KTVK kanunu 5226 sayılı yasa ile büyük şehir belediyeleri ve il özel idareleri bünyesinde 2005 yılında Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) kurulmuştur. Bu Bürolar, kültür ve tabiat varlıklarını korumak ve kentlerin tarihleri için önem taşımaktadır. Yerel yönetimlerin kararlarını uygulayabilmesi açısından ve tarihi koruma çalışmalarını hayata geçirme durumunda kurumsallaşması önemlidir. 1992 yılında Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesine Türkiye de imza atarak Avrupa Birliği (AB) uyum sürecine girmiştir.

Bu sözleşme ile kentsel alanlardaki arkeolojik yapıları belirleyip elektronik veri tabanlarına kaydederek korunması gereken alanları belirlemek önem kazanmıştır. Arkeolojik haritalar belirlenirse tarihi alan korumalarında bir sistemleştirmeye gidilmiş olacaktır. Bu sözleşme ile kamu ve özel sektör birlikte çalışarak koruma ve kullanma dengesini bulmuş olmaktadır. Sözleşmenin önemli yönleri belgeleme, koruma, yayın ve bu konuda kentlilerin eğitimi ve miras

konusunda kentli bilinci oluşturmaktır. Tarihi kentsel alanların belgelenerek korunması ile kentsel süreklilik kavramının tarihi kent merkezlerinde kentli bilinciyle birleşmesi sağlanmıştır.

Yerelleşme hareketi ile AB'ye uyum süreci aynı anda yürütülmeye başlanmıştır. 5226 sayılı yasa, koruma amaçlı imar planı, kentsel sit, kentsel arkeolojik sit, tarihsel sit ve doğal sit alanlarında bir koruma imar planıdır. Ancak bu yasa da genel bir bakış açısıyla yapılmıştır. Farklı tarihi alanlar farklı yaklaşımları gerektirmektedir. Dünyadaki uluslararası koruma ilkeleri düşünüldüğünde Türkiye'deki yasal ve yönetsel çerçeve de çevre ve tarihi merkezi bir düşünmelidir. Örneğin; Ankara Ulus tarihi kent merkezindeki Roma Hamamı, Odeon ve Agustus Tapınağı korunması geleneksel inşa teknikleriyle yapılırken modern yapılar çevre ile bütüncül bir düzen sağlamalıdır. Yasal ve yönetsel yapı finansal destekle güçlendirilerek mirasın yerinde korunması desteklemektedir. (Belge, 2004: 54).

2005 yılında 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle eskiyen yapıların yenilenmesi konusunda eksiklik azaltılmak istenmiştir. Bu kanunla, alan ve büyüklük sorunu aşılmaktadır. Bu bağlamda, Büyükşehir Belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında İl Özel İdarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş kent alanları düzenlenmektedir. Bölgelerin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restorasyon çalışmaları ve bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılması amaçlanmıştır. Yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş kültür, tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak ilan edilen bölgelerde bölgelerin gelişimine uygun restorasyon ve koruma çalışmaları yapılması amaçlanmıştır.

Adı geçen kanunlar (2863, 5366, 5226 sayılı) ve yapılan çalışmalar kentsel alanlarda arkeolojik koruma, kültür ve tabiat varlıklarını koruma ve yıpranan taşınmaz kültür varlıklarını yenileyerek koruma için yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Ancak kanunların çok olması uygulamayı zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda, bu kanunlar kenti çevresi ile bir bütün şeklinde ele almamış, parçacı bir bakış açısı ile sorunlara yaklaşmıştır. Ülkemizde, tarihi alan koruması ve düzenlemeleri turizm aracılığıyla kenti bir tüketim nesnesi haline getirmektedir.

3.4.3. Boğaziçi Koruma Kanunu

Boğaziçi'nin iki yakasında kıyı şeridinin doğal yapısını ve tarihi yapılaşmayı korumak için öncelikle 29 Ocak 1983 tarih ve 2805 sayılı imar affı kanununda bakanlar kurulunca oluşturulan Boğaziçi kararnamesinde oluşturulan hükümler Boğaziçi Kanunu yürürlüğe girinceye kadar uygulanmıştır (R. gazete: 1983). Boğaziçi kıyı şeridinde kaçak yapılaşmayı ve gecekondulaşmayı engellemek için ilkeler belirlenmiştir.

Boğaziçi kararnamesi ilkeleri:

- Kararname öncesi yapı izinleri verilmiş yapıların yapımı sürdürülecektir.
- Yeni imar durumu ve yapı izinleri yasaklanmıştır.
- Taş ocağı, kum ocağı, kireç ve tuğla ocaklarının açılmasına da izin verilmeyecektir.
- Yapımı sürmekte olan kamu yatırımlarıyla yapılmakta olan yapılara, ancak her türlü yasal işlemlerin tamamlanması koşuluyla izin verilmekte, yeni yatırımlar için ise Bakanlar Kurulu'nun izni gerekmektedir.
- Sanayi, eğitim ve kültür kuruluşlarının uygun yerlere taşınması öngörülmüştür (R. Gazete, 1983).

Kararnamede Boğaz'ın her iki yakasında özel iyelikteki korular dâhil yeşil örtüyü yok eden yapılaşmaların ve kaçak yapıların denetlenmesini sağlayacak bir kurulun oluşturulması da istenmiştir (Keleş, 2010: 625).

18 Kasım 1983 yılında kabul edilen 2960 sayılı Boğaziçi Koruma Kanunu'nun amacı (md. 1), "*İstanbul Boğaziçi alanının kültürel ve doğal güzelliklerini kamu yararı gözetilerek korumak ve geliştirmek ve bu alandaki nüfus yoğunluğunu artıracak yapılanmayı sınırlamak için uygulanacak imar ve mevzuatını belirlemek ve düzenlemektir*" (R. Gazete, 1983). Bu bağlamda kanun, kararname hükümlerini benimsemiştir. Kanunun kamu yararı gözetmesi kıyı şeridi alanlarındaki yerlerin toplum yararı açısından kamulaştırılmasını da öngörmektedir. Aynı zamanda kanun Boğaziçi alanını koruyup geliştirirken nüfus yoğunluğunu arttıracak yapılaşmayı da sınırlandırmıştır. Aynı zamanda Boğaziçi imar planı esaslarına aykırı yapıların yıktırılması hükme bağlanmıştır. Kıyı kuşağı içerisinde kalan alanlarda gezinti ve turizm amacıyla yapılar yapılacağı belirtilmiştir (Keleş, 2010: 627).

Boğaziçi'nde ağır basan özelliğin yeşil alan olması nedeniyle orman statüsündeki yerlerden kamu kuruluşlarına ait olanların bedelsiz hazineye devredilmesi ve özel mülk olarak geçen alanların kamulaştırılması öngörülmüştür (Karagüler, 2014: 50). Kanunun 10. Maddesi olan "*kıyı kuşağında, kenar çizgisine bitişik kıyı tarafında, Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nün gerekli göreceği durumlarda gezinti yeri yapmak amacıyla yeterince toprağın kamulaştırılabilmesi*" (R. Gazete, 1983) hükmü önce 1985 yılında 3194 sayılı kanun ile değiştirilmiş, yapılaşma izni verilmiş, ardından 2018 yılındaki 730 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile İmar müdürlüğünün bütçesi, personeli, gelirleri İstanbul Büyükşehir Belediyesine aktarılmıştır (R. Gazete, 2018). Bu bağlamda, can alıcı hükümlerin çoğu kaldırılmış, yasa işlemez duruma gelmiştir (Keleş, 2010: 629).

3194 sayılı kanunla Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu'nun imar yönetim kurulu, imar müdürlüğü organları kaldırılmış, görevleri anakent ve ilçe belediyelerine bırakılarak, merkezi bir koruma kurulunun özellikleri yerelleştirilmiştir. Aynı zamanda kanunun nüfus yoğunluğunu arttırıcı

yapılaşmaya izin verilemez maddesinde plan değişikliği yapma hükmü getirilmiştir. Kıyı şeridindeki yapılaşma yasağı kaldırılmıştır.

Boğaziçi kanunu korumayı ilke olarak olumsuz araçlarla, önlem ve yaptırımlarla gerçekleştirmeyi amaçlayan bir kanundur. Ormanların ve yeşil alanların çoğaltılması ve planlı yerleşim yöntemini benimsemiş bulunması yasanın olumlu nitelikleri olduğunu göstermektedir. Kanun iyelik haklarının kullanılmasını sınırlandırması, konut yapımının yasaklanmasıyla konut açığı oluşturması, sadece yeşilin korunmasının alanın yapısına aykırı olduğu konusunda eleştiriler almıştır (Keleş, 2010: 628).

Kamu yararı ilkesi güden kanunun yapılan değişiklerle yapılaşma izinlerini gevşetmesi ve koruma ilkesinin iyelik haklarına doğru kayması sonucu 1987 yılında İmar Kanununun 48. Maddesiyle iptal edilmiştir. 2 Temmuz 2018 Kanun Hükmünde Kararname ile Cumhurbaşkanlığını Koruma Kurulu konusunda tek yetkili hale getirmiştir (R. Gazete: 2018).

Boğaziçi sit alanının korunmasına yönelik çalışmaların altında yatan etken 1970'li yıllarda artan kentleşme ve göç ile birlikte tarihi ve doğal alanların yıpranarak, kaçak yapılaşmanın artmasıdır.

3.4.4. Sit Alanları

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yapılan tanıma göre sit alanlarının tanımı "*tarih öncesinden günümüze gelen türlü uygarlıkların ürünü olan, ait bulundukları dönemlerin toplumsal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihsel olayların yer aldığı yerler ile doğal özellikleri bakımından korunması gereken yerler"* olarak yapılmaktadır (Keleş, 2010: 642). Ahunbay'a (2018: 23) göre, sit, korunacak özellikleri bulunan doğal ya da insan yapısı ya da ikisinin ortak ürünü olan alanlardır. Sitler, doğal, tarihi, arkeolojik, kentsel, kırsal ve karmaşık olarak sınıflandırılmaktadır.

Arkeolojik sitler, *"tarih öncesinden sanayi devrimi sonrasına kadarki döneme ait kalıntıların bulunduğu alanlar"* olarak, kentsel arkeolojik sitler ise *"eski kentlerin uyumlu düzenini, mimari bütünlüğünü, donatılarını koruyabilmiş sokaklar, mahalleler, alanlar"* olarak tanımlanmaktadır (Ahunbay, 2018: 24). Kültür Bakanlığı'nın 2017 verilerine göre, Türkiye genelinde 16.706 arkeolojik sit, 288 kentsel sit alanı bulunmaktadır (Kültür bakanlığı, 2018).

Kentsel arkeoloji kavramı, ilk kez Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 1993 yılı 338 sayılı ilke kararında kullanılmış, arkeolojik alanlarda tarihsel dokuların üst üste çakıştığı alanlarda farklı kültürlerin birlikte korunmasına olanak sağlayacak kentsel arkeolojik sit kavramı tanımı getirilmiştir. 2863 sayılı kanunun 6. Maddesindeki değişiklikle korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarını içeren aynı kanun maddesi gereği korunması gerekli kentsel dokuların arkeolojik alanlarla birlikte bulunduğu alanlar olduğu karar verilmiştir. Ardından 1999 yılı 658 sayılı ilke kararı ile kentsel sit tanımlaması tekrar ayrılmıştır (Aydeniz, 2009: 2517-2519).

Sit alanlarını ilan etmeden önceki aşama tespit ve tescil çalışmalarıdır. Bu bağlamda öncelikle uygulamada çıkan sorunlar ve mevzuatla çelişen hususların çözümlenmesi gerekmektedir. Günümüz liberal ekonomilerinin hüküm sürdüğü zamanlarda Türkiye de bu ekonomileri sürdürmektedir. Kültürel miras değerlerinin ayırt edici unsurları olarak tarihi kentler rekabet sürecinde birer pazarlama unsuru olmaktadır (Özcan ve San, 2011: 98). Sit alanlarının ekonomik çekiciliğinin bir göstergesi olan kentsel sit alanları özel sektörün yatırımlarının baskısı altında kalmaktadır (Yücel ve Gülersoy, 2006: 9).

Sit alanlarının kentsel rant ölçeğinde metalaşmasına engel olabilecek kanunlar, özel yatırımlarca ortak planlamalar yapılamayınca da maddi kaynaktan yoksun kalmaktadır. Kentsel sit alanlarının korunması bu sınırlılıkları aşacak merkezi bir koruma yönetimine ihtiyaç duymaktadır.

3.4.5. Özel Çevre Koruma Bölgeleri

Dünyada 1970'li yıllarda başlayan çevreci yaklaşımların oluşturduğu uluslararası çalışmalar ile çevre korumada yasal düzenlemeler ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de ise 1983 yılı ve 2872 sayılı çevre kanuna göre, çevre bütün vatandaşların ortak özelliği olup, hava, su, toprak, bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginlikleri içermektedir (Çevre Kanunu, md: 1). Çevre kanunun amacı, "*çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel topraklar ile doğal kaynakların en uygun biçimde kullanılması ve korunması, ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunması ve su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi"* dir. Çevre kanununda daha önce yer verilmemiş olan sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma kavramları da 2006 yılında yapılan değişiklik sırasında 2872 sayılı kanuna eklenmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2015: 397-398).

2872 sayılı Çevre Kanunu Türkiye'nin taraf olduğu Akdeniz'de özel koruma alanlarına ilişkin protokol gereğince bakanlar kurulu tarafından ilan edilmiştir. Çevre kirlenmesi ile düzensiz yapılaşma ve tarım arazilerinin imara açılması doğayı tahrip etmektedir. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma ve gelecek nesilleri zengin bir biyolojik çeşitlilik bırakmak için özel çevre koruma bölgeleri oluşturulmuştur (Önez, 2008: 59). Birçok ülkede uygulanan korumak adına bölgelerin seçilmesi sanayileşmenin ve hızlı kentleşmenin yaşanmasıyla ortaya çıkmıştır. Özel bölge olarak seçilen alanlar, tarihi, doğal, kültürel gibi değerler açısından bütünlük gösteren çevreyle ilgili alanlardır (Çevre Kanunu, md: 9). Bu özel bölgeleri ilan etmenin koşulları arasında bölgenin arkeolojik açıdan önem taşıması, turizmin gelişmesine katkıda bulunacak zenginliği yansıtması, biyolojik zenginlik ve yerleşim bölgelerinin dışında kalması olarak sıralanabilmektedir (Önez, 2008: 59). Aynı zamanda bu bölgelerde kalkınma ile çevre korumanın dengeli bir şekilde gerçekleşmesi ve o bölgenin genel çevreden ayrı tutulması önemlidir (Eğe, 2006: 81).

Ülkemiz çevre yönetimi konusunda uluslararası sözleşmeler ile dünya ile iş birliği içine girmiştir. Öncelikle 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması sözleşmesine imza atmış, ardından 1974 yılında Akdeniz'in kirlenmesine karşı koruma konusunda oluşturulan Akdeniz Eylem Planı'na katılmıştır. Bu bağlamda sözleşmelerle görülmektedir ki, Türkiye'de özel çevre korumanın temel boyutlarından biri, uluslararası sözleşmelerden doğan taahhütlerdir. Diğer bir temel etken ise, ülkenin kendi mevzuatından doğan sorumluluklardır. Özellikle Akdeniz'in kirlenmesine karşı olan sözleşme Özel Çevre Koruma Bölgelerinin oluşturulmasında etkili olmuştur. Çevre kanununda Özel Çevre Koruma Bölgelerinin oluşturulma yetkisi 1988 yılında Bakanlar Kuruluna bırakılmıştır. 1989 yılında Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı kurulmuştur. Ancak 1991 yılında Çevre Bakanlığının kurulmasıyla özel çevre koruma kurulu kaldırılmıştır. 2003 yılında Çevre Bakanlığının Orman ve Köy İşleri Bakanlığı ile birleştirilmesinden sonra kurum, Çevre ve Orman Bakanlığına bağlı bir kuruluş haline gelmiştir (Eğe, 2006: 89-91). Günümüz bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır.

2006 yılındaki değişiklikle koruma bölgesi tespit ve ilan etme ve hangi bakanlıkça yürütüleceğini belirleme yetkisi Cumhurbaşkanında olmuştur. 2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlar Kurulu ibaresi Cumhurbaşkanı olarak değiştirilmiştir (Çevre Kanunu, md: 9d).

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren artan kırdan kente göç ve hızlı kentleşme süreçleri, turizm rantı elde etmek için kıyıların yoğunlaşması ve hor kullanılması, ülkenin doğu bölgelerinden güvenlik ve ekonomik sebeplerle oluşan göçler özellikle tarihi kentsel dokunun tahrip edilmesi ve korunamaması sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda artan gecekondulaşma ve beraberinde gelen imar aflarıyla birlikte kentlerin yayılması doğal ve kültürel değerlerin korunamamasına neden olmuştur. Yakılan ormanlar, konut alanına dönüşen tarım arazileri, kentsel atıklar nedeniyle yok olan bitki ve hayvan türleri tüm dünyayla birlikte ülkemizi de çözüm yolu aramaya itmiştir. Kanunlar ve sözleşmeler çerçevesinde dünya ile

çoğu hükümleri eş giden çevre koruma anlayışı konusunda yine de ülkemizde farklılıklar göstermektedir (Eğe, 2006: 102). Özellikle tarihi alanların korunmasındaki rant sorunu doğal çevre için de geçerlidir. Aynı zamanda tarihi alanların korunmasına halkın katılmayınca bilinçsiz kalması ve yaşadığı alanı sahiplenememesi sorunu doğal çevre için de geçerlidir. Ayrıca bir bölgenin çevre koruma bölgesi ilan edilmesiyle o karar çevre düzeni planına yansıtılmalıdır. Plana yansıtılmayan kararlarda oluşan boşluklar uygulamada sorunlar çıkarmaktadır (Yılmaz, 2007: 91).

Bu bağlamda, özel çevre koruma bölgelerinin oluşturulması çevre kanununda yer almış ve uluslararası gelişmelerin etkisiyle varlığını sürdürmüştür. Tarihi kentsel mekânların ve doğal çevrenin sürdürülebilirliğini ön plana alan koruma bölgeleri kanunlarda ve halk üzerinde sorumluluk oluşturmaktadır.

Ayrıca ülkemizde koruma konusunda ön plana çıkmış olan Milli Parklar Kanunu da bulunmaktadır. 1983'te çıkarılan 2873 sayılı kanunda ulusal park, "*bilimsel ve estetik bakımdan ulusal ve uluslararası, ender bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleriyle, koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip doğa parçaları"* biçiminde tanımlanmaktadır. Kanun doğa parkı, doğa anıtı ve doğa koruma alanı terimlerini kapsamaktadır. Doğa parkı, bitki örtüsü ve yaban yaşama alanları olan doğa parçaları, doğa anıtı ise, doğa olaylarının yarattığı özellikler ve bilimsel değere sahip ve ulusal parklar gibi korunan doğa parçalarıdır. Ayrıca kanun, bilim ve eğitim bakımından önemli nadir türler ve doğa olaylarının yarattığı örneklere sahip olup salt bilim ve eğitim amacıyla kullanılmaya ayrılmış yerlere de doğa koruma adını vermiştir. Ulusal parkların kapsamında bulunan yerlerde doğal dengenin bozulması, yaban yaşamın yok edilmesi, alanların özelliklerinin bozulabilecek işler yapılması, avlanma ve otlatma yapılması, kamu yararı açısından zorunluluk olmadıkça tesis kurulması yasaklanmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2015: 420-422).

3.4.6. Bağımsız Düzenleyici Kurullar

1980'li yıllarda tüm dünyanın değişim ve dönüşüm süreci yaşadığı piyasa odaklı kamu yönetimi anlayışlarında yönetişim kavramıyla birlikte piyasaların daha kolay kontrol edilmesi adına üst kurullar gündeme gelmiştir. Bağımsız düzenleyici kurullar 1990 yıllarında düzenleyici devlet modelinin en temel kurumsal yapıları olarak ortaya çıkmışlardır. Bu kurullar geleneksel siyasi ve idari yapılardan farklıdır. Ayrıca devletin dönüşümünde stratejik bir öneme ve belirleyici bir role sahip bağımsız düzenleyici kurullar yönetişim modelinin, bir devlet ve toplum modeli olarak yaşam bulmuştur. Bağımsız düzenleyici kurullar seçimle iş başına gelmiş hükümetlerden ve devletin genel idari yapısından bağımsızdırlar. Çoğunlukla hükümet tarafından atanan üyelerden oluşan ve kurul tipi bir örgütlenme ile yönetilmektedirler. Yasama, yürütme ve yargı benzeri görevlere sahip olmaları nedeniyle alanlarında hâkim güç durumundadırlar (Sönmez, 2007: 485-489). Böylece bu kurullar siyasetin ve bürokrasinin etki alanının daraltıldığı, önemli kamusal yetkilerin kamu dışına çıkarıldığını ifade etmektedir (Pişkin, 2010: 3-4). Kamudan çok piyasa güçlerine yakın olan kurullar piyasayı düzenlemek adına kurulmuşlardır.

Bağımsız düzenleyici üst kurullar Amerikan kamu yönetiminde XIX. yüzyılda varlıklarını göstermekteyken II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da 1970'li yıllarda Batı Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Dünyada ilk örnek 1889'da kurulan Amerika'daki Eyaletler Arası Ticaret Komisyonudur. Bu kurul eyaletler arası anti-tekel düzenlemelerin kurumsal bir ifadesidir. Aynı zamanda eyaletler arası ticari ilişkilerin daha hızlı ve iyi işlemesi için kurulmuştur (Bahran, 2002: 8). Amerika'daki diğer bağımsız düzenleyici kurullara Yeterlilik Sistemi Koruma Kurulu, Nükleer Düzenleme Kurulu, Federal Düzenleme Kurulu ve Sermaye Piyasası Kurulu verilebilmektedir. Amerika'da kurul üyeleri başkan tarafından atanmaktadır. Atanan üyeleri de senato onaylamaktadır. Bu bağlamda, kurul daha çok senatoya karşı sorumludur. Ayrıca kurullar yasama, yetki ve yargının müdahalesinden arındırılmışlardır ve mahkemeler gibi hareket etme yetkisine sahiptirler (Pişkin, 2010: 13). Merkezi yetkileri konusundan idareden bağımsız

düzenleme yetkileri vardır ve görevden alınmaları zor kurallara bağlanmıştır (Bayramoğlu, 2004: 196).

Avrupa'da ise, bağımsız düzenleyici kurullar II. Dünya Savaşı buhranını yenmek için liberal politikaların etkisiyle ortaya çıkmışlardır. Örneğin Fransa'da kurulların tüzel kişilikleri yoktur, ancak hiyerarşik güce de bağımlı değildir. Düzenleme yapmakla birlikte kararları idari yargının denetimine tabidir İngiltere'de bağımsız düzenleyici kurullar yönetsel alanda düzenleme ve denetleme işlevlerini yerine getirirken geniş bir özerklik güvencesine sahiptir (Pişkin, 2010: 14-16). Yine de özerk kurulların başkanları da bakan tarafından atandığından siyasi bir nitelik oluşmaktadır. İngiltere bu durumu hafifletmek adına Agency adında klasik bakanlık örgütlenmesi dışında özerk kurullar kurmuştur (Bayramoğlu, 2004: 197).

Türkiye'de bağımsız kuruluşlarına ihtiyaç duyulmasının nedenleri arasında 1990'lı yıllarda liberal politikaların ve Avrupa Birliği'nin baskıları, sık sık değişen koalisyon hükümetleri, rant kaygılarıyla liyakat oluşturulması gibi siyasal ve ekonomik bozulmalardır. Türkiye Cumhuriyeti anayasasının 167. Maddesinde bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurulların varlığı garanti altına alınmıştır: "*Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirler alır"*.

Bağımsız kuruluşlara ihtiyaç duyulmasının bir nedeni de küresel ekonomilerin rekabeti kontrol etmek istemesidir. "*Türkiye'de devletin iktisadi faaliyetlere yönelik müdahale anlayışında uluslararası gelişmelerle de uyumlu biçimde bazı değişmeler yaşanmıştır"* (Acar ve Emek, 2004: 91). Rekabeti arttırmak ya da rekabeti sınırlandırmak adına denetleyici ve piyasayı kontrol edici mekanizmalara ihtiyaç olmuştur. Ayrıca düzenleyici kurulların amaçları arasında tüketicileri tekelleşmeye karşı korumak ve hizmetlerde ayrıcalık yapılmasına engel olmak vardır. Türkiye'ye 1990'lı yıllarda Uluslararası Para Fonu ile giren Bağımsız üst kurullar Türk Kamu yönetiminde yasal dayanaklarını tam olarak oturtabilmiş değildir. Bağımsız düzenleyici kurullar öncelikle üst kurullardır.

"*Üst kurullar, genel kurul düzeninden farklı özel bir tür oluşturur. Bunlar hukuk alanında bağımsız idari otorite, düzenleyici ve denetleyici kurul olarak adlandırılan yapılardır"* (Güler, 2009: 324). Tüm kararlarını bir başkanlık tarafından değil, kurul eliyle almasından dolayı bağımsız olarak nitelendirilmişlerdir. Hukuk sisteminde yerine oturabilmesi ve denetleme boşluklarının kapatılabilmesi için 2003 yılı 5018 sayılı kanunla hukuksal zemini oluşturulmuştur. Adı geçen kanun, bağımsız düzenleyici kurulların işleyişindeki ve düzenlenmesindeki karmaşayı ortadan kaldırmak için ortaya konmuştur. Bakanlık sistemine paralel çalışan bağımsız kurullar, bakanlıklardan denetlenme açısından farklıdır.

Türkiye'de 1981 yılında kurulan Sermaye Piyasası Kurulu ilk bağımsız düzenleyici üst kuruldur. 1991-1994 yılları arasında rekabet ve iletişim alanlarında oluşmuş, 1999-2002 yıllarında tam anlamıyla yayılmaya başlamıştır. 1990 yılında Merkez Bankası önce özerk olmuş, sonra da bağımsız kurul haline gelmiştir (Güler, 2009: 327). Siyasetçinin dolaylı yoldan denetleyebildiği bağımsız düzenleyici kurullar idari konularda bağımsız olmakla birlikte, kurulların kararları idari yargı denetimine açıktır. Çünkü meşruiyetleri ve hesap verilebilirlik gibi unsurlar farklı disiplinlerce tartışmaya açıktır (Acar ve Emek, 2004: 93).

Bağımsız düzenleyici kurullar kanun yoluyla oluşturulmaktadır. İdari kararlarında bağımsız olan kurullar, görevlerini yerine getirirken de bağımsızdır. Ayrıca yönetmelikler çıkarıp bu yönetmelikleri uygulayabilme yetkisine sahiptirler. Bağımsız düzenleyici kurulların işleyiş aşamasında kurullara seçilen yöneticilerde mesleki yeterlilik şartı aranmaktadır. Ancak Türkiye'deki uygulamalarında idarecilik tecrübesi, teknik bilgiden daha ön planda olmuştur (Acar ve Emek, 2004: 115). Bu durum piyasaları kontrol etmek için yönetimin teknik kısmının önemini ikinci plana attığından dolayı sorunlar oluşturmaktadır. Ayrıca bağımsız kuruluşların esas işlevleri düzenleme, gözetim ve denetimdir. Bu bağlamda, idari bağımsızlık etki altında kalmamak için önemlidir.

Bağımsız düzenleyici kurullar, seçilmiş kişilerle kurulmaktadır. Ancak adayları yine belirleyen meclistir. Bu bağlamda, özellikle Türkiye'de 2017 yılında yapılan referandumla partili cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesiyle bağımsız kurulların adaylarının tarafsızlığı tartışılmaktadır. Tarihi alan koruma yönetimin Türkiye'de merkezi olmasını öneren bir yapılaşma bu çalışmada bağımsızlık kavramı tartışılır olmaktadır. Ancak, düzenleyici ve otonom bir üst kurul sosyo-ekonomik anlamda tarihi alan yenileme sorunlarını hafifletir nitelikte olmaktadır.

3.5. Türkiye'deki Koruma Kurulları, Çalışması ve Kurullardaki Aksaklıklar

Ülkemizde Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının koruması Kültür Bakanlığı ve Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün idari yönetiminde kurulmuş bulunan, Koruma Yüksek Kurulu, Koruma Kurulları ve 1985 yılı itibariyle Bölge Koruma Kurulları tarafından takip edilmektedir. Koruma Yüksek Kurulu 2863, 5366 ve 3386 sayılı kanunlara göre, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve restorasyonuyla ilgili ilkeleri belirlemek, koruma bölge kurulları arasındaki iş birliğini sağlamak, uygulamada doğan sorunları değerlendirip Kültür Bakanlığı'na yardımcı olmak, itirazları değerlendirmek gibi görevleri yerine getirmektedir. Koruma Bölge Kurullarının görevleri ise, bakanlıkça tespit edilen korunması gerekli kültür varlıklarının tescilini ve gruplandırmasını yapmak, imar planlarını onaylamak, sit alanlarına ilişkin uygulamalara yönelik kararlar almaktır (Gök, 2017: 53).

Ülkemizdeki kültür varlıklarına yönelik ilk düzenleme 1906 yılında yürürlüğe giren Asar-ı Atika Nizamnamesi ile başlamıştır. 1914 yılında ise, Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi ile taşınmaz kültür varlıklarının korunması amaçlanmıştır. Cumhuriyet döneminde, 1931 yılında bir komisyon oluşturulmuştur. 1944 yılında tabiat ve kültür varlıklarının korunması gündeme alınarak tespit ve tescil işlemleri de koruma kapsamına dâhil edilmiştir. Aynı zamanda bu yıllarda kentlerdeki imar etkinliklerinin koruma ile ilgisi olması gerektiği vurgulanmıştır (Gök, 2017: 55).

Cumhuriyet dönemi sonrası kentlerdeki tarihi alanları korumanın gündeme gelmesinin kentsel alanlardaki hızlı kentleşme ile ilgisi vardır. Bu bağlamda, kentsel tarihi alanlarda yapılan projelerle yasalar da şekil almıştır. 1950'li yıllarda Türkiye'de kentleşmenin hızının artması ve büyük kentlere doğru yaşanan hızlı göç kentsel mekânlardaki alanların kullanım amaçlarını da değiştirmiştir. Oluşan koruma yasalarının hızlı kentleşme sürecini odaklaması tesadüf değildir. Kentleşme süreci içindeki tarihsel ve geleneksel çevrenin korunması sorunlarının çözülmesi koruma çalışmalarına katılmaya başlamıştır.

1973 yılında çağdaş koruma ilkeleri kapsamında Eski Eserler Kanunu çıkarılmış ve sadece eski eser odaklı değil, eserlerin çevreleri de düşünülerek projeler hazırlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve bu kanundaki bazı değişikliklere ilişkin 1987 yılında çıkarılan 3386 sayılı kanun ile de, karar ve denetim mekanizmaları olarak koruma kurulları oluşturulmuştur. 2004 yılında yeni düzenleme olarak 5226 sayılı kanun ile koruma amaçlı imar planları, kamulaştırma, mülkiyet düzenlemeleri yapılarak yerel yönetimlere yetkiler verilerek, tescilli yapıların onarımları konusunda yeni mali kaynaklar oluşturulmuştur. Böylece bölge koruma kurulları da son şeklini almıştır (Gök, 2017: 56).

Ülkemizdeki koruma tarihçesi dünya ve ülke bazındaki kentleşme süreciyle şekil almıştır. Uygulama süreci yasal yapılanmayla karşılaştırıldığında uygulama kanunlar kadar hızlı yol almamıştır. Çalışmada incelenmiş olan örnekler açısından bakıldığında Edirne Selimiye Meydanı Kentsel Peyzaj Tasarım projesi hukuksal anlaşmazlıklara takılmış ve meydan ikincil konumda, kullanılamaz halde kalmıştır. Konya Alaeddin Tepesi düzenlemesi uygulamada bitirilmemiş olup kent meydanında köhneleşme yaşanmaya başlamıştır. Ankara Hamamönü Sağlıklı hale getirme projesi bitirilmiş bir çalışma olmakla birlikte çevresiyle tam olarak uyum sağlayamamış, turizm algısı üzerinden toplumsal yapı ve doku değiştirilmiştir. Bu verilen örnekler yerel çalışmalardır. Karar alıcı ve imar izni verici merciler yapı ve finans açısından da farklılaşmaktadır. Yerel yönetimler

aynı emsal uygulamalar için farklı kararlar alabilmektedir. Günümüzde ülkemizde uzmanlar yerine siyasi iktidar ve yatırımcı aktörlerin şekillendirdiği ve toplumsal katılımın en az seviyede olduğu bir koruma yaklaşımı mevcuttur.

Koruma kurullarının ve bölge koruma kurullarının temel amacı kültürel ve tarihi yapıların gelecek kuşaklara taşınmasını sağlamaktır. Kentsel mekân bütününde tarihi yapı ve mekânlara yönelik daha kapsamlı bir koruma planı gerekmektedir. Ayrıca Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları kültür bakanlığınca alınan kararlara bağlıdır. Kurulda görev yapan üyelerin, bakanlığın kararlarına bağlı olması alınan tarafsız kararlar bakımından sorun oluşturmaktadır. Böylece bölgeler arasında farklı uygulamalar söz konusudur. Koruma kurullarının farklı kararlar alması, kurulların yaptırım gücü olmaması nedeniyle uygulamalar net anlamda sonuç vermemektedir (Berksun, 1992: 28). Koruma kurullarında kararlar alınabilmesi için sanat tarihi, arkeoloji, şehir plancılığı, peyzaj mimarlığı gibi uzmanlık alanları görev alsa da, koruma kurulları imar izni verirken tüm uzmanlık alanlarından temsilci bulundurmak zorundadır. Aynı zamanda koruma kurullarında kamuoyu araştırmaları yapılıp sonuçların kamuyla paylaşılması önemli bir aşamadır. Bu çalışmaların mümkün olabildiğince bağımsız, düzenleyici süreçlerde yapılması ve toplumsal yapının zarar görmemesi için kurulların otonom üst kurul olması ve uzmanlık alanlarının çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

3.6. Edirne Tarihi Kent Dokusu ve Edirne Selimiye Meydanı Tarihi Alan Düzenlemesi

Edirne, Orta Asya'dan göç eden Traklar tarafından kurulmuştur. Büyük İskender Makedonya'yı imparatorluğunun sınırlarına kattıktan sonra Romalıların hâkimiyetine giren Edirne, Roma ikiye ayrıldıktan sonra Doğu Roma'nın sınırları içerisinde kalmıştır (Ekinci, 2009: 105). Bu dönemde Roma imparatoru II. Hadrianus kenti yeniden inşa etmiştir. Hadrianapolis olarak adlandırılmasının nedeni Roma İmparatoru'nun kenti yeniden inşa etmesidir. Daha sonra Bulgar Türklerinin eline geçen kent Bizans İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Kentin

bu değişimi 1361 yılında I. Sultan Murat'ın Edirne'yi fethetmesine kadar sürmüştür. Osmanlı İmparatorluğunun başkenti olan Edirne 92 yıl boyunca önemini sürdürmüştür. İstanbul başkent olduktan sonra bile stratejik konumu dolayısıyla Paşa Sancağı olarak kullanılmıştır.

On sekizinci yüzyılda 1745'de çıkan büyük yangın ve 1751'deki deprem Edirne'yi büyük oranda tahrip etmiştir. Ayrıca, 1829 yılında Ruslar, 1887 ve 1913 yıllarında Bulgarlar, 1920'li yıllarda Yunanlılar kenti işgal etmiştir. 25 Kasım 1922 yılında işgalden kurtarılarak Türkiye topraklarına katılmıştır. Bu yıkımlar kentin mimari yapısını da etkilemiştir. Bu yüzden Edirne'de 1970'li yıllara kadar kentsel gelişim konusunda durgunluk yaşanmıştır. Yine de ilk mimari gelişmeler Osmanlı Devleti zamanında özellikle Kaleiçi bölgesinde gerçekleşmiştir. Tarihi kent merkezi ve mahalleleri XV. yüzyılda kurulmuştur (Ekinci, 2009: 107).

"*Kent Traklar tarafından Orestia adı ile kurulmuş ve daha sonra Romalıların hâkimiyetine geçmiştir, M.S 2.yy'da Hadrianus 'un emri ile Hadrianapolis adını almış ve 1365 yılında Osmanlılara başkent olana kadar Bizans'ın toprakları olmuştur. Osmanlılardan önce bir süre Bulgarlar ve Avarlar da kenti ele geçirmişlerdir. Osmanlı döneminde birçok işgal yangın ve deprem gören şehir 1920'de Yunan işgaline uğramış, Kurtuluş Savaşı'nın sonuçlanmasıyla 25 Kasım 1922'de nihai olarak Türk egemenliğine girmiş ve Lozan Anlaşması'yla Yunanistan'dan savaş tazminatı olarak alınan Karaağaç'ın 15 Eylül 1923'te Türkiye'ye katılmasıyla ilin sınırı bugünkü halini almıştır* (Çalışkan, 2010).

On altıncı yüzyılda 1569-1575 yılları arasında Sultan II. Selim'in emriyle inşa edilen Selimiye Camii günümüze kadar korunarak gelmiştir. Selimiye Camii çevresiyle Edirne'nin en geniş kentsel alanına sahip yapısıdır. Mimar Sinan 80 yaşında ustalık eseri olarak adlandırdığı Selimiye Camii'ni inşa etmiştir. 2009 yılında Edirne Belediyesi Selimiye Camii ve Çevresi Ulusal Kentsel Tasarım Proje yarışması düzenlenerek tarihi kent meydanının yeniden canlandırılmasının adımı atılmıştır. Selimiye Meydanı yenileme çalışmaları konusunda Edirne

Belediyesi UNESCO alan başkanı, Turizm uzmanı Sibel Kıyak[8] ile yapılan görüşmeden edinilen bilgiye göre 2009 yılında ulusal kentsel tasarım yarışması düzenlenerek proje detaylandırılmıştır. Çalışmada Edirne Belediyesi, Edirne Valiliği ve Vakıflar Bölge Müdürlüğünden destek almıştır. Çalışmanın ve UNESCO'nun şartı Selimiye Camiinin çevresiyle bir düşünülmesidir. 2011 yılında Selimiye Camii UNESCO Dünya Kültür Mirası listesine girmiştir. Proje yarışmasının birinciliği kazanan planı da UNESCO'ya sunulmuştur. Yarışmanın birincisi ve proje sahibi mimar Beril Serbes[9] olmuştur. Ancak birinci seçilen proje tam olarak uygulamalara alınmamıştır. Bu durumun nedeni de projenin Kaleiçi bölgesine kadar çok geniş bir alanı kapsamasıdır. Proje daraltılıp 2013 yılında tekrar Vakıflar Bölge Genel Müdürlüğü Kuruluna sunulmuştur. Proje kapsamında tarihi kent merkezi ve Edirne ile diyalog kurulması vardır. Kazılarda meydanda Yemiş Kapanı kalıntıları bulunmuştur. Bu kalıntılar kentsel yaşantıya etki edecek türden olduğu için kazı ve düzenleme çalışmaları henüz tamamlanamamıştır. Proje kentsel ve tarihsel olguları kapsamaktadır. Bulunan kalıntılar kent yaşantısına dâhil edilmek istenmektedir. Çalışmanın devamında Edirne Selimiye Camii'nin günümüz mevcut meydan fotoğrafları ve Edirne Belediyesi'nin Kentsel Tasarım Peyzaj proje taslakları yer almaktadır. Fotoğraf 9 ve 10'da Selimiye Meydanı'nın kapalı ve kullanılamaz alanları gösterilmektedir.

[8] 25.07.2018 tarihinde Edirne Selimiye Camii Meydanı'nın son durumu ile ilgili yapılan görüşme-Ses kaydı ve notlar

[9] Mimar-ekip başı (Beykent Üniversitesi).

Fotoğraf 9- Edirne Selimiye Meydanı Yemiş Hanı temelleri kazısı

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 10- Edirne Selimiye Camii'nin ön cepheden görünümü

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Kent meydanı düzenlemesinin tarihsel, kamusal, doğal çevre, peyzaj, sosyokültürel diyalog içinde yürütülmesi kent halkı ile bağlantıyı koparmadan bir düzenleme çalışması ön görmektedir. Edirne'de bugün, Roma dönemi, Osmanlı dönemi ve cumhuriyet dönemine ait birçok yapı bulunmaktadır. Bu durum, kent meydanı düzenlemesi konusunda tarihsel diyaloğu gerekli kılmaktadır. Tarihsel koruma dışında kent meydanının tüm kentle bağlantılı olması konusunda çalışmalar oluşturulmuştur. Amaç Selimiye merkezli kent meydanı oluşturmaktır. Örneğin, Selimiye Camii Meydanı ve Edirne'nin eski yerleşim yeri olan Kaleiçi

birbirine bağlanıp bütün düşünülecektir. Düzenleme içerisine meydan ve çarşı bölgesindeki diğer tarihi yapılar da alınmıştır.

Düzenlenmesi planlanan yapılar:

-Selimiye Camii ve Arastası, Eski Camii, Belediye hizmet yapısı, ticaret birimlerinin çevrelediği mevcut açık alanı kapsayan alan.

-Ali Paşa Çarşısı ve kuzeyinde bulunan Kaleiçi bölgesi tarihi sur kalıntılarını çevreleyen niteliksiz yapı stokunun temizlenmesi ve kent meydanına eklenmesi.

-Makedonya kulesinin Çevresinde bir arkeoloji Parkı oluşturulması ve Makedonya Kulesinin de kent terası ve Arkeoloji Parkına bir yapı olarak işlevlendirilmesi.
-Tarihi hamam, 3 Şerefeli Cami, Saatli Medrese, Peykler Medrese'nin oluşturduğu bölgenin kent meydanına eklemlenmesi.

Fotoğraf 11'de kentsel tasarım projesinin mevcut planındaki uygulama alanı gösterilmektedir.

Fotoğraf 11- Edirne Selimiye Camii Çevresi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Uygulama Alanı

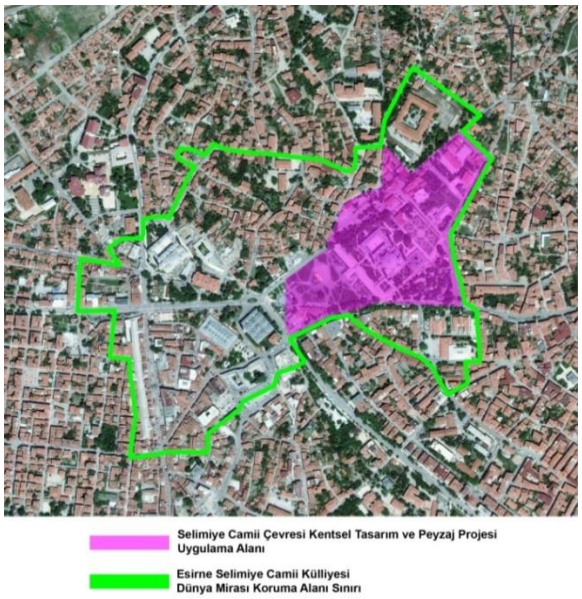

Kaynak: Edirne Belediyesi İmar Müdürlüğü, 2018

-Bedesten, Rüstem paşa kervansarayı ve çevredeki mevcut ticaret birimlerinin yeni öneriyle meydan ile yakın kentsel alanların sıkı biçimde bütünleştirilmesi.
-Meydanı çevreleyen kentsel doku ile tescilli yapılarla ilişkisi dikkate alınarak yeni fiziki yapılaşma önerisi (Çalışkan, 2010). Ancak proje Selimiye Meydanı ve civarı olarak daraltılmıştır. Edirne tarihi yapıları çok fazla olan bir kenttir. Özellikle Kaleiçi muhiti ve Üç şerefeli Caminin arka sokaklarında yıkılmaya yüz tutmuş birçok eski yapı mevcuttur. Ayrıca geçmiş yıllardaki meydan düzenlemesinin yeşil alanı ve Yemiş Han'ının var olduğu yıllardaki görünümü fotoğraf 12 ve 13'de gösterilmektedir.

Fotoğraf 12- 1990'lı yıllarda Edirne Selimiye Camii Meydanı

Kaynak: Edirne Foto Cavit, Ergun Uğurlu arşivinden temin edilmiştir.

Fotoğraf 13- Yemiş Han'ı ve Selimiye Camii Meydanı

Kaynak: Edirne Foto Cavit, Ergun Uğurlu arşivinden temin edilmiştir.

Kıyak'a göre (Ses kaydı, 2018), Vakıflar Bölge Müdürlüğü 8 Mayıs 2017 tarihinde projeye kazılarda ortaya çıkan Yemiş Hanı Kapanı'nın[10] yükseltilmesi

[10] Osmanlı padişahlarından III. Murad tarafından 1590'lı yıllarda şehrin hem sosyal hem de ticari merkezi olan Selimiye Camisi etrafında yaptırılan ve 100 odalı olduğu sanılan han, halkın bu alanda meyve ve sebze ihtiyacını karşılıyordu. Bakımsızlık yüzünden harabeye dönüştükten sonra 1937 yılında yıkıldı ve 1976 yılında tescili yapıldıktan sonra üzeri betonla kaplandı. http://arkeofili.com/tag/yemis-kapani-hani/ (Erişim Tarihi:20.09.2018)

gerektiği düşünüldüğü için itiraz etmiştir. Meydan düzenlenmesinin yarım kalmasının nedeni Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Edirne Belediyesi arasındaki sonuçlanmayan mahkemedir. Anlaşmazlıktaki sorun koruma sorunudur. Yapının orijinal halinin tekrar gündeme gelip yaşatılması ya da sergilenmesi anlaşmazlığı Selimiye Meydanını kentlinin kullanımından almaktadır. Bu durum ise Selimiye Meydanı çevresini tahrip etmeye devam etmektedir. Yemiş Hanı Kapanı dışında tüm alanlar onaylanmıştır. Ancak Edirne Belediyesi'nin niyeti tüm çalışmaya aynı anda başlamaktır. Çalışma mahkeme sürecinde olduğu için durdurulmuştur.

Kamusal mekân ile kentin diyaloğu da düşünülerek kent merkezinde bulunan askeri alanın kent kütüphanesine dönüştürülmesi planlanmıştır. Kentin gelişimi kamusal mekânların da kentliye açılması ile mümkün olabilmektedir. Aynı zamanda yeşil alan ve doğal çevre planlamanın içine katılmıştır. Örneğin Tunca ve Meriç nehri kenarlarındaki niteliksiz yapılar kaldırılarak bu alanlar kent yeşiline dâhil edilecektir. Yeşil alan ile birlikte yaya yolları yapılarak kentin tamamının dolaşılabilecek niteliğe getirilmesi planlanmıştır. Kaleiçi ve kent meydanı taşıt trafiğine kapatılarak bu plan gerçekleşebilmektedir.

Yeni kent meydanı düzenlemesinde Selimiye yüksekliğinin yüzeydeki iz düşümü kadar tasarımlar hedeflenmiştir. Yani tarihi kent yapısını bozacak yapılaşmaya izin verilmeyecektir. Ancak Edirne kent meydanında dışa doğru genişlemiş ve başka merkezler de oluşturmuş bir kenttir. Edirne'ye taşıt ile girerken Selimiye Camii'nin tarihsel dokusunu gölgeleyen yapılar da bulunmaktadır. Otel yapıları bu tarihi dokuya zarar vermektedir. Edirne'ye inşa edilen RYS hotel ve tam Edirne'nin girişinde insanları Selimiye Camii'nden önce karşılayan Ramada Hotel kentsel tarihsel dokuyu zedelemektedir (fotoğraf 14).

Fotoğraf 14- Edirne Ramada Hotel'in Görünümü

Kaynak: https://edirnehayat.com/kesfet/ramada-hotel-suites-edirne/ (erişim tarihi: 29.05.2018)

Yapılan kazı ve düzenleme çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmalar kapsamında meydandaki çarşı esnafıyla görüşülmüş çalışmalar hakkında neler düşündükleri sorulmuştur. Selimiye Meydanındaki Belediye dükkânlarının da yıkılacağı söylentisi üzerine esnafın fikirlerine danışılmış ve düşünceleri belediyenin onları mağdur etmeyeceği şeklindedir. Ancak, yer gösterilmeyeceği ve işlerinden olacakları kaygısını da yaşamaktadırlar. Çevre düzenlemelerinde kentlinin fikirleri ve hakları da gözetilmelidir. Devam eden kentsel canlandırma çalışmalarının alan resimleri de çekilmiştir. Ancak görülmektedir ki, Selimiye Camii Meydanı kentsel tasarımının hala sonuçlanmaması, özellikle Arasta Çarşısı esnafını ve kentsel tarihi turizmi ekonomik açıdan ve estetik açısından olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu kadar gözler önünde olan bir tarihi mirasın meydanını atıl konuma getiren bu durum, bölgede izinsiz konaklamaya neden olurken çöküntü alanına oluşmaktadır (fotoğraf 15, 16 ve 22).

Fotoğraf 15- Edirne Selimiye Camii Meydan bahçesinde konaklayan insanların eşyaları

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 16- Edirne Selimiye Camii Meydanının son kullanım şekli

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 17 ve 18'de meydanın kullanım alanında olan dinlenme mekânı günümüzde boş ve atıl bir konumda kalmıştır.

Fotoğraf 17- Düzenleme kapsamında kapatılan Kafe Sera

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 18- Boş kalan çay bahçesi alanı

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 19- Tasarlanan Selimiye Camii Meydan Planı

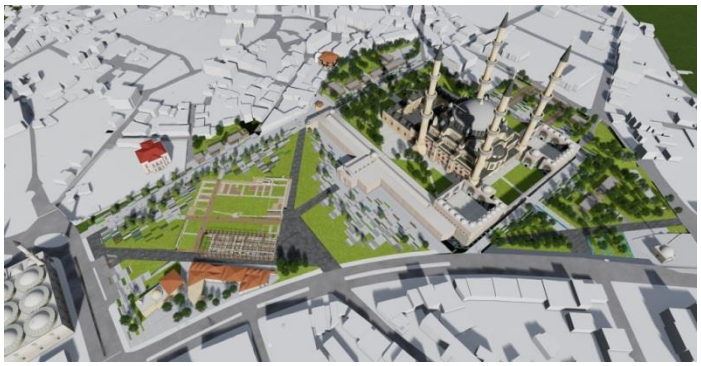

Kaynak: Edirne Belediyesi İmar Müdürlüğü, 2018

Fotoğraf 20- Tasarlanan Selimiye Camii Meydan Planı

Kaynak: Edirne Belediyesi İmar Müdürlüğü, 2018

Edirne Selimiye Camii Meydanı alan düzenleme çalışması (fotoğraf 19, 20 ve 21) 2011 yılında yapılan bir kentsel tasarım proje yarışmasıyla başlamış olup birinci seçilen proje tam çok geniş alana sahip olma gerekçesiyle tam olarak kullanılmamış, içeriği daraltılıp 2013 yılında Edirne Belediyesi tarafından başlatılmıştır. Ancak, düzenleme çerçevesinde yapılan kazı çalışmalarında Camii meydanında Yemiş Hanı kalıntıları ortaya çıkmıştır. Yapının Vakıf eseri olması düzenleme çalışmalarını duraksatmıştır. Akla gelen soru şu ki; Yemiş Hanı kalıntılarının orada varlığı bilinmektedir. 1937 yılında yıkılan ve 1976 yılında tescili yapılan yapı, neden daha önce planlara dâhil edilmemiştir? III. Murat'ın 1590'lı yıllarda halkın sebze ve meyve ihtiyacı için yaptırılan han ihtiyacı karşılamamaya başladığında yıkılmıştır. 100 odalı olduğu bilinen han meydana çıkarılır ve özgün şekilde tekrar inşa edilince günümüz ihtiyacını hangi koşulda karşılayacaktır? Tarihi eserler kent merkezlerinde korunmalıdır. Ancak sosyal ve çevresel doku da düşünülerek ya sergilenmeli ya da işlevsel hale getirilmelidir. Bu bağlamda, Anıtlar kurulu yapıyı tarihi eser olarak onaylamış, Vakıf müdürlüğü de tamamen ortaya çıkarıp yükseltmek gerektiğini savunmaktadır. Alan sahibi Edirne Belediyesi bu kapanın ortaya çıkması halinde Selimiye Camii'nin Siluetine gölge düşeceğini ifade etmiştir. 2014 yılında başlayan çalışmalar kurtarma kazısı nedeniyle yarım kalarak günümüze kadar alan kapalı bulunmaktadır.

Fotoğraf 21- Edirne Selimiye Camii Kentsel Tasarım Projesinde sunulan Yemiş Han'ı düzenlemesi

Kaynak: Edirne Belediyesi İmar Müdürlüğü, 2018

Fotoğraf 22- Edirne Selimiye Camii Meydanında kapalı konumda duran kazı alanının çevresinde biriken çöpler

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Vakıflar müdürlüğü ve Edirne Belediyesi'nin Yemiş Hanı'nı üzerinden yaşadıkları anlaşmazlık mahkemeye taşınmış olmakta ve sonuç beklenmektedir. Çözüm konusunda hızlı karar verilip UNESCO kültür mirası içinde bulunan bu yapıyı, kent meydanının fiziki ve sosyal konumunun daha fazla zarar görmeden sonuçlandırmak gerekmektedir. Bu anlaşmazlıklar arasında başlayan bir hikâyedir Selimiye Camii Meydanının geçirdiği süreç. Yüz yüze görüşmelerde yapılan alan

çalışmasında (2018) edinilen bilgilere göre, tarihi kentsel tasarım projesinin sonuçlanmaması Arasta Çarşısı ve çevresindeki esnafı huzursuz etmekte ve ekonomik açıdan olumsuz etkilemektedir. Özellikle Selimiye Camii bahçesine ve caddelere açılan, bağlantı noktası olan Arasta orta kapıdaki esnafla görüşüldüğünde meydanın kapalı olmasından dolayı turistlerin ve Edirnelilerin bu kapıları kullanmamaya başladıkları ifade edilmiştir. Atıl bir hale gelen meydan Suriyeli mültecilerin konak bölgesi olmuş, resmi olmayan işler yapanların mekânı haline gelmiştir. Bu durum, kent meydanında aidiyet hissi ve güven kavramlarını zedelemektedir.

Turizm açısından meydanın kullanılmıyor olması ve kazı çalışmalarının devam etmesi ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Yapılan görüşmeler arasında meydandaki esnafın temizlik problemi de olduğu ifade edilmiştir. Kıyak'a göre (Ses Kaydı, 2017), meydandaki esnaftan olumsuz bir şikâyet gelmemiştir. Ayrıca Esnafla belediye çöp konusunda sorunlar yaşamaktadır. Kentin ve kentlinin kimliği olan Selimiye Camii tarihi miras açısından dünyaca ünlü bir yapıdır. Yemiş Hanı'nın ortaya çıkması ortaya çıkması Edirne kentine bir kimlik kazandıracaksa, bu yapı özgün halinle bir an önce oluşturulmalıdır. Tarihi kent merkezi alan yenilemelerinde eserlerin çevreleriyle bütünlüğü düşünüldüğünde, Selimiye Camii çevresinde pek çok yıkılmaya yüz tutmuş eski yapı mevcuttur. Bütüncül bir çalışmayla restorasyon yapılıp kurtarılan yapılar kente kazandırılabilir. Bu durum Edirne kentinin tarihi imajını daha çok ortaya çıkaracak ve kentsel imaj olarak iyi bir örnek oluşturacaktır. Bir kentin geçmişi o kentin özgürlüğüdür. Bu özgürlük yenileme ve koruma çalışmalarının planlı bir şekilde ilerlemesiyle korunabilmektedir. Yarım kalan kentsel düzenleme çalışmaları ya bürokrasi engeline ya da ödenek yetersizliği engeline takılmaktadır. Bu yarım kalmışlık kent merkezlerini ıssızlaştırmakta, kentin yapısında bozucu etki yaratmaktadır. Mekânın ıssızlaşması, toplumsal çöküntüye neden olmaktadır. Kullanılmayan mekân hastalanır, bu hastalık da bulaşıcıdır. Çevreye bulaşan bu hastalık kentin, merkezi ve çevresi arasındaki bağlantıyı koparabilmektedir.

Fotoğraf 23- Edirne Selimiye Camii Meydanında Eski Gelenekleri devam ettirme çabaları

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 24- Edirne Selimiye Camii çevresinde esnafın kazı alanını güzelleştirme çabaları

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Selimiye Meydanı civarındaki esnaf kapalı olan meydanı kendi çabalarıyla güzelleştirmeye çalışmakta ve geçmişteki Selimiye Meydanı ile özdeşleşen çeşitli iş sahalarını devam ettirmektedirler (fotoğraf 23 ve 24).

Ayrıca çevresi terk edilmeye başlayan Selimiye Camii'nin dış cephesinin de marjinal yazılarla kullanıldığı gözlemlenmiştir (fotoğraf 25).

Fotoğraf 25- Edirne Selimiye Camii dış cephesi

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

28 Temmuz 2018 tarihinde Trakya Kent Konseyleri Birliği ve Edirne Kent Konseyi Başkanı Ziya Gökerküçük ile yapılan görüşmede[11] Selimiye Camii kentsel tasarım ve peyzaj projesi ve Yemiş Hanı kazısının Edirneliler üzerinde etkisini araştırmak için bilgi alınmıştır. Gökerküçük'e göre (2018), tarihi meydanın düzenleme çalışmaları; müze müdürlüğü gözetiminde, Edirne Belediyesi, Kültür Müdürlüğü, Anıtlar Kurulu, Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Edirne Valiliği gibi birimlerin ortaklaşa yaptığı çalışmalarla sürdürülmektedir. "*Kazı, Selimiye Camii'nin UNESCO Dünya Kültür Mirası listesine kabulü sonrasında, meydanın da projelendirilip UNESCO'ya sunulması sırasında başlamıştır"* (Gökerküçük, 2018). 2013 yılında daha önceden tescil edilmiş olan Yemiş Hanı inceleme kazısına dönüşmüştür. Tüm meydanı kapsayan kazı çalışmalarında kazı masraflarını Edirne Belediyesi sağlamış ve çalışmalarda öğrenciler, mahkûmlar gibi değişik birimlerden kişiler çalıştırılmıştır. Bu ortaklaşa çalışmanın amacı, incelemenin hızlı gerçekleşmesi ve projenin onaylanıp gerekenin yapılmasıdır.

Gökerküçük (2018), Vakıflar Müdürlüğü ile Edirne Belediyesi arasında düşünce ayrılığı olduğunu ifade etmektedir. Vakıf yetkilileri Yemiş Hanı'nı özgün haliyle yapılandırmak istemekte, Edirne Belediyesi Yemiş Hanı eski haliyle

[11] 24.07.2018 tarihinde Edirne Selimiye Camii Meydanı Kentsel Tasarım Projesi hakkında tarafımdan yapılan röportaj, 2018

yapılırsa alanda yükselti olacağı ve Selimiye Camii'nin siluetini bozacağı için endişe etmektedir. Edirne Kent Konseyi'nin de düşüncesi ve savunması, yükseltinin Selimiye Camii'ni olumsuz etkileyeceği yönündedir. "*Belediye, yükseltinin Selimiye Camii görüntüsüne vereceği zararı göstermek için 15-20 metrelik bir demir sehpayı bir gün kazı alanında tuttu, olacağı görmek açısından. Sadece belediye değil, kentliler ve UNESCO da veya uluslararası birçok kurum da ülkemizi temsil eden veya bu tür kurumlar tarafından saygı ile anılan bilim insanları da kentli gibi düşünüyor. Bu konuda birçok paneller, toplantılar yaptık. Vakıflar Müdürlüğü düşündüğünü yapamıyor, belki de tepki gelecek diye ki devreye UNESCO bile girebilir. Vakıflar Müdürlüğü, Yemiş Hanı'nı bizlerin istediği gibi ve zeminde camekânlı olarak sergilenmesi fikrini nedense hayata geçirmiyor"*(Gökerküçük, 2018).

2016 yılında Edirne Kent Konseyi tarafından yapılan "Selimiye Kentsel Tasarım Projesi" konulu toplantıda birinci olarak seçilen tasarım projesi uygun bulunmuştur. Projenin, Yemiş Hanı ile ilgili yapılacak küçük değişiklerle uygulanacağı beyan edilmiştir. Ancak proje özgün haliyle uygulamaya alınmamıştır. Çevre esnafına, kente ve kentlilere zarar veren meydan düzenleme çalışmaları ziyarete gelenler açısından da hoş karşılanmamaktadır. Tarihi bir miras olan Yemiş Hanı'nın kent meydanında olması Selimiye Camii yapısını tamamlamaktadır. Ancak yapıldığı dönemde kentte, esnaf olmaması açısından zamanında önemlidir. Günümüzde Selimiye Camii çevresinde fazlasıyla dükkân vardır. Gökerküçük'e göre (2018), dolayısıyla özgün olmayacak bir Yemiş Hanı'nın ihya edilmesine gerek yoktur. Ortaya sunulan fikir zemin ve duvarlarının cam altında sergilenerek meydanın açılmasıdır. Ayrıca, Edirne Belediyesi ve Edirne Valiliği kazı çalışmaları öncesinde ve sonrasında vatandaşlara bilgilendirme yapmamış, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla bilgilendirme yapılmıştır. Kentsel tasarım projelerinin çok aktörlü olarak bütüncül yapıyla oluşturulması ve kentte yaşayan kentlileri kentsel yenilemeye katmak en güncel olan kentsel tasarım yöntemidir.

Selimiye Camii Meydanı çevresinde ve Kaleiçi bölgesinde yıkılmaya başlamış çok fazla eski konut vardır. Bu konutların tasarım projesi yapılarak özgün haliyle onarılması ve kent hayatında katılması daha yerinde bir gelişme olacaktır. Koruma altındaki eserler geçmiş yaşam alanları ile var olmalıdır. Gökerküçük'e göre (2018), Kaleiçi bölgesi kaybedilmiş bir zenginliktir. Yemiş Hanı yükseltme çalışması yerine Kale içi bölgesi projelendirilirse kente ve bölgeye zenginlik katacaktır. Yıkılmak üzere olan yapıların çevresine uyarı levhaları asılması dışında bir çalışma yoktur (fotoğraf 26). "*Edirne'de bir saatli medrese var Üç Şerefeli gibi bir anıtın yanı başında. Burayı turistlere gösteriyoruz. Kapısını açınca bir harabe ve bu harabe orada belki de 100 yıldan bu yana duruyor. Öte yandan Vakıflar, temeli olmayan eski yapıları ihya etmeye kalkıyorlar. Peki, bu öncelikleri kim saptar? Aslında bunu saptayan kültür değil, politikalar"* (Kuban, 1992: 23). Kuban'ın (1992), yıllar önce yaptığı bu saptama günümüz Edirne tarihi alan korumaları için hala geçerlidir. Tarihi dokusu çok zengin olan bu kent, politikalar ile değil kent kültürüyle işlevsel hale getirilebilirse yaşayan ve nefes alan bir marka kent olabilecektir.

Fotoğraf 26- Edirne Belediyesi'nin arka sokağındaki uyarı levhası asılı eski bir yapı

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Edirne Kent Konseyi, çalışmaları ve bildirilerine göre, Kaleiçi korunup, gelir getiren bir kentsel alan haline getirilebilir. Ayrıca Selimiye Camii Kentsel Tasarım ve Peyzaj çalışmaları merkez ve çevresi arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilemektedir. "*Kente gelen herkes gibi resmi olarak Valilik ve Belediye gibi*

kurumlara gelen yetkili makamlar da bu "Selimiye Çukuru" nu görmek zorunda kalıyor. Bu durum kulaktan kulağa tüm ülkeye, dünyaya yayılıyor ki utanç halidir" (Gökerküçük, 2018). Alandaki esnaf da bu durumdan zarar görmektedir. Selimiye Camii ziyaretini yapanlar, mekânların kapalılığı ve görüntü kirliliği yüzünden meydanda çok fazla vakit geçirmemektedir. "*Çünkü önlerinde tenekelerle çevrili, Selimiye güzelliğini bozan bir alan görmektedir"* (Gökerküçük, 2018).

Genel ve yerel idarenin uyuşmazlığı meydan düzenleme çalışmalarını aksatmaktadır. Edirne Selimiye Camii Meydanı, kent politikalarının ve anlaşmazlıkların ortasında kalmış ve sonlandırılamayan çalışmalarla kullanılmamaya başlamış, köhneleşmeye yüz tutmuş bir süreç geçirmektedir. 2016 yılında Kent Konseyi, kentlilerde bilinç oluşturmak adına "*el ele kentimizi koruyoruz*", "*Selimiye Camii ve bu kent korumamız altındadır*" sloganlarıyla farkındalık çalışması yapmış ve 9 Nisan Mimar Sinan gününde etkinlikleri her sene devam ettirmiştir. Kent Konseyi tarafından 9 Nisan 2018 tarihinde yetkililere dilekçeler verilerek meydanın akıbeti sorulmuştur (Gökerküçük, 2018). Bu bağlamda, Edirne Kent Konseyi'nin fikri Yemiş Hanı'nın yükseltilmesinin Selimiye Camii Siluetine zarar vereceği ve meydan düzenleme çalışmalarının uzamasının kentli kültürüne ve topluma zarar verdiği yönündedir.

Kentler ve özellikle tarihi kentsel alanlar, koruma bilincinin ve kentli kültürünün en önemli merkezleridir. Kent geçmişine sahip çıkmak disiplinler arası çalışmayı gerektirmektedir. Ancak, Türkiye'de yasalar uygulamalarla çatışmaktadır. Bu bağlamda yapılması gereken, kentte yaşayan ve kenti yöneten tüm aktörleri sürece dâhil etmektir. Kendi haline bırakılan ve yalnızlaşan tarihi alanlar kentlerin gerilemesine sebep olurken, canlandırma ya da tasarım süreçleri yasal engellere takılıp uzayan ve kullanılmayan tarihi kentsel alanlar da köhneleşme kaderini paylaşmaktadırlar.

Ülkemizde tarihi alan koruma yönetimi konusunda mevcut çalışmaların azlığı saptanmakla birlikte, Edirne örneğini de içine almış olan Demiral'ın (2010), "*Tarihi Kent Merkezlerinin Korunmasında Alan Yönetimi Modeli ve Yerel Yönetimlerin Sorumluluğu: Türkiye Örneği"* adlı makalesinde tarihi alan yönetim modeli önerilmiştir. Bu bağlamda, Selimiye Camii tarihi yönetim alanı korumaya tabi kültürel varlıklardan ve bu varlıkların geçiş alanlarının birleşiminden oluşmaktadır. Selimiye Camii ve karmaşık yönetim alanında öncelikle alan tespiti, bölgedeki kültürel varlıkların belgelenmesi, alanın önemini gösteren ve bölgeye ilgi duyan paydaşların tespit aşamaları ön plandadır (Demiral vd. 2010: 146).

Ayrıca tarihi alan yönetiminde diğer bir çalışma olan Ekinci'nin (2009) "*Tarihi Çevre Korumanın Yönetsel Boyutu ve Yerel Yönetimlerin Sorumlulukları: Selimiye Camii Alan Yönetimi Örneği"* adlı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu çalışmada Selimiye alan yönetiminde karşılaşılan sorunlar tespit edilmiştir. Ön plana çıkan sorunlar arasında alan yönetimi konusunda bilgi eksikliği, birçok kurumun elinden yetkilerinin alınarak ayrı idari birimler oluşturulması, alan başkanının süper yetkilerle donatılması, hatta belediye başkanı veya vali dâhil üzerinde bir merci olarak algılanması bulunmaktadır. Bu sorunlar, alan yönetiminin tüm aktörlerini kapsayacak bir eşgüdümü engellemektedir (Ekinci, 2009: 143). Bu bağlamda, toplumsal düzeyde bir koruma eksikliği ön planda olup, koruma sadece yasal çerçevelerde kalmaktadır.

3.7. Ankara Tarihi Kent Dokusu ve Ankara Hamamönü Tarihi Alan Düzenlemesi

Anadolu'nun en eski kentlerinden olan Ankara, tarih boyunca kentsel yerleşim alanı olarak ticaret ve askeri güzergâhtır. Hititler ve Friglerden sonra Türklerin eline geçmiştir (Nurakova, 2010: 49). Ulaşımı, yerleşimi ve savunması kolay olan kentin tarih boyunca stratejik önemi ön planda olmuştur. Anadolu'nun diğer kentlere olan bağlantısını sağlamıştır. Osmanlı Devleti zamanında da üretim merkezidir. Bu bağlamda kentte birçok han, bedesten bulunmaktadır. Aynı

zamanda Cumhuriyet'in kuruluşunun da Ankara'dan yönlendirilmesi kentin önemini taze tutmuştur. Başkent olmasıyla birlikte hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Hızlı kentleşme süreci kentin ticari etkisini kaybetmesine sebep olarak meslek odalarının yoğunluğunu arttırmıştır. Toplumsal sınıf değişmekle birlikte iş alanları boyut değiştirmiştir. Örneğin, ticari kesim Ulusu iş alanı olarak seçmiştir. Kızılay ise yönetici merkez olmuştur.

1927 yılında Ankara için imar planı yarışması başlatılmış, 1928 yılında Ankara için kent planı oluşturulmuştur. Tarihe planı olan ilk kent olarak geçen ve kent planlamasını yapan Jansen planlamasında 300 bin nüfus öngörmüştür. Ancak 1950lerde bu nüfus aşılmıştır. Jansen, planında Ulus ve Kızılay'ı farklı amaçlarla kullanmış, iki meydanın da işlevlerini sürdürmesini planlamıştır. Ulus iş alanı, Kızılay yönetici merkez olacaktı. Ancak Ulus Kızılay'ın etkisiyle geri planda kalmıştır. Jansen Planı kısa vadeli bir çözüm yolu olmuştur. Kontrolsüz artış, hızla artan iç göç ve Ankara'ya başlayan akın kaçak yapılaşmayı ve inşaatları beraberinde getirmiştir. İlk gecekondular Bent deresi civarında oluşmuştur. Gecekondulaşma, kanalizasyon sorunları, susuzluk eski şehir dokusunu bozmuştur. 1955 yıllarından sonra 750 bin nüfusa gelen kent kontrolsüz büyümeyle kentsel alanların çöküntü haline gelmesine sebep olmuştur. 1957 ve 1970 yılları arasında Nihat Yücel- Raşit Uybadin Planı ile organik proje adı altında iç göçlere ve gecekondulaşmaya yeni çözümler aranmaya başlanmıştır. Bu projede kentin kuzeyine doğru yayılma tavsiye edilmiştir. Ancak sanayi bölgesi kentin içinde kalmıştır. 2000 yılında 750 bin nüfus belirlenmiş, ancak 1960 yılında bu nüfusa yaklaşılmıştır (Nurakova, 2010: 50-52). Gecekondulaşma sorunlarını çözmek adına 1980 yılı sonrasında Türkiye'de 1984 yılı İmar Affı Kanunu çıkarılmıştır. Bu durum Ankara gibi büyük kentlerdeki iki katlı yapıların katlarının yükselmesine neden olmuş ve alt yapı sorunları daha da artmıştır. Özellikle Altındağ, Ankara'nın en büyük gecekondu alanına sahip ilçesidir. 2005 yılında, dünyanın en büyük 30 devasa gecekondu mahallesi sırlamasında Altındağ 25. Sıradadır (Davis, 2010: 44). Bu bölgenin en büyük kısmını da Çinçin

Mahallesi (şu anki adıyla Gültepe) kaplamaktadır. 2005 yılından bu yana gecekondu sorununu çözmek için çalışılmaktadır.

Ankara'nın önemli ve ilk kentleşme eğilimi gösteren bölgeleri Eski Ankara olarak da bilinen Altındağ ilçesi, Kale civarı, Hamamönü bölgesi ve Ulus tarihi kent meydanıdır. Altındağ ilçesi, Ankara'nın en eski ilçesidir. Altındağ Ankara'nın tarihi kent merkezinde bulunmaktadır. İlk Ankara bugünkü Kale civarında kurulmuştur. Osmanlı Devleti zamanında üretim merkezi olan Altındağ Kurtuluş Savaşı zamanında da milli mücadelenin yürütüldüğü bir merkez olmuştur (Nurakova, 2010: 49). Cumhuriyetin ilk yıllarında küçük bir Anadolu kasabası haline gelen Altındağ ilçesinde yönetici ve üst sınıflar yerleşme eğilimi göstermiştir. Altındağ'ın önemi Ulus kent merkezine yakın olmasından da kaynaklanmaktadır. Ankara başkent olduktan sonra hızlı bir kentsel yayılma göstermiştir. Kentin yayılmasıyla kent merkezi Çankaya yönüne doğru kaymıştır. Geleneksel ticaret yerine meslek odaları oluşmaya başlamıştır. Ticari işlevler Kızılay Meydanı civarında devam etmeye başlamıştır. Altındağ bölgesini terk eden yönetici ve üst sınıf yerini kente yeni gelen alt sınıfa bırakmıştır.

Altındağ Belediyesi ve TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) iş birliğiyle 2005 yılında Altındağ ilçesi Çinçin Mahallesinde kentsel dönüşüm projesi başlatılmasına karar verilmiş ve proje dört etap şeklinde başlatılmıştır. İlk üç etap tamamlanmış, dördüncü etap da devam etmektedir. Çinçin Mahallesi tamamen bir gecekondu alanı olmakla birlikte fiziki problemlerin sosyal problemlere neden olduğu bir alandır. Kentsel yenileme yöntemiyle dönüşümüne karar verilmesinin nedeni yeniden dönüşümle toplumsal çöküntüyü de temizlemek olmuştur. Çinçin Mahallesi 1950'li yıllarda iç göçün artmasıyla hızlı bir gecekondulaşma yaşamıştır. "*Islah imar planlarıyla apartmanlaşarak, kentle bütünleşip, kentsel mekânda avantajlı konumda olan gecekondu alanlarının aksine, Çinçin bölgesinde 2007 yılında devlet eksenli kentsel dönüşüm uygulaması başlayıncaya kadar apartmanlaşma yaşanmamıştır"* (Açıkgöz, 2014: 90). Bölgenin toplumsal konumu alt sınıfın burada toplanmış olması ve müdahaleye izin vermemesi olarak

ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda, ekonomik gelişme ve kalkınma da yaşamamıştır. Böylece konut alanları daha da kötüleşerek çöküntü bölgesi durumunu sürdürmüştür. Mahallede suçun ve yoksulluğun artmasıyla kentin daha iyi alanlarına giderek bölgeyi terk eden aileler de olmuştur. Kentsel dönüşüm projeleriyle artan nüfus başka alanlarda gecekondu sayısını daha da arttırmıştır. Boş evler işgal edilmeye devam etmiştir. Bu işgal resmi olmayan işlerle uğraşanlar tarafından gerçekleştiğinden dolayı suç oranı artmaya devam etmiştir.

1950'li yıllardan bu yana kırsal kesimden göç alan Çinçin Mahallesinde hemşerilik bağlarıyla ekonomik ve sosyal bağlantı kurulmuştur. İlk gelenlerin bölgeyi terk etmesi ikinci bir gecekondulaşmayı meydana getirmiştir. İşgal ile ortaya çıkan resmi olmayan konut edinimi ve suçların artışı ile bir çöküntü bölgesi oluşmuştur. Mahalleden ilk taşınanlar komşuluk ilişkilerini ve bahçeli evlerini bırakmışlardır. Böylece ilk göçlerde oluşan hemşeriliğin oluşturduğu dayanışma grupları yerini baskı ve çıkar gruplarına bırakmışlardır. "*Sosyal karmaşa ile ortaya çıkan bu güvensiz ortam, mahallenin kentsel yaşamdan ve toplumsal kurum ve kurallardan kopuk, kendi enformel ilişkileri ile işleyen bir yapı ortaya çıkarmıştır"* (Açıkgöz, 2014: 94). Bu kökleşmiş sosyal yapıyı değiştirmek oldukça zor olduğundan uzun yıllar yenileme sağlanamamıştır. Özel sektör eliyle gerçekleşemeyen kentsel yenileme 2007 yılında zorunlu olarak kamu eliyle başlatılmıştır. Kentsel yenilemenin nedenleri arasında alt yapı eksikliği ve alanda yaşayan insanların mülk sahibi olmamaları da vardır. Mülk sorununa çözüm olarak yıkımlar gerçekleştirilmiştir. Bu kentsel yenilemenin sonu soylulaştırmaya varmıştır. Yapılan toplu konutlarda yaşayanlar ile henüz gecekondu alanı halinde kalan alanlarda yaşayanlarda bir sınıflaşma ve çatışma havası doğmuştur. Bu bağlamda, soylulaştırmanın yarım olduğunu söylemek mümkündür. Bu yüzden hala suç ve illegal işlerle uğraşan kesimler varlığını sürdürmektedir. Mahallenin dönüşümü tamamen bitince mekânın dönüştürdüğü sosyal yapı suçun da mekânın değişmesine neden olabilecektir. Altındağ Belediyesi Sosyal Yardım İşleri

Müdürü Mehmet Kangirtay[12] ve İmar Müdürlüğü Mimarı Şeyma Bülbül[13] ile yapılan görüşme sonucu edinilen bilgilere göre, Altındağ Belediyesi uygulama alanından kimseyi göndermemiştir. Çinçin Mahallesinde oturanlar işgalci ise, arsada yetkisi yok ise bölgeyi terk etmişlerdir. "*Oturanlar işgalci ise, belediye onlara ev vermez. İşgalciler başka yerleri işgal etmeye gitmişlerdir. Başka alanlarda gecekondulaşmaya neden olmaktadırlar"* (Kangirtay, 2018). Ancak tapuları olan vatandaşlara, dönüşüm bitene kadar kira yardımı yapılmıştır. Çinçin Mahallesi kentsel dönüşümü henüz tamamlanmamıştır. Bu yüzden yenilenmeyen alanlarda bağımlılar, suça bulaşmış olanların varlığı devam etmektedir (Kangirtay, 2018). Gecekondulaşma ile suçu bağlantılı olarak gören bir bakış açısı kentsel yenilemeyi toplumsal temizlik olarak görmektedir.

Kangirtay'a göre (Ses Kaydı, 2018), Hamamönü bölgesi düzenlendikten sonra bu bölgede yaşayan insanlara mülkleri iade edilmiştir. Ancak bölgenin asıl sahiplerinin çoğu kendi istekleriyle mülklerini satmış ya da kiraya vermişlerdir. Mülk sahiplerine göre değerlenen evler satılmıştır. 2006 yılında başlanan sokak sağlıklı hale getirme çalışmaları sırasında mülk sahibi olmayanlar ki onlar işgalci olarak tanımlanıyor, bölgeden göç etmiştir. 2008 yılında Hamamönü bölgesi sokak sağlıklı hale getirme çalışmaları bitmiştir. Çalışmalar kapsamında, İnci ve Dutlu sokak, Sarıkadı Sokak ile tescilli ve tescilsiz 300 yapı restore edilmiştir. Günümüze kadar gelen süreçte Hamamönü mahallesinde çöküntü alanı kalmamıştır. Hamamönü Ankara'nın çekici alanlarından biri haline gelmiştir. Yapılan etkinlikler, açılan ticari ve sosyokültürel alanlarda birlikte kentte yaşayan insanların dinlendikleri rekreasyon alanı haline gelmiştir (Kurtar ve Somuncu, 2013: 41). Hatta sosyal yapısı değişen Karacabey Hamamının bulunduğu Hamamarkası denilen bölgede lüks bürolar, işletmeler, Kına Konakları önemli ticari alanlar olmuştur. Kendi evlerini işletmeye de çevirenler de olmuştur. Rantın

[12] 13.07.2018 tarihli karşılıklı görüşme- Hamamönü Sokağı Sağlıklı Hale Getirme Projesi Hakkında Ses kaydı ve notlar
[13] 13.07.2018 tarihli karşılıklı görüşme- Hamamönü Sokağı Sağlıklı Hale Getirme Projesi Hakkında Ses kaydı ve notlar

tamamen vatandaşa bırakıldığını ifade eden Kangirtay (Ses Kaydı,2018), Altındağ Belediyesi'nin kullandığı mekânların da sosyal işlevler içerdiğini söylemektedir. Örneğin Sanat sokağında kültür söyleşileri yapılmaktadır. Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı'nı yazdığı ev de 2008 yılı öncesi çöp içinde ve yıkıntı halindeyken, yenilenerek müze haline getirilmiştir.

Bülbül'e göre (Ses kaydı, 2018), yenilemenin amacı tarihi alanı yeniden kazandırmak ve işlevsel hale getirmektir. Yenilemenin amacı ticari olmasa da, evlerini geri alan mülk sahipleri ticari amaçla kullanmış, alanın turizm ve ticaret merkezi olması mülk sahipleri sayesinde olmuştur. Bu bağlamda, alanda konut alanı olarak Fırın Sokak kalmıştır. Bülbül, böyle olunca zaruri bir ihtiyaç olarak konut alanlarına gereksinim olduğunu ifade etmektedir. Bu sorunun çözümü olarak, Hamamarkası alanında mahalle oluşturma çalışmaları yapılmaya başlanmıştır.

Altındağ ilçesinin kentleşme problemleri, ilk yerleşim yeri olması ve bu yüzden sit alanlarını kapsamasıyla başlamaktadır. Terk edilen bölge olduğu için gecekondulaşmanın artmış olması ve toprak sahipliğinin bölünmüş olması çöküntü alanı haline gelmesine neden olmuştur. %85'i gecekondu olan bölgenin asıl sahipleri ekonomik gelişmeler doğrultusunda bölgeyi terk edince, boş kalan alanlara daha düşük gelir grupları yerleşmiştir. Bu bağlamda, ilçenin yerleşim yapısı kiracılık ya da işgalcilik şeklinde olmuştur. 1960'lı yıllardan sonra Gültepe, Çalışkanlar, Yenidoğan mahallelerinde apartmanlaşma başlamıştır. Bu alanlarda öncelikle sosyal yapının düzeltilmesine öncelik verilmiştir. Sosyal yapı, köyden kente gelenlerin köy hayatını devam ettirmesiyle oluşmuştur. Ekonomik durumu düzelenler kentin imarlı alanlarına taşınarak bu sosyal yapıyı geride bırakmışlardır (Nurakova, 2010: 54).

Altındağ'ın bu çalışma açısından önemi, tarihi ve tescilli alanlarının çoğunun bu alanda olmasıdır. 1980 yılında Kültür Bakanlığınca sit alanı ilan edilen ilçede Hamamönü'nde 49 adet, 117 adet Kale civarında olmak üzere tescilli yapı

bulunmaktadır. Bu alanlardan bazıları Ankara Kalesi, Roma Hamamı ve Tiyatrosu, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, geleneksek ticaretin sürdüğü Samanpazarı, At Pazarı, Koyun Pazarı, Çıkrıkçılar Yokuşu, Saraçlar Çarşısı, eski konutların bulunduğu Hamamönü, Ulucanlar ve ticaret merkezi olan Ulus Meydanıdır. (Nurakova, 2010: 54). Bu yapılar 2863 sayılı KTVK Kanunu kapsamında koruma altına alınmış ve koruma, iyileştirme ve restorasyon kararları bu kanuna bağlanmıştır (Nurakova, 2010: 59).

Kent merkezi Ankara'nın ilk başkent olduğu zamanlar Kale iken daha sonraları Ulus olmuştur. Ancak TBMM binalarının, Çankaya Köşkü'nün, bakanlık binalarının birçoğunun Kızılay'da inşa edilmesiyle Ulus kentin merkezi olma özelliğini kaybetmiştir. Bir bakıma Ulus kentin geleneksel ve tarihi yüzünü, Kızılay ise modern yüzünü yansıtmaya başlamıştır. Ulus bir geçiş bölgesi olma özelliğini hala sürdürerek arada kalmış ve tüm sosyal olguların iç içe geçtiği bir toplumsal yapı oluşturmuştur.

Ulus meydanı, Ankara'nın ilk devlet yapılanmasının olduğu, aynı zamanda tarihsel açıdan cumhuriyet dönemi yapılarının da ve ilk meclisin bulunduğu alandır. 1915 yılında inşasına başlanan Meclis Binası Kurtuluş Mücadelesinin yönetildiği merkez olarak 1961 yılında müzeye dönüştürülmüştür. Birçok tarihi yönetim binalarının bulunduğu Ulus Meydanı aynı zamanda bir ticaret merkezi olarak da önemlidir. Ulus Meydanının yapılaşma süreci geç Osmanlı döneminde başlamış, cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. XX. yüzyılda toplumsal değişmeye ayak uyduran modern mimarlık anlayışının sergilendiği bir meydan olmuştur. Ancak, yoğunluğun artması ve merkezin terk edilmesiyle ikincil konuma düşmüştür. Bir geçiş bölgesi olma özelliğini sürdüren Ulus Meydanı, gündüz memur ve beyaz yakalı kesimin hareket kattığı ancak akşam beşten sonra çehresinin değiştiği bir yapıya bürünmüştür.

2004 yerel seçimlerinden sonra Ulus Meydanı yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Ancak bu projenin kent belleğini tehdit etmesi gerekçesiyle 2008

yılında Ankara 10. İdare mahkemesi tarafından durdurulması istenmiştir. Yenileme projesi kapsamında sadece meydan değil çevresiyle birlikte bir düzenleme öngörülmüştür. Roma Hamamı, Ankara tarihi kent merkezi, Ankara Kalesi ve Hamamönü mahallesi, İsmet Paşa kentsel dönüşüm alanı, Atıfbey-Hıdırlıktepe kentsel dönüşüm alanlarının yenilenerek korunması planlanmıştır. Ulus tarihi kent merkezi koruma alanlarının 2863 sayılı kanun uyarınca öncelikle bölge kurulu tarafından saptanması gerekmektedir. Bakanlar kurulu kararı bu açıdan eksiktir. "*Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 15.01.1990 tarih ve 33 sayılı kararı ile onaylanan Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 14.01.2005 tarih ve 210 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Söz konusu planlama alanında, Ulus projesi dışında, "Kale ve Çevresi Planı" ve "Ankara Merkez Eski Kent Dokusunun Planlanması, Sağlıklı hale getirilmesi ve Korunması Projesi" olmak üzere iki ayrı koruma projesi de bulunmasına rağmen; bu planları yok sayarak yeni bir plan önerisi getirilmiş olması yürürlükteki yasalara aykırıdır*" (Tunçer, 2013: 11-12). Bir alanı koruma bölgesi olarak ilan etmek ve yenilemek için sit alanı olması gerekmektedir. Ulus tarihi kent merkezi yenilemesi yasal koşullar göz önüne alınmadan düzenleme yapılmak istendiği için hayata geçirilememiştir. Ulus meydan düzenlemesi için proje yarışması düzenlenmesine rağmen yasal koşulları eksik, belgeleme ve saptama yapılmamıştır. Keyfi kararlarla oluşturulmuş bir projedir. Anayasamızın 35. Maddesindeki[14] mülkiyet hakkı kavramını çiğnemiş, proje Venedik Tüzüğü ve ICOMOS kararlarına aykırı bulunmuştur. Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine alamaz ve kent içerisindeki durumu ile düşünülmelidir. Yasalara uygun bir şekilde tüm çevresiyle belgeleme ve saptama olmadığından dolayı Ulus tarihi kent merkezi yenileme projesi iptal edilmiştir. Aynı zamanda kent merkezinde yaşayanların da fikirlerine başvurulmamıştır. Disiplinler arası araştırma yapılarak anıt kavramı üzerinde durulması ve dünya tarihi alan koruma ölçeklerine uygun çalışmaların yapılması gerekmektedir. Yargı tarafından bu projenin korumadan

[14] Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz. (T.C. Anayasası, 2018: 10).

çok yıkarak yenileme öncelikli olduğu, bu yenilemenin rant kaygısına sahip olduğu ve ticaret alanları oluşturmayı hedefleyen bir proje olduğu kararına varılmıştır. Ulus'un tarihi kimliğinin önemli parçası olan erken cumhuriyet yapıları kentsel alan ve çevresi için bütüncül planlar ve koruma çalışmaları yapılması gerektiği düşünülmektedir (Tunçer, 2013: 32).

Ankara Büyükşehir Belediyesi 2014 yılında Ulus Tarihi Kent Merkezi 1/5000 ölçekli koruma amaçlı nazım planını onaylamıştır. Ancak TMMOB'nin itirazları sonucunda çalışma tekrar yargıya taşınmıştır. TMMOB'nin itiraz gerekçeleri, projenin kentsel arkeolojik sit alanına ilişkin bir çalışma yapılmadan yapılaşmaya gidilmesi, yetersiz analiz yapılması, korunması gereken alanların dokusunu bozan kararlar içermesi, sit alanları sınırları belirlenirken yeterli özveride bulunulmaması gösterilmiştir (TMMOB, 2017). Ulus Meydanı projesi bu durumda, ölçeğinin büyüklüğü nedeniyle koruma alanlarına da zarar vermektedir. Sonuç olarak, proje 2017 yılında tekrar iptal edilmiştir. Ancak, Ulus Meydanının fiziki ve sosyal yapısı gittikçe karmaşıklaşmakta ve düzenleme yapılmasına ihtiyaç vardır.

Ulus'un arka sokakları, Ulus Zafer Anıtı'ndaki sonraki sokaklardaki oturma alanları terk edilerek yerlerini iş sahalarına bırakmıştır. Bu süreç sonucunda, terk edilen bu alanlara yoksul kesim yerleşmiştir. Arka sokaklarının fuhuş ve suç bölgesi haline gelmesi yenileme ve tarihi alanların işlevsel hale getirilmesini gerektirmektedir. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi civarındaki yerleşimlerde de çöküntü alanları sosyal yapının iyileştirilemediğini göstermektedir. Anket çalışması kapsamında Ankaralılarla yapılan görüşmelerde, akşam beşten sonra Ulus'un arka sokaklarının güvenli olmadığı bilgisi elde edilmiştir. Ulus Meydanında toplumsal sınıfların keskin ayrımı mekânların kullanımlarına yansımıştır. Üst ve orta sınıf meydanda geçici kalabalığı oluşturmakta, ihtişamlı tarihi yapıların arkasında ise, alt sınıf çöküntü alanlarında yaşamlarını sürdürmektedir. Ankara'nın bir başka tarihi alanı olan Hamamönü Mahallesi Tarihi alan sağlıklı hale getirme çalışması, Ulus Tarihi kent meydan yenileme projesine göre daha başarılı bir çalışma olmuştur. Ulus Meydanı'ndaki Zafer

Anıtı'nın tarihi sembolizminin kentsel mekânı kucaklaması beklentisi koruma düzenlemelerinde önemini korumaktadır (fotoğraf 27).

Fotoğraf 27- Ankara Ulus Meydanı Zafer anıtı ve çevresinden görünüm

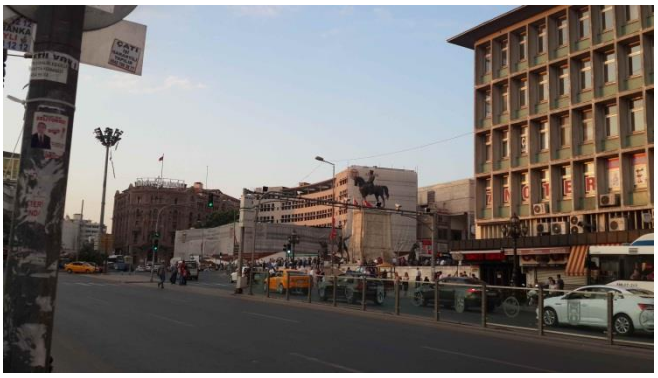

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Ankara Altındağ İlçesi Hamamönü alanı zamanla sahiplerinin terk ettiği bir çöküntü bölgesi alanıyken, tarihi evleri özgün hallerine uygun şekilde onarılmış, evler yine sahiplerine verilmiştir. Ancak bu mahallede evlerin kullanım amacı değişmiş, turizm ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Eski sahiplerinin çoğu geri dönmemiş, yerli olmayan birçok yatırımcı bu bölgeyi ekonomik açıdan değerlendirmiştir. Bu bağlamda, tartışılması gereken konu özgün haline gelen tarihi yapılar farklı bir amaca hizmet ettiğinde ve yaşam alanları değişen insanların o bölgeyi terk ettiklerinde sağlıklı hale getirme amacına ulaşabilmiş midir? Rant merkezi haline gelen ve tarihi turizme hizmet eden bu kentsel alan farklı bir amaçla hayata kazandırılmış olmaktadır. Olumlu tartışma konusu ise Hamamönü Mahallesinin çöküntü alanı halinden çıkmış olması ve köhneleşmekten kurtulmuş olmasıdır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Ankara Bölge Kurulu 26.11.1991 gün ve 2069 sayılı kararıyla Hamamönü ve yakın çevresi ikinci derece sit alanı olarak ilan edilmiştir. Ayrıca eski kent dokusunun planlanması ve korunması kapsamında hazırlanan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Hamamönü ve çevresi koruma planı Ankara tarihi kent merkezi yenileme alanı sınırları içerisinde kaldığı için kabul

edilmemiştir. Kent planlarının olumsuz etkileri, eski sakinlerini ve anlamını kaybetmesi ile tarihi Ankara evleri tahrip edilmiş, güvenli olmayan, çeşitli suç olaylarının yaşandığı, kent içerisinde korkulan, girilemeyen bir mekân haline getirmiştir (Kurtar ve Somuncu, 2013: 38-40). Bu bağlamda, yapılan planların uygulanmaması tarihi kent dokusunu yıpratmıştır. Çalışmanın devamında Hamamönü bölgesi ve çevresinin mevcut durumu fotoğraflanmıştır. Altındağ Belediyesi Hamamönü sokaklarının göz önündeki alanlarında bölgenin eski halini gösteren tanıtımlar kullanmışlardır (fotoğraf 28).

Fotoğraf 28- Altındağ Belediyesi'nin Hamamönü'nün eski halini gösteren tanıtımları

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Altındağ Belediyesi, çoğunluğu terk edilmiş eski 300 evin sahiplerine ulaşarak evlerin dış cephelerinde yenilemelere başlamıştır. Evlerin mimarisi özgün halleri bozulmadan sadece yenilenmiştir. Hacettepe Mahallesine ait olan yerler de sanat ve kültür binaları yapılmıştır. Yeni inşa edilen binalar sokakların özgünlüğünü bozmadan eski yapılara uyumlu halde inşa edilmiştir. Restorasyonun ardından sahiplerine evler, sahipleri tarafından içleri düzenlenip işletme haline getirilmiştir. Aynı zamanda bazı binaları büyük markalar alarak işletmeye başlamıştır. Mülk sahiplerinin çoğu alan yenilenmeden önce mahalleyi terk ettikleri için sonrasında da geri dönmemiştir. Ancak işgalci olarak nitelendirilen ve orada yaşayanlar illegal şekilde alanda oldukları için yenileme sırasında bölgeyi terk etmişlerdir. Asıl mülk sahipleri evlerini ya satmışlar ya da yüksek fiyata kiraya vermişlerdir. Sağlıklı hale getirmenin amacı, öncelikle işletme mantığında değildir. Canlanan

bölge vatandaş tarafından turizm işletmelerine hizmet edecek hale getirilmiştir. Ancak binaların düzenlenme mantığı yine de oturma bölgesi olarak yapılmamıştır. Örneğin binaların içleri yenilenmemiştir. Sokaklar ve dış cepheler yenilenmiş, sanat sokağı eklenerek, meydanı yeşillendirilmiştir. Mehmet Akif Ersoy'un evi müze olarak işlevsel hale getirilmiş, yanındaki Tacettin Sultan Camii kullanıma açılmıştır. Bölgede sanat ve kültür söyleşileri, el sanatları ve Neyzenlik eğitimleri verilmektedir. Bu bağlamda, gün içerisinde pek çok kesimin uğrak noktası olan alan üst ve orta sınıfın mekânı haline gelmiştir. Bu durum, Hamamarkası kısmında da belediyenin başlatmış olduğu ancak daha sonra özel kişiler tarafından işletilen kına konakları ve lüks şirket sahiplerinin yerleştiği bölgeler olmuştur. Çevresinde oturma alanları kalmayan alan kentsel rantın hızlı bir şekilde döndüğü ve pay edildiği bir tarihi turizm alanı haline dönüşmüştür (fotoğraf 29-30).

Fotoğraf 29-Altındağ Belediyesi'nin uygulamasından sonra Hamamönü'nde açılan işletmeler

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 30- Altındağ Belediyesi'nin uygulamasından sonra Hamamönü'nde açılan işletmeler

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 31- Altındağ İlçesi Hamamönü Meydanı

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Düzenli ve temiz çevre tarihi bölgenin çehresini değiştirmiştir (fotoğraf 31, 32 ve 33). Çalışmalar kamulaştırma ve anlaşma yoluyla yapılmıştır. Kamulaştırma aracılığıyla yapılar, sivil toplum örgütleri, vakıflar, Ankara Ticaret Odası ve Belediyeler Birliği gibi birimlere verilmiştir. Anlaşma yolunda çok katlı mülkiyetlerde parsellerin bölünmesi gibi sorunlar olduğundan kamulaştırma daha kolay olmuştur. Evler böylece iş yerlerine dönüşmüştür. Bu bağlamda, konut ve iş yeri dengesi kurulamamıştır (fotoğraf 37 ve 38). Çevreye yabancı işletmeler gelerek, markaya olan eğilimle yerel işletmeler düşüş yaşamıştır (Kurtar ve

Somuncu, 2013: 43). Eski esnaf da kiralar artınca eski yerlerine geri dönememiştir.

Fotoğraf 32- Hamamönü'nde Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı'nı yazdığı ev

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 33- Hamamönü Semtinin adına esin kaynağı olan ve restore edilen Karacabey Hamamı

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Hamamönü Bölgesinde toplumsal değişme birdenbire ve hızlı bir şekilde gerçekleşirken çöküntü bölgesinde yaşayan vatandaş nasıl etkilenmiştir? Yapılan yüz yüze görüşmelerde (2018), genellikle yerli olmayan esnaf değişimden memnundur. Çünkü işletmeleri turizm odaklı ilerlemektedir. Mülk sahibi olup

evlerini işletmeye dönüştürenler vardır. Onlar da daha iyi semtlerde oturmakta, gün boyu yine de işletmelerinde bulunmaktadırlar. Ancak, mahallenin eski terzisi oturan hane sayısı azaldığı için geçim konusunda zorlanmaktadır. Bu yüzden dükkânın önüne satılacak hediyelik eşya koyarak ek iş yapmaktadır. Mülk sahipleri eğer esnaf ise, turizme yönelik bir iş yapmakta ve bu değişimden memnun olmaktadır.

Oturma bölgesi olarak sadece Fırın Sokak (fotoğraf 34 ve 35) kalmıştır. Sokakta 9 hane yaşamaktadır. Hala orada olan insanlarla görüşüldüğünde (2018), bu değişimin onları zorladığı anlaşılmaktadır. Yapıların içleri yenilenmediğinden, işletme sahipleri kendi mülklerini yenileyerek kullanmaya devam etmiştir. Ancak oturan hanelerin dışları yeni, içleri hale çöküntü halini sürdürmektedir. Oturan vatandaşlar, çocuklarını sadece bir sokakta zapt etmek sorunda kaldıklarını, yolun taş döşemesiyle yağmur suyunun sokakta biriktiğini ve restoran kokularının onları rahatsız ettiğini ifade etmişlerdir. Kalabalığın ve yabancı insanların etkisiyle kendilerini güvende hissetmediklerini söylemişler, çocukları için yeterli oyun alanı bulamadıklarını vurgulamışlardır. Kapılarını açık bırakamadıklarını söylerken, yabancı insanların kapı tokmaklarını çaldıklarını, belediyenin evlerinin önünde diktikleri çiçekleri çaldıklarını ifade etmişlerdir. Aidiyet ve güven hissinin zedelendiği bu yapılaşma tarihi alanları işlevsel hale getirirken yenilemenin ucunun bir şekilde soylulaştırma ve ranta götürmektedir.

Fotoğraf 34- Hamamönü'nde tek oturma bölgesi Fırın Sokak

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 35- Hamamönü'nde tek oturma bölgesi Fırın Sokak

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Toplumsal yapı iki yönlü değişime uğramıştır. Yaşam alanı içerisinde olan vatandaşın ve işletme alanı içerisinde olan yabancıların Hamamönü anlayışlarının farklı olduğu bir yapı madalyonun iki yüzü gibi karşımızda durmaktadır. Fiziksel değişim tarihi alanların yıpranmasına engel olmuştur. Toplumsal değişim bu fiziksel değişime göre şekillenmiştir. Sokağı sağlıklı hale getirme çalışması bölgeyi kente kazandırmıştır. Ancak bölgenin çevresinde çöküntü devam etmektedir. Örneğin, Hacettepe bölgesini bitirip Hamamönü'nden çıkıldığında, Kurtuluş Mahallesi yenilenen alanlar bittiği gibi ziyarete gelen insanları yapılarının eskiliğiyle olduğu gibi karşılamakta, otoparkların kapladığı sokaklarda yıkılmaya yüz tutmuş evler yapay bir film setinin arkasındaki gerçek gibi insanların yüzüne çarpmaktadır (fotoğraf 36). Aynı şekilde Hamamarkası

bölgesinden Ulucanlar'a çıkılırken Sakarya Mahallesinde yıkılmış ve yıkılma tehlikesi bulunan eski yapılar devam etmektedir. Kale bölgesindeki gecekondulaşma devam etmektedir. Aynı zamanda, Ulus'tan Kale bölgesine doğru çıkarken akşam saatlerinde kentin sosyal çehresi değişmektedir.

Fotoğraf 36- Hacettepe Bölgesi'nin arka sokakları

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 37- Altındağ Belediyesi'nin restorasyona dâhil ettiği Hamam arkası

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 38- Hamam arkasında, Altındağ Belediyesi tarafından yapılan Çeşme ve Sadaka taşı

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Hamamönü'nde oluşan kentsel turizm rantı toplumsal yapıyı da ticari kaygıyla dönüştürmüştür. Ayrıca, bu kentsel dönüşümden vatandaşın memnuniyet derecesi toplumsal statüsüne göre değişmektedir. Tarihi kentsel yenileme fiziki, sosyal ve politik yönleriyle toplumun yaşam kalitesini iki yönlü etkilemiştir. Hamamönü ve Kale bölgesinin gerçek sahipleri ile orada işgalci diye düşünülenler… İşgalciler bölgeyi terk etmiş, civar bölgelerde yeni çöküntü alanları oluşturmuşlardır. Bölgenin gerçek sahipleri de ekonomik açıdan ferahlayınca daha iyi yerlere taşınmışlardır. Bölgede hala yaşayan mülk sahipleri de yaşam alanlarını terk etmek istememekte ancak yaşam kalitesi açısından zorlanmaktadır. Kentsel alanı sağlıklı hale getirme çalışmasında akla gelen soru kentsel rantın asıl sahiplerinin kimler olduğudur?

Fotoğraf 39- Ankara Kalesi çevresi

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Koruma bilinci, planlama ve uygulamada tutarlı ve bilimsel çerçeveye uygun olursa çelişkiler ve sorunlar içermemiş olacaktır. Ankara Kalesi koruma projeleri de bu bağlamda, parçalı olmakta ve devamlılık göstermemektedir. Jansen planlamasından günümüze kadar Kale bölgesi hep koruma altında kalmıştır. Bu yönden Hamamönü kadar yıpranmamıştır. Ancak bölgenin özgün sahipleri alandan gidince, kırsaldan gelenler Kale bölgesini mesken olarak seçmiştir (fotoğraf 39). Bu alt sınıf kiracılık ya da işgalcilik ile alanda mahalleler oluşturmuştur. Böylece sosyal yapı mimariye de bölünme, bozulma ve yok olma olarak yansımıştır (Asatekin, 1992: 15). Kale bölgesi koruma ve canlandırma çalışmaları 1970'li yıllarda uygulanmaya çalışılmıştır. Çalışmalar kapsamında, 1972 yılında 14 yapı tescil edilmiş, belgelenmiş; ancak akademik çalışma olarak kalmıştır. 1979 yılında ODTÜ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi) saptama, belgeleme çalışmasını Kültür Bakanlığı için üstlenmiş, 1981 yılında Ankara Belediyesi, Kültür Bakanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve ODTÜ dış kalede düzenleme projeleri hazırlanmıştır (Asatekin, 1992: 15).

Tamamlanmayan proje kamudan alınıp Vakfa bırakılmıştır. 1987 yılında Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Projesi oluşturulmuştur. Bu projede amaç Kale'nin kentle bütünleştirilmesi amaçlanmıştır. *"Bölgenin canlandırma aracı olarak lokanta, çay bahçesi, kahvehanesi, kültür evi, oteli ve pansiyonuyla*

tümüyle kültür ve turizm merkezine dönüştürülmesi şeklinde yorumlanmıştır" (Kurtar ve Somuncu, 2013: 38). Bu proje, Altındağ Belediyesi ve proje sahipleri arasındaki anlaşmazlık sonucu onaylanmamıştır.

1980'li yıllardan sonra satın alınmaya başlayan yapılar değerlenince yine kiracılık ön plana çıkmıştır. Böylece parçalı bir yerleşmeye bürünen Kale bölgesi dış cepheleri işletmelere dönüşmüş ama iç sokaklarında varlığını sürdüren gecekondularla hayatına devam etmektedir. Örneğin, turizme yönelik kullanımlar (Paşa Konağı ve Kına evleri gibi), yöre halkına zarar vermektedir. Çünkü Hamamönü Fırın Sokak'ta olduğu gibi mahrem alanlarının zedelendiğini düşünen kentsel alan sakinleri konut ve sokak ilişkileri konusunda kontrollü olmaya başlamışlardır. Ancak, Türkiye'de koruma kavramı kentsel alanlarda yaşayanlara da zorluk ve yasaklar anlamında gelmektedir. Bu bağlamda, kentlerin genelinde bir sahiplenme ve koruma kültürü edinilmesi gerekmektedir. Türkiye'de sadece fiziksel alanların restorasyonu olarak ilerleyen işlemler sosyal mekâna zarar vermektedir. "*Bugün Kale içinde özgün dokuyu oluşturan sosyal grubun yaşamadığını biliyoruz. Ancak, o bölgeyi geleneksel kültürleri nedeniyle seçen bir toplum kesimi vardır"* (Asatekin, 1992: 16).

Ankara tarihi alan yönetimi konusunda yapılan araştırmaların fazla olduğu gözlenmekle birlikte, özellikle Hamamönü Bölgesiyle ilgili öne çıkan çalışmalar arasında Tiryaki'nin (2014) "*Kentsel Sit Alanlarında Koruma Çalışmalarının Finansal, Yasal ve Yönetsel Boyutlarıyla Değerlendirilmesi: Ankara İli Altındağ İlçesi Hacettepe ve Sakarya Mahalleleri Örneği*" adlı doktora tezi, Kurtar'ın (2012) "*Kentsel Kültürel Miras Yönetimi ve Rekreasyonla İlişkisi: Ankara Hamamönü Örneği"* yüksek lisans tezi, Altınışık'ın (2018) "*Soylulaştırma: Ankara Hamamönü Örneği"* makalesi bulunmaktadır. Çalışmalarda tarihi alan yönetiminin süreç ve sonuçlarına değinilmiş, alan araştırmalarıyla tarihi alan yenilemelerinin toplumsal yapıya etkileri ve Hamamönü bölgesinde soylulaştırma süreci incelenmiştir. Hamamönü bölgesi'de alan yenilemelerinden sonra bölgedeki halk yerini terk etmemiştir. Ancak konutların işletme olarak

kullanılmasıyla bölgenin oturma alanından kayarak turizm merkezi haline gelmesi mekânının sınıf çelişkileri yaratmasına neden olmuştur.

3.8. Konya Tarihi Kent Dokusu ve Konya Mevlana Meydanı Tarihi Alan Düzenlemesi

Konya, geçmişi M.Ö 7 binli yıllara kadar dayanan bir kenttir. Hititler dönemine dayanan Antik yapısıyla, günümüze Selçuklu ve Osmanlı Devletleri izleriyle gelmiştir. M.S 395 yıllarında Bizans topraklarına katılan kent dini ve askeri bir merkez halini almıştır. Daha sonra da kentin önemi devam etmiştir. 1071 Malazgirt Zaferi ile Selçuklu ve daha sonra Osmanlı egemenliğine geçen Konya bir Türk İslam kenti olmuştur. Konya bir kale kenttir. Selçuklu zamanında bir dış kale daha yapısına eklenmiştir ve çifte sur şeklini almıştır. 1242 yılında kale dışında yapılan Sırçalı Medrese ile kent Güneydoğuya doğru kale dışına doğru büyümüştür. 1251 yılında yapılan Karatay Medresesi ile Kuzeydoğuya doğru büyümüştür. Böylece, Konya A tipi açık kent modeli[15] halini almıştır. Kentin ilk kurulduğu yerleşim yeri Alaeddin Tepesi'dir. Osmanlı zamanında kent, Alaeddin Tepesi doğusu, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda güneydoğuya doğru genişlemiştir. Çünkü Mevlana dergâhı kentin doğusunda kalmaktadır. Mevlana dergâhı etrafında yerleşim alanları oluşmuştur. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Mevlana soyundan gelen çelebilerin yerleştikleri Çelebi Mahalleleri oluşmuştur (Yenice, 2011: 102).

1867 yılında Bedesten Çarşısı bölgesinde çıkan yangın kentin fiziki yapısını oldukça değiştirmiştir. Bu olay üzerine Özel İmar Komisyonu kurulmuştur. Bu yıldan sonra kentte yavaş, ancak sürekli bir imara açılma başlamıştır. 1902 yılından sonra kent merkezinde birbirini dik kesen cadde ve sokaklar açılmış, Alaeddin Tepesi Mevlana Türbesi arasında uzanan Mevlana Caddesi yapılmıştır.

[15] Anadolu'da Selçuklu dönemi üretim-dağıtım sistemlerinin aktarma-bağlantı ya da coğrafi geçiş noktalarına göre ticaret yolları boyunca oluşan kent tipi.
https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873338.pdf
(Erişim Tarihi: 28.09.2018)

XIX. ve XX. yüzyıllarda Mevlana Külliyesi ve çevresi kentin saygın yerleşme alanı olmaya başlamış ve çok katlı binalar inşa edilmiştir (Yenice, 2011: 104). Kent, bu dönemde de ticari merkez olma özelliğini devam ettirmiştir. Mevlana Caddesi Cumhuriyetin ilk yıllarında da önemli olmuştur. Tarihi kent merkezi Alaeddin Tepesi ve çevresi, Mevlana Müzesi ve çevresi, Mevlana caddesi ve Valilik binası, Bedesten olmak üzere dört noktada gruplandırılabilmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Konya kenti yayılmayan toplu bir kenttir. 1933 ve 1945 yıllarında da bu durum devam ederken, 1954 yılında yeni yerleşim alanlarının planlandığı görülmektedir (Bozdağ, 2015: 48). Tüm büyük kentlerin göç almaya başladığı 1960'lı yıllarda Konya'da da kentsel yayılmanın oluştuğu görülmektedir. Konya'nın ilk imar planı olan 1944 Asım Kömürcüoğlu tarihi kent merkezi planı ile kentte ticaret bölgeleri Alaeddin Tepesi Bulvarı üzerinde yoğunlaşmasına ve buna ilişkin olarak Alaeddin-Mevlana yolunun ticaret bölgeleri olma özelliği halinin devam etmesine karar verilmiştir. Aynı zamanda bu planla anıtsal mimari yapıların çevreleri açılarak ön plana çıkarılmasına karar verilmiştir (Yenice, 2011: 106). İkinci imar planı ise, 1954 yılında tarihi merkezin güney bölgesindeki eski garajın düzenlenmesi üzerine olmuştur. 1966 yılındaki üçüncü imar planı kent merkezinin yoğunluğunu azaltmak için ikinci derece merkez önerisi verip Mevlana türbesi, Alaeddin Tepesi'ni yaya bölgesi haline getirmek için oluşturulmuştur. Daha sonraki planlamalar tarihi yapıları tescil etmek üzerine olmuştur. 1996 yılında tarihi kent merkezi koruma amaçlı plan hazırlanmıştır. KTVK Kanununun 2519 sayılı kararı ile değiştirilen plan 1998 yılında durdurulmuştur. Kent merkezinin yayalaştırılması planların içerisinde yer alsa da merkezin yayalaştırılması uygulanamamıştır.

Ulaşım mekanizmalarının da ön plana çıkmasıyla 1999 yılında raylı sistemin etkisiyle kentsel dönüşüm sürecine girilmiştir. Tarihi mekânları koruma amaçlı imar planı da 2000'li yıllarda yapılmış, ancak kent merkezine ilişkin bütüncül bir yaklaşım olmamıştır (Bozdağ, 2015: 49). Sadece fiziksel planlar olarak hazırlanan kararlar sosyal ve mekânsal bir bütünleşme sağlayamamıştır. Yasaların sürekli

olmamasının nedeni yasaların parçacı ve geçici çözüm yolları sunmasından kaynaklanmaktadır. Kentsel yenileme projelerinde kentte yaşayanların da sosyal ve ekonomik boyutunun analiz edilerek ve katılım sağlanmasına çalışılarak çalışmalara oluşturulmalıdır. Aynı zamanda, kamu ve özel sektör birlikteliği de finansman ve toplumsal sorunlar açılarından önemlidir.

Tarihi kent için ilk koruma planları 2863 KTVK Kanunu ile 1992-2009 yılları arasında oluşturulmuştur. Ancak bu planlar öncesi 1984 yılında bir dizi koruma planı kararı alınmıştır. Tarihi kent merkezi ve Alaeddin Tepesi ve Meram Bölgesi için düşünülen kentsel, arkeolojik doğal sit alanları ilan edilmiştir. 1992 yılında Meram, 1997'de Konya Tarihi kent merkezi sit alanı olmuştur. Ancak İdari uyuşmazlık nedenleriyle bu kararlar iptal edilmiştir (Yenice, 2012: 348). Ayrıca Konya tarihsel kent dokusunu korumaya yönelik çevre ölçeğinde yapılan çalışmalardan biri de 1995 yılında başlanmış, Piri Mehmet Paşa Külliyesi ve Çevresi koruma planlamasıdır (Tunçer, 2006: 75). Plan çerçevesinde Selimiye Camii'ni Mevlana Külliyesine bağlayan cadde koruma alanı olarak ilan edilmiştir. 2000 yılında Konya Tarihi Kent Merkezi Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Projesi başlatılmıştır. Ancak, tescilden düşen bir yapıya ilişkin olarak tüm koruma planının iptali istemi ile Konya İdare Mahkemesi'nce dava açılmıştır. Sit alanı olarak belirlenen yerin geçiş alanı olarak belirlenmiş olması kamu yararını zedelediği düşüncesiyle plan iptal edilmiştir (Tunçer, 2006: 96). 2009 yılında Konya Belediyesi tarihi kent merkezi koruma amaçlı imar planı KTVK kurulunca uygun görülerek, yürürlüğe girmiştir. Günümüzdeki koruma ve tarihi merkezi yenileme planları bu kararlar doğrultusunda devam etmektedir. Ayrıca, tüm planların 1999 yılında oluşturulan Ana kent planı olan Kon-Plana uygun olması kararı alınmıştır. Koruma planlarının çevreyle ilgili bir kent merkezi oluşturma düşüncesi, geleneksel bir çarşı yaya yolu bölgesi, korurken günün şartlarına uygun gelişen alanlar ve turizm olgusuyla bütünleşsen sağlıklı kentler oluşturma gibi amaçları bulunmaktadır. Konya'nın koruma amaçlı planları geleneksel yapıyı korumak ve yaşatmak adına oluşturulmuştur. Konya tarihi alan koruma yapısı, dünya örneklerinde incelenen Brugge kentinin tarihi alan yönetimiyle

karşılaştırılabilecek planlardır. Brugge kentinin Orta Çağ yapılarını hayatın içinde kullanma bakış açısı Konya tarihi kentinin Bedesten Çarşısı ve Mevlana Meydanı korumasında gözlemlenmektedir.

İki kent karşılaştırıldığında fikirler benzemekteyken uygulamada aynı sonuçlar alınamamıştır. Planlar kanunlarla çakışmış ve tam anlamıyla hayata dâhil edilememiştir. Bu bağlamda 1997 yılında oluşturulan Konya Tarihi Kent Merkezi Koruma Amaçlı Tasarım projesi örnek gösterilebilir.

Şekil 11- Konya Arasta Kesimi Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Projesi Analiz Çalışması

Kaynak:http://www.utta.com.tr/TR/belge/1-73/konya-merkez-tarihi-kent-merkezi-kaip---1997.html (erişim tarihi: 04.01.2019)

Konya Büyükşehir Belediyesi'nin yapmış olduğu ve hala yapım aşamasında olan kentsel yenileme projeleri içerisinde Mevlana Kültür Vadisi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi, Bedesten Kentsel Yenileme Projesi, Kent Meydanı ve Kültür Park Kentsel Tasarım Projesi, Alaeddin Tepesi II. Kılıçaslan Köşkü Koruma-Canlandırma ve Kentsel Tasarım Projesi, Gar Evleri Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi Projeleri bulunmaktadır. Kentsel yenileme projelerindeki amaç, tarihi ve turistik mekânların projelendirilerek güvenli ve yaşanabilir yaşam ve turizm alanları oluşturmaktır. Bedesten kentsel yenileme projesinde, 40 adet sokakta 84 sokak cephesi düzenlemesi, Kapu Camii, Aziziye Camii, Bulgur Dede Mescidi, Mecidiye Han, Ahmet Efendi Hamamı yapıları tescillenmiş ve kentsel yenileme çalışmaları bitmiştir. Kent meydanı ve kültür park projesinde, bölge adliye mahkemesi yapımı karşılığında bölgeyi kente kazandırmak için kent meydanı yapılmıştır. Aynı zamanda, Konya evlerinden sokak yapısı oluşturularak, 13 tarihi bina yeniden inşa edilmiştir. Bu projelendirme de bitmiştir. Alaeddin Tepesi ve Kılıçaslan Köşkü'nün bulunduğu höyük, canlandırma projesiyle restore çalışmaları devam etmektedir. Köşkün etrafındaki arkeolojik kazı buluntularının üstü gezilebilir cam ile kapanması planlanmıştır. Alaeddin Camii ve Kılıçaslan Köşkü'nün bulunduğu alanda tarihsel geçmişe yönelik bilgilendirme panoları yapılarak bir fuar alanına dönüştürme projesi ile Konya kentinin tarihi merkezleri açık hava müzesi haline getirilmek istenmektedir. Ayrıca, gar binası yanında Alman evleri olarak geçen 10 ev restore edilmiş ve Mevlana Caddesi cephe iyileştirme çalışmalarıyla 60 adet taşınmaz cephe iyileştirilmiştir. Mevlana Türbesi restorasyonu ve müzesi çalışmaları devam etmektedir.

Konya kent merkezinin sosyal yapısı heterojen bir yapıya sahiptir. Kent merkezinin terk edilmesiyle birlikte yapıların fiziki durumu köhneleşmiştir. Fiziki yapı köhneleştikçe sosyal çöküntü de yaşanmaktadır. Kent merkezinde yaşayan mülk sahipleri evlerini kiracılara ya da işgalcilere bırakmıştır. Kiracılar için iş merkezlerine yakınlık ve düşük kiralar cazip hale gelmiştir (Bozdağ, 2015: 64). Merkeze sonradan gelenler Suriyeli göçmenler ve civar kırsal alanlardan göç edenlerdir. Kent merkezinin çöküntü alanı haline gelmesinden sonra yaşanılan

başlıca sorunlar arasında kentsel hizmetlerin eksikliği, otopark eksikliği ve yasal olmayan kullanımlar, anıtsal yapılara ilişkin tedbirsizlik, arkeolojik kalıntılara ait değerlerin ortaya çıkarılmamış olması bulunmaktadır. Özellikle işlevlerini yitirmiş yapılar ticari yapılar ve konutlardır. Böylece Suriyeli göçmenler ve evsizlerin mekânı haline gelmiştir. Bu durum tarihi yapıların kullanım değerlerini tehlikeye sokmuştur. Kent merkezinde bu durumla bağlantılı olarak suç oranları artmıştır. Merkezdeki anıtsal yapılar restore edilmiştir. Ancak kullanıma açılamayan anıtsal yapıların çevresinde sosyal ve fiziki çöküntü devam etmektedir.

Konya Mevlana Meydanı tarihsel alan yenileme çalışmaları 2014 yılında başlamıştır. Düzenleme ve yenileme çalışmaları kapsamında Mevlana Meydanı arkasındaki Bedesten çarşısında bulunan dükkânların dış cepheleri restore edilerek tarihsel yapı bozulmadan onarılmıştır. Bedesten çarşı restorasyonu bitmiş ve çarşı yolu trafiğe kapatılmıştır. Karatay Belediyesi yeniledikleri dükkânları tekrar sahiplerine teslim etmiştir (fotoğraf 40 ve 41). Bu bağlamda, çevredeki esnafla yapılan görüşmelere (2018) göre, yenilenen ve trafiğe kapanan alandan memnundurlar. Yenileme öncesi dükkânlarının çok eskidiğini, trafiğin olmamasını da alışveriş eden halk açısından olumlu, esnaf açısından olumsuz bulmaktadırlar. Yenilenen alana ilgi açısından bir değişim olmamakla birlikte turistlerin ilgisi hala Mevlana Meydanındadır. Ekonomik açıdan esnafın büyüklüğüne göre iyileşme yaşanmıştır. Örneğin, sarraflar ve büyük işletmeler memnunken, küçük büfeler ve ayakkabıcılar ekonomik durumlarının kötüye gittiğini ifade etmektedirler. Ancak Mevlana Meydanının düzenleme çalışmaları hala sürmektedir. Örneğin, Kılıçaslan Camii ve Selimiye Cami restorasyonları devam etmektedir. Konya Mevlana Türbesine ek müze yapımı gerçekleşmektedir. Çalışmanın devamında Konya Mevlana Meydanı ve çevresinin mevcut durumu fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 40- Restore edilen ve trafiğe kapanan Konya Bedesten Çarşısı Sokağı

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 41- Restore edilen Konya Bedesten Çarşısı

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Mevlana Meydanından Alaeddin Tepesine çıkıldığında Alaeddin Tepesindeki restorasyon çalışmalarının bitmediği görülebilmektedir. Tarihi alanlara girişler yenilemeden dolayı kapalıdır. Kentliler ve turistler bu alanları kullanamadığından tepeye olan ilgi azalmıştır. Issızlaşan mekân tekin olmayan kişilerin uğrak yeri olmuştur (fotoğraf 42 ve 43). Mevlana Meydanı çevresinde konut olmamakla birlikte, zamanla terk edilmiş Bedesten Çarşı'nın arka sokakları Suriyeli mültecilerin yerleştiği mekânlar olmuştur. Meydanın kullanıcıları esnaf, turistler ve Suriyelilerdir.

Konya tarihi alan yönetimi konusunda mevcut akademik çalışmalar arasında tarihi alan yönetim modeli önerisi sunan ve Konya örneğini de içine alan makalede (Demiral vd. 2010), Konya için kalkınma planlarının hâlihazırda bulunduğu, ancak kent ile ilgili üst düzey planlar olmadığı ifade edilmektedir. Tarihi kent merkezi komşuluk ilişkilerinden ve bütüncül planlamalardan izole edilmiştir. Sürdürülebilirlik sadece fiziki mekân üretme çabasındadır. Toplumsal ve mekânsal yapıya yönelik planlama içermeyen anlayış kent hayatınla bütünleşme açısından sürdürülebilirlik konusunda eksik kalmaktadır (Demiral vd. 2010: 145).

Fotoğraf 42- Kapalı olan restorasyon alanı

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

Fotoğraf 43- Konya Alaeddin Tepesi Alanı

Kaynak: Tarafımdan fotoğraflanmıştır, 2018

IV. BÖLÜM: EDİRNE, ANKARA ve KONYA TARİHİ ALAN DÜZENLEMESİ MEMNUNİYET ANKETİ UYGULAMASI

Edirne, Ankara ve Konya'daki tarihi alan yenilemelerinin toplumsal yapıya etkisini incelemek için yapılan saha araştırması, gözlemler ve kişisel görüşmeler üç ilde de toplam 375 kişi üzerinde yapılan anketle sonuçlandırılmıştır. Kanunlar kapsamında yapılan tarihi alan düzenlemeleri uygulamada farklı sonuçlar yaratmaktadır.

4.1. Edirne, Ankara ve Konya Örneklerinde Literatürdeki Mevcut Çalışmalar

Edirne, Ankara ve Konya örneklemlerinde tarihi alan yenilemelerinin toplumsal yapıya etkisi konusunda Türkiye'de yapılmış olup öne çıkan çalışmalardan Ankara Hamamönü örneği konusunda daha fazla alan araştırması olduğu saptanmıştır. Bu çalışmalardan bazıları Veysel Tiryaki'nin "*Kentsel Sit Alanlarında Koruma Çalışmalarının Finansal, Yasal ve Yönetsel Boyutlarıyla Değerlendirilmesi: Ankara İli Altındağ İlçesi Hacettepe ve Sakarya Mahalleleri Örneği*" (Tiryaki, 2014) adlı doktora tezindeki anket çalışması, Ceyda Kurtar'ın "*Kentsel Kültürel Miras Yönetimi ve Rekreasyonla İlişkisi: Ankara Hamamönü Örneği"* (Kurtar, 2012), Harika Uçar Altınışık'ın "*Soylulaştırma: Ankara Hamamönü Örneği"* (Altınışık, 2018) adlı çalışmalardır. Konya kentine ait tarihi alan yenilemeleri anket uygulamalarından kentli kimliğini araştıran, ancak içinde tarihi kent dokusunun kimlik yaratma sürecini de irdeleyen Kadriye Deniz Topçu'nun "*Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği"* adlı uygulama ön plana çıkmaktadır. Edirne kentine ait tarihi alan yenilemelerinin toplumsal yapıya etkisi üzerinden anket uygulamasına rastlanmamakla beraber literatürde oluşturulmuş çalışmalar (Demiral, 2010 ve Ekinci, 2009) bulunmaktadır Bu çalışmalardan mevcut kaynaklar içerisinde faydalanılmıştır.

Ankara üzerindeki mevcut uygulamalarda Avrupa Birliği çapında sürdürülebilir turizm gelişim modellerini teşvik eden Avrupalı Seçkin

Destinasyonlar temasında 2011 yılında ödül alan (Kurtar, 2012: 170) Hamamönü sokağı sağlıklı hale getirme projesi ortak değer ve kent kimliği yaratmak için kentlileri proje çalışmalarına dâhil etmiştir (Tiryaki, 2014: 153). Kentsel koruma ve canlandırma çalışmalarından sonra oluşan yapıya, daha önce ikamet eden halkın uyum sağlayamaması ve alanda soylulaştırma eğiliminin ortaya çıkması, rant artışından yerli halkın yararlanamaması konularının araştırıldığı çalışmalarda mahallede ikamet amaçlı yerleşmelerin artmadığı, kullanımların iş yeri, kültürel, sosyal ve sanatsal kullanım olduğu saptanmıştır (Tiryaki, 2014: 156). Sürekli ikamette artış olmadığı gözlemlenmiş ve soylulaştırma sürecinin yaşanmadığı ortaya konmuştur (Tiryaki, 2014: 157). Ancak yerel halkın giderlerinin yükseldiği, kiracıların olumsuz etkilendiği saptanmıştır. İş yapılarının çoğalması ve semte birçok kişinin taşınması Hamamönü'nde yaşayanların eski komşuluk ilişkilerini yaşayamamasına etki etmektedir ve bu durum memnuniyetsizlik yaratmaktadır (Kurtar, 2012: 158). Yine de %78,6 oranıyla mahalle sakinleri bulundukları yeri terk etmek istememektedirler (Kurtar, 2012: 152). Bu bağlamda büyük çoğunluğun ikamet değiştirmediği Hamamönü semtinde çalışmaların yapıldığı 2012-2014 yılları arasında orta sınıfın henüz bölgeye yerleşmeye başlamadığı tespit edilmiştir (Altınışık, 2018: 171). Ancak büyük işletmeler bölgeye geldiğinde yerel esnaf işini kaybetmeye başlamıştır.

Konya'da Karatay Bölgesi'ndeki Piri Mehmet Paşa Mahallesi örneğinde yapılan kentli kimliği kazanma sürecinde tarihi alanların etkisi Selçuklu ve Meram bölgesine göre daha geri planda kalmıştır. Kent sakinleri tarihi dokunun yoğun olduğu bölgede % 40,7 oranında ekonomik durumlarına uygun olduğu için yaşamaktadır. Karatay bölgesinin kentli kimliği üzerindeki imgeleri Mevlana Türbesi, Bedesten, Piri Mehmet Paşa Camii olarak kabul edilmektedir. Bölgede yaşayan halkın tarihi alanlarda memnun olduğu özellikler komşuluk ilişkilerinin hala devam etmesi ve insanların samimi olmalarıdır. Beğenilmeyen özellikler ise güvensiz bir his uyandırması, sokakların dar olması, yapıların doğayla ilişkisinin olmamasıdır. Tarihi alanların ön planda olduğu Karatay bölgesinin tercih edilmemesinin nedeni bakımsızlık, köhneleşme ve güvensizliktir. Kent kimliğinin

oluşumunun geçmiş öğelerle yeni öğelerin geçmişten geleceğe uzanan bir süreç olduğu düşünülürse; Konya'daki tarihi dokunun korunamadığı ve köhneleşmeye bırakıldığı anlaşılmaktadır (Topçu, 2011: 1064-1069).

4.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Anket çalışması gerçekleştirilirken anket uygulamasına üç kentte de genel çalışmalara karşı kızgınlıkları ya da yapılardaki miras hakkı konusunda mahkeme sürecinde olduklarını söyleyerek ve neden belirtmeksizin ankete katılmak istemeyenler olmuştur. Memnuniyetsizliklerini yazılı dile getirmekten çekinen bölge sakinleri üç kentte de çalışmanın cevaplandırılmasında tedirgin olmuş, isimlerinin alınıp alınmadığını pek çok kez sormuşlardır.

Yapılan kişisel görüşmelerde, katılımcıların anketin yapıldığı sürede eleştirel bakış açılarını göstermediklerini, anket bittikten sonra eleştirel durumlardan bahsettikleri gözlemlenmiştir. Özellikle Konya kentindeki çalışmalarda anket soru süreci bittikten sonra olumsuzluklar yansıtılmıştır. Hatta "*bu yazı nerede yayınlanacak, aman ha başımıza bir şey gelmesin esnafız"* gibi ifadelerle karşılaşılmıştır. Bu bağlamda, memnuniyetsizlik yaşanan bir durumun yine de çıkar ilişkilerine zarar verebileceğinden dolayı korumacı bir psikolojik tavrın sergilendiği tutumla karşılaşılmıştır.

4.3. Anketin Amacı

Türkiye'deki tarihsel alan yenilemeleriyle sosyal hareketliliğin ve kentsel dönüşüm projelerinin amacına uygun gerçekleşip gerçekleşmediğinin ve toplumu nasıl etkilediğinin ölçülmesidir.

4.3.1. Anketin Hipotezi

H_{0a1}: Katılımcıların yaşadığı ile göre Ekonomik Sorunlar algısı ifadelerine katılım düzeyi değişmemektedir.

Katılımcıların yaşadığı kent yerine tarihi alan çalışmalarının yapıldığı alanlardaki durumlarına göre ekonomik sorunlar algısı oluşmaktadır.

H_{0a2}: Katılımcıların yaşadığı ile göre Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı ifadelerine katılım düzeyi değişmemektedir.

Genel anlamda katılımcılar yaşanılan kentin kentsel koruma politikalarına göre memnuniyet algısı oluşmaktadır.

H_{0a3}: Katılımcıların yaşadığı ile göre Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı ifadelerine katılım düzeyi değişmemektedir.

Üç kentin mevcut tarihi alan yönetimi uygulama ve sonuçlar bakımından farklıdır.

H_{0b1}: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı ile Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet, Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algı düzeyleri arasında ilişki bulunmamaktadır.

H_{0b2}: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı ile Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algı düzeyi arasında ilişki bulunmamaktadır.

Katılımcıların memnuniyetleri ve olumsuzluk algıları ekonomik sorunlara göre değil yaşanılan toplumsal değişmeye göre şekil almaktadır.

$H_{0c1.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı ile göre değişmemektedir.

$H_{0c1.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı ile göre değişmemektedir.

$H_{0c1.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı ile göre değişmemektedir.

$H_{0c2.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı yaşa göre değişmemektedir.

$H_{0c2.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı yaşa göre değişmemektedir.

$H_{0c2.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı yaşa göre değişmemektedir.

$H_{0c3.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı medeni duruma göre değişmemektedir.

$H_{0c3.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı medeni duruma göre değişmemektedir.

$H_{0c3.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı medeni duruma göre değişmemektedir.

$H_{0c4.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı hanede yaşayan kişi sayısına göre değişmemektedir.

$H_{0c4.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı hanede yaşayan kişi sayısına göre değişmemektedir.

$H_{0c4.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı hanede yaşayan kişi sayısına göre değişmemektedir.

$H_{0c5.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı eğitim durumuna göre değişmemektedir.

$H_{0c5.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı eğitim durumuna göre değişmemektedir.

$H_{0c5.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı eğitim durumuna göre değişmemektedir.

$H_{0c6.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı mesleğe göre değişmemektedir.

$H_{0c6.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı mesleğe göre değişmemektedir.

$H_{0c6.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı mesleğe göre değişmemektedir.

$H_{0c7.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı aylık gelire göre değişmemektedir.

$H_{0c7.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı aylık gelire göre değişmemektedir.

$H_{0c7.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı aylık gelire göre değişmemektedir.

Katılımcıların yenilenmeye ilişkin olumsuzluk algısı, memnuniyet düzeyi, ekonomik sorunlar algısı yaş, eğitim, medeni durum, cinsiyet ve aylık gelirden etkilenmemektedir.

$H_{0c8.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı bulunulan çevrede yaşama süresine göre değişmemektedir.

$H_{0c8.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı bulunulan çevrede yaşama süresine göre değişmemektedir.

$H_{0c8.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı bulunulan çevrede yaşama süresine göre değişmemektedir.

Literatürdeki mevcut çalışmalarda özellikle Ankara Hamamönü değerlendirmelerinde bölgedeki yaşam süresinin memnuniyet algısına etkide bulunduğu saptanmıştır (Tirkayi, 2014).

$H_{0c9.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı oturulan ev durumuna göre değişmemektedir.

$H_{0c9.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı oturulan ev durumuna göre değişmemektedir.

$H_{0c9.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı oturulan ev durumuna göre değişmemektedir.

$H_{0c10.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı oturulan evin kira giderine göre değişmemektedir.

$H_{0c10.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı bul oturulan evin kira giderine göre değişmemektedir.

$H_{0c10.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı oturulan evin kira giderine göre değişmemektedir.

$H_{0c11.1}$: Katılımcıların Ekonomik Sorunlar algısı yaşanılan yerde kentsel dönüşüme ihtiyaç duyulma nedenine göre değişmemektedir.

$H_{0c11.2}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet algısı yaşanılan yerde kentsel dönüşüme ihtiyaç duyulma nedenine göre değişmemektedir.

$H_{0c11.3}$: Katılımcıların Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar algısı yaşanılan yerde kentsel dönüşüme ihtiyaç duyulma nedenine göre değişmemektedir.

Özelikle Tiryaki'nin (2014:157) Hamamönü çalışmasında sorun tanımlamasının yenileme çalışmalarına bağlı olmadığı ifade edilmiştir. Tanımlanan sorunlar yenilemeden önce de olan güvenlik, temizlik ve çöp sorunlarıdır. Yaşanılan kentteki ikamet durumları, kira giderleri, kentsel dönüşüme bakış açısı tarihi alanın işlevsel halde bulunup bulunmaması ve genel bir tarihi alan yönetimi algısıyla ilgilidir.

4.3.2. Anketin Araştırma Modeli

Yapılan araştırmada, öncelikle çoktan seçmeli sorular sorularak detaylı demografik bilgi araştırması yapılmıştır. Bu araştırmada, Türkiye'deki üç kentin (Ankara, Konya, Edirne) tarihsel alanlarının yenilenmesinden sonra ve devam eden yenileme sürecinde, kentlilerin kentsel dönüşüme bakış açısı ve yaşam standartlarında memnuniyeti dikkate alınmak istenmiştir.

4.3.3. Anketin Evren ve Örneklemi

Araştırma, Ankara Altındağ ilçesi Hamamönü Semti, Konya Mevlana Meydanı, Edirne Selimiye Meydanı tarihsel alan yenileme çalışmaları sonrası Ankara, Konya ve Edirne çalışmanın evrenini oluşturmakta, civarda yaşayan kent

sakinleri ve o alanlardaki esnaf da örneklem olarak seçilmiştir. Basit tesadüfi örnekleme ile örneklem 375 olarak belirlenmiştir.

4.3.4. Ankete İlişkin Verilerin Toplanması

Anket formunda, kentlilerin kentsel dönüşüme bakış açısı ve bu konuda tutumları ölçülmek istenmiştir. Bu araştırmada demografik sorulardan çoktan seçmeli sorular, tutum ve davranış sorularında standart ölçek olarak likert beşli ölçek sistemi kullanılmıştır. Standart ölçekler, "*ölçmek istediği tutum, inanç, algı ya da kanaat ile doğrudan ilişkilidir ve temsil kabiliyetine sahiptir"* (Bayat, 2014: 9). Uygulanma yöntemleri tanımlanmış ve yazılı hale getirilmiş standart ölçekler kim tarafından uygulanırsa uygulansın hep aynı şekilde uygulanmak üzere oluşturulmuştur. Bu bağlamda uygulayıcının hataları aza indirilmiş olmaktadır. Böylece, bu standart ölçekler nesnel hale gelmiş olur ve ölçme kabiliyetini arttırır (Bayat, 2014: 10).

Likert ölçeklemesinin güçlü tarafı, her bir önermenin ölçülmek istenen içsel özelliğin ortaya çıkışına katkıda bulunması ve ölçülmek istenen içsel özelliğe toplam bir puan elde edilmesidir. Güvenirlik bakımından likert türü ölçeklemede elde edilen bireye ilişkin puan, ölçeğin uygulandığı grubun aldığı puanların içerisindeki konumuna göre anlam kazanmaktadır (Bayat, 2014: 15).

4.3.5. Ankete İlişkin Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Veriler anket form sonuçlarına göre SPSS istatistik programıyla analiz edilmiştir.

4.3.6. Ankete İlişkin Araştırma Bulguları

Likert ölçek tipi soruların frekans ve yüzde frekans dağılımları ortalama ve standart sapmaları tablo haline getirilmiştir.

4.3.7. Anketin Yöntemi

Verilerin analizi SPSS 23 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. Çalışmada test tekniklerinden Pearson korelasyon testi, bağımsız gruplar t testi, ANOVA testi, Kikare testi kullanılmıştır. Pearson korelasyon testi

bağımsız iki nicel değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönü ve kuvvetinin belirlenmesi kullanılan test tekniğidir. Bağımsız gruplar t testi bağımsız iki grubun nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir. Tek yönlü ANOVA testi; bağımsız k grubun (k>2) nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir. Kikare testi iki kategorik değişken arasındaki ilişkiyi ölçen test tekniğidir (Özdamar, 2004).

Çalışmada ölçek puanlarının ilişkisi Pearson korelasyon testi ile, ölçek puanlarının demografik değişkenlere göre farklılık göstermesi ise bağımsız gruplar t ve ANOVA testleri ile, iller ile değişkenler arasındaki ilişki Kikare testi ile analiz edilmiştir.

4.4. Anketin Bulguları

Üç tarihi alanda yapılan memnuniyet anketi uygulaması kent başına 125 kişi olmakla birlikte toplam 375 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın uygulandığı bölgelerde esnafın yoğun olmasından dolayı ikamet edenlerin ankete katılımı daha az olmuştur. Ekonomik sorunları algılama düzeyi statüye ve yaşanılan bölgeye göre değişmiştir.

Tablo 1-Kişisel Bilgilerin Dağılımı

n=375		**n**	**%**
İl	Ankara	125	33,3
	Konya	125	33,3
	Edirne	125	33,3
Yaş	18-25	37	9,9
	25-40	129	34,4
	40-65	175	46,7
	65 yaş ve üzeri	34	9,1
Medeni durum	Evli	268	71,5
	Bekâr	91	24,3
	Dul	16	4,3
Hanede yaşayan kişi sayısı	1	31	8,3
	2	81	21,7
	3	112	30,0
	4 ve üzeri	149	39,9
Eğitim durumu	Okuma Yazmam var	11	2,9
	İlkokul	93	24,8
	Ortaokul	65	17,3
	Lise	123	32,8
	Lisans	72	19,2
	Lisansüstü	11	2,9
Meslek	Memur	31	8,3
	Esnaf	229	61,6
	İşçi	31	8,3
	Seyyar satıcı	9	2,4
	Diğer	72	19,4
Aylık gelir	1600-2500 TL	154	41,3
	2501-3500 TL	128	34,3
	3500 TL üstü	91	24,4
Bulunulan çevrede yaşama süresi	Buralıyım	173	48,3
	Yeni taşındım	20	5,6
	2 senedir	24	6,7
	3-5 senedir	35	9,8
	5 sene üstü	106	29,6
Oturulan ev durumu	Kira	142	38,0
	Kendi evim	232	62,0
Oturulan evin aylık kira gideri	1000 TL'den az	74	52,1
	1000-1500 TL	64	45,1
	1501-2000 TL	2	1,4
	2000 TL üstü	2	1,4
Yaşanılan yerde kentsel dönüşüme ihtiyaç duyulma nedeni	Alt yapı sorunu	65	17,5
	Gecekondulaşma	96	25,8
	Ekonomik nedenler	56	15,1
	Kültürel mirasın yok olmaya başlaması	109	29,3
	Diğer	46	12,4

Katılımcıların %33,3'ü Ankara'da, %33,3'ü Konya'da, %33,3'ü Edirne'dedir. Katılımcıların %46,7'si 40-65 yaşında, %71,5'i evli, %39,9'unun evinde 4 ve üzeri sayıda kişi yaşamakta, %32,8'i lise mezunudur. Katılımcıların %61,6'sı esnaf, %41,3'ünün 1600-2500 TL aylık geliri bulunmaktadır. Katılımcıların %48,3'ü yerli, %62,0'si ev sahibi, kiracı olanlardan %52,1'i 1000-1500 TL kira ücreti ödemektedir. Katılımcıların %29,3'ü yaşadığı yerde kentsel dönüşüme kültürel mirasın yok olmaya başlaması nedeniyle ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Çalışmanın yapıldığı bölgeler tarihi yerleşim bölgeleri olduğundan dolayı ev sahipliği oranı üç kentte de fazladır. Genç nüfusun yerleşim olarak tercih etmediği ve daha çok ticaret alanı olan bölgelerde yaş ortalaması yüksektir.

Mevcut çalışmalar ile karşılaştırıldığında Tiryaki'nin (2014) çalışmasında, Hamamönü bölgesinde yenilemelerden sonra satın alınan mülk oranı %41,2 olarak, miras ile mülk edinme ise 63,6 oranında çıkmıştır. Ayrıca doğduğundan beri Hamamönü bölgesinde yaşayanların oranı %27,6 iken, başka mahalleden göç oranı %41,4 olarak ölçülmüştür (Tiryaki, 2014: 156). Bu durum bölgenin cazibe merkezi haline gelmesiyle çekiciliğinin arttığını göstermektedir. Konya'da da orta yaş grubunun tercih ettiği Karatay Bölgesinde konut sahipliği oranı %37, ikamet süreci ise 15 yıldan fazla olanlar %22,2'dir. (Altınışık, 2011: 1064).

Grafik 2- Kişisel Bilgilerin Yüzdelik Dağılımı

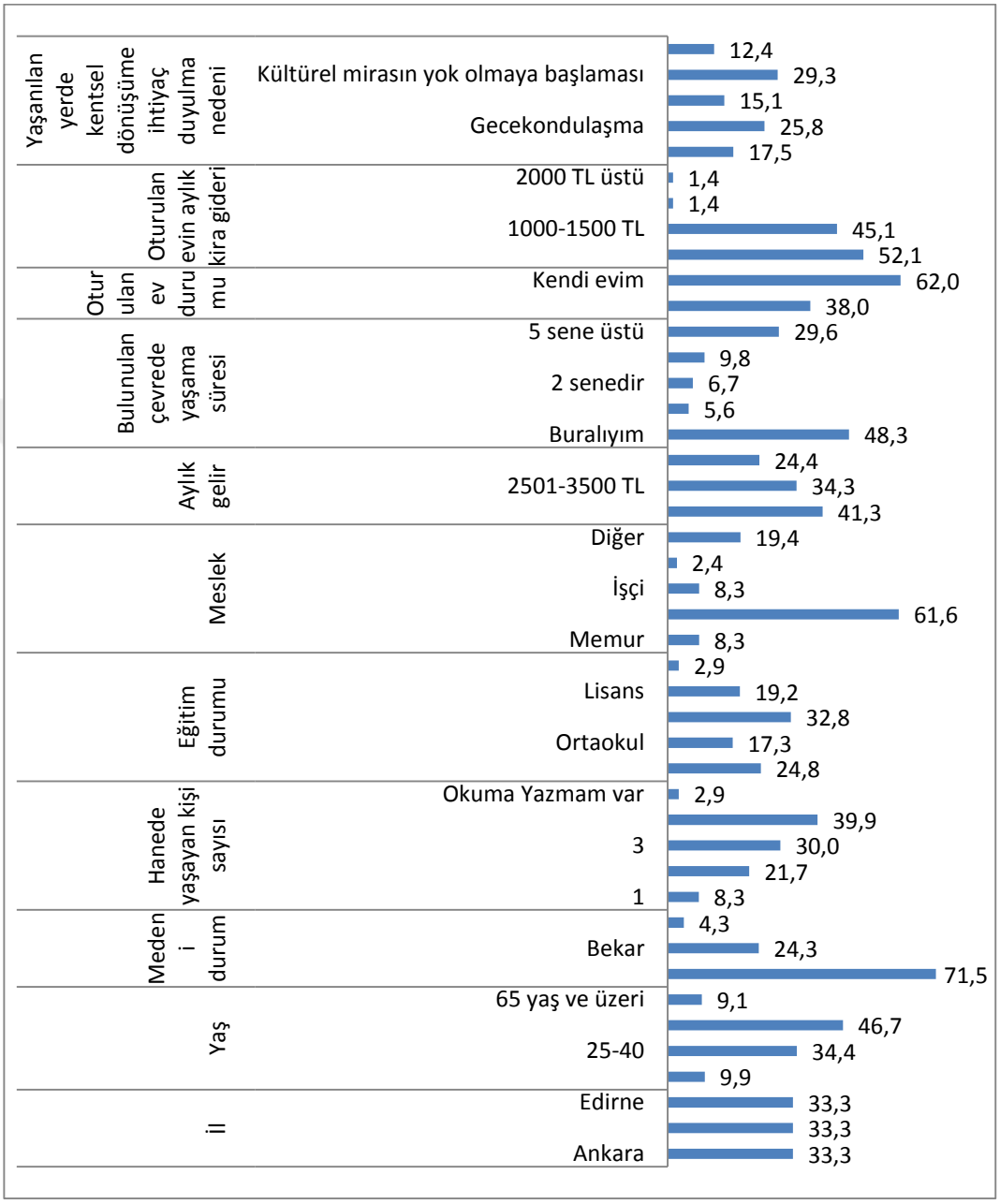

Tablo 2-Ölçek Sorularına ilişkin Katılım Düzeylerinin Dağılımı

%	1	2	3	4	5	Katılım Düzeyi
Kentsel dönüşüm benim için eskimiş evimin yenilenmesi demektir.	12,0	12,8	5,3	48,0	21,9	3,55
Kentsel dönüşüm uygulanırken bizim de fikirlerimiz alınmıştır.	53,1	21,1	5,1	14,9	5,9	1,99
Kent meydanındaki tarihsel alanların yenilenmesinden memnunum.	16,0	10,4	10,4	40,8	22,4	3,43
Kentsel dönüşüm uygulamalarında tarihsel alan yenilemesiyle beraber evlerin cephelerindeki değişimden memnunum.	10,9	6,9	22,4	39,2	20,5	3,51
Kentsel dönüşümle gerçekleşen tarihi alan yenilemelerinden sonra yaşadığım yeri terk etmek istemiyorum.	14,9	8,0	10,4	39,2	27,5	3,56
Kentsel dönüşümle yapılan tarihi alan yenilemesinden sonra evlerin cephelerinin değişimi hoş olmamıştır.	36,3	26,1	24,3	8,3	5,1	2,20
Kent meydanındaki tarihi alanların yenilenmesi yaşam şartlarımı zorlamaktadır.	31,5	26,4	10,4	22,9	8,8	2,51
Tarihi alan yenilemesinden sonra yaşadığım yer rahatsız edici olmuştur.	29,3	28,5	11,5	19,7	10,9	2,54
Kent meydanındaki tarihsel yenilemesi sonrasında çocuklarımız güvendedir.	17,1	10,4	10,9	40,0	21,6	3,39
Kentsel dönüşüm ile yenilenen tarihi alanlara eklenen parklar çocuklarımız için yetersizdir.	14,1	9,9	10,4	28,5	37,1	3,65
Kentsel dönüşüm ve tarihi alan yenilemesinden sonra evlerimiz daha geniş ve ferah olmuştur.	21,9	15,5	31,7	18,4	12,5	2,84
Kent meydanındaki tarihi alan yenilemesinden sonra sokaklar çocuklarımız için güvensiz olmuştur.	28,8	32,0	10,1	14,9	14,1	2,54
Tarihi alan yenilemesinden sonra evim bana yabancı gelmektedir.	35,7	25,6	12,8	17,6	8,3	2,37
Tarihi alan yenilemesinden sonra ailem eski konut ve bahçemizi özlemektedir.	23,7	7,7	12,0	33,1	23,5	3,25
Kentsel dönüşüm deprem gibi doğal afetlerden korunmak için yapılmaktadır.	11,5	10,9	13,3	39,7	24,5	3,55
Kentsel dönüşüm bizleri yaşadığımız yerden uzaklaştırmak için yapılmaktadır.	35,5	34,1	13,6	10,9	5,9	2,18
Kent meydanı/caddesindeki tarihi yapılar yenilendikten sonra insanların meydana olan ilgisi artmıştır.	12,5	14,7	10,4	33,6	28,8	3,51
Tarihi alan yenilemesinden sonra kent meydanı/caddesindeki dilenciler ve sokak satıcıları azalmıştır.	41,1	14,9	8,3	24,3	11,5	2,50
Tarihsel yapıların yenilenmesi bizim dışımızdaki insanları etkilememiştir.	34,1	35,2	10,9	12,3	7,5	2,24
Tarihi alanların yenilenmesi ile kent meydanı/caddesi kullanıma açıldıktan sonra meydan gün içinde kalabalık	10,4	10,7	12,8	41,1	25,1	3,60

olmaktadır.						
Tarihi alanların yenilenmesinden sonra kent meydanı/caddesindeki insanların tanıdık olmaması beni rahatsız etmektedir.	40,0	26,4	6,1	19,5	8,0	2,29
Tarihi alanların yenilenmesinden sonra kent meydanı/caddesinde oluşan trafik sıkışıklığından rahatsızım.	23,7	17,9	5,6	23,5	29,3	3,17
Tarihi alanların yenilemesiyle oluşan değişim sonrası komşularımla daha fazla görüşmekteyim.	28,0	27,2	25,6	12,8	6,4	2,42
Tarihi alanların yenilemesiyle oluşan değişim sonrası bazı komşularım başka yere taşınmıştır.	21,6	8,8	15,5	30,4	23,7	3,26
Kent meydanı/caddesindeki tarihi alanların yenilenmesinden sonra turistlerin buraya olan ilgisi artmıştır.	16,3	21,6	8,8	22,1	31,2	3,30
Kent meydanı/caddesindeki tarihi alanların yenilenmesinden sonra yaşanan kalabalık yüzünden komşularımla eski samimiyetim kalmamıştır.	27,5	13,1	22,7	22,4	14,4	2,83
Kentsel dönüşümle yenilenen tarihsel alanları terk etmiş komşularım değişim sonrası eski yerlerine geri gelmiştir.	46,7	20,5	18,1	10,9	3,7	2,05
Kentsel dönüşüm tarihi eserleri korumak ve yeşil alanları çoğaltmak için yapılmaktadır.	17,6	11,5	10,9	37,1	22,9	3,36
Kentsel dönüşümün bize tanıdığı haklarla ilgili yeterli bilgiye sahibim.	39,7	20,8	10,7	17,6	11,2	2,40
Kentsel dönüşüm gecekondu mahallelerinden de vergi almak için yapılmaktadır.	16,3	24,0	18,4	24,3	17,1	3,02
Kentsel dönüşüm devam etmelidir.	6,7	5,1	15,5	35,7	37,1	3,91
Kentsel dönüşümle ilgili belediyemiz bizi bilgilendirmiştir.	47,2	19,7	8,3	17,1	7,7	2,18
Tarihi alanların bakımının yapılması yaşadığımız yerin ömrünü uzatmaktadır.	9,3	4,0	8,0	48,3	30,4	3,86
Kentsel dönüşüm bizim refahımız için yapılmaktadır.	10,1	8,0	18,1	41,3	22,4	3,58
Tarihi alanların yenilemesinden sonra ekonomik açıdan zorlandığım için buradan taşınmayı düşünüyorum.	41,3	29,3	13,1	10,1	6,1	2,10
Tarihi alanların yenilenmesi ve korunması gereksizdir.	48,8	32,0	8,0	7,5	3,7	1,85
Kentsel dönüşüm sadece devletin para kazanması için yapılmaktadır.	34,7	32,0	17,6	9,9	5,9	2,20
Kent meydanında tarihi alanların yenilenmesinden sonra işim ekonomik açıdan iyileşmiştir.	28,0	26,4	15,7	18,7	11,2	2,59
Yaşadığım çevrede tarihi alan yenilemesiyle birlikte ev/dükkân kiralarında eskisine göre pek fark olmamıştır.	49,9	24,5	8,5	11,5	5,6	1,98

1: Kesinlikle katılmıyorum… 5: Kesinlikle katılıyorum

Katılımcıların en çok katılım gösterdikleri ifadeler;

- Kentsel dönüşüm devam etmelidir.

  Mevcut çalışmalarda ifade ile benzer özellikler incelendiğinde, Hamamönü bölgesinde yaşayanlar kentsel dönüşüm fikrine olumlu bakmaktadır (Tiryaki, 2014 ve Kurtar, 2012).
- Tarihi alanların bakımının yapılması yaşadığımız yerin ömrünü uzatmaktadır.

  Mevcut çalışmalarda ifade ile benzer özellikler incelendiğinde, Konya'da yapılan koruma çalışmalarının kente tarihi bir kimlik kazandırdığı ifade edilmiştir (Topçu, 2011: 165).
- Kentsel dönüşüm ile yenilenen tarihi alanlara eklenen parklar çocuklarımız için yetersizdir.
- Tarihi alanların yenilenmesi ile kent meydanı/caddesi kullanıma açıldıktan sonra meydan gün içinde kalabalık olmaktadır.
- Kentsel dönüşüm bizim refahımız için yapılmaktadır.
- Kentsel dönüşümle gerçekleşen tarihi alan yenilemelerinden sonra yaşadığım yeri terk etmek istemiyorum.

Mevcut çalışmalarda ifade ile benzer özellikler incelendiğinde, Hamamönü bölgesinde oturanların büyük çoğunluğunun ikamet değiştirmek istemediği sonucu çıkmıştır (Kurtar, 2012: 154 ve Altınışık, 2018: 170).

- Kentsel dönüşüm benim için eskimiş evimin yenilenmesi demektir.
- Kentsel dönüşüm deprem gibi doğal afetlerden korunmak için yapılmaktadır.
- Kentsel dönüşüm uygulamalarında tarihsel alan yenilemesiyle beraber evlerin cephelerindeki değişimden memnunum.

Mevcut çalışmalarda ifade ile benzer özellikler incelendiğinde, Ankara Hamamönü bölgesindeki Tiryaki'nin (2014: 163) çalışmasında mekânın güzel bir görünüm kazanmasındaki memnuniyet oranı %55,8, Kurtar'ın (2012: 152)

çalışmasında memnuniyet oranı %60'dır. Edirne'de henüz ikamet alanlarının cephelerinde değişim olmamıştır.

Katılımcıların en az katılım gösterdikleri ifadeler;

- Kentsel dönüşümün bize tanıdığı haklarla ilgili yeterli bilgiye sahibim.

Demiral'a (2010) göre, Edirne, Konya ve Ankara'daki tarihi alan yenileme çalışmalarının temelindeki sorun tarihi alan yönetimine halkın katılımının ve eğitiminin azlığıdır. Ancak mevcut çalışmalardan sadece Tiryaki'nin (2014: 114) Hamamönü çalışmasında halkın "proje demokrasisi" adı altında halkın yenileme sürecine dâhil edildiği ifade edilmiştir.

- Tarihi alan yenilemesinden sonra evim bana yabancı gelmektedir.
- Tarihi alanların yenilenmesinden sonra kent meydanı/caddesindeki insanların tanıdık olmaması beni rahatsız etmektedir.

İfadenin zıt bir yaklaşımı olarak Kurtar'ın (2012: 154) çalışmasında iş yerlerinin çoğalmasıyla güvensizlik konusunda tanıdık azalmasının bölgede yaşayan halkı tedirgin ettiği vurgulanmıştır.

- Tarihsel yapıların yenilenmesi bizim dışımızdaki insanları etkilememiştir.
- Kentsel dönüşüm sadece devletin para kazanması için yapılmaktadır.
- Kentsel dönüşümle yapılan tarihi alan yenilemesinden sonra evlerin cephelerinin değişimi hoş olmamıştır.
- Kentsel dönüşümle ilgili belediyemiz bizi bilgilendirmiştir.
- Kentsel dönüşüm bizleri yaşadığımız yerden uzaklaştırmak için yapılmaktadır.
- Tarihi alanların yenilemesinden sonra ekonomik açıdan zorlandığım için buradan taşınmayı düşünüyorum.

Mevcut çalışmalarda ifade ile benzer özellikler incelendiğinde, sonuç olarak tarihi alanlarda yaşayanlarda ikamet değişikliği isteği görülmemiştir.

- Kentsel dönüşüm uygulanırken bizim de fikirlerimiz alınmıştır.

- Kentsel dönüşümle yenilenen tarihsel alanları terk etmiş komşularım değişim sonrası eski yerlerine geri gelmiştir.

Mevcut çalışmalarda ifade ile benzer özellikler incelendiğinde, özellikle Ankara'da birçok kişinin taşınması memnuniyetsizlik yaratmıştır (Kurtar, 2012: 158).

- Yaşadığım çevrede tarihi alan yenilemesiyle birlikte ev/dükkân kiralarında eskisine göre pek fark olmamıştır.

Mevcut çalışmalarda ifade ile benzer özellikler incelendiğinde, Hamamönü bölgesinde büyük işletmelerin açılmasıyla kiraların arttığı ifade edilmiştir (Kurtar, 2012: 166 ve Altınışık, 2018: 170).

- Tarihi alanların yenilenmesi ve korunması gereksizdir.

Katılımcıların ifadelerinin mevcut çalışmalardaki benzerliklerinin incelenmesinde Konya ve Ankara'nın vurgulanmasının nedeni o bölgelerde bitmiş yenileme çalışmalarının kent hayatına dâhil edilmiş olması ve bu konudaki araştırmaların sıklığıdır.

Üç kentte olumlu özellikler arasında kentsel dönüşümün devam etmesi gerekliliği ön plandadır. Bu bağlamda, kentli tarihi alanların önemli olduğu ve bu alanların bakımının yapılmasının refah için gerekli olduğunu düşünmektedir. Yaşadıkları yeri terk etmeyen istemeyenler aynı zamanda çocuklar için yeterli alan olmamasından ve alanların güvenliğinin az olduğu fikrine katılmaktadırlar. Olumsuz özellikler arasında, yapılan tarihi alan yenilemeleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları ve dönüşüm konusunda fikirlerinin alınmaması vardır. Bölgelerde yaşayan halk yenileme çalışmalarının ardından kiraların artışından şikâyetçi olmakla birlikte yine de tarihi alan yenilemelerinin gerekli olduğunu savunmaktadırlar.

Mevcut çalışmalarda Tiryaki'nin (2014) çalışmasına göre Hamamönü bölgesindeki olumlu özellikler, mekânın daha çağdaş ve bakımlı bir görünüm kazanması (%55,8), ticarette artış (%11,6), tarihi dokuyu gelecek nesillere

aktarma (%7) olarak ölçülmüştür. Kurtar'a göre (2012), temiz ve düzenli çevre (91,7) ve kadınlara iş imkânları (%25) olumlu özellikler arasındadır. Konya'da Topçu' ya (2011) göre, olumlu özellikler komşuluk ilişkilerinin iyi olması (%29,6), tarihi dokunun kente kimlik katması (%22,2), İnsanların samimi ve içten olması (%14,8)dır.

Tarihi alan yenilemelerinin getirdiği olumsuz özellikler arasında Hamamönü bölgesinde çarpık kentleşme ve inşaat işlerinin zaman alması (%25), sokakların dar olması, yabancıların artması ve kirlilik (%10) olarak ön plana çıkmaktadır(Tiryaki, 2014: 164). Ayrıca iş yerlerinin çoğalması, komşuların mekânı terk etmeleri ve hırsızlıkların artmasıyla güvenlik endişesi (%40) olumsuz etkilerdir (Kurtar, 2012: 154). Konya Karatay bölgesinde ise, güvensiz çevre hissi (%25,9) olumsuz özellikler arasındadır (Topçu, 2011: 1066).

Tablo 3-İllerin Ekonomik Sorunlara İlişkin İfadelere Katılım Düzeylerine Göre Dağılımı ve İlişkisi

		İl						Ki-kare	p
		Ankara		Konya		Edirne			
		n	%	n	%	n	%		
Kentsel dönüşüm gecekondu mahallelerinden de vergi almak için yapılmaktadır.	Katılmıyorum	31	24,8	61	48,8	59	47,2	39,877	,000*
	Kararsızım	14	11,2	28	22,4	27	21,6		
	Katılıyorum	80	64,0	36	28,8	39	31,2		
Kentsel dönüşüm sadece devletin para kazanması için yapılmaktadır.	Katılmıyorum	84	67,2	73	58,4	93	74,4	11,599	,021*
	Kararsızım	25	20,0	22	17,6	19	15,2		
	Katılıyorum	16	12,8	30	24,0	13	10,4		
Kent meydanında tarihi alanların yenilenmesinden sonra işim ekonomik açıdan iyileşmiştir.	Katılmıyorum	42	33,6	34	27,2	36	28,8	3,451	,485
	Kararsızım	17	13,6	25	20,0	17	13,6		
	Katılıyorum	66	52,8	66	52,8	72	57,6		

***p<0,05 anlamlı ilişki var, p>0,05 anlamlı ilişki yok**

Yapılan Kikare analizi sonuçlarına göre; il ile “Kentsel dönüşüm gecekondu mahallelerinden de vergi almak için yapılmaktadır.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Ankara’da iken (%64,0) en düşük katılım Konya’dadır (%28,8).

İl ile “Kentsel dönüşüm sadece devletin para kazanması için yapılmaktadır.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Konya’da iken (%24,0) en düşük katılım Edirne’dedir (%10,4).

İl ile “Kent meydanında tarihi alanların yenilenmesinden sonra işim ekonomik açıdan iyileşmiştir.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ankara’da devletin ekonomik etkinliklerinin daha çok bilincinde olan katılımcılar kentsel dönüşümü daha çok yıkıp yerine yapma olarak tanımlamışlar ve Hamamönü bölgesini kentsel dönüşüm çalışması olarak kabul etmemişlerdir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm deyince gecekondulaşma ve onların yıkılıp yasal yollara bağlanması akla gelmektedir. Üç kentte de kentsel dönüşüm sadece devlete gelir getiren bir işlev olarak görülmemektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının tarihi alanlarda yaşayanların ekonomik refah düzeyi konusundaki cevapları çekimser kalmıştır.

Tablo 4-İllerin Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet İfadeleri Katılım Düzeylerine Göre Dağılımı ve İlişkisi

		İl						Ki-kare	p
		Ankara		Konya		Edirne			
		n	%	n	%	n	%		
Kentsel dönüşüm uygulamalarında tarihsel alan yenilemesiyle beraber evlerin cephelerindeki değişimden memnunum.	Katılmıyorum	21	16,8	17	13,6	29	23,2	120,879	,000*
	Kararsızım	8	6,4	10	8,0	66	52,8		
	Katılıyorum	96	76,8	98	78,4	30	24,0		
Kentsel dönüşüm ve tarihi alan yenilemesinden sonra evlerimiz daha geniş ve ferah olmuştur.	Katılmıyorum	62	49,6	42	33,6	36	28,8	60,452	,000*
	Kararsızım	29	23,2	22	17,6	68	54,4		
	Katılıyorum	34	27,2	61	48,8	21	16,8		
Tarihi alanların yenilenmesi ile kent meydanı/caddesi kullanıma açıldıktan sonra meydan gün içinde kalabalık olmaktadır.	Katılmıyorum	18	14,4	23	18,4	38	30,4	12,837	,012*
	Kararsızım	14	11,2	21	16,8	13	10,4		
	Katılıyorum	93	74,4	81	64,8	74	59,2		
Tarihi alanların yenilemesiyle oluşan değişim sonrası komşularımla daha fazla görüşmekteyim.	Katılmıyorum	79	63,2	70	56,0	58	46,4	33,113	,000*
	Kararsızım	15	12,0	28	22,4	53	42,4		
	Katılıyorum	31	24,8	27	21,6	14	11,2		
Kentsel dönüşümle yenilenen tarihsel alanları terk etmiş komşularım değişim sonrası eski yerlerine geri gelmiştir.	Katılmıyorum	79	63,2	62	49,6	111	88,8	54,295	,000*
	Kararsızım	18	14,4	41	32,8	9	7,2		
	Katılıyorum	28	22,4	22	17,6	5	4,0		
Kentsel dönüşüm tarihi eserleri korumak ve yeşil alanları çoğaltmak için yapılmaktadır.	Katılmıyorum	25	20,0	40	32,0	44	35,2	11,852	,018*
	Kararsızım	21	16,8	10	8,0	10	8,0		
	Katılıyorum	79	63,2	75	60,0	71	56,8		
Kentsel dönüşüm bizim refahımız için yapılmaktadır.	Katılmıyorum	20	16,0	17	13,6	31	24,8	7,924	,094
	Kararsızım	26	20,8	19	15,2	23	18,4		
	Katılıyorum	79	63,2	89	71,2	71	56,8		

***p<0,05 anlamlı ilişki var , p>0,05 anlamlı ilişki yok**

Yapılan Kikare analizi sonuçlarına göre; il ile “Kentsel dönüşüm uygulamalarında tarihsel alan yenilemesiyle beraber evlerin cephelerindeki değişimden memnunum.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Ankara’da iken (%76,8) en düşük katılım Edirne’dedir (%24,0).

İl ile “Kentsel dönüşüm ve tarihi alan yenilemesinden sonra evlerimiz daha geniş ve ferah olmuştur.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Konya’da iken (%48,8) en düşük katılım Edirne’dedir (%16,8).

İl ile “Tarihi alanların yenilenmesi ile kent meydanı/caddesi kullanıma açıldıktan sonra meydan gün içinde kalabalık olmaktadır.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Ankara’da iken (%74,4) en düşük katılım Edirne’dedir (%59,2).

İl ile “Tarihi alanların yenilemesiyle oluşan değişim sonrası komşularımla daha fazla görüşmekteyim.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Ankara’da iken (%24,8) en düşük katılım Edirne’dedir (%11,2).

İl ile “Kentsel dönüşümle yenilenen tarihsel alanları terk etmiş komşularım değişim sonrası eski yerlerine geri gelmiştir.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Ankara’da iken (%22,4) en düşük katılım Edirne’dedir (%4,0).

İl ile “Kentsel dönüşüm tarihi eserleri korumak ve yeşil alanları çoğaltmak için yapılmaktadır.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Ankara’da iken (%63,2) en düşük katılım Edirne’dedir (%56,8).

İl ile "Kentsel dönüşüm bizim refahımız için yapılmaktadır." ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmamaktadır (p>0,05).

Oranlara bakıldığında bitmiş bir proje olan Ankara Hamamönü Sokağı sağlıklı hale getirme çalışması sonucunda memnuniyet durumu, ev cepheleri, genişlik ve ferahlık konusunda, meydanın kalabalık olması konusunda ve tarihi eserleri koruma konusunda memnun gözükmektedir. Çünkü alanda yaşam devam etmektedir. Ancak üç alanda da komşuluk ilişkilerinin azaldığı ve taşınanların yerine geri gelmediği görülmektedir. Konya ve Edirne'de oranlara bakıldığında tarihi alan yenileme çalışmalarının bitmemiş olması ve alanların kapalı olmasının sorun yarattığı gözlemlenmiştir.

Tablo 5- İllerin Yenilemeye İlişkin Olumsuzluklar İfadeleri Katılım Düzeylerine Göre Dağılımı ve İlişkisi

		İl						Ki-kare	p
		Ankara		Konya		Edirne			
		n	%	n	%	n	%		
Kentsel dönüşümle yapılan tarihi alan yenilemesinden sonra evlerin cephelerinin değişimi hoş olmamıştır.	Katılmıyorum	92	73,6	88	70,4	54	43,2	81,994	,000*
	Kararsızım	14	11,2	12	9,6	65	52,0		
	Katılıyorum	19	15,2	25	20,0	6	4,8		
Tarihi alan yenilemesinden sonra evim bana yabancı gelmektedir.	Katılmıyorum	80	64,0	53	42,4	97	77,6	33,401	,000*
	Kararsızım	16	12,8	23	18,4	9	7,2		
	Katılıyorum	29	23,2	49	39,2	19	15,2		
Tarihi alan yenilemesinden sonra ailem eski konut ve bahçemizi özlemektedir.	Katılmıyorum	22	17,6	23	18,4	73	58,4	66,300	,000*
	Kararsızım	19	15,2	13	10,4	13	10,4		
	Katılıyorum	84	67,2	89	71,2	39	31,2		
Tarihi alanların yenilenmesinden sonra kent meydanı/caddesindeki insanların tanıdık olmaması beni rahatsız etmektedir.	Katılmıyorum	88	70,4	71	56,8	90	72,0	12,970	,011*
	Kararsızım	4	3,2	8	6,4	11	8,8		
	Katılıyorum	33	26,4	46	36,8	24	19,2		
Kent meydanı/caddesindeki tarihi alanların yenilenmesinden sonra yaşanan kalabalık yüzünden komşularımla eski samimiyetim kalmamıştır.	Katılmıyorum	36	28,8	45	36,0	71	56,8	100,365	,000*
	Kararsızım	13	10,4	22	17,6	50	40,0		
	Katılıyorum	76	60,8	58	46,4	4	3,2		

***p<0,05 anlamlı ilişki var , p>0,05 anlamlı ilişki yok**

Yapılan Kikare analizi sonuçlarına göre; il ile “Kentsel dönüşümle yapılan tarihi alan yenilemesinden sonra evlerin cephelerinin değişimi hoş olmamıştır.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Konya’da iken (%20,0) en düşük katılım Edirne’dedir (%4,8).

İl ile “Tarihi alan yenilemesinden sonra evim bana yabancı gelmektedir.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Konya’da iken (%39,2) en düşük katılım Edirne’dedir (%15,2).

İl ile “Tarihi alan yenilemesinden sonra ailem eski konut ve bahçemizi özlemektedir.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Konya’da iken (%71,2) en düşük katılım Edirne’dedir (%31,2).

İl ile “Tarihi alanların yenilenmesinden sonra kent meydanı/caddesindeki insanların tanıdık olmaması beni rahatsız etmektedir.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Konya’da iken (%36,8) en düşük katılım Edirne’dedir (%19,2).

İl ile “Kent meydanı/caddesindeki tarihi alanların yenilenmesinden sonra yaşanan kalabalık yüzünden komşularımla eski samimiyetim kalmamıştır.” ifadesine katılım durumu bakımından istatistiksel anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Söz konusu ifadeye en yüksek katılım Ankara’da iken (%60,8) en düşük katılım Edirne’dedir (%3,2).

Evlerin veya dükkânların cephe değişimleri Ankara Hamamönü ve Konya Bedesten bölgesinde olmuştur. Bu bağlamda cephe değişimindeki fikirlere Edirne kararsız kalmıştır. Ancak Ankara’da cephe değişimi konusunda olumsuz bir algı bulunmamaktadır. Esnaf bir çoğunluğa sahip katılımcılar kalabalıktan rahatsız

olmamaktadır. Ancak eski konut veya yaşanılan alanı en çok Konya özlemektedir. Edirne'de konut değişimi yaşanmamıştır.

4.4.1. Anketin Yapı Geçerliliği ve Güvenilirlik Analizi

Ölçeğin yapı geçerliğinin belirlenmesi amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA), güvenirliğinin belirlenmesi amacıyla Cronbach's alfa güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır.

4.4.2. Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin yapı geçerliğini istatistiksel olarak tespit etmek için açımlayıcı faktör analizi tekniği kullanılmıştır. Ölçeğin öncelikli olarak, faktör analizine uygun olup olmadığını anlamak amacıyla KMO ve Bartlett testi yapılmıştır. KMO katsayısı örneklemin büyüklüğünü test etmek için hesaplanmaktadır. Kaiser, bulunan değerin 1'e yaklaştıkça mükemmel, .50'nin altında ise kabul edilemez (.90'larda mükemmel , .80'lerde çok iyi, .70'lerde ve. 60'larda vasat, .50'lerde kötü) olduğunu belirtmektedir (Tavşancıl, 2005). Faktör analizinde evrendeki dağılımın normal olması da beklenmektedir. Bu da Bartlett testiyle incelenmektedir. Bu kapsamda KMO testi ölçüm sonucunun 0.50 ve daha üstü, Bartlett küresellik testi sonucunun da istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir. Faktörlerin öz değerlerine ait saçılma diyagramı olan Scree Plot grafiği oluşturulan ölçeğin toplam faktör sayısının belirlenmesinde kullanılmaktadır. Faktör analizi işleminde ölçek maddelerinin faktörlere atanması ya da ölçekten çıkarılması işlemlerinde faktör yükü değerlerine bakılmaktadır. Faktör yük değeri, maddelerin faktörlerle olan ilişkisini açıklayan bir katsayıdır. Maddelerin yer aldıkları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması beklenir. Bir faktörle yüksek düzeyde ilişki veren maddelerin oluşturduğu bir küme var ise bu bulgu, o maddelerin birlikte bir kavramı yapıyı-faktörü ölçtüğü anlamına gelir. Her bir maddenin faktör yükünün 0,30'dan küçük olduğu ya da söz konusu maddenin faktör yüklerinin iki farklı faktördeki değerlerinin farkının 0,10'dan küçük olması durumunda (binişiklik) madde ölçekten çıkarılarak analiz işlemine devam edilir.

4.4.3. Anketin Güvenirlik Analizi

Cronbach's alfa katsayısının 0-1 arasında değiştiği, değerlendirme kriterlerine göre "0.00 < 0.40 ise ölçek güvenilir değil, 0.40 < 0.60 ise ölçek düşük güvenirlikte, 0.60 < 0.80 ise ölçek oldukça güvenilir ve 0.80 < 1.00 ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçek" olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir (Tavşancıl, 2005).

4.4.4. Anketin Açımlayıcı Faktör Analizi ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçeklerin faktör analizine uygunluğunun belirlenmesi amacıyla yapılan KMO ve Bartlett testi sonuçları tabloda verilmiştir. Analiz sonucuna göre KMO değerleri 0,500'den büyük ve Bartlett X^2 testi anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Buna göre ölçekler faktör analizine uygundur.

Tablo 6- Ölçeklerin Maddelerinin Faktör Dağılımı ve Güvenirlik Analizi Sanuçları

Faktör	Madde	Faktör Yükü	Açıklanan Varyans Oranı	Cronbach's Alfa
Ekonomik Sorunlar	Kentsel dönüşüm sadece devletin para kazanması için yapılmaktadır.	0,800	36,675	0,637
	Kentsel dönüşüm gecekondu mahallelerinden de vergi almak için yapılmaktadır.	0,664		
	Tarihi alanların yenilemesinden sonra ekonomik açıdan zorlandığım için buradan taşınmayı düşünüyorum.	0,607		
	Yaşadığım çevrede tarihi alan yenilemesiyle birlikte ev/dükkân kiralarında eskisine göre pek fark olmamıştır.	-0,539		
	Kent meydanındaki tarihi alanların yenilenmesi yaşam şartlarımı zorlamaktadır.	0,500		
	Kent meydanında tarihi alanların yenilenmesinden sonra işim ekonomik açıdan iyileşmiştir.	-0,460		
	KMO=0,654 , X2=131,754 , p<0,05			
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	Kent meydanındaki tarihsel alanların yenilenmesinden memnunum.	0,784	31,930	0,808
	Kentsel dönüşüm uygulamalarında tarihsel alan yenilemesiyle beraber evlerin cephelerindeki değişimden memnunum.	0,703		
	Kentsel dönüşüm uygulanırken bizim de fikirlerimiz alınmıştır.	0,665		
	Kent meydanı/caddesindeki tarihi yapılar yenilendikten sonra insanların meydana olan ilgisi artmıştır.	0,656		
	Kentsel dönüşümle ilgili belediyemiz bizi bilgilendirmiştir.	0,624		
	Kent meydanı/caddesindeki tarihi alanların yenilenmesinden sonra turistlerin buraya olan ilgisi artmıştır.	0,622		
	Kentsel dönüşüm bizim refahımız için yapılmaktadır.	0,506		
	Kentsel dönüşüm devam etmelidir.	0,489		
	Tarihi alanların yenilenmesi ile kent meydanı/caddesi kullanıma açıldıktan sonra meydan gün içinde kalabalık olmaktadır.	0,468		
	Kent meydanındaki tarihsel yenilemesi sonrasında çocuklarımız güvendedir.	0,465		
	Kentsel dönüşümle yenilenen tarihsel alanları terk etmiş komşularım değişim sonrası eski yerlerine geri gelmiştir.	0,401		
	Tarihi alan yenilemesinden sonra kent meydanı/caddesindeki dilenciler ve sokak satıcıları azalmıştır.	0,398		
	Kentsel dönüşüm tarihi eserleri korumak ve yeşil alanları çoğaltmak için yapılmaktadır.	0,380		
	KMO=0,720 , X2=743,880 , p<0,05			
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	Tarihi alan yenilemesinden sonra yaşadığım yer rahatsız edici olmuştur.	0,733	33,792	0,797
	Tarihi alanların yenilenmesinden sonra kent meydanı/caddesindeki insanların tanıdık olmaması beni rahatsız etmektedir.	0,717		
	Tarihi alan yenilemesinden sonra evim bana yabancı gelmektedir.	0,682		
	Kent meydanındaki tarihi alan yenilemesinden sonra sokaklar çocuklarımız için güvensiz olmuştur.	0,596		
	Tarihi alanların yenilenmesi ve korunması gereksizdir.	0,569		
	Kent meydanı/caddesindeki tarihi alanların yenilenmesinden sonra yaşanan kalabalık yüzünden komşularımla eski samimiyetim kalmamıştır.	0,562		
	Tarihi alan yenilemesinden sonra ailem eski konut ve bahçemizi özlemektedir.	0,542		
	Kentsel dönüşümle yapılan tarihi alan yenilemesinden sonra evlerin cephelerinin değişimi hoş olmamıştır.	0,515		
	Kentsel dönüşüm bizleri yaşadığımız yerden uzaklaştırmak için yapılmaktadır.	0,514		
	Tarihi alanların yenilemesiyle oluşan değişim sonrası bazı komşularım başka yere taşınmıştır.	0,464		
	Kentsel dönüşüm ile yenilenen tarihi alanlara eklenen parklar çocuklarımız için yetersizdir.	0,410		
	KMO=0,798 , X2=411,100 , p<0,05			

Ekonomik Sorunlar faktör yükleri 0,800 ile -0,460 arasında değişen 6 maddeden oluşmaktadır. Faktörün toplam varyansı açıklama oranı %36,675 ve güvenirlik katsayısı 0,637'dir. Buna göre ölçeğin güvenirlik düzeyi yüksektir.

Yenilenmeye ilişkin memnuniyet faktör yükleri 0,784 ile 0,380 arasında değişen 13 maddeden oluşmaktadır. Faktörün toplam varyansı açıklama oranı %31,930 ve güvenirlik katsayısı 0,808'dir. Buna göre ölçeğin güvenirlik düzeyi çok yüksektir. "Tarihi alanların bakımının yapılması yaşadığımız yerin ömrünü uzatmaktadır." , "Kentsel dönüşüm benim için eskimiş evimin yenilenmesi demektir." , "Kentsel dönüşüm ve tarihi alan yenilemesinden sonra evlerimiz daha geniş ve ferah olmuştur." , "Tarihi alanların yenilemesiyle oluşan değişim sonrası komşularımla daha fazla görüşmekteyim." ifadeleri faktör yüklerinin 0,300'den küçük olması nedeniyle çıkarılmıştır.

Tablo 7- Ölçek Puanlarının Betimleyici İstatistikleri

	Minimum	**Maksimum**	**Ortalama**	**ss**	**Düzey %**	**Çarpıklık**	**Basıklık**
Ekonomik Sorunlar	6	30	17,27	3,65	57,6	0,14	0,88
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	17	59	40,33	8,27	64,0	-0,33	-0,01
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	11	51	28,95	8,22	56,8	-0,20	-0,33

Katılımcıların ekonomik sorunlar puan ortalaması 17,27±3,65, yenilenmeye ilişkin memnuniyet puan ortalaması 40,33±8,27, yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar 28,95±8,22'dir.

Ölçek puanlarının normal dağılıma uygunluğunun incelenmesi için diğer yapılan işlem ise çarpıklık ve basıklık değerlerinin hesaplanmasıdır. Ölçeklerden elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir (Groeneveld ve Meeden, 1984; Moors, 1986; Hopkins ve Weeks, 1990; De Carlo, 1997). Buna göre ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Analizlerde parametrik yöntemler kullanılmıştır.

Grafik 3- Ekonomik Sorunlar, Yenilenme ve Olumsuzluklar Yüzdelik Dağılımı

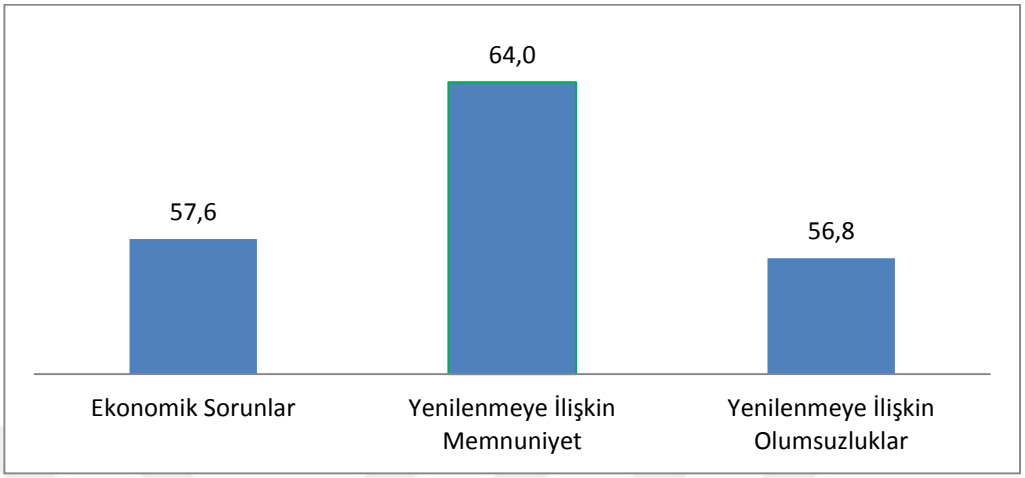

Üç kentte de yenilenmeye ilişkin memnuniyet düzeyi en yüksek olmakla birlikte, ekonomik sorunlar ve yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar oranları da birbirine yakındır. Bu bağlamda, genel memnuniyetin yanında tarihi alan yenilemeleri gerek yasal süreçte, gerek rant paylaşımı sürecinde gerekse de kentsel tarihi dokunun değişmesi sürecinde olumsuzluklar barındırmaktadır.

Tablo 8- Ölçek Puanlarının İlişkisi

		Ekonomik Sorunlar	Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar
Ekonomik Sorunlar	r	1	-,209**	,499**
	p		0,000	0,000
	n	375	375	375
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	r		1	-,166**
	p			0,001
	n		375	375
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	r			1
	p			
	n			375

****p<0,01 , *p<0,05 anlamlı ilişki var , p>0,05 anlamlı ilişki yok , Korelasyon katsayısı güç düzeyleri; 0<r<0,299 zayıf, 0,300<r<0,599 orta, 0,600<r<0,799 güçlü, 0,800<r<0,999 çok güçlü.**

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre; ekonomik sorunlar puanı ile yenilenmeye ilişkin memnuniyet puanı arasında negatif yönlü orta zayıf ilişki (r=-0,209), yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar puanı arasında pozitif yönlü güçlü ilişki bulunmaktadır (r=0,499).

Yenilenmeye ilişkin memnuniyet puanı ile yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar puanı arasında negatif yönlü zayıf ilişki bulunmaktadır (r=-0,166).

4.4.5. Anketin Karşılaştırma Analizleri

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; iller arasında ekonomik sorunlar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Konya'daki halkın ekonomik sorunlar düzeyi en yüksek iken (17,98) Edirne'deki halkın en düşüktür (16,43).

Tablo 9- İlin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

İl		n	Ortalama	ss	F	p
Ekonomik Sorunlar	Ankara	125	17,39	3,21	5,849	,003*
	Konya	125	17,98	3,96		
	Edirne	125	16,43	3,61		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	Ankara	125	43,47	6,00	56,313	,000*
	Konya	125	42,81	7,58		
	Edirne	125	34,71	8,05		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	Ankara	125	31,18	5,59	20,213	,000*
	Konya	125	30,33	8,41		
	Edirne	125	25,35	9,03		

***p<0,05 anlamlı fark var , p>0,05 anlamlı fark yok**

İller arasında yenilenmeye ilişkin memnuniyet puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Ankara'daki halkın yenilenmeye ilişkin memnuniyet düzeyi en yüksek iken (43,47) Edirne'deki halkın en düşüktür (34,71).

İller arasında yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Ankara'daki halkın yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar düzeyi en yüksek iken (31,18) Edirne'deki halkın en düşüktür (25,35).

Yapılan kişisel görüşmelerde özellikle Edirne'deki esnaf üzerinde memnuniyetin düşük olmasının nedeni uzun zamandır meydan düzenleme çalışmalarının durmuş, özellikle Arasta orta kapısının ulaşımının zor olması

olarak tespit edilmiştir. Meydanın hukuki anlaşmazlıklar yüzünden kapalı olması civar yerleri de köhneleştirmektedir. Ankara'daki mevcut çalışmalardaki memnuniyet durumu alan çalışmalarından önce de yüksek olduğu tespit edilmiştir (Kurtar, 2012: 152). Ayrıca memnun olmayanların daha çok kişisel ve mekândan dolayı olumsuz bakış açısına sahip oldukları ifade edilmiştir (Kurtar, 2012: 160).

Tablo 10- Yaşın Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Yaş		n	Ortalama	ss	F	p
Ekonomik Sorunlar	18-25	37	18,19	3,02	2,483	,061
	26-40	129	17,71	3,54		
	41-65	175	16,85	3,81		
	65 üzeri	34	16,71	3,64		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	18-25	37	43,70	7,05	6,501	,000*
	26-40	129	39,99	8,07		
	41-65	175	39,07	8,46		
	65 üzeri	34	44,41	7,22		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	18-25	37	29,49	8,14	0,216	,885
	26-40	129	29,01	8,26		
	41-65	175	28,66	8,40		
	65 üzeri	34	29,68	7,45		

***p<0,05 anlamlı fark var , p>0,05 anlamlı fark yok**

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; yaşı farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin memnuniyet puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0,05$). 65 yaş ve üzeri olanların yenilenmeye ilişkin memnuniyet düzeyi en yüksek iken (43,70) 41-65 yaş arası olanların en düşüktür (39,07).

Yaşı farklı katılımcılar arasında ekonomik sorunlar ve yenilenmeye İlişkin olumsuzluklar puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Yaşlı kesimin ticaret hayatında bulunmaması açısından memnuniyet dereceleri etkilenmemiştir. Ancak orta yaş grubu daha çok ekonomik hayatın içindedir. Bu bağlamda, bulunulan konuma da göre de memnuniyet durumu değişmektedir.

Tablo 11- Medeni Durumun Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Medeni Durum		n	Ortalama	ss	F	p
Ekonomik Sorunlar	Evli	268	16,98	3,77	3,011	,050*
	Bekâr	91	17,91	3,16		
	Dul	16	18,38	3,69		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	Evli	268	39,49	8,65	4,968	,007*
	Bekâr	91	42,44	6,91		
	Dul	16	42,44	6,50		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	Evli	268	28,53	8,37	3,031	,049*
	Bekâr	91	29,38	7,83		
	Dul	16	33,56	6,37		

***p<0,05 anlamlı fark var, p>0,05 anlamlı fark yok**

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; medeni durumu farklı katılımcılar arasında ekonomik sorunlar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Dul olanların ekonomik sorunlar algı düzeyi en yüksek iken (18,38) evlilerin en düşüktür (16,98).

Medeni durumu farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin memnuniyet puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Bekâr ve dul olanların yenilenmeye ilişkin memnuniyet düzeyi en yüksek iken (42,44) evlilerin en düşüktür (39,49).

Medeni durumu farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Dul olanların yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar algı düzeyi en yüksek iken (33,56) evlilerin en düşüktür (28,53).

Tablo 12- Hanede Yaşayan Kişi Sayısının Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı		n	Ortalama	ss	F	p
Ekonomik Sorunlar	1	31	17,87	3,38	,795	,497
	2	81	16,93	3,79		
	3	112	17,54	3,49		
	4 ve üzeri	149	17,13	3,77		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	1	31	42,94	5,96	1,698	,167
	2	81	40,59	9,13		
	3	112	39,25	8,17		
	4 ve üzeri	149	40,39	8,21		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	1	31	31,42	5,30	3,379	,018*
	2	81	29,40	8,42		
	3	112	29,90	8,22		
	4 ve üzeri	149	27,38	8,41		

***p<0,05 anlamlı fark var , p>0,05 anlamlı fark yok**

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; hanesinde yaşayan kişi sayısı farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Hanesinde 1 kişi yaşayanların yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar algı düzeyi en yüksek iken (31,42) 4 ve üzeri kişi yaşayanların en düşüktür (27,38).

Hanesinde yaşayan kişi sayısı farklı katılımcılar arasında ekonomik sorunlar ve yenilenmeye ilişkin memnuniyet puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır (p>0,05).

Kalabalık nüfuslu konutlarda olumsuzlukların ön planda olması ekonomik, sosyal ve davranışsal birçok etmene bağlı olabilmektedir.

Tablo 13- Eğitim Durumunun Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Eğitim Durumu		n	Ortalama	ss	F	p
Ekonomik Sorunlar	Okuma Yazmam var	11	17,55	2,38	,454	,810
	İlkokul	93	17,52	4,15		
	Ortaokul	65	16,95	3,41		
	Lise	123	17,01	3,54		
	Lisans	72	17,63	3,57		
	Lisansüstü	11	17,27	3,58		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	Okuma Yazmam var	11	43,00	4,92	,989	,425
	İlkokul	93	39,97	7,69		
	Ortaokul	65	40,63	8,56		
	Lise	123	40,59	8,87		
	Lisans	72	40,38	7,60		
	Lisansüstü	11	35,73	10,84		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	Okuma Yazmam var	11	31,91	4,46	,626	,680
	İlkokul	93	29,28	8,85		
	Ortaokul	65	29,48	8,17		
	Lise	123	28,18	8,29		
	Lisans	72	28,76	7,98		
	Lisansüstü	11	30,00	6,72		

***p<0,05 anlamlı fark var, p>0,05 anlamlı fark yok**

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; eğitim durumu farklı katılımcılar arasında ekonomik sorunlar, yenilenmeye ilişkin memnuniyet, yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır (p>0,05).

Eğitim farkı olmaksızın yapılan tarihi alan düzenlemelerinin olumlu ya da olumsuz sonuçları tarihi alanlarda yaşayan her kesimi etkilemektedir.

Tablo 14- Mesleğin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Meslek		n	Ortalama	ss	F	p
Ekonomik Sorunlar	Memur	31	18,19	3,87	3,675	,006*
	Esnaf	229	16,81	3,69		
	İşçi	31	19,00	3,39		
	Seyyar satıcı	9	16,78	2,44		
	Diğer	72	17,75	3,19		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	Memur	31	44,71	6,66	8,861	,000*
	Esnaf	229	38,56	8,65		
	İşçi	31	39,90	7,30		
	Seyyar satıcı	9	41,33	8,02		
	Diğer	72	43,88	6,03		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	Memur	31	32,10	6,73	8,875	,000*
	Esnaf	229	27,14	8,80		
	İşçi	31	33,52	6,62		
	Seyyar satıcı	9	33,78	4,66		
	Diğer	72	30,93	5,57		

***p<0,05 anlamlı fark var , p>0,05 anlamlı fark yok**

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; mesleği farklı katılımcılar arasında ekonomik sorunlar bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). İşçilerin ekonomik sorunlar düzeyi en yüksek iken (19,00) seyyar satıcıların en düşüktür (16,81).

Mesleği farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin memnuniyet bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Memurların yenilenmeye ilişkin memnuniyet düzeyi en yüksek iken (44,71) esnafların en düşüktür (38,56).

Mesleği farklı katılımcılar arasında yenilenmeye İlişkin olumsuzluklar bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Seyyar satıcıların yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar düzeyi en yüksek iken (33,78) esnafların en düşüktür (27,14).

Memnuniyet durumu konusunda esnafın Edirne ve Konya'daki örneklerde olduğu gibi bitmemiş tarihi alan düzenlemelerinin ekonomik anlamda alanı

etkilemesi sonucu esnaf, seyyar satıcı gibi meslek alanları durumdan rahatsız olmaktadır. Ankara'da büyük işletmelerin rantın büyük bölümünü elinde tutmaya başlaması küçük esnafa sıkıntılar yaratmaktadır. Alan araştırmasının yapıldığı alanlarda yapılan kişisel görüşmelere göre, memurlar o alanları daha çok ziyaret için kullanmaktadır. Bu bağlamda, özellikle bitmiş çalışma olan Hamamönü projesine olumlu bakmaktadırlar. Kurtar'ın (2012: 160) çalışmasına göre, Hamamönü'nde artan iş yeri sayısının %51,7'lik bir oranı kafe ve restoranlardan oluşmaktadır. Bu durum da, yerel esnafı zorlamaktadır.

Tablo 15- Aylık Gelirin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Aylık Gelir		n	Ortalama	ss	F	p
Ekonomik Sorunlar	1600-2500	154	17,90	3,27	3,971	,020*
	2501-3500	128	16,91	3,77		
	3500 üzeri	91	16,71	4,00		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	1600-2500	154	40,84	6,97	0,585	,557
	2501-3500	128	39,78	8,78		
	3500 üzeri	91	40,16	9,58		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	1600-2500	154	30,14	7,38	3,986	,019*
	2501-3500	128	27,39	9,46		
	3500 üzeri	91	29,03	7,42		

***p<0,05 anlamlı fark var, p>0,05 anlamlı fark yok**

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; aylık geliri farklı katılımcılar arasında ekonomik sorunlar bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Geliri 1600-2500 TL arası olanların ekonomik sorunlar düzeyi en yüksek iken (17,90) 3500 TL üzeri olanların en düşüktür (16,71).

Aylık geliri farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Geliri 1600-2500 TL arası olanların yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar düzeyi en yüksek iken (40,84) 2501-3500 TL arası olanların en düşüktür (39,78).

Aylık geliri farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin memnuniyet puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 16- Bulunulan Çevrede Yaşama Süresinin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Bulunulan çevrede yaşama süresi		n	Ortalama	ss	F	p
Ekonomik Sorunlar	Buralıyım	173	16,85	3,77	2,352	,054
	Yeni taşındım	20	16,15	2,30		
	2 sene	24	18,29	1,78		
	3-5 sene	35	18,23	3,24		
	5 sene üzeri	106	17,62	4,08		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	Buralıyım	173	38,86	8,77	2,459	,045*
	Yeni taşındım	20	43,10	5,42		
	2 sene	24	40,79	5,53		
	3-5 sene	35	42,09	5,73		
	5 sene üzeri	106	40,73	8,29		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	Buralıyım	173	27,62	8,78	2,818	,025*
	Yeni taşındım	20	29,40	4,55		
	2 sene	24	31,42	4,11		
	3-5 sene	35	31,60	7,39		
	5 sene üzeri	106	29,61	8,49		

***p<0,05 anlamlı fark var , p>0,05 anlamlı fark yok**

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; bulunulan çevrede yaşaması süresi farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin memnuniyet bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Yeni taşınanların yenilenmeye ilişkin memnuniyet düzeyi en yüksek iken (43,10) yerli olanların en düşüktür (38,86).

Bulunulan çevrede yaşaması süresi farklı katılımcılar arasında yenilenmeye İlişkin olumsuzluklar bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). 3-5 senedir yaşayanların yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar düzeyi en yüksek iken (31,60) yerli olanların en düşüktür (27,62).

Bulunulan çevrede yaşaması süresi farklı katılımcılar arasında ekonomik sorunlar puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır (p>0,05).

Özellikle yeni taşınanların Hamamönü bölgesinde olması ulaşım rahatlığı veya miras nedeniyle bölgeyi tercih etmişlerdir. Ayrıca yerli olanlar sonradan gelenlere göre eski ve yeni durum arasındaki farkı gözlemleyebildikleri için memnuniyet dereceleri daha düşük olabilmektedir. Ayrıca üç kentte de oturulan yeri terk etme isteği azdır.

Tablo 17- Oturulan Ev Durumunun Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Oturduğunuz ev		n	Ortalama	ss	t	p
Ekonomik Sorunlar	Kira	142	17,92	3,16	2,860	,004*
	Kendi evim	232	16,87	3,88		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	Kira	142	42,20	6,57	3,653	,000*
	Kendi evim	232	39,25	8,95		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	Kira	142	30,84	6,50	3,772	,000*
	Kendi evim	232	27,81	8,94		

***p<0,05 anlamlı fark var, p>0,05 anlamlı fark yok**

Yapılan t testi sonuçlarına göre; oturulan evi farklı katılımcılar arasında ekonomik sorunlar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Kiracıların ekonomik sorunlar düzeyi daha yüksektir (17,92).

Oturulan evi farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin memnuniyet puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Kiracıların ekonomik sorunlar düzeyi daha yüksektir (42,20).

Oturulan evi farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05).Kiracıların ekonomik sorunlar düzeyi daha yüksektir (30,84).

Tablo 18- Oturulan Evin Aylık Kira Giderinin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Oturduğunuz ev kira ise aylık gideri:		n	Ortalama	ss	t	p
Ekonomik Sorunlar	1000 TL'den az	74	17,69	3,32	-,917	,361
	1000 TL üstü	68	18,18	2,98		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	1000 TL'den az	74	40,77	6,82	-2,764	,006*
	1000 TL üstü	68	43,75	5,95		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	1000 TL'den az	74	29,74	6,93	-2,118	,036*
	1000 TL üstü	68	32,03	5,83		

***p<0,05 anlamlı fark var , p>0,05 anlamlı fark yok**

Yapılan t testi sonuçlarına göre; oturulan evin kira gideri farklı katılımcılar arasında ekonomik sorunlar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmamaktadır (p>0,05).

Oturulan evin kira gideri farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin memnuniyet puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Aylık kira gideri 1000 TL üstü olanların yenilenmeye ilişkin memnuniyet düzeyi daha yüksektir (43,75).

Oturulan evin kira gideri farklı katılımcılar arasında yenilenmeye İlişkin olumsuzluklar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Aylık kira gideri 1000 TL üstü olanların yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar düzeyi daha yüksektir (32,03).

Aynı zamanda, mevcut çalışmalarda konut kiralarının Ankara Hamamönü'nde yenilemeden önce 473,4 lira iken yenileme sonrası 575 lira olduğu ifade edilerek kiraların artışının yenilemeye bağlanmadığı ifade edilmiştir (Tiryaki, 2014: 157).

Tablo 19- Yaşanılan Yerde Kentsel Dönüşüme İhtiyaç Duyulma Nedeninin Ölçek Puanları Bakımından Karşılaştırılması

Yaşanılan yerde kentsel dönüşüme ihtiyaç duyulma nedeni		n	Ortalama	ss	F	p
Ekonomik Sorunlar	Alt yapı sorunları	65	16,08	3,48	4,203	,002*
	Gecekondulaşma	96	17,07	3,35		
	Ekonomik nedenler	56	18,70	2,82		
	Kültürel mirasın yok olmaya başlaması	109	17,50	3,48		
	Diğer	46	17,04	5,11		
Yenilenmeye İlişkin Memnuniyet	Alt yapı sorunları	65	38,88	8,81	5,839	,000*
	Gecekondulaşma	96	43,60	7,32		
	Ekonomik nedenler	56	39,39	7,43		
	Kültürel mirasın yok olmaya başlaması	109	39,87	7,86		
	Diğer	46	37,83	9,70		
Yenilenmeye İlişkin Olumsuzluklar	Alt yapı sorunları	65	24,89	7,85	6,343	,000*
	Gecekondulaşma	96	29,44	8,66		
	Ekonomik nedenler	56	31,41	7,66		
	Kültürel mirasın yok olmaya başlaması	109	30,11	6,68		
	Diğer	46	27,89	9,96		

***p<0,05 anlamlı fark var, p>0,05 anlamlı fark yok**

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; yaşadığı yerde kentsel dönüşüme ihtiyaç duyma sebebi farklı katılımcılar arasında ekonomik sorunlar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Kentsel dönüşüme ihtiyaç duyma sebebi ekonomik nedenler olanların ekonomik sorunlar düzeyi en yüksek iken (18,70) altyapı sorunları olanların en düşüktür (16,08).

Yaşadığı yerde kentsel dönüşüme ihtiyaç duyma sebebi farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin memnuniyet puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Kentsel dönüşüme ihtiyaç duyma sebebi gecekondulaşma olanların yenilenmeye ilişkin memnuniyet düzeyi en yüksek iken (43,60) diğer nedenler olanların en düşüktür (37,83).

Oturulan evin kira gideri farklı katılımcılar arasında yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır

($p<0,05$). Kentsel dönüşüme ihtiyaç duyma sebebi ekonomik sebepler olanların yenilenmeye ilişkin olumsuzluklar düzeyi en yüksek iken (31,41) altyapı sorunu olanların en düşüktür (24,89).

Kentsel dönüşüme ihtiyaç duyulma nedeni en çok ekonomik ve gecekondulaşma ile mücadele olarak görülmektedir. Memnuniyet düzeyi bu bakış açısına göre değişmektedir. Kültürel mirasın yok olması ikinci planda kalmaktadır.

4.4.6. Anket Araştırmasının Sonucu

Anket çalışmaları, Ankara Hamamönü Mahallesi, Konya Mevlana Meydanı ve Bedesten Çarşısı, Edirne Selimiye Camii Meydanı ve çevresinde yüz yüze görüşmeler şeklinde yapılmıştır. Anket çalışmalarının analiz sonuçları incelendiğinde katılımcıların yaşadığı kentlere göre ekonomik sorunlar algıları ve kentsel tarihi alan düzenlemelerine ilişkin olumsuzluk algıları değişmemektedir. Üç kentte de memnuniyet dereceleri, genel kentsel tarihi alan düzenleme çalışmalarıyla şekillenmiştir. Aynı zamanda, tarihi alan yenileme çalışmalarında memnuniyetleri yaşa, cinsiyete, mesleğe ve medeni duruma göre değişmemiştir.

Tarihi alanların yenilenmesi ve canlandırılmasına ilişkin o kentsel alanda yaşayanlar, süreci yaşarken ekonomik ve sosyal durumlarının düzeleceği düşüncesini, kendi koşullarından ziyade yapılan yenileme çalışmalarına bağlamaktadır. Anket analiz sonuçlarına göre, anket çalışmalarına katılım oranları üç kentte de aynıdır. Ankete en çok 40-65 yaş arası grup katılmıştır. Görüşülen kişilerin %61,6'sı esnaf olmakla birlikte en yüksek oranda eğitim seviyeleri lise mezunudurlar. Anket çalışmalarının yapıldığı mekânlar meydanların konumundan ötürü esnafın çok olduğu yerlerdir. Yaş aralıkları da bu meslek grubunun ortalama yaşından etkilenmiştir. Orta yaş grubunun bulunduğu bu alanlarda genç ve yaşlı nüfus genellikle alanları geçiş ve dinlenme bölgesi olarak kullanmaktadır. Yaşa bağlı olarak genelde evli ve 4 ve üzeri nüfuslu evlerde yaşayan aile fertleriyle görüşülmüştür. Orta gelir düzeyine sahip katılımcılar ya uzun senelerdir inceleme

yapılan kentte yaşamakta ya da oranın yerlileridirler. Yerleşiklik açısından katılımcıların çoğu kendi evlerini satın almıştır. Aynı zamanda, oturma alanları genellikle kent merkezi dışındadır.

Üç kentte de, katılımcılar tarihi kentsel alanda "kentsel dönüşüme ihtiyaç duyulma nedenini" kültürel mirasın yok olmaya başlaması olarak ifade etmişlerdir. Kentsel dönüşüme ihtiyacın ikinci bir nedeni de ekonomik olarak kalkınmadır. Kültürel miras ve kentsel koruma kavramlarıyla ilgili detaylı bilgiye sahip olmayan katılımcılar yine de tarihi alanların korunmasının gerekliliğini savunmuştur.

Üç kentte de, "kentsel dönüşüm" ifadesi eskimiş evlerinin yenilenmesi olarak düşünülmektedir. Ancak, kentte de yenileme yaşanan kentsel alanlarda yaşayan vatandaşların fikirleri alınmadan uygulamalara başlanmıştır. Katılımcıların %53,1'i kentsel dönüşümle ilgili belediyelerin onları bilgilendirmediklerini ifade etmişlerdir. Tarihi alanlarda yapıların dış cephelerinin değişimi sadece Ankara Hamamönü Mahallesi, Konya Bedesten Çarşısı'nda yapıldığı için Edirne Selimiye Camii Meydanı'ndaki katılımcılar evlerin yenilenmesi ve yapıların dış cephelerinin değişimi konusunda fikir verememişlerdir. Bu bağlamda, yapıların dış cephe değişimi memnuniyeti konusunda kararsız olanlar ve memnun olanlar yakın aralıklar oranlarıyla cevaplandırılmıştır.

Yaşanılan alanı terk etme düşüncesi yenileme çalışmalarından memnuniyet derecesine göre değişmemiştir. Kentsel alanda yaşayanlar iş yerleri o alanlarda olduğu için ekonomik zorluk yaşasalar da, kişisel görüşmelerden edinilen ifadeye göre "*bu kadar seneden sonra nereye giderim, nasıl geçinirim"* endişesiyle tarihi alanlardan gitmek istememektedir. Bölgelerde yaşayan halk ekonomik açıdan yaşadıkları yerden taşınmayı düşünmemektedir. Kurtar'ın (2012: 170) çalışmasına göre, katılımcıların %82'si Hamamönü'nden taşınmak istememektedir. Bu durumun nedenini %66,9 oranında ulaşımın rahat olması, tarihi dokunun cazibesi, ortam ve komşuluk ilişkileri olarak belirtmişlerdir. Biten tarihi alan yenileme çalışmalarından Ankara Hamamönü Mahallesindeki esnaf çoğunlukla memnun

olurken, yenileme süreci devam eden Konya Mevlana Meydanı ve çalışmaları durdurulan Edirne Selimiye Camii Meydanı çalışmaları memnuniyetsizlik yaratmaktadır. Ayrıca, tarihi alan yenilemelerinin o alanda yaşayanlar üzerindeki etkisi, kişilerin bulunduğu sosyo-kültürel ve ekonomik konumlarına göre değişiklik göstermektedir. Bu durumdan dolayı, yenilemelerin ekonomik ve sosyo-kültürel şartları zorlaması fikrine katılıp katılmama oranları birbirlerine yakın olarak ölçülmüştür. Aynı zamanda, yapılan araştırmada üç kentte de tarihi alanların çevrelerinde çocuk parkları alanlarının yetersiz olduğu düşünülürken, daha yüksek oranda çocukların bu alanlarda güvende olduğu ifade edilmiştir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarından kentsel alanlarda, tarihi alan canlandırma ve sağlıklı hale getirme yöntemleri kullanılmıştır veya yapılma süreçleri devam etmektedir. Alanlarda yıkım veya yeniden inşa olmadığından dolayı kentliler yer değiştirmemiştir. Ancak özellikle, Ankara Hamamönü'nde kentsel bölgenin değerlenmesiyle yerlerine geri gelmeyen vatandaşlar bulunmaktadır.

Katılımcıların üç kentte de, kentsel dönüşümle ilgili genel fikirlerini ölçen ifadelerde ise, kentsel dönüşümün yüksek oranda doğal afetlerden korunmak, tarihi eserleri korumak ve kent meydanlarında yeşil alanları çoğaltmak, gecekondu mahallelerinden de vergi almak için yapıldığı saptanmıştır. Aynı zamanda, kentsel dönüşüm uygulamaları vatandaşların refahı için desteklenmektedir. Katılımcıların %35,5'i kentsel dönüşümün yaşadıkları yerden uzaklaştırılmaları için yapıldığı fikrine katılmamaktadır. Ayrıca, tarihi alan yenilemelerinin kentin tamamında yaşayan insanları etkilediği düşünülmektedir.

Esnaf olan katılımcıların çoğu, yenileme sırasında ya da yenileme sonrasında muhitlerindeki yabancı insanlardan rahatsız olmamaktadırlar. Esnaflar için, gün içerisinde meydanlarda oluşan kalabalık olumlu bir etki yaratmaktadır. Ancak, Selimiye Camii Meydanı Arasta Çarşısı esnafı çalışmaların duraksamasından dolayı ekonomik ve durgunluk açısından olumsuz etkilendiklerini ifade etmektedirler. Yoğunlaşan trafik sıkışıklığından %29,3 oranında rahatsızdırlar. Yenileme sırasında ya da sonrasında başka alanlara taşınanlar olsa da komşuluk

ilişkilerinin değiştiğini düşünmeyen katılımcılar sokaklardaki dilenci ve sıra dışı görünüşlü sokak satıcılarından azalmak yerine arttığını ifade etmektedirler.

Katılımcıların %39,7'si kentsel dönüşümle ilgili ve kentsel dönüşümün kentlilere getirdiği haklarla ilgili yeterli bilgiye sahip değildirler. Kiraların ve maliyetlerin yenileme sırasında veya sonrasında arttığını düşünen katılımcılar, yine de dönüşümün gerekli olduğunu ve yaşanılan yerin ömrünü uzattığını düşünmektedirler. Ayrıca, katılımcılar yaşadıkları yerin eskisine göre sosyokültürel, doğal ve ekonomik açıdan çok farklı oluğunu ifade etmektedir.

4.5. Alan Araştırmasının Bulguları ve Öneriler

Mevcut çalışmalarda yapılan anket uygulamalarında tarihi alan yenilemelerinin yapıldığı alanlarda yaşayanların bölgeleri terk etmedikleri, soylulaştırma sürecinin bölgelerde yaşanmadığı ve kentlilerin yenileme çalışmalarından memnun oldukları sonucu çıkmıştır (Tiryaki, Kurtar, Altınışık ve Topçu). Ancak aynı zamanda mevcut sorunlar olan kentsel rant dağılımı sorunu, maddi durumu iyi olmayan kentlinin bölgede barınamadığı ve sosyal yapının günümüzde daha çok değişmiş olduğu gözlemlenmiştir. Uygulanan anket çalışmasının sonucunda, tarihi alan yenilemelere karşı memnuniyet düzeyi yaşanılan kente, eğitim durumuna ve medeni duruma göre değişmemektedir. Üç kentte de sosyo-ekonomik sorunlar tarihi alan yönetimlerinin belli bir çizgide yapılmadığı ve kentlinin bu konuda bilgilendirilmemesi sonucu olumsuzluklar yaratmaktadır.

Konya'da genel kentsel dönüşüm politikalarına karşı güven daha fazlayken, Mevlana Meydanı ve Alaeddin Tepesi yenilemelerinin 2014 yılından bu yana bitmemiş olması esnaf ve ziyarete gelenler açısından sıkıntı yaratmaktadır. Mevlana Meydanı'ndaki vatandaş genel anlamda kentsel yenilemenin devam etmesi gerektiğini düşünürken, bir an önce çalışmaların bitmesi gerektiğini ifade etmektedir. Konya'da yaşayanlar kentsel canlandırma ve kentsel dönüşüm hakkında olumlu düşünürken aynı zamanda zorlandıklarını da söylemektedir. Ayrıca, belediye yetkililerine kolay ulaşamadıklarını ifade ederken, kentsel

dönüşüm hakkında detaylı bilgiye sahip değildirler. Ancak, sebatkâr bir psikolojik tavır içerisindedirler. Konya kenti fiziki ve coğrafi yapısından ötürü düzenli bir yapıya sahiptir. Bu düzenli yapı kentin diğer alanlarında rahat bir yapılanma sağlamaktadır. Ancak en önemli ve tarihi meydanlar atıl konumda kalmıştır. Tarihi kentsel yenileme çalışmalarının daha hızlı olabilmesi Mevlana Meydanı çevresindeki kentlileri mutlu edebilecektir.

Ankara Hamamönü'nde ise orada yaşayanlar sadece Fırın Sokak'ta dokuz hanedir. İkamet bölgesi olarak o bölgeyi kullanmayan vatandaş kentin modern olarak tanımlanan apartmanlaşmış bölgelerinde oturmakta, işletmelerinin varlığını Hamamönü'nde sürdürmektedir. Hamamönü'nde oluşan tarihi turizm sektöründe ekonomik anlamda memnun olan vatandaş, kentsel politikalardan da memnundurlar. Az kalan sayıdaki konutlarda oturanların evlerinin içleri sosyal ve fiziki anlamda değişmemiştir. Ancak Hamamönü'nde ikamet eden vatandaşlar çevre kirliliği ve güvenlik konusunda sıkıntı yaşamaktadır.

Edirne Selimiye Camii Meydanı çevresindeki esnaf ve ziyarete gelenler ise, ekonomik, sosyal, güven ve aidiyet hisleri konusunda kendilerini mutsuz hissetseler de, kendi çözümlerini oluşturmaya çalışmakta, Yemiş Hanı kazı alanı etrafındaki tenekeden duvarlara çiçekler asmakta ve satış tezgâhları kurmaktadırlar. İncelenen mekânlar arasında Edirne Selimiye Camii Meydanı düzenleme çalışması çevresini olumsuz anlamda etkileyen bir tarihi alan yenileme çalışması olmuştur. Kentin tarihi kentin kimliğidir. Kimlik yaşayanları yansıtır. Tarih ile bütünleşen ve kullanımda kalan her kentsel alanın ömrü daha uzun olmaktadır. Bu bağlamda, Edirne için de tüm aktörlerin katıldığı bir kentsel alan planlaması düşünülüp çalışmaların tekrar başlayarak Dünya Mirası Selimiye Camii'nin çevresiyle beraber yaşatılması gerekmektedir.

Ankara Hamamönü bölgesi tarihsel alan yenileme çalışmaları ile Konya Mevlana Meydanı tarihsel alan yenileme çalışmaları birlikte değerlendirildiğinde toplumsal yapıların farklı olduğu gözlenmektedir. Ankara Hamamönü Mahallesi çalışmaları bitmiştir. Ancak o bölgenin yerlisi azalmış, farklı kentsel alanlardan

gelen işletmecilerin ve şirketlerin turizm rant bölgesi haline gelmiştir. Bu bağlamda, heterojen toplumsal yapı ekonomik açıdan memnundur. Ancak az kalan yerli vatandaş sıkıntı yaşamaktadır. Konya Mevlana Meydanı ve Bedesten Çarşısı geçmişinde terk edilmediği için bu alanın çoğunu yerli vatandaşlar oluşturmaktadır. Dışarıdan gelen işletmeler bu bölgeyle çok ilgilenmemişlerdir. Bu durum, alanda sosyo-kültürel farklılık oluşturmamıştır. İki yenileme çalışmasında da tarihsel yapı korunarak, belediyeler tarafından yeni yapı eklemesi çok yapılmamıştır. Ancak iki alanda da sosyal çöküntü alanları kentlerin diğer muhitlerine yani arka mahallelere kendiliğinden yönelmiştir. Kentsel dönüşüm uygulanırken bu sosyal çöküntü alanlarının başka alanlara taşınma amacı güdülmüş müdür? Yoksa kentin doğal yapısının ve evriminin oluşturduğu bir süreç midir? Mekân ya da çevre insanın bir objesi değildir. Biz kentlere obje gibi davrandıkça doğal süreç olmaktan çıkmaktadır. Bu bağlamda bu soruların cevabı verilirken müdahalelerin sosyal, kültürel, tarihi miras, ekonomi ve politikalarca çok yönlü olarak düşünülmesi gerekmektedir. Böylece insanların doğal ve sosyal ortamları zarar görmeden kentlerin sürdürülebilirliği sağlanmış olmaktadır. Kentlerin ruhları vardır. Tüm dünyada her büyük kentin ruhu farklıdır ve farklı koruma anlayışı istemektedir. Kentlerin merkezlerindeki sosyal ve fiziki çöküntü alanları kentin ruhuna göre politikalar sergilenmezse kendilerine başka mekânlar seçerek varlıklarına devam etmektedirler. Kent meydanı özgürlüktür, tercih meselesidir. Eğer insanlar o merkezi tercih ediyorlarsa kent yaşama dâhil olmuş ve insanların ruhlarında yerini bulmuştur.

Çalışmalarda incelenen üç alan olan, Ankara Hamamönü Mahallesi, Konya Mevlana Meydanı ve Bedesten Çarşısı ve Edirne Selimiye Camii Meydanı kentsel dönüşüm yöntemlerinin toplumu etkileme açısından benzer değişimleri bulunmaktadır. Ancak biten bir düzenleme alanı olan Hamamönü başarılı bir sağlıklı hale getirme çalışması olmakla birlikte, çevresini yeterli derecede sahiplenememiştir. Konya Mevlana Meydanı çalışmaları yarımdır. Bu bağlamda, kullanım amaçları açısından Edirne Selimiye Meydanı etkisi gözlenmekle beraber Selimiye Meydanı çok daha fazla atıl konumda kalmıştır.

Kullanılmayan alanı kullanan farklı ve sıra dışı gruplar kentsel alan içerisinde güvenlik tehlikesi yaratmaktadır. Tarihi alanların sürdürülebilir olması için kentsel hayatın içine işlevleriyle katılmalıdır. Eğer kentsel arkeolojik ve tarihi alanlar güvensiz alanlara dönüşüyorsa, kentte yaşayanlar bu alanlara ne kadar değer verir? Bu bağlamda, Selimiye Camii Meydanı ve Konya Alaeddin Tepesi işlevsiz kalmıştır. Öncelikle kentleri koruması gereken kişiler kentlilerdir. Ancak yasal kentsel politikalar ile uygulamadaki planların kent kültürüyle harmanlanmış olması gerekmektedir. İşlevsiz kalan incelediğimiz mekânlar, kentli kültürü oluşmamış ve kentsel politikaların içselleştirilmediği bir şekilde kentsel mekân içerisinde sürdürülebilir kentler arasında olması mümkün gözükmemektedir.

İncelenen dünya tarihi kentsel doku örnekleri ve Türkiye'den örnekler sonucunda tarihi kentsel dokuları koruma ve canlandırma politikalarının Türkiye'de yasalar boyutunda sistemli olduğu görülmektedir. Ancak koruma politikalarında bir düzenlilik ve sabitlik olmadığı saptanmıştır. Yerel yönetimler tarihi kentlerin korunmasında farklı hareket etmektedirler. Mekân ve toplum ilişkisi göz önüne alındığında bu farklılık her kente göre eşitsizlik yaratmaktadır. Bu eşitsizlikler sınıfsal ayrımlara ve mekânın adaletsiz kullanımına neden olmaktadır. Çünkü bir siyasi iktidara bağlı olan koruma kurulları kentsel rant ve oy kaygılı hizmetler oluşturmaktadır. İncelenen tarihi kent dokularında ya turizm odaklı ki bu durum da kentin dokusunu değiştirmiştir, ya da kurullar arası anlaşmazlıkların yarattığı bitmeyen yenileme çalışmaları yaşanmaktadır.

Bu problemlerin çözümü olarak tarihi kent dokularının kentlilere aidiyet sağlaması için mekânı kamunun alanı kabul ederek koruma işlemlerinin otonom üst kuruluşlarca, merkezi olarak yapılması şeklinde bir model önerisi sunulmuştur. Böylece, ortaya özerk, liberal ekonomilerden etkilenmeyen ve adaletli tarihi mekân yönetimleri çıkmış olmaktadır. Ayrıca, tarihi kentsel doku mekânın geçmişiyle gelecek arasında bir bağ kurduğu için tekelin değil tüm ülkenin olmalıdır.

4.6. Tarihi Alan Koruma Yönetimi Model Önerisi

Tarihi kentsel alanların korunması üzerine, mekân ve toplumsal yapı arasındaki ilişki doğrultusunda bağ kurularak, tarihi kentlerin her yaşayan için erişiminin sağlanması odaklı bir model önerisi sunulmuştur. Düzenleyici ve aynı zamanda üst kurul olarak modellenmesinin amacı bağımsızlık konusunda otonom bir planlama çizilmek istenmesidir. Çalışma kapsamında önerilen model ve özellikleri verilmiştir.

4.6.1. Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Yönetimi Üst Kurul Modeli

Bu modelin amacı, tarihi kent mekânlarının yenilenmesi ve korunması kapsamında sürdürülebilirliğinin arttırılması ve tarihi kent mekânlarındaki toplumsal yapının mekân ile ilişkisinin bozulmaması için koruma çözümü sunmaktır. Kentsel tasarım ve planlamalarının rant kaygısıyla oluşturulması ve mekanı tüketim nesnesi haline dönüştürmesi günümüz liberal politikalarında çok hızlı şekilde gerçekleşmektedir. Kent merkezlerinin geçmişleriyle geleceğe yansıtılarak yaşayan mekânlara dönüşmesi kentsel adalet, kentsel katılım ve toplumsal yapının korunması ile mümkündür. Bu korumanın gerçekleşmesi için otonom çalışan üst kurulların çalışma sistemine sahip, merkezi bir kurul yapısı gerekmektedir. Çalışmalarında otonom bir yapıya sahip kurul, çıkar gruplarının ve siyasi iktidarların baskısı altında kalmadan kamu yararı ilkesi adına çalışabilecektir. Üst kurulun aynı zamanda düzenleyici olması demek, karar alma mekanizmalarının araştırma esnasında bağımsız olarak iç mekanizmalarını oluşturmaları anlamına gelmektedir.

Tarihi kentsel alanların düzenlenmesi, yerel yönetimlerin elinde bir yarışa dönüşmektedir. Bu yarış esnasında mekânın kullanımı kullanıcılar açısından eşitsizlik ve aidiyet problemleri yaratmaktadır. Eğer yerel yönetimler ve merkezi kurullar arasında çıkan anlaşmazlıklar var ise, kentsel yapı düzenleme süreci uzamakta ve böylece alan ikincil konumda kalıp kullanılamamaktadır. Aynı

zamanda tarihi mekanlar rant kaygısıyla yerel yönetimlerce özelleştirme yoluyla turizm odaklı kullanılmakta, tarihi kentsel doku ve toplumsal yapı değiştirilerek mekanlarda sınıf çelişkileri oluşmaktadır. Bu çelişkileri kaldırmanın bir yolu tek bir merkezin düzenleyici kararlar alması ve uzman üyelerce çalışılmış planlamalarına kapıları açmaktır.

4.6.2. Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Yönetimi Üst Kurulunun Örgüt Yapısı ve Şeması

Otonom üst kurulun karar alıcı mekanizması cumhurbaşkanı tarafından belirlenen bir, meclisteki parti sayısı kadar her partinin belirlediği birer aday, mühendisler ve mimarlar odası tarafından belirlenen bir aday olmak üzere altı aday arasından cumhurbaşkanı kabinesi tarafından atanan üst kurul başkanıdır. Aynı zamanda ikinci karar alıcı merci de başkan yardımcısıdır ki başkan yardımcısı uzman ve üyeler arasından kurulca seçilmektedir. Karar alıcı mekanizmayı yönlendiren kentsel tarihi alanlar konusunda uzmanlar (arkeolog, sosyolog, mimar, şehir ve bölge planlamacısı, kamu yönetimi uzmanı) olmalıdır. Ayrıca kurul üyelerinin görev süreleri beş yıldır. Görev süresi dolmayan üyeler geçerli sebepler olmadan görevden alınamamaktadır. Bu durum da iç örgütlenmenin çalışma yapısının bağımsızlığını desteklemektedir.

Çalışmalarda ikinci bir yönlendirme de kamuoyu araştırmalarıdır. Kamuoyu araştırmalarını aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları da yönlendirebilmektedir. Tarihi kentsel alanların ihtiyaçlarını en iyi o mekânlarda yaşayanlar bilmektedir. Bu bağlamda, toplumsal katılımın karar alıcı mekanizmayı yönlendirmesi önemlidir. Karşılıklı etkileşim ile başlayan kentsel koruma tarihi alanı kent yaşamının içerisinde tutmaktadır.

Düzenleyici tarihi alan koruma üst kurulunun çalışma yapısı atanan bir başkan eşliğinde, uzmanlar ve üyeler arasından seçilen başkan yardımcısı ile oluşmaktadır. Karar alıcı mekanizmayı şekillendirenler ise uzmanlar, sivil toplum kuruluşları ve Vakıflar Bölge Müdürlüklerinden olan teknik temsilcilerdir.

Örgütün yapısında sivil toplum kuruluşlarının ve uzmanlarının görüşlerinin ön planda tutulması toplumsal adalet ve kent hakkı doğrultusunda mekânı kullanım hakkı doğuracaktır.

Merkezi bir yönetim modeli olan Tarihi Alan Yönetimi Koruma Üst Kurulunun il bazında çalışmalarını yönlendirmek ve illere hizmet götürmek için çalışma sisteminde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları ve Bölge Koruma Kurullarıyla iletişim ve iş birliği içerisinde olması gerekmektedir. Merkez ve yerel arasındaki bu iletişim sonucunda oluşturulan tarihi alan yönetim modelinin çevresiyle olan ilişkisi tamamlanmış olmaktadır.

Şekil 12-Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Üst Kurulu Örgüt Şeması

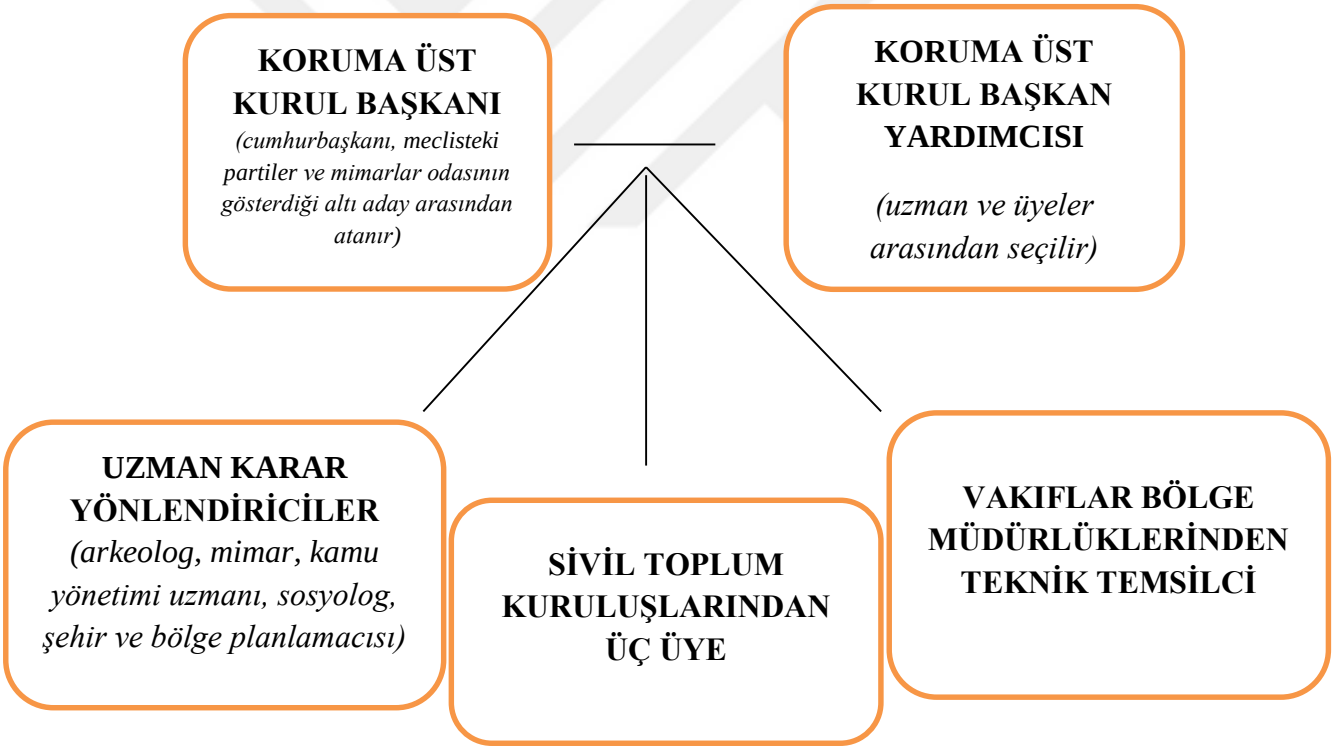

Kaynak: Tarafımdan oluşturulmuştur.

4.6.3. Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Yönetimi Üst Kurul'un Görevleri ve Bütçesi

Kurulun görevleri arasında öncelikle korunması gereken kentsel mekânı ya da tarihi yapıyı tespit etmek ve tescilleyerek arşivlemek bulunmaktadır. Ardından aşamaların uygulamaya konması için görev dağılımının planlanması ve koruma kurullarının çalışması için bütçe planı çıkarılması gelmektedir. Bu planlama aşaması sonrasında önemli bir aşama olan kamuoyu araştırması ve korunacak kentsel alanda yaşayanları bilgilendirme gelmektedir. Bu bağlamda, koruma kültürünün toplumsal katılım ile kentliler tarafından benimsenmesi gerçekleşmiş olmaktadır. Aynı zamanda, merkezi ve otonom bir kurul olmasından dolayı kamulaştırma hakkına da sahip olmaktadır. Tescillenmiş tarihi alan ya da yapı özel mülkiyet ise, bütçe kamulaştırma için kullanılmış olmaktadır.

Ardından gelen çalışmalar, toplumsal yapının tahlili ve yapılan çalışmanın toplumsal yapıya uygunluğunun uzmanlar tarafından kontrol edilmesidir. Merkezi bir kurul olması nedeniyle aynı zamanda Bölge koruma kurulları ve Vakıf bölge müdürlükleriyle ortaklaşa çalışma sürdürülüp, bölge ile ilgili bilgi akışı sağlanmaktadır. Süreç koruma işlemi bitene kadar izlenmelidir.

Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Yönetimi Üst Kurulu merkezi ve otonom olarak çalışmalarında bağımsızlık özelliği taşıyan bir kuruldur. Bu kurulun bütçesi devletin kurul için ayırdığı genel bütçeden aldığı pay, kentsel dönüşüm uygulamalarından elde edilen gelirden alınan pay ve vakıflar bölge müdürlüklerinden alınan pay ile oluşturulmaktadır. Aynı zamanda tarihi alan yenilemelerinde özel kuruluşlarla çalışıldığında tüketicilere yansıtılan firma faaliyetlerinden alınan paylar bulunmaktadır. Bu durum da bütçenin özerk olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, özel mülkiyet altından olan tarihi yapıları da kamulaştırma konusundan zorluk çekmemiş olmaktadır.

Şekil 13- Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Üst Kurulu Modeli

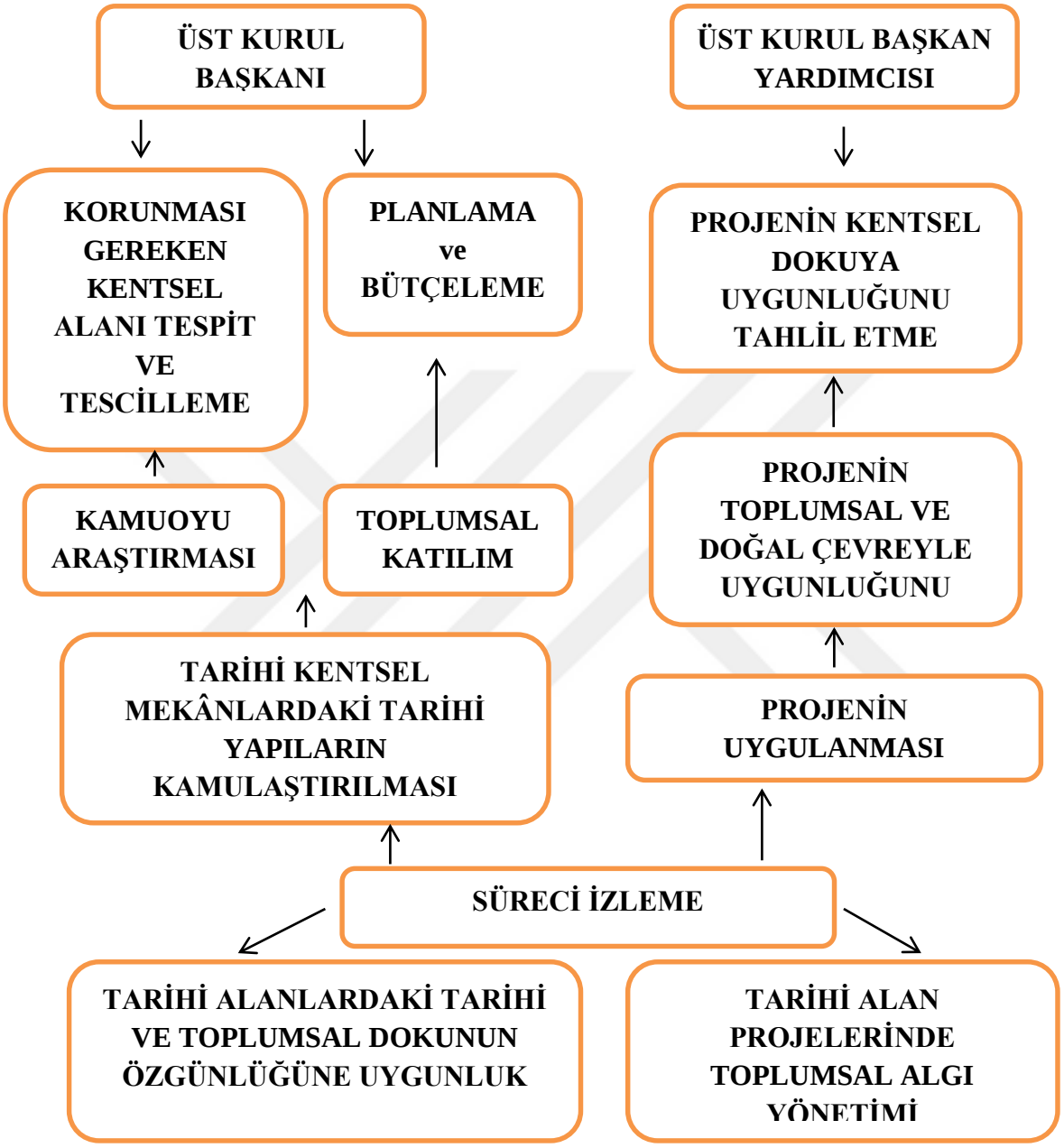

Kaynak: Tarafımdan oluşturulmuştur.

4.6.4. Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Yönetimi Üst Kurulu Çalışma Aşamaları

Tarihi kentsel alan koruma üst kurulunun örgüt yapısının işleyişi belirli aşamalar şeklinde planlanmıştır. Örgüt yapısında aşamalar terk edilmeden sırasıyla oluşturulmalıdır. Aşamaların birbirleriyle etkileşimleri ve iletişimleri bulunmalıdır.

Şekil 14- Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Üst Kurulu Çalışma Aşamaları

Kaynak: Tarafımdan oluşturulmuştur.

4.6.4.1. Tespit

Tarihi kentsel alanların korunmasına yönelik kentsel mekân tespiti ve o kentsel alanın düzenlenmesine gerek olup olmadığını belirleme aşamasıdır. Kentsel mekânların düzenlemeye ihtiyacının olup olmadığı önemlidir. Alanlar düzenlenmeden sadece koruma aşamasında da kalabilmektedirler. Eğer kentsel mekân terk edilmiş ise, kentin yaşayan alanının içerisinde yer almıyorsa köhneleşmiştir. Köhneleşen mekân sağlıksız kullanımlar için işgal edilmektedir. Bu mekânların gereklilik düzeylerine ilişkin tespitler yapılmalıdır. Özellikle mülkiyet ilişkisi üzerinde kurulu tarihi yapıların ekonomik dönüşüm araçlarına benzemesi söz konusudur. Bu bağlamda, tespit aşaması tarihi yapıların mülkiyetsiz hale getirilmesi ve kamu yararına kullanılması bakış açısıyla da yapılmalıdır.

4.6.4.2. Planlama

Tespit edilen tarihi alanların yönlendirilmesi ve mekânın tasarım aşamalarının oluşturulmasıyla verilerin toplanması önemlidir. Aynı zamanda, daha önce alınan kararlar incelenerek kentsel bir koruma politikası oluşturulmalıdır. Planlama aşamasında tarihi alan düzenlemelerinin finansmanı ve bütçesi de karar alıcı mekanizmanın politik çerçevesinin oluşturduğu katkı payları, vergiler ve ayrılan bütçeden sağlanmaktadır.

4.6.4.3. Tahlil

Bu aşamada planlamanın gerçekleşmesi için kamuoyu araştırması ve analizi yapılmalıdır. Toplumsal katılım sağlanmalı, gerekirse katılımcıların fikirlerine göre planlama dönüştürülmelidir. Tarihi kentsel mekânların mülkiyetleri araştırılmalı, finansları sağlanmalıdır. Tahlil aşamasında düzenleyici üst kurulun uzmanlarından ve sivil toplum kuruluşlarından destek alınmalıdır. Yapılacak olan koruma çalışmasının tarihi kentsel dokunun özgünlüğüne zarar vermemesi sağlanmalıdır. Aynı zamanda, tarihi kentsel mekânın kullanım işlevi dönüştürülüyorsa öncelikle kamu yararı gözetilmelidir.

4.6.4.4. Uygulama Süreci

Tarihi kentsel mekânların düzenlenmesi, korunması ve kent hayatına katılması projelerinin uygulanmasında tarihi yapıların kamu yararı güdülerek kamulaştırılması gerçekleşmelidir. Merkezi otonom üst kurul olarak planları uygulamak kent rantının dönüştürücü aktörlerinin (müteahhit, yatırımcı gibi) olumsuz etkilerinin en aza indirilmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda uygulama sürecinde bölge ve il çalışmalarında Koruma ve Bölge Kurullarınla iş birliği ve iletişim halinde olunması gerekmektedir. Bu bağlamda, tarihi mekânların yeniden kullanıcılarına kalması toplumsal algıyı takip eden projelerle ve ortaklaşa çalışmalarla mümkündür.

4.7. Düzenleyici Tarihi Alan Koruma Üst Kurul Modelinin Sınırlıkları

Model önerisinde bağımsız bir kuruluş fikri ilk izlenimde görülmek istenen bir durumdur. Ancak bağımsız kuruluşların siyasi aktörlerin söz sahibi olduğu alanlardaki sorunlardan etkilenmemesi gerekmektedir. Dünya'daki bağımsız kuruluş örgütlenmelerinin üyelerinin atamasında da siyasi aktörler ön plandadır. Bu bağlamda, bu modelin sınırlılığını hafifletmek adına, Cumhurbaşkanı, meclisteki her bir partiden birer aday ve mühendisler ve mimarlar odasının

yönlendirdiği adaylar arasından cumhurbaşkanlığı kabinesinin atama yapması düşünülmüştür.

Kurullar görevlerini yaparken bağımsızdırlar. Hiçbir organ veya makam kurulların nihai kararlarını etkilemek amacıyla talimat verememektedir. Kurul üyelerinin sağlanan bir takım güvencelerle bağımsız hareket etmeleri sağlanmıştır. Kurullar iç örgütlenme yapısını kendileri belirlemektedirler. Bağımsızlığın önemli bir göstergesi kurulların karar organlarını oluşturan üyelerin statüleridir. Örneğin görevde kalma süreleri güvence altındadır. Adayların nitelikleri, teknik ve mesleki donanımları bürokrasi, siyaset ve özel çıkar gruplarına karşı bağımsızlık sağlamış olmaktadır. Aynı zamanda, kurul üyeleri özel kurumlarda ayrıca çalışamazlar, ticaret yapamazlar ve akrabalarıyla ilgili hiçbir oylamaya katılamazlar. Ayrıca kurul üyelerinin siyasi olmayan organların tarafından gösterecekleri adayların bakanlar kurulu tarafından atanması düşünülünce bu kez de demokratik olmayan durumlar ortaya çıkmaktadır (Pişkin, 2010: 158-159).

Tarihi alan koruma üst kurul modelinin de kendi iç sisteminde ve çalışma aşamalarında bağımsız olması hedeflenmektedir. Temel niteliği otonom çalışma olan bu tarihi alan koruma yönetimi üst kuruluyla baskıcı unsurların (iktidar, özel sektör, yatırımcılar) olumsuz etkilerini en aza indirerek adaletli bir kentsel koruma uygulaması düşünülmektedir.

Diğer bir sınırlılık olan kurulun merkezi olmasıyla illere hizmet götürmekte zorlanması durumu da koruma kurulları ve bölge koruma kurullarıyla iş birliği yapması ile çözümlenmiştir.

4.8. Model Önerisine Genel Bakış

Düzenleyici üst kurullara gerek duyulmasının nedeni öncelikle kamu yararı ilkesinin savunulmasıdır. Kamu yararı, ülkelerin tarihsel, toplumsal aşamalarında siyasi kültürü şekillendirmektedir. Tarihi kentsel mekânların ve yapıların kamunun mülkü olması halinde, kentin asıl kullanıcılarının fayda sağlayabileceği herkese açık mekânlar oluşturulabilecektir. Bu bağlamda, tarihi kentsel alanları

korurken ya da dönüştürürken öncelikli olarak kamu yararı düşünülmelidir. Otonom üst kurulların kentsel koruma, restorasyon ya da yenileme yapması kamuoyuna karşı sorumluluk bilincini yükseltmiş olacaktır.

Siyasi iktidarın söz sahibi olduğu alanlarda tarafsızlık açısından sorunlar çıkma olasılığı yüksektir. Bu bağlamda, düzenleyici üst kurullar oluşturulabilir ve yetkilendirme, sözleşme yapan proje çalışmasını yapabilecek, tarihi kentsel mekânı bilen uzmanlarca mümkün olabildiğince çalışmalarında bağımsız kurullar oluşturulmalıdır. "*Siyasi iktidarın düzenleyici kurulları doğrudan kontrol etme ve denetleme, onlara müdahale etme gibi yetkileri bulunmamaktadır"* (Yıldız, 2003: 20). Bu kurullar devlet eliyle kurulmuş olsa da temel nitelikleri özerkliktir. Devlet gücünden destek alan ama siyasi iktidar karşısında da özgür olan organlardır. Tarihi kentsel alan koruma kurulları da bu yapıda çalışırsa daha hızlı ve sorun çözücü nitelikte yapıların oluşma olasılığı yüksektir.

Düzenleyici koruma üst kurulu modeli de tarihi kentsel alanların korunması, düzenlenmesi açısından otonom bir yapıda olursa kentsel alanı korumaya katılım daha fazla olacaktır. Bu bağlamda, kurulların özel girişimci çıkarlarını ön plana almadan çalışması ve iktidar baskılarından bir şekilde sıyrılmasına imkân tanınmış olmaktadır. Kentsel koruma, restorasyon, canlandırma ve yenileme işlemleri çıkar gruplarına hizmet etmeden, siyasi iktidarca en az yönlendirilmiş olacaktır. Çıkar grupları öncelikle kamu ve devlet arasındaki yatırımcıları yönlendirebilmektedir. Kentlileri yönlendirmek bir sonraki aşamadır. Bu bağlamda, yerel yönetimler de çıkar gruplarının etkisi altında kalmaktadırlar.

Mekân ve mülkiyet ilişkisi eşitsiz dağılmaktadır. Bu mekân ve mülkiyet eşitsizliklerinin sınıf farklılıklarına neden olmaması için düzenleyici üst kurul merkezi olmalıdır. Çünkü çalışmalarında otonom olan kurulların özellikleri arasında belli bir tekelin altında olunmaması, özerk olunması ve bu özelliklerinden dolayı kamu yararı gütmesi bulunmaktadır. Böylece bu kurullar, çıkar gruplarından ve liberal politikalardan en az derecede etkilenmektedirler.

Düzenleyici tarihi alan koruma üst kurulu modeli de özerk kuruluşların çalışma sistemi ve hedeflerini ön plana almaktadır.

Günümüz kentsel dönüşüm politikaları mekânı meta haline getirmektedir. Metalaşan mekân herkesin kullanımından yoksun kalmaktadır. Ancak kentleşme kültürü mekânın kullanımının kentsel bir hak olduğu konusunda oluşursa kentsel dönüşüm de adaletli olabilir. Mekân, günümüzde üretim değil tüketim nesnesi olarak kullanılmaktadır. Kentsel mekân ve mülkiyet ilişkisi en çok tarihi alanların kullanımında çelişkiler oluşturmaktadır. Çünkü bir kentin geçmişi orada yaşayan tüm kentlilerin geçmişidir ve geleceğe kurulan bir köprüdür. Bu çelişkilerin giderilmesi ve kentsel hakların tüm kente ait olduğu anlaşılması için tarihi kentsel alanlardaki yapıların mülkiyetsiz hale getirilmesi önemlidir. Günümüz liberal politikalarında kamulaştırma zor gözükmektedir. Ancak merkezi ve otonom tarihi alan koruma üst kurulları kamulaştırma konusunda daha rahat hareket etmiş olacaktır. Bu bağlamda, kentsel dokulardaki kullanım sorunları, sosyal hak ve adalet kullanımı ölçeğinde daha sağlıklı anlaşılabilecektir.

SONUÇ

Tüm dünyanın kentleşmesi kehanetlerinin gerçekleşmesine son iki yüz yıl içinde yaşanan tarihsel ve kentsel devrimler ile yaklaşılmaktadır. 19. yüzyılda duvarlarını yıkıp kırlara doğru hızla yayılan kentler, insan ve mekân arasında yaşamsal önemde bağlar kurmaktadır. Günümüz toplumlarının yaşadığı çağ böylece kentlerin çağıdır. Artık, kentte yaşamayan insan kendini merkezde kabul etmemektedir. Kent yaşamının özgür kıldığı Antik kentlerden, XXI. yüzyıl küresel ve postmodern kentlerine kadar; kentin hızlılık, dakiklik, karmaşıklık ve farklılıklarıyla kabul gördüğü mekânlar haline gelmesi birçok bedeli de beraberinde getirmektedir. Bu bedeller arasında, toplumsal eşitsizlikler, sınıf farklıları yaratan mekânlar, insanların duvarlar arkasındaki gözetim dolu yaşamları sayılabilmektedir. Kentsel mekânlar, kalabalıktan yalnızlığa ve karmaşadan durgunluğa kadar birçok olgu barındırmaktadır. Yeni dönem kent çalışmaları, mekânın insan davranışlarına, toplumsal ilişki ağlarına ve en önemlisi kentsel haklara etkisini ön plana alarak oluşmuştur.

Kent, tarihsel kırılmalarla mekân ve insan örüntüsü üzerinde şekillenmektedir. Teknolojisinin dönüşümü, sermayenin birikimi, mekânın değer kazanması, büyük kent meydanlarının toplum üzerindeki etkileyici gücü toplumlar üzerinde baskındır. Kent, mekân ve insan kentlilik ruhuyla iç içedir. Bu iç içelik, yoğunluk ve çeşitlilik kenti kent yapan en önemli unsurlar arasındadır. Bir kentin belli bir mekânında yaşayan insanlar o kentin tüketicisini ve aynı zamanda üreticisini oluşturmaktadırlar. Böylece, konut üretimi, çeşitliliği ve talebi de artmaktadır. İşte asıl mesele, konut ihtiyacı ve piyasaların dönüşümü konusunda başlamaktadır. Konutların gerçek sahipleri mi, yoksa kentsel rantı ellerinde tutanlar mı asıl kent sakinleridir? Mekânların hızlı tüketimiyle piyasa ekonomisini canlı tutan kentsel planlamalar ve kentsel dönüşüm politikaları bu sorunun cevabını kentsel mekânların yönetiminde metalaşan mekânlar üzerinden vermektedir. Kapitalizm, kent merkezine insanları çekmekte, ardından kent çeperlerine itmektedir. Aşırı kalabalık, konut ihtiyacını getirmekle beraber çöküntü alanlarını ve eşitsiz bir

mekân paylaşımını da oluşturmaktadır. Toplumsal mekânın oluşumunda ekonomik ve politik etkiler dışlanmışlık ve getto kültürü etkisi üzerinden incelenmelidir. Kentin değişimi doğal gelişimlerden çok siyasi ve ekonomik dönüşümler, kapitalizmin rant kaygısı üzerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, kenti incelerken doğal süreç, siyasi, ekonomik ve psikolojik bakış açıları ile de desteklenmelidir.

Mekân ve kimlik günümüz kentlerinde insanların kendilerini ifade etmelerini sağlamaktadır. Ancak, kimliğin mekân içerisinde zorlama bir şekilde dönüştürülmeye çalışılması dönüşüm anlamında çok da etkili olmamıştır. Düzenli bir kent oluşturmak için toplumsal yaşam içerisindeki düzenin ne olduğunu keşfetme çabası olmalıdır.

Kentsel dönüşüm, gelişmiş ülkelerde sanayi sonrası gelişme sorunlarını çözmek için gerçekleşirken, gelişmekte olan ülkelerde göçle oluşan konutların yeniden yapımı, tarihi alanların yeniden işlevsel hale getirilmesi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak kentsel dönüşüm sürecini başlatırken kamusal alanların gerçek sahibi olan kentlilerin fikirlerini almak önemlidir. Özellikle kentsel tarihi alan yönetimlerinde tarihi kent alanını yaşayan bir kent parçası haline getirme sürecinde gerçekten kentlinin fikirlere katılımı sağlanmalıdır. Aynı zamanda tarihsel koruma anlayışında mekân işlevsel hale gelirken müzecilik anlayışından ziyade yaşayan bir tarihi doku anlayışı tarihsel kent merkezlerinin ömrünü çok daha fazla uzatmış olacaktır. Kentsel dönüşümün amaçları arasında yalnızca tarihi alan korumaları olmamakla birlikte refah ve kentsel yaşam kalitesini arttırmak, çöküntü bölgelerini sağlıklı hale getirmek, alanlara ekonomik canlılık katmak, gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmak, sürece tüm aktörlerin katılmasını sağlamak vardır. Tüm amaçlar birbiriyle bağlantılı ve etkileşim halindedir. Özellikle tarihi alan korumaları ve bu alanların işlevsel hale getirilmesi diğer amaçların da gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Kentsel dönüşüm planlamaları yapılırken, tipik bir mükemmeliyet çizilmiş, modern kent miti yaratılmıştır. Bu bağlamda, kentler sadece finans merkezleri

haline dönüşmektedir. Finans merkezi olan küresel kentlerin kültüre, ideolojik ve toplumsal uyumuna da bakılması gerekmektedir. Ancak, kentsel doku var olduğundan bu yana katmanlaşarak toplumsal ilişkileri de mekânla iç içe kurmuştur. Geçmişiyle bağını sürdürmeyen bir doku geleceğe de sürdürülebilir bir etki bırakmamaktadır. Oysaki kentlerin hafızaları vardır ve bu hafızalar toplumsal belleği oluşturmaktadır. Kopmayan bu ilişki, kentlerin tarihini korumakta bağlarını sağlamlaştırmış olacaktır. Bu bağlamda, tarihi kentsel dokuların metalaştırılmadan kent hayatı ve kültüründe işlevsel halde kalmaları kentlerin geleceği açısından önemlidir. Bu fikir bizi dünyada ve Türkiye'de tarihi kentsel dokuların ve mekânların korunması sorunsalına getirmiştir. Ülkemizde kanun ve düzenlemeler net olarak anlaşılmamıştır. Yönetsel zemin hazırlanırken uygulama kısmı kentsel yaşama dâhil edilememiştir. Çalışmanın konusu olan tarihi alan yenilemeleri, tarihi yapıyı kent hayatının içinde korumayı ve yaşayan alan olarak oluşturmayı önermektedir. Tarihi kent merkezlerinde kentsel rant kaygısı yasal ve yönetsel zemin üzerinde kurgulanmaktadır. Ülkemizde kentsel büyüme tarihi kent merkezlerine baskı yapmaktadır.

Kentsel mekânların korunması için farklı tarihi dönemleri kapsayan tarihi kentlerde kültürel, arkeolojik, ekonomik ve coğrafi bir bütünlük sağlanmalıdır. Aynı zamanda, sosyal niteliklerin de bu kentlerde korunması önemlidir. Çağdaş kent yapıları da, bu tarihi kentsel mekânların korunma aşamalarında kente uyumlu olmalıdır. Amaç, tarihi kent dokusunu bozmadan bütüncül bir koruma anlayışı sergilemektir. Tarihi kentsel mekân yenilemelerinde, sosyokültürel yapı ve fiziki yapı bütün düşünülürse dönüşüm sağlıklı olabilmektedir. Örneğin, çalışma kapsamına incelenen tarihi mekânlardan biri olan Ankara Hamamönü sağlıklı hale getirme projesi ve Kale bölgesi düzenleme projesinde değişen tarihi alan çevresiyle uyum sağlayamamış, bölgelerin hemen yanı başları atıl konumda kalmış ve çöküntü hali devam etmiştir. Mekânsal bir fark oluşmuş, bu fark toplumsal yapıyı ayrıştırmıştır. Çünkü özel mülkiyet rantı tekelde tutmuştur. Turizm mi? Koruma mı? Yoksa turizm için koruma mı? Öncelikle, tarihi kentsel mekânların işlevlerini dönüştürürken korumanın amacı netleştirilmelidir. Turizm

ve koruma arasındaki ilişki dengeli dağılarak, kentsel mekânı bir meta olmaktan kurtarmalıdır. Turizm odaklı koruma planları kısa vadeli olmaktadır. Korumanın amacı netleştirilerek mekâna yansıtılmalıdır.

Çalışmada, Selçuklu kenti Konya, Osmanlı kenti Edirne ve Cumhuriyet kenti Ankara tarihi dokularına yansıyan tarihsel önemleriyle incelenmiştir. Bu örneklerin seçilmesinin nedeni Türkiye'nin tarihi gelişim çizgisinde önemli işlevlere sahip olan kentler olmasıdır. Üç tarihi kentte de yapılan koruma çalışmalarında mekânın toplumsal yapıya etkileri tarihi alan düzenlemelerinin kentliler açısından aidiyet hissi, mülkiyet dağılımı, mutsuzluk açısından sorunlar oluşturduğu gözlemlenmiştir. Edirne Selimiye Camii kentsel tasarım projesi yerel yönetim ve merkezi yönetim arasındaki anlaşmazlık sürecine takılıp kentin ortasında tarihi bir yük olarak kalmıştır. Mekân kentliyi ve kent ticaret hayatını mutsuz etmektedir. Selçuklu kenti Konya da ise, uzun dönemli bitmeyen mekân düzenlemeleri kapalı kalmış tarihi alanların köhneleşmesine neden olmaktadır. Konya'da geleneksel ticaretin devam ettiği alanların çevresi kente göç edenler tarafından işgal edilmiştir. Ankara Hamamönü Sokağı sağlıklı hale getirme çalışması biten bir proje olarak başarılı gözükmektedir. Ancak, mekân ticari meta haline dönüşmüştür. Çözüm tarihi mekanların işlevlerini rant odaklı dönüştürmek midir? Özel mülkiyet tarihsel dokuyu bir rant kavgası içerisinde ezip geçmektedir.

Yerel yönetimlerce kontrol edilen projeler, farklı uygulamalar olduğu için farklı sonuçlar doğurmaktadır. Kent, mekân ve mülkiyet arasındaki ilişki tarihi kentsel dokularda yaşayanların fikirleri alınıp katılım sağlanarak kent hakkı sahiplerine iade edilmelidir. Türkiye'de kentsel hareketler hak arama konusunda yeterli bir kültür oluşturamamıştır. Çalışmanın uygulama kısmında yapılan araştırmalar göstermektedir ki, tarihi kentsel alanlarda yaşayanların çoğu orada kentli kültürü oluşturacak kadar oralı değildir. Türkiye'nin göçebe kültürü sonucunda, özellikle 1950'li yıllarda kırsal alanlardan büyük kentlere olan hızlı göçle beraber tarihi kentler hızlı dönüşümlere uğramıştır. Kentin tarihini içselleştirmemiş toplumlar dolayısıyla kentlerini sahiplenememekte ve

koruyamamaktadır. Kentsel bölgeleri korumak zor olduğu için kentsel tarihi mekânları korumak toplumun da görevidir. Karmaşık bir faaliyet zinciri olan korumanın yönetimi olarak bir yönetim modeline ihtiyaç vardır. Bu yönetim kültürel ve doğal varlıkların korunması, değerlendirilmesi ve sunumu için gerekli süreçleri tanımlayan bir üretimdir. Bu bağlamda, kentleri korumak kentlerde yaşayanların mekânı sahiplenmesiyle başlamaktadır. Koruma yönetiminde amaç, kentsel yapıların korunması ve geleceğe taşınmasıdır. Bu yönetim planları içinde de yerel yönetim personelleri bilinçlendirilmelidir.

Kamusal alanları geniş olan kentlerde adalet ve kullanım daha da yayılabilir olmaktadır. Bu bağlamda, tarihi kentsel mekânlardaki yapılar üzerindeki özelleştirme ve mülkiyet kavramı konusunda tarihi alanın nasıl korunacağı mevcut kanunlarda belirsizdir. Ancak adil kent fikri kamusal mekânların herkese eşit dağılımında yatmaktadır. Kent hizmetlerine eşit erişim en çok tarihi kamusal alanlarda geçerlidir. Böylece, kent hayatına dâhil edilmiş, kentsel mekânlar birlikte yaşayan tarihi alanlar sürdürülebilir olmaktadır. Kentin ruhu vardır ve o ruh özgün haliyle gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

Farklı koruma politikaları ve iktidarların değişen liberal ekonomilerinin altında kalan tarihi kentler gelecek kuşaklara aktarılma konusunda sorun oluşturmaktadır. Bu duruma tarihi mekânın işlevsel hale getirilmesinin yanı sıra diğer bir çözüm önerisi de tarihi kentsel mekânların korunmasının merkezi şekilde otonom üst kuruluşlarca yapılması ve projelerin katılımcı bir şekilde uygulanması modelidir. Bu modelde, çözüm önerisi olarak yine devletin oluşturmuş olduğu özerk bir koruma sistemi sunulmuştur. Bu bağlamda, kurulların özel girişimci çıkarlarını ön plana almadan çalışması ve iktidar baskılarını en aza indirmeye imkân tanınmış olmaktadır. Kentsel koruma, restorasyon, canlandırma ve yenileme işlemleri çıkar gruplarına hizmet etmeden, siyasi iktidarca yönlendirilmemiş de olacaklardır. Çünkü otonom kurulların özellikleri arasında belli bir tekelin altında olunmaması, özerk olunması ve bu özelliklerinden dolayı kamu yararı gütmesi bulunmaktadır. Düzenleyici tarihi alan koruma üst kurulu modeli de bağımsız düzenleyici

kuruluşların çalışma sistemi ve hedeflerini ön plana almaktadır. Böylece, tarihi kentler herkes için herkese faydalı bir şekilde korunup kentlerin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmuş olacaklardır.

Tarihi kent merkezlerinde özellikle meydanlar kentlerin hafızalarıdır. Hafızasını yitirmiş bir kentin geleceğinin sağlıklı olabilmesi mümkün gözükmemektedir. Çalışmada incelenen Edirne, Konya ve Ankara örneklemleri özellikle tarihi kent meydanları olarak seçilmiştir. Tezin hipotezi, toplumsal ve mekânsal yapıya uygun merkezi bir tarihi alan koruma yönetiminin eksikliği nedeniyle oluşan toplumsal sorunlar yapılan alan çalışmasıyla doğrulanmıştır.

Türkiye'de tarihi alan koruma sorunu toplumsal yapıda sosyo-ekonomik kayıplar yaşatmaktadır. Turizm odaklı oluşturulan kentsel koruma yöntemleri kentsel mekânı metalaştırmaktadır. Ayrıca, kamu hakları tarihi alanlarda mülkiyet kavramından dolayı eşitsiz dağılmaktadır. Yapılan anket çalışmasında, katılımcıların yaşadığı il ya da yerel yönetimlerinden bağımsız olarak kentsel yenileme çalışmalarından memnun oldukları ancak bitmemiş çalışmalarla sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapılan araştırmalar ve alan incelemeleri tezin hipotezini ve alt denencelerini desteklemiştir. Bu sorunlara çözüm önerisi olarak Tarihi Alan Yönetimi Koruma Üst Kurul Modeli sunulmuştur.

EKLER

EK 1- Edirne Kent Konseyi Başkanı Ziya Gökerküçük İle Yapılan Röportaj

1- **Selimiye Meydanı tarihsel yenileme çalışmasını şu an Valilik mi yürütmektedir ve ne zaman kazılar başlamıştır?**

Selimiye Meydanı tarihsel yenileme çalışması bize bildirildiği kadarı ile şu an Müze Müdürlüğü gözetiminde yapılıyor. Ancak Belediye, Kültür Müdürlüğü, Anıtlar Kurulu, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Valilik gibi değişik birimlerin ortaklaşması ile alınan karara göre çalışılıyor.

Kazı; Selimiye'nin UNESCO'ya kabulü sonrasında, meydanın da projelendirilip UNESCO'ya sunulması sırasında başladı. Anımsadığım kadarı ile 2013 yılıydı. Proje yapılırken geçmişte Meydan'da tescil edilmiş Yemiş Kapanı olduğu ve bunun da dikkate alınması amacıyla inceleme kazısı olarak başladı. Ancak devamı geldi ve tüm Meydanı kapsadı. Kazı masraflarının büyük çoğunluğunu Belediye sağladı, çalışanlar ise öğrenciler ve değişik birimlerden kişilerdi. Amaç; bir an önce inceleme yapılsın da proje tamamlanıp onaylanarak gerekenin yapılmasıydı.

2- **Vakıflar müdürlüğü ve belediye arasında anlaşmazlık olduğu söylenmektedir. Sizce çalışmalar bu yüzden mi durmuştur?**

Vakıflar Müdürlüğü ve Belediye arasında farklı düşünce olduğu görülmektedir. Vakıf yetkilileri Yemiş Kapanını yeniden ihya ederek orijinal haliyle yapılandırmak istiyor. Belediye ise Yemiş Kapanı yeniden eski haliyle yapılırsa alanda yükselti olacağı ve Selimiye'nin görüntüsünün bozulacağı kuşkusunu taşıyor. Elbette farklı düşünceleri destekleyen bilim insanları da var.

3- 2010 yılında yapılan Selimiye Kentsel tasarım proje yarışma sonuçlarına göre birinci olan tasarım uygulanmamıştır. Sizce neden?

Edirne Kent Konseyi olarak 2016 Ocak ayında yaptığımız 'Selimiye Kentsel Tasarım Projesi' konulu toplantıda tüm ilgili kurumlar tarafından uygun bulunan bir proje idi ve Yemiş Kapanı ile ilgili yapılacak küçük değişikliklerle uygulanacağı beyan edilmişti ama sonrasında uygulanmadı. Hanın durumu hakkında farklı düşünce kendisini gösterdi. Vakıfların temsil ettiği siyasi iktidar kendi düşüncesini hayata geçirmek istemektedir. Yani Yemiş Kapanı ihya edilmeli diyor ki Belediye farklı düşünüyor. Belediye, yükseltinin Selimiye görüntüsüne vereceği zararı göstermek için 15-20 metrelik bir demir sehpayı bir gün kazı alanında tuttu, olacağı görmek açısından. Sadece Belediye değil kentliler ve UNESCO'da veya uluslararası birçok kurumda ülkemizi temsil eden veya bu tür kurumlar tarafından saygı ile anılan bilim insanları da kentli gibi düşünüyor. Bu konuda yine birçok paneller, toplantılar yaptık. Vakıflar Müdürlüğü düşündüğünü yapamıyor, belki de tepki gelecek diye ki devreye UNESCO bile girebilir. Vakıflar Müdürlüğü bizlerin istediği ve zeminde camekânlı olarak sergilenmesi fikrini de nedense hayata geçirmiyor.

4- Meydan düzenleme çalışmaları çevreye rahatsızlık vermekte midir?

Meydan düzenleme çalışmaları çevreye de, kente de zarar veriyor. Çevre esnafı rahatsız, kentliler rahatsız, Selimiye'yi ziyarete gelenler rahatsız, Edirne rahatsız…

5- Çalışmanın bitiş tarihi belli midir?

Hemen yapılması dileğimiz. Ama bu gidişle belirsiz gibi duruyor.

6- Yemiş Kapanı sizce meydan için önemli midir?

Yemiş Kapanı bir miras olarak elbette önemli. Meydanda olması Selimiye Camiini tamamlıyor ki zamanında birlikte bir işlevi olmuş. O zaman

kentte esnaf olmaması ve camiye, kente gelenlerin alış verişi için önemi varmış. Bu gün kent esnafla dolu ve Selimiye'ye veya kente gelenlerin alış veriş yapacağı alanlar var. Dolayısıyla orijinal olmayacak bir Yemiş Kapanının ihya edilmesine gerek yoktur. Ancak görsel olarak, zemin ve duvarlarının cam altına alınarak meydanın açılması acilen gerekmektedir. ki bunun örnekleri ülkemizde, ben gördüm Tarsus'ta ve çok yerde var. Ne olacaksa olmalı; bu durum kente zarar veriyor. Çünkü Selimiye demek Edirne demektir ve Meydan bunun ilk görülen alanıdır.

7- UNESCO'nun desteklediği bu kentsel düzenlemede ödenek sıkıntısı mı bulunmaktadır?

Ödenek sıkıntısı bahane olamaz. Kazı zamanında kıt bütçesi ile Belediye ödenek ayırabildi ise Vakıflar Genel Müdürlüğü, vakıf eserlerinden en çok gelir sağlayan kentlerden olan Edirne'ye bu bütçeyi ayırabilir. Yani ödenek sıkıntısı bahane değil, olmamalıdır. Projenin hayata geçmemesinde anlayış farkı etkili oluyor. Ama olan da Edirne'mize oluyor.

8- Valilik ve belediye bu çalışma konusunda bilgilendirmiş midir?

Valilik ve Belediye kazı başladığından beri hiçbir bilgilendirme yapmamıştır. Kent Konseyi olarak yaptığımız toplantılar veya verdiğimiz dilekçelere verilen yanıtları basında paylaşarak kamuoyu bilgilendirilmiştir. Ancak basın mensuplarının bu konuda sorduğu sorulara cevaben Belediye açıklama yapmıştır. Birebir konuşmalarda elbette bilgi verilmektedir.

9- Selimiye Meydanı çevresinde pek çok eskimiş konut bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili tasarım projeleri yapılmalı mıdır?

Selimiye, çevresi ile bir bütündür. Eski Cami, Üç Şerefeli Cami, Bedesten, Belediye Binası ve Selimiye bir bütün. Bildiğimiz kadarı ile UNESCO'da buna önem veriyor. Selimiye çevresindeki eski konutların tasarım projeleri

yapılarak orijinal olarak onarılması önemlidir. Çünkü koruma altındaki eserleri geçmiş yaşam alanları orijinalliğinde görmek istiyor UNESCO. Ama işleyişe baktığımızda bunların olmayacağı görülmektedir maalesef.

10- Kaleiçi bölgesindeki eski yapılar konusunda ne düşünüyorsunuz?

Kaleiçi evleri kaybedilmiş bir zenginliktir. Zamanında korunsaydı ve betonarme yapılanmalara izin verilmeseydi şu an dünyanın en çok ziyaretçi çeken bölgelerinden birisi olurdu. Ama maalesef bu fırsat kaçmıştır. Yemiş Kapanı değil de burasının yeniden eski haliyle ihya edilmesi mantıklı olur. Bedeli yüksek olacaktır ama kente ve bölgeye zenginlik katacaktır. Dileğimiz elde olanların korunması ve onarılması yolunun açılmasıdır. Çünkü yapının sahibi bütçesi yetmediğinden onaramıyor. Yıkılma durumunda olan yapılar koruma altında olduğundan çevresi uyarı levhaları ile sarılıp adeta yıkılması bekleniyor. Belediye, Vakıflar, bilim insanları, bina sahipleri ve kentin sivil örgütleri ile birlikte bir büyük proje yapılarak Kaleiçi korunmalı ve gelir elde edilen bir bölgeye dönüştürülmelidir. Kent Konseyi olarak bunu her platformda, birebir görüşmelerde yetkililerle paylaşıyoruz çünkü bizim gibi sivil örgütlerin geliri yok. Ama karşılıksız çalışan ve çalışacak olan görev gönüllüleri vardır.

11- Edirne'nin tarihi mirası olan Selimiye Meydanı düzenlemesi merkez ile çevresi arasındaki ilişkiyi sizce nasıl etkilemektedir?

Selimiye Meydan düzenlemesi merkez ile çevresi arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilemektedir. Kente gelen herkes gibi resmi olarak Valilik, Belediye gibi kurumlara gelenler yetkili makamlar da bu 'Selimiye Çukuru 'nu görmek zorunda kalıyor. Bu durum kulaktan kulağa tüm ülkeye, dünyaya yayılıyor ki utanç halidir. Alanın çevresindeki esnaf ise iki kez zarar görmektedir. Çünkü Selimiye ziyaretini yapanlar bu güzel eserin ve Meydanda yemek yemek, çay içmek, sohbet etmek ve doya doya izlemek

istediğinde görsel kirlilik nedeniyle bunu yapamamaktadır. Çünkü önünde tenekelerle çevrilmiş, Selimiye güzelliğini bozan bir alan görmektedir.

12- **Belediyenin meydan civarındaki vatandaşa yeteri kadar hizmet veremediği söylenmektedir. Siz ne düşünüyorsunuz?**

Belediyenin meydan civarındaki vatandaşa özel hizmeti yoktur ve olamaz. Belediye genel anlamda tüm kente hizmet verir ki bu görece bir durumdur. Birine göre çok iyi olan hizmet bir diğerine göre iyi olmayabilir. Meydanın düzenlenmemiş olması meydan civarındaki esnafı ve vatandaşı elbette olumsuz etkiliyor. Burada belediyenin özel bir eksikliği vardır veya yoktur diyemem. Sadece Selimiye çevresinde sadaka isteyen, dilenen, özel araçları ile sağlıksız ortamlarda yiyecek veya başka ürünler satanlar kentin her tarafında olmakla birlikte Selimiye çevresinde turistlere hitap etmek amacıyla daha görünür durumdadırlar. Bunların denetiminde eksiklik vardır ve bize de şikâyetler gelmektedir.

13- **Turizm açısından düşünüldüğünde meydan çalışmalarının bitmemesi Selimiye'ye olan ilgiyi ne derecede etkilemiştir?**

Yönetenler tarafından Edirne turizm kenti olarak dillendirilir ki şu kadar turist geldi, bu kadar turist geldi diye kanıtlanmamış rakamlar telaffuz edilir. Valilik önderliğinde turizm konseyi oluşturulur ama hepsi sanal gibi geliyor. Çünkü gözle görünür bir gelişme olmuyor, olamıyor. Birinci nedeni genel ve yerel idarenin uyuşmazlığı olduğunu sanıyorum. Bu uyuşma olsa ilk yapılacak iş Selimiye Meydan düzenlemesi olacaktır, olmalıdır. Kentliler olarak olumsuz etkilenirken gelenler de olumsuz düşüncelerle ayrılıyor kentten. Gelenler gittikleri yerlerde de bu olumsuzluğu anlatıyorlar ki şu an sanırım tüm dünyada Selimiye hayranları üzgün ve şaşıp kalmaktadır.

14- **Bu kentsel proje sizce Edirne için görüntü kirliliği oluşturmuş mudur?**

Selimiye Meydanı Yemiş Kapanı kazısı kent için elbette görüntü kirliliği oluşturuyor. Görüntü kirliliği yanında düşünce kirliliği de üretmektedir. Ülke için, kent için, insan için, tarih için ortak aklı bulmak, uzlaşmak gerekirken bunu başaramayan idarelerin durumu da kirliliktir bence ve ayıptır, günahtır…

Biz Kent Konseyi olarak 2016 Ocak ayında tüm tarafların katıldığı bir toplantı yaptık. Hazırlanan projenin geçerli olduğu ve ufak değişiklikler yapıldıktan sonra kamuoyu ile paylaşılıp yıl ortalarında hayata geçeceği katılımcıların ortak sözü idi. Ama sözler havada kaldı. Kentiler olarak turizm kenti olan Edirne'nin en çok ziyaret edilen yeri Selimiye'nin önünün bu durumda kalmasına üzülüyoruz. 2012'de UNESCO korumasındaki Selimiye'yi asıl kentlilerin koruması vurgusunu öne çıkaran farkındalık çalışması yapmış ve 'el ele kentimizi koruyoruz', 'Selimiye ve bu kent korumamız altındadır', demiştik. Sonraki yıllarda Mimar Sinan Günü olarak her yıl 9 Nisan'da değişik sivil örgütlenmeler ile bu etkinlikleri devam ettirdik. 2012'de vurgu koruma farkındalığı idi, kazı yoktu. Sonrasında her 9 Nisan günü diğer sorunlarla birlikte kazı alanını gündeme getirdik. 2018 yılı içinde yetkili tüm kurumlara dilekçeler yazarak meydanın akıbetini sorduk.

Biz Kent Konseyi olarak bilim insanlarından oluşan Çalışma Grubumuz önderliğinde yaptığımız bu çalışmalarda, kentlilerimizin, esnafın ve diğer yaşayanların da önerisi ile Yemiş kapanı ihya edilerek Selimiye Meydanı'nda yükselti olmamalı dedik. Çünkü orijinal malzeme kullanılamayacak, yapay bir eser olacaktır. Aynı zamanda birinci derece önemli olan Selimiye'ye zarar verecek, değersizleştirecektir diyoruz.

Sorumlu ve yetkili olan herkesi göreve çağırıyoruz; bu aymazlığı, zıtlaşmayı bıraksınlar ve kirliliğe bir son versinler.

Ziya Gökerküçük
Edirne Kent Konseyi Başkanı
Trakya Kent Konseyleri Birliği Başkanı
28.07.2018

EK 2- Anket Formu

Bu anket, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı doktora programında "*Türkiye'deki Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Tarihi Alan Yenilemesinin Toplumsal Yapıya Etkileri: Edirne, Ankara ve Konya Örneği*" adlı doktora tezi alan araştırması için oluşturulmuştur. Burada verdiğiniz bilgiler 3. kişi ya da kurumlarla hiçbir biçimde paylaşılmayacaktır. Bu anketten elde edilen bilgiler yine başka hiç bir amaçla kullanılmayacaktır. Anketimizi cevaplandırma süresi için tavsiye edilen süre 10 dakikadır. Katılımınız için teşekkür ederim.

Trakya Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi A.B.D

Doktora Öğrencisi
Demet ONUR

EK 3- Anket Soruları

1) ***Yaşınız?***
   18-25 (1) 25-40 (2) 40-65 (3) 65 ve üzeri (4)
2) ***Medeni Durumunuz?***

Evli (1) Bekâr (2) Dul (3)

3) Hanenizde birlikte yaşadığınız aile fert sayısı kaçtır?

1 (1) 2(2) 3(3) 4 ve üzeri (4)

4) Eğitim durumunuz nedir?

Okuma Yazmam var (1) İlkokul Mezunu (2) Ortaokul Mezunu (3) Lise Mezunu (4) Lisans Mezunu (5) Lisansüstü Mezunu (6)

5) Mesleğiniz nedir?

Memur (1) Esnaf (2) İşçi(3) Seyyar Satıcı (4) Diğer (5)

6) Aylık geliriniz ne kadardır?

1600-2500 (1) 2501-3500 (2) 3500 ve üzeri (3)

7) Yaşadığınız çevre neresidir?

……

8) Ne kadar zamandır bu çevrede yaşamaktasınız?

Buralıyım (1) Yeni Taşındım (2) 2 sene (3) 5 sene (4) 5 sene ve üzeri (5)

9) Oturduğunuz ev :

Kira (1) Kendi evim (2)

10) Oturduğunuz ev kira ise aylık gideri:

1000 TL'den az (1) 1000-1500 (2) 1500-2000 (3) 2000 ve üzeri (4)

11) Yaşadığınız yerde neden kentsel dönüşüme ihtiyaç duyulmuştur?

Alt yapı sorunları (1) Gecekondulaşma (2) Ekonomik nedenler (3) Kültürel mirasın yok olmaya başlaması (4) Diğer (5)

Aşağıdaki cümlelerde sizin fikirlerinize uygun olan seçenekleri işaretleyiniz.

1.Hiç Katılmıyorum, 2.Katılmıyorum, 3.Kararsızım, 4.Katılıyorum, 5.Tamamen Katılıyorum

1. Kentsel dönüşüm benim için eskimiş evimin yenilenmesi demektir.	1	2	3	4	5
2. Kentsel dönüşüm uygulanırken bizim de fikirlerimiz alınmıştır.	1	2	3	4	5

3. Kent meydanındaki tarihsel alanların yenilenmesinden memnunum.	1	2	3	4	5
4. Kentsel dönüşüm uygulamalarında tarihsel alan yenilemesiyle beraber evlerin cephelerindeki değişimden memnunum.	1	2	3	4	5
5. Kentsel dönüşümle gerçekleşen tarihi alan yenilemelerinden sonra yaşadığım yeri terk etmek istemiyorum.	1	2	3	4	5
6. Kentsel dönüşümle yapılan tarihi alan yenilemesinden sonra evlerin cephelerinin değişimi hoş olmamıştır.	1	2	3	4	5
7. Kent meydanındaki tarihi alanların yenilenmesi yaşam şartlarımı zorlamaktadır.	1	2	3	4	5
8. Tarihi alan yenilemesinden sonra yaşadığım yer rahatsız edici olmuştur.	1	2	3	4	5
9. Kent meydanındaki tarihsel yenilemesi sonrasında çocuklarımız güvendedir.	1	2	3	4	5
10. Kentsel dönüşüm ile yenilenen tarihi alanlara eklenen parklar çocuklarımız için yetersizdir.	1	2	3	4	5
11. Kentsel dönüşüm ve tarihi alan yenilemesinden sonra evlerimiz daha geniş ve ferah olmuştur.	1	2	3	4	5
12. Kent meydanındaki tarihi alan yenilemesinden sonra sokaklar çocuklarımız için güvensiz olmuştur.	1	2	3	4	5
13. Tarihi alan yenilemesinden sonra evim bana yabancı gelmektedir.	1	2	3	4	5
14. Tarihi alan yenilemesinden sonra ailem eski konut ve bahçemizi özlemektedir.	1	2	3	4	5
15. Kentsel dönüşüm deprem gibi doğal afetlerden korunmak için yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
16. Kentsel dönüşüm bizleri yaşadığımız yerden uzaklaştırmak için yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
17. Kent meydanı/caddesindeki tarihi yapılar yenilendikten sonra insanların meydana olan ilgisi artmıştır.	1	2	3	4	5
18. Tarihi alan yenilemesinden sonra kent meydanı/caddesindeki dilenciler ve sokak satıcıları azalmıştır.	1	2	3	4	5
19. Tarihsel yapıların yenilenmesi bizim dışımızdaki insanları etkilememiştir.	1	2	3	4	5
20. Tarihi alanların yenilenmesi ile kent meydanı/caddesi kullanıma açıldıktan sonra meydan gün içinde kalabalık olmaktadır.	1	2	3	4	5
21. Tarihi alanların yenilenmesinden sonra kent meydanı/caddesindeki insanların tanıdık olmaması beni rahatsız etmektedir.	1	2	3	4	5

22. Tarihi alanların yenilenmesinden sonra kent meydanı/caddesinde oluşan trafik sıkışıklığından rahatsızım.	1	2	3	4	5
23. Tarihi alanların yenilemesiyle oluşan değişim sonrası komşularımla daha fazla görüşmekteyim.	1	2	3	4	5
24. Tarihi alanların yenilemesiyle oluşan değişim sonrası bazı komşularım başka yere taşınmıştır.	1	2	3	4	5
25. Kent meydanı/caddesindeki tarihi alanların yenilenmesinden sonra turistlerin buraya olan ilgisi artmıştır.	1	2	3	4	5
26. Kent meydanı/caddesindeki tarihi alanların yenilenmesinden sonra yaşanan kalabalık yüzünden komşularımla eski samimiyetim kalmamıştır.	1	2	3	4	5
27. Kentsel dönüşümle yenilenen tarihsel alanları terk etmiş komşularım değişim sonrası eski yerlerine geri gelmiştir.	1	2	3	4	5
28. Kentsel dönüşüm tarihi eserleri korumak ve yeşil alanları çoğaltmak için yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
29. Kentsel dönüşümün bize tanıdığı haklarla ilgili yeterli bilgiye sahibim.	1	2	3	4	5
30. Kentsel dönüşüm gecekondu mahallelerinden de vergi almak için yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
31. Kentsel dönüşüm devam etmelidir.	1	2	3	4	5
32. Kentsel dönüşümle ilgili belediyemiz bizi bilgilendirmiştir.	1	2	3	4	5
33. Tarihi alanların bakımının yapılması yaşadığımız yerin ömrünü uzatmaktadır.	1	2	3	4	5
34. Kentsel dönüşüm bizim refahımız için yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
35. Tarihi alanların yenilemesinden sonra ekonomik açıdan zorlandığım için buradan taşınmayı düşünüyorum.	1	2	3	4	5
36. Tarihi alanların yenilenmesi ve korunması gereksizdir.	1	2	3	4	5
37. Kentsel dönüşüm sadece devletin para kazanması için yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
38. Kent meydanında tarihi alanların yenilenmesinden sonra işim ekonomik açıdan iyileşmiştir.	1	2	3	4	5
39. Yaşadığım çevrede tarihi alan yenilemesiyle birlikte ev/dükkân kiralarında eskisine göre pek fark olmamıştır.	1	2	3	4	5

EK 4- Edirne Belediyesi İmar Müdürlüğü Selimiye Camii Çevresi Kentsel Tasarım Ve Peyzaj Projesi

Mimar Sinan'ın 80 yaşında inşa ettiği ve "Ustalık Eserim" diye nitelendirdiği Selimiye Camii, Türk-İslâm mimarisinin olduğu kadar dünya mimarisinin de başyapıtlarındandır.

Sultan II. Selim tarafından 1568-1575 (H. 976-982) yılları arasında yaptırılan Selimiye Camii'nin konumunun seçimi, Mimar Sinan'ın mimarlığının yanında çok önemli bir şehir plancısı olduğunu göstermektedir. Cami kentin en görülebilir noktasında olup şehrin çok uzak noktalarından minareleri ve kütlesiyle göze çarpmaktadır.

UNESCO SÜRECİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca 2000 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi'ne sunulan UNESCO Dünya Mirası Ön Listesinde, Edirne Selimiye Camii Külliyesi de yer almıştır. Edirne Selimiye Camii Külliyesi'nin UNESCO Dünya Mirası Listesine dâhil edilmesi için başvuru dosyasının hazırlanması çalışmaları 2006 yılı itibariyle Edirne Belediyesi'nce yürütülmüştür.

UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin 19-29 Haziran 2011 tarihleri arasında Paris'te gerçekleştirdiği 35. Dönem Toplantısında "Edirne Selimiye Camii Külliyesi" kültürel varlık olarak UNESCO Dünya Kültürel Miras Listesi'ne 29 Haziran 2011 tarihinde dâhil edilmiştir.

YARIŞMA PROJE ALANI

UNESCO, Dünya Mirası Listesi'nde bulunan tüm varlıkların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için yürütülecek çalışmalarda, kültür varlığının çevresi ile bir bütün olarak ele alınmasını şart koşulmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda, 2009 yılında Edirne Belediyesi tarafından "Selimiye Camii Çevresi Ulusal Kentsel Tasarım Proje Yarışması" düzenlenmiştir.

YARIŞMA PROJE UYGULAMA ALANI SINIRLARI

Hazırlanacak projeler için, eski kent merkezini gösteren haritalar göz önünde bulundurularak, Selimiye Camii'ne giden akslar vurgulanacak şekilde bir kentsel sit alanı içinde bir "kentsel tasarım alanı sınırı" belirlenmiştir.

YARIŞMADA BİRİNCİLİK ÖDÜLÜ KAZANAN PROJE

Yarışma sonucunda tasarımını Mimar Beril Serbes'in yapmış olduğu Selimiye Camii çevresine ait proje birinci olarak seçilmiştir. Projenin birinci olmasının en önemli sebebi, az önceki görsellerde de belirtildiği şekilde eski kent merkezi sokak dokusundaki izlerin, bu projede korunmuş olmasıdır.

YEMİŞ KAPANI KURTARMA KAZISI

2013 yılında alınmış olan Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararında "1976 yılında tescili yapılmış olan ve uygulanması planlanan proje alanı içerisinde yer aldığı tarihi kaynaklardan bilinen Yemiş Kapanı'nın araştırma kazısının yapılmasına, rölövesinin hazırlanmasına, ayrıca projeye dâhil edilmesine" karar verilmiştir.

Yemiş Kapanı, Selimiye Camii Külliyesi ile Eski Cami arasındaki alanda yer almaktadır. Ahmet Badi'nin, Riyaz-ı Belde-i Edirne adlı eserinde, Yemiş Kapanı'nın Sultan III. Murat (1546-1595) tarafından Selimiye Camii'ne vakıf olarak yaptırıldığından bahsedilmektedir.

Koruma Bölge Kurulu'nun 2013 yılında almış olduğu kararın ardından, finansmanı Edirne Belediyesi'nce karşılanmak suretiyle Müze Müdürlüğü tarafından sondaj kazısı yapılmıştır. Kazı sonucunda ortaya çıkan kalıntıların

değerlendirildiği 18.12.2013 tarih ve 1382 sayılı Koruma Bölge Kurulu kararında "Yemiş Kapanı'ndaki kalıntıların tamamen açığa çıkarılması için sondaj kazısının kurtarma kazısına dönüştürülmesine" karar verilmiştir. Edirne Belediyesi ve Edirne Valiliği'nin finansı ile "*Selimiye Camii Çevresi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Projesi*" sınırları içinde kalan alanda, Edirne Müze Müdürlüğü tarafından 16.02.2015- 24.06.2016 tarihleri arasında Yemiş Kapanı kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir.

Yemiş Kapanı, koruma ilkeleri doğrultusunda konservasyonu yapılmak sureti ile Selimiye Camii Çevresi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Projesine dâhil edilecek ve Edirne'nin tarihi kimliğine bir katkı daha sağlanmış olacaktır.

Edirne Müze Müdürlüğü denetiminde yapılan Yemiş Kapanı Kazısının finansmanı Edirne Belediyesi tarafından karşılanmıştır.

Kazı için başlangıcından günümüze dek yaklaşık 2.000.000,00 TL harcama yapılmıştır.

Yemiş Kapanı'na ait dükkânları oluşturan mekân duvarları, 2 adet kuyu, temiz su ve atık su kanalları, avlu zemin döşemeleri yanı sıra avludaki şadırvan kazı sonucu elde edilen kalıntılardır. Mimari kalıntıların dışında, küçük buluntu olarak çok sayıda sikke, bilezik yüzük gibi takı aksesuarları, pişmiş toprak kaplar, seramik parçaları, cam eşyalar ve onlara ait parçalar, lüleler ve su dağıtım sistemine ait pişmiş toprak künkler vb. buluntular ortaya çıkmıştır.

Yemiş Kapanı Kurtarma Kazısı ile eşzamanlı olarak Selimiye Camii Çevresi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Projesi de revize ettirilmiştir.

Revize ettirilen proje, Koruma Kurulu'na sunulmuş, 11 Nisan 2016 tarihli Kurul Kararı ile Avan projenin prensipte uygun olduğuna, Yemiş Kapanı'nda yapılmakta olan kazıların sonucunda elde edilecek veriler doğrultusunda hana ait proje önerilerinin ve Selimiye çevresine ait uygulama projelerinin hazırlanarak kurula sunulmasına karar verilmiştir.

Kurul kararının ardından Edirne Belediyesi tarafından avan proje revize ettirilerek, kazı buluntularının vurgulandığı bir peyzaj tasarımına sahip, Yemiş Kapanı alanının yeşil alana dönüştürüldüğü uygulama projeleri çizdirilmiş, Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu onayına sunulmuştur.

Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.05.2017 tarih 4006 sayılı kararı ile "Selimiye Camii Çevresi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Uygulama Projelerinin, Yemiş Kapanı ve Yedi yolağzı Sokağı hariç düzeltildiği şekilde uygun olduğuna, Yemiş Kapanı'nın koruma ve konservasyonuna yönelik projelerin ve raporların hazırlanmasına" karar verilmiştir.

Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.05.2017 tarih ve 4011 sayılı kararı ile Yemiş Kapanı kalıntılarına ait hazırlanan rölövenin uygun olduğuna, yapı kalıntılarının doğa şartlarına açık olduğundan zarar görmemesi için ivedilikle koruma ve konservasyon projelerinin hazırlanarak Kurul'a sunulmasına karar verilmiştir.

PROJE DETAYLARI

Projede tarihi sokak izleri korunmuş ve bu sokakların vurgulanması için etrafındaki topografya pahlı olarak yükseltilerek yeşil peyzaj dokusu haline getirilmiştir. Selimiye yönünde yalın bir peyzaj örüntüsü ve bu örüntünün içinde etkinliklerin yapılacağı, insanların toplanıp vakit geçireceği, çevre donatıları ile zenginleşmiş bir kent mekânı kurgulanmıştır.

Belediye Önü - Mimar Sinan Caddesi

Edirne Belediyesi önündeki aks revaklarla ve birtakım fonksiyonlarla güçlendirilmiştir. Bu aks üzerinde de yapılar geçirgendir ve sokakları tutmaktadır. Gölge yapan saçaklar hem yola hem de arkalarında oluşturdukları avlulara uzanır ve kent yaşantısını destekler. Bu aksın canlanması için Mimar Sinan Caddesi'nin yayalaştırılması sağlanacaktır. Böylece bu önemli aks kent kurgusu içindeki yerini yeniden bulacaktır.

Otopark Alanı

Bugün Selimiye'nin ana giriş kapısını tutan alanın karşısındaki otopark alanı projede insanların buluşacağı ve etkinliklerin yapılacağı yarı açık mekanları, kafeterya birimlerini, Edirne ve Selimiye ile ilgili enstalasyon ve video görüntülerine ulaşılacak bir sinevizyon odasını, turizm bilgilendirme birimini, kent kültürüne ait ürünlerin üretilip, sergilenebileceği atölyeleri (1 adet meyve sabunu atölyesi, 1 adet süpürge atölyesi, 1 adet ahşap işleme atölyesi, 1 adet ebru atölyesi) barındıran yeşil örüntülü bir peyzaj ile halkın kullanımına sunulacaktır.

Osmanlı Mezar Taşları Sergi Alanı

Selimiye'nin kuzeydoğusunda yer alan Osmanlı Mezar Taşları Sergi Alanında, mezarlık algısının düzeltilebilmesi ve "Selimiye'nin arkası" olma durumundan kurtulabilmesi için pergolalarla saçaklı bir avlu oluşturulmuştur. Osmanlı mezar taşları bu avluda sergilenmiştir. Pergolaların arkasında yer alan mekânlara mezar taşı işçiliği atölyesi, modern heykel atölyesi ve iki adet yeme-içme birimi fonksiyon olarak verilmektedir.

Güneydoğu Park Alanı

Selimiye Camii'nin güneydoğusunda yer alan Hıdır Ağa Camii'nin de bulunduğu yeşil alan peyzaj projesi içinde değerlendirilmiştir. Camiye ulaşım tarihten gelen, Arasta'nın kapısını tutan iz korunarak yeniden tasarlanmış, kafeterya gibi ihtiyaç birimleri eklemesi ile günümüzde olduğu gibi yoğun yeşil dokulu bir peyzaj öngörülerek kent içinde yaşayan mekânlara dönüşmesi sağlanmıştır.

Yemiş Kapanı Alanı

Selimiye Camii önündeki Yemiş Kapanı'nda kalıntıların izlenebildiği alan, üzerine çıkılabilen cam döşeme ile örtülmüştür. Cam döşeme Yedi Yol Ağzı Sokak'a 5 metre kadar taşarak "tarihi duvar izleme aksını" oluşturmaktadır. Bu alan hava sirkülasyonu olan yarı-açık bir mekân olarak tasarlanmıştır.

Söz konusu alanda yapılan düzenleme ile kazı alanının kente kazandırılması amaçlanmıştır. Kalıntıların peyzaj düzenlemesine dâhil edilmesi, Selimiye Cami çevresindeki tarihsel kentsel kurguyu günümüzde yeniden ortaya çıkarma imkânı sunacaktır. Kalıntılar projede görsel-mekânsal ve algısal olarak kamusal hayatla buluşturulacaktır.

PROJE SONUÇLARI

Proje; Selimiye Camii'nin çevresi ile bir bütün olarak ele alınması ve kent ile ilişkisinin kurgulanması; kentsel buluşma mekânı oluşturulması; kent merkezinde görsel ve fiziksel kalitenin arttırılarak, kent imgesine ve yaşamına olumlu katkı sağlayacak mekânlar yaratılması; alanın kullanımının çağdaş koruma ilkeleri doğrultusunda ele alınması ile alanın iyileştirilmesine yönelik tasarım ilkelerinin, estetik, işlevsel, ekonomik ve çağdaş çözümlerin, dönüşüm modelleri ile ortaya konulması hedefleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

Yerel halkın iletişim kurabilecekleri ve aidiyet hissedebilecekleri, kendileriyle özdeşleştirebilecek ve özleyecekleri yerler; kentsel yaşam kalitesine sahip olan mekânlardır. Aynı zamanda bu yerler, kentteki bireylerde ve bu bireyler arasındaki farklı kuşaklar arasında ortak bilinç ve kolektif bellek oluşumunda etkili olacaktır.

Edirne kentinin en merkezi konumunda yer alan Selimiye Camii ve çevresi, yüzyıllardır kentte olup bitenlere tanıklık etmekte, kentsel yaşam kalitesine sahip olan mekânların en başında gelmektedir. Çok şey değişmiş ancak Selimiye Camii değişmemiştir.

Selimiye Camii Çevresi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Projesi; Selimiye Camii'nin çevresi ile bir bütün olarak ele alınması ve kent ile ilişkisinin kurgulanması; kentsel buluşma mekânı oluşturulması; kent merkezinde görsel ve fiziksel kalitenin arttırılarak, kent imgesine ve yaşamına olumlu katkı sağlayacak mekânlar yaratılması; alanın kullanımının çağdaş koruma ilkeleri doğrultusunda

ele alınması ile alanın iyileştirilmesine yönelik tasarım ilkelerinin, estetik, işlevsel, ekonomik ve çağdaş çözümlerin, dönüşüm modelleri ile ortaya konulması hedefleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

İşte bu projeyle de kentin dinamiklerine etki eden, ulusun mozaik kültürünün önemli bir parçası olan Selimiye Camii Külliyesi çevresi dünyanın dört bir yanından gelen ziyaretçilerine yenilenmiş yüzüyle sunulacak; yerel halkın sahip oldukları kültürün farkındalığı arttırılacak ve gelişmiş sosyo-ekonomik alt yapıyla daha yaşanılabilir bir çevre sağlanacak; Selimiye Camii çevresi, Edirnelilerin kendileriyle özdeşleştirip, kentin diğer insanlarıyla iletişim kurabilecekleri, o kente ait olduklarını hissettirecek bir mekân haline gelecektir. Kültürel ve tarihi yerlerin/mekânların restorasyonu, işlevselleştirilmesi ve hizmete sunulması süreci hızlandırılacak; alt ve üst yapılar iyileştirilecek; şehrin UNESCO Dünya Mirası Varlıklarının farkındalığını artırılacaktır.

Proje ile birlikte Selimiye Camii çevresinde yani proje alanı içinde yer alan yapıların ve kamusal alanların tarihi dokusu ortaya çıkarılacaktır. Çevresindeki diğer yaya alanları ve tarihi mekânlarla ilişki kurulmuş olacak, söz konusu alan, taşıt trafiği baskısından kurtarılacaktır. Alana gelen ziyaretçilerin ulaşımı düzenlenecek, ziyaretçilere ve yerel halka daha iyi ve daha kaliteli hizmet verecek park yeri ve otopark için çözüm üretilecektir. Uygulama alanında yer alan yeşil alanlar ve kullanıma açık olan bölgelerde peyzaj uygulaması yapılarak bu alanlar değerlendirilecektir.

KAYNAKÇA

Acar, M - Emek, U, (2004), "Düzenleyici Reformlar ve Kurumlar", (Ed: Muhittin Acar, Hüseyin Özgür), Ankara: Nobel Yayınları.

Açıkgöz, A, T, (2014), *Kentsel Dönüşümün Ekonomik, Mekansal, Sosyal Etkileri ve Kamunun Rolü: Ankara Gültepe (Çinçin) Örneği,* (Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Açıklamalı Afet Yönetimi Sözlüğü, (2014), Ankara: T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Ahunbay, Z, (2018), *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon,* İstanbul: Yem Yayın.

Akçura, N, (1992), "Günümüzde Tarihi Çevre Koruması Konusunda Görüşler", *Mimarlık Dergisi*, Cilt 249, Sayı 4, s. 17.

Akdemir, Ş, B, (2009), *Kent Planlamasında Halkın Katılımı Ankara Örneği,* (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Akkar, M, (2006), "Kentsel dönüşüm üzerine Batı'daki kavramlar, tanımlar, süreçler ve Türkiye", *Planlama Dergisi*, Sayı 2, s. 29-38.

Aksoy, Ş - Üstüner, Y, (2007), *Kamu Yönetimi,* Ankara: Nobel Yayınları.

Aktan, E, (2012), "İdeal ve Ütopik Kent Modellerine Ulaşım Bağlamında Biçimsel Yaklaşımlar", *İdealkent Dergisi*, sayı 5, s. 68-103.

Alpan, A, (2011), "Kentsel Sit ve Kentsel Arkeolojik Sitlerde Planlama" *Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği 1. Çalıştayı Koruma Sempozyumu,* Yayınlanmış Çalıştay Bildirisi, Ankara, s. 66-74.

Altaban, Ö, (1990), "1980'li Yıllarda İngiliz Planlama Deneyimleri", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi,* Cilt 10 Sayı 1-2, s. 75-101.

Altaban, Ö, (2013), "Kentsel Planlama'dan Kentsel Tasarıma Geçişte Düşünülecek Boyutlar", *International Journal of Architecture*, Cilt 1 Sayı 1, s. 2-21.

Althusser, L, (2003), *İdeoloji,* (Çev: Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.

Altındağ Belediyesi Stratejik Planı (2006-2009), Kabul tarihi 7.08.2006, Sayı 59.

Ankay, Ö, E, (2015), *Üsküp Kent Merkezinin Tarihsel Doku Değişimi ve Üsküp 2014 Projesi,* (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Disiplinler Arası Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Altınışık, H, U, (2018), *Issues in Tourism Human Rights & Sustainable Environment,* Gentrification: A Case of Study from Ankara Hamamönü, (Ed: Volkan Genç, Makbule Şirin Önver), London: Jopec Publication, s. 161-175.

Arısu, S, (2018), "Kentsel Tasarım Kavramında Kentsel Tasarım Rehberlerinin Yeri", *Kent Akademisi Elektronik Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, s. 235-246.

Armağan, V, (2014), *Toplum Mekan İlişkisi Açısından Kentsel Dönüşüm: Yeni Mamak Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi Örneği,* (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Arslan, E, (2014), *Kentli Hakları Kapsamında Kamusal Alanın Kullanımına Yönelik Katılımcı Bir Model*, (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Disiplinler Arası Kentsel Tasarım Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Arslan, T, M, (2009), "Ankara-Altındağ İlçesi'ndeki Sokak Sağlıklaştırma Projeleri", *Dosya Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, s. 30-33.

Asatekin, N, G, (1992), "Ankara Kaleiçi: Salt Fiziksel Çevre mi Korumaya Değer? Ya İçinde Yaşayanlar?", *Mimarlık Dergisi*, Sayı 4, s. 15-16.

Aslanoğlu, R, (2000), *Kent Kimlik ve Küreselleşme,* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi, (1992), *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised),*

Council of Europe, Valetta, 1992 https://rm.coe.int/168007bd25 (erişim tarihi: 29.09.2018).

Aydeniz, N, E, (2009), "Kent Arkeolojisi Kavramının Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye'deki Yansımaları", *Journal of Yasar University,* Cilt 4, Sayı 16, s. 2501-2524.

Aydın, E, Ö, (2014), "İtalya'da Tarihi Endüstri Alanlarının Dönüşümü: Güncel Projeler Üzerinden Değerlendirmeler", *Mimarlık Dergisi*, Cilt 378, s. 41-56.

Aydoğan, A, (2005), *Şehir ve Cemiyet,* İstanbul: İz yayıncılık.

Aykılıç, B, (2015), *Kentsel Mekanlar Olarak Meydanlar,* (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Aytaç, Ö, (2007), "Kent Mekanlarının Sosyokültürel Coğrafyası", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 17, Sayı 2, s. 199-226.

Aytaç, Ö - İlhan, S, (2013), *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek,* Ankara: Birleşik Yayınevi.

Babalis, D, (2010), Florence, A Transforming city in progress, D. Babalis içinde, *Chronocity The Assessment of Built Heritage for Developable and Creative Change*, Firenze: Alinea International, s. 53-110.

Bal, H, (2002), *Kent Sosyolojisi,* Isparta: Fakülte Kitabevi.

Balcı, A, (2008), *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar,* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bahran, G, (2002), "Özerk Kurumlar Hakkında Rapor", *Sayıştay Dergisi,* s. 46-47.

Bayat, B, (2014), "Uygulamalı Sosyal Bilim Araştırmalarında Ölçme, Ölçekler ve Likert Ölçek Kurma Teknikleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Sayı 16, Cilt 3, s. 1-24.

Bayramoğlu, S, (2005), *Yönetişim Zihniyeti: Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Baudrıllard, J, (2005), *Simularklar ve Similasyon,* (Çev: Oğuz Adanır), Ankara: Doğubatı Yayınları .

Beernaert, B - Desimpelaere, W, (2001), *Bruges, Belgium* in Pickard, Management of Historic Centres, London and Newyork: Spon Press.

Bektaş, Y - Yücel C, (2013), "Ankara-Altındağ Tepesi Gecekondu Bölgesinde Mekânsal Ayrışmanın Gözlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *Megaron Journal,* Cilt 8, Sayı 2, s. 115-129.

Belge, B, (2004), "Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: Kentsel Arkeoloji ve Planlama", *Planlama Dergisi, Sayı* 4, s. 48-56.

Bendixson, T- Platt, J, (1992), *Milton Keynes: İmage and Reality,* Granta Editions.

Bergen, L, (2016), *Kenti Durduran Şehir,* Ankara: MGV Yayınları.

Bergen, L, (2016), *Şehir Sünnettir,* Ankara: Hitabevi Yayınları .

Berksun, F, (1992), "Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurulları Üzerine Bir İrdeleme", *Ege Mimarlık Dergisi,* Sayı 28, s. 3-4.

Berman, M, (2005), *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor,* (Çev: Ümit Altuğ-Bülent Peker), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bıçkı, D, (2006), "Harvey ve Castells'de Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu ve Sınırlılıkları", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 2, Sayı 11, s. 111-130.

Bıçkı, D, (2015), *Kentte Yoksulluk Ayrışma ve Yaşam Kalitesi,* Bursa: Dora Yayıncılık.

Bollery, F, Fahl G - Hartman, K (1990), *Im Grünen Wohnen-in Blaven Planen: ein Lesebuch zur Gartenstadt,* Hamburg: Christions Verlag.

Bozdağ, A, (2015), *Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Uzlaşmacı Arazi Kullanım Planlaması Açısından Analizi,* (Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Harita Mühendisliği Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Konya.

Brenner, N- Keil, R, (2013), "Küresel Kentlerden Kentselliğin Küreselleşmesine", (Çev: Murat Üçoğlu), *Birikim Dergisi, Sayı 10*, s. 135-167.

Brenner, N - Keil, (2006), *The Global Cities Reader*, Newyork: Routledge.

Brenner, N, Marcuse, P - Mayer, M, (2014), *Kar İçin Değil Halk İçin Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı,* (Çev: Ali Yağız Şen), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Brown, J - Saracino, (2010), *The Gentrification Debates: A Reader*, Newyork: Routledge.

Bumin, K, (2013), *Demokrasi Arayışında Kent,* İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Burgess, E, (2005), *The Growth of the City: An Introductıon to a Research Project, The City Reader,* London and Newyork: Routledge Taylor & Francis Group.

Can, A, (2014), "Yerel Yönetimler ve Kültür Politikaları Bağlamında İstanbul'da Kentsel Koruma Sorunsalına Sürdürülebilir Çözüm Önerileri", *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi Sayı* 5, s. 56-81.

Castells, M, (2004), *The Urban Ideology, The Castells Reader on Cities and Social Theory*. London: Blackwell.

Castells, M, (2017), *Kent Sınıf İktidar,* (Çev: Asuman Türkün), Ankara: Phoenix Yayınları.

Clark, A, J, (1986), "Archaeological Geophysics in Britain", *Geophysics*, Volume 51, Issue 7, p. 1404-1413.

Çağlayandereli, M, (2006), "Kentsel Doku Değişimi ve Çöküntü Mahalleleri; Gedikpaşa Örneği", *I. Uluslararası Eminönü Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, İstanbul: Eminönü Belediyesi Yayını.

Çalışkan, N, (2010), "Selimiye Camii Mimari Açıklama Raporu", *Mimarlık Dergisi*, Sayı 354.

Çan, F, (2007), "Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi", *Fırat Kalkınma Ajansı*, s. 1-11.

Çelik, D - Yazgan, M, (2009), "Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Yenileme Çalışmalarının Araştırılması: Beypazarı Örneği", *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı* 3, s. 235-244.

Çetin, D, (2008), *Toplum ve Mekan İlişkisinin Kent Dinamikleri İçinde İncelenmesi ve Tarlabaşı Örneği,* (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Disiplinler Arası Kentsel Tasarım Anablim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*)*, İstanbul.

Çetintahra, G, E, (2011), "Kent İmajı Yaratma Sürecinde Kentsel Tasarım ve Planlamanın Sorgulanması", *İdeal Kent Dergisi,* Sayı 3, s. 158-171.

Çırak, A, A, (2010), "Brüksel Avrupa Birliği Alanı Yenileme Projesi ve Ülkemiz Pratiğine Dair Düşündürdükleri", *Planlama Dergisi,* Sayı 1, s. 39-53.

Çolak, Y, (2014), "Adil Kent Yaklaşmı ve Kentsel Dönüşüm: İstanbul Esenler Örneği", *İnsan & Toplum Dergisi,* Cilt 4, Sayı 7, s. 57-84.

Davis, M, (2010), *Gecekondu Gezegeni,* Gürol Koca (Çev), İstanbul: Metis Yayınevi.

De Carlo, L, T, (1997), "On the Meaning and Use of Kurtosis", *Psychological Methods,* Issue 2, p. 292- 307.

Dedehayır, H, (2010), Y*erelden Ulusala Ulusaldan Evrensele Koruma Bilincinin Gelişim Süreci*, Çekül Vakfı: Stil Matbaacılık.

Demir, M, (2013), *Şikago Okulu: Pragmatik ve Sosyal Teoride İletişimin Keşfi*,
O, Morva, içinde İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Demiral, B, Demiral, N - Duran, B, (2010), "The Model of Area Management in Protection of Historical City Centers anda Responsibility of Local Goverment: The Turkish Case", *International Journal of the Humanities,* Vol 8, Issue 4, p. 135-153.

Demirkıran, S, (2008), *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü: Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği,* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

Dinçer, İ, (2013), "Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: "Tarihi Kentsel Peyzaj" Kavramının Sunduğu Olanaklar", *International Journal of Architecture and Planning,* Cilt 1, Sayı 1, s. 22-40.

Dur, M, (2015), *Kentsel Dönüşümün Sosyo-kültürel Dinemikleri: Konya Örneği,* (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Duru, B - Alkan , A, (2002), *20.Yüzyıl Kenti,* İstanbul: İmge Kitabevi.

Dünyada Bahçe Kent Örnekleri, https://wwwpeyzax.com/bahce-kent-modeli/ (erişim tarihi: 18.05.2018).

Dünya Miras Listelerindeki Fransız Sitleri, https://tr.ambafrance.org/UNESCO-Dunya-Miras-listesindeki-Fransiz-sitleri (erişim tarihi: 18.09.2018).

Dünya Nüfusunda Kentleşme Oranları, www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview (erişim tarihi: 30.12.2018).

Edirne Ramada Hotel, https://edirnehayat.com/kesfet/ramada-hotel-suites-edirne/, (erişim tarihi: 29.05.2018).

Eğe, M, (2006), *Türkiye'de Özel Çevre Koruma Bölgelerinin Yönetim Sorunları Pamukkale Özel Çevre Koruma Bölgesi Örneği,* (Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Denizli.

Ekinci, Y, (2009), *Tarihi Çevre Korumanın Yönetsel Boyutu ve Yerel Yönetimlerin Sorumlulukları: Selimiye Camii Alan Yönetimi Örneği*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

English Historic Towns Forum, (1998), *Conservations Area Management: A Practical Guide,* Report No: 38.

Erbey, D, E, (2004), "Kentsel Koruma ve Yenileşmede Dönüşüm Projeleri-Eyüp Rehabilitasyon Projeleri", *Planlama Dergisi,* Sayı 4, s. 79-89.

Erder, S, (2006), *Refah Toplumunda Getto,* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erder, S, (1997), *Kentsel Gerilim,* Ankara: Uğur Mumcu Vakfı Yayınları.

Erdönmez, E - Akı, A, (2005), "Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri", *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi e-Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, s. 67-87.

Ergun, A, D, Ergun, C - Tümtaş, M. S, (2016), *Kente Dair,* İstanbul: Bağlam Araştırma Gezisi.

Erkan, R, (2010), *Kentleşme ve Sosyal Değişim,* Ankara: Bilimadamı Yayınları.

Erol, A, M - Görmez, K, (2016), "Ütopyalarda Mekan Tahayyülleri: Utopia'nın Mekanı", *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* Cilt 18, Sayı 30, s. 81-86.

Ertürk, H, (1995), *Kent Ekonomisi,* Bursa: Ekin Kitabevi.

Ertürk, M, (2013), *Mekanın Diyolojisi Kent Mekanı-Kent Öznesi,* (İstanbul Bilgi Üniversitesi, Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Feilden, B, (2007), *Conservation of Historic Buildings,* London & Newyork: Routledge.

Floransa Duomo Katedrali,
http://www.museumsinflorance.com/musei/cathedral_of_florance.html, (erişim tarihi: 18.09.2018).

Glass, R, (1964), *London : Aspects of Change,* London: MacGibbon & Kee.

Gottdiener, M - Leslie, B, (2005), *Key Concepts in Urban Study,* London: Sage Publications.

Gök, H, (2017), *Koruma Alanlarındaki İmar Uygulamaları,* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Gökerküçük, Z, (2016), *K.E.Ç.İ Kent, Eğitim, Çevre, İnsan Yazıları,* İstanbul: Bellek Yayınları.

Gönüllü, G, (2014), "Çevresel Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye'de Kentsel Haklar", *İnsan Hakları Yıllığı,* Sayı 32, s. 31-52.

Güler, B, A, (2009), *Türkiye'nin Yönetimi-Yapı,* Ankara: İmge Yayınları.

Güler, Z, Çırakoğlu, D - Tokmak, M, (2014), "Türkiye'de Kırsal Kalkınma Modeli Olarak Köy-Kent Uygulamaları: Bolu Mudurnu İlçesi Teşkesti Örneği" *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı 4, s. 155-167.

Güllüpınar, F, (2012), "Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi,* Cilt 21 Sayı 3, s. 1-29.

Günaçan, S - Erdoğan, E, (2018), "Peyzaj Mimarlığı ve Hafıza Mekanları: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi,* Cilt 3, Sayı 1, s. 34-53.

Günay, Z, (2010), *Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli,* (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi), İstanbul.

Güneş, S, (2014), *Kentsel dönüşümde kentsel haklar ve soylulaştırma: İstanbul Şerif Ali Çiftliği imar iskân evlerinde yapılan niteliksel bir araştırma,* (T C Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek lisans tezi), İstanbul.

Güngör, F - Özuğurlu, M, (1997), *İngiliz Yoksulluk Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet,* Ankara: Tartışma Metinleri Yayın Sekreteryası.

Groeneveld, R, A - Meeden, G, (1984), "Measuring Skewness anda Kurtosis", *The Statistictician,* Issue 33, p. 391-399.

Hall, P, (1966), *The World Cities,* London: World University Library.

Hall, P, (2002), *Urban and Regional Planning,* London: Routledge.

Harvey, D, (1968), *The Right to the City*, The United of America: The Guilford Press.

Harvey, D, (2003), *Sosyal Adalet ve Şehir,* (Çev: Mehmet Moralı), İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D, (2013), *Asi Şehirler,* (Çev:Ayşe Deniz Temiz), İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D, (2015), *Umut Mekanları,* (Çev: Zeynep Gambetti), İstanbul: Metis Yayınları.

Hasan Yaylı, A, B, (2011), "Sosyal Bölünme-Kent Dokusu ilişkisinin İlkel Örneği Olarak Roma", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt 2, Sayı 13, s. 121-138.

Holton, R, J, (1999), *Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık,* (Çev: Ruşen Keleş), Ankara: İmge Kitabevi.

Hopkins, K, D - Weeks, D, L, (1990), "Tests for Normality anda Measures of Skewness anda Kurtosis: Their Place in Research Reporting", *Educational and Psychological Measurement,* Issue 50, p. 717-729.

Howard, E, (1965), *Garden of Cities of Tomorrow,* (ed: F, S, Osborn, L, Mumford), Cambridge: The M.I.T. Press.

Huberman, L, (2014), *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla,* (Çev: Murat Belge), İstanbul: İletişim Yayınları.

ICOMOS, (1931), The Athers Charter fot the Restoration of Historic Monuments, (1931).

ICOMOS, (1964), Venice Charter: International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites.

ICOMOS, (1987), Charter for the Conservation of Historic Towns anda Urban Areas: Washington Charter.

ICOMOS, (2008), Declaration on the Spirit of Place, Quebec.

Jacobs, J, (2011), *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı,* (Çev: Bülent Doğan), İstanbul: Metis Yayınları.

Kaliski, J, (2014), *The City: Los Angeles and Urban Theory at the End of the 20th Century, edited by Allen J, Scott and Edward W. Soja,* London: University of California Press.

Karadağ A - Miroğlu G, (2014), "Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamaları Üzerine Coğrafi Değerlendirmeler: İzmir Örneği", *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 20, Sayı 2, s. 41-57.

Karagüler, S, (2004), "Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesinde Günümüze Kadar Gelen Mevzuatın Planlama ve Uygulama ile Etkileşimi", *Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi,* Cilt 4, Sayı 483, s. 47-55.

Karakaş, M, (2001), " Tarihsel Gelişim Sürecinde Kent Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 3, Sayı 1, s. 121-132.

Karakurt, E, (2006), "Kentsel Mekanı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Sayı 26, s. 1-25.

Karakurt, E, (2010), *Mekan, Kültür ve Yönetim Perspektifinde 21.Yüzyıl Kentleri.* Bursa: Ekin Basın Dağıtım.

Kartal, K, (1992), *Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Türkiye'de Kentlileşme,* Ankara: Adım Yayıncılık.

Kartal, K, (2015), *Yöntem Bilim,* Ankara: Detay Yayıncılık.

Kaygalak, İ - Işık, Ş, (2007), "Kentleşemenin Yeni Ekonomik Boyutları", *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı 16, s. 17-35.

Kayın, E, (2004), "Kentsel Mekandaki Koruma Eylemine İlişkin Güncel Sorunlar", *Egemimarlık Dergisi,* sayı 49, s. 8-11.

Keleş, R, (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü,* Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R, (2010), *Kentleşme Politikası,* Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R - Hamamcı, C, (2015), *Çevre Politikası,* Ankara: İmge Kitabevi.

Kennes, W, Vlaemınck, S, Swimberghe, P, Haerbeke, B, V, Charles Vermeersch, D. V - Meyer, D, D, (1990), "Building ın Brugges-The Ultimate Hallucination", *Archipel Programme*, Issue 35, p. 1-31.

Keyder, Ç, (2000), *Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına, İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında,* (Edt: Çağlar Keyder), s. 171-191, İstanbul: Metis Yayınları.

Kılıçbay, M, A, (1993), *Şehirler ve Kentler,* Ankara: Gece Yayınları.

Kınacı, M, Ö, (2014), *Tarihsel Kentsel Çevrede Sosyal ve Mekansal Değişimleri: Cihangir Semti Örneği,* (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Kızıldere, D, (2007), *1980 Sonrası İstanbul'un Tarihi Kent Merkezinde Sosyo-ekonomik ve Mekansal Dönüşüm: Talimhane, Beyoğlu Örneği,* (Yeditepe Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Kiper, P, (2004), "Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekânları", *Planlama Dergisi,* Cilt 4, Sayı 30, s. 14-18.

Klemek, C, (2011), *The Transatlantic Collapse of Urban Renewal Postwar Urbanizm from Newyork to Berlin,* London: The University of Chicago Press.

Koçak, C, (1998), *Birinci Meclis,* Ankara: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Konya Tarihi Kent Merkezi Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Projesi, (1997), http://www.utta.com.tr/TR/belge/1-73/konya-merkez-tarihi-kent-merkezi-kaip---1997.html (erişim tarihi: 04.01.2019).

Koruma Sempozyumu 2. Çalıştayı, (2012), *Tarihi Sitlerde ve Arkeolojik Sitlerde Planlama,* İzmir: Türkiye Mimarlar ve Mühandisler Odası Birliği.

Kuban, D, (1992), "Neden Olmuyor? (Tarihi Çevreyi Korumak Üzerine)", *Mimarlık Dergisi,* Sayı 4, s. 20-24.

Kuhn, T, (2003), *Bilimsel Devrimlerin Yapısı,* (Çev: Nilüfer Kuyaş), Bursa: Alan Yayıncılık.

Kumar, K, (1995), *Çağdaş Dünyanın Yeni K*uramları, (Çev: Mehmet Küçük), Ankara: Dost Yayıncılık.

Kurtar, C - Somuncu, M, (2013), "Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği", *Ankara Araştırmaları Dergisi,* Cilt 1, Sayı 2, s. 35-47.

Kurtar, C, (2012), *Kentsel Kültürel Miras Yönetimi ve Rekreasyonla İlişkisi: Ankara Hamamönü Örneği"* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Kurtuluş, E, (2011), "Değişen Tarihi Doku Hamamönü", *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Uygulama Gazetesi - Görünüm,* Yıl: 37, http://gorunumgazetesi.net/kent-cevre/degisen-tarihi-doku-hamamonu (erişim tarihi: 26.05.2018).

Kurtuluş, H, (2003), "Mekanda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul'da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekansal Ayrımlaşmanın Bazı Boyutları", *Doğu-Batı: Kimlikler,* Sayı 23, s. 75-96.

Kurtuluş, H, (2012), "Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak", *Planlama Dergisi, Cilt 3, Sayı* 53, s. 49-53.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Türkiye Genelinde Tescilli Sit Alanları, www.kulturvarlıkları.gov.tr, (erişim tarihi: 26.12.2018).

Le Corbusier'in Modern Kenti, http://99percentinvisible.org/article/ville-radieuse-le-corbusiers-functional-plan-utopian-city/, (erişim tarihi: 06.06.2017).

Lefebvre, H, (2014), *Mekanın Üretimi,* (Çev: Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H, (2017), *Kentsel Devrim,* (Çev: Selim Sezer), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lovra, E, (2016), "Urban Tissue Typology and Urban Typology" *Prostor Bilimsel Makaleler,* Cilt 2, Sayı 52, s. 202-215.

Lynch, K, (2010), *Kent İmgesi,* (Çev: İrem Başaran) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Marshall, G, (1999), *Sosyoloji Sözlüğü,* (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat.

Marx, K, (2013), *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i,* (Çev: Tanıl Bora), İstanbul: İletişim Yayınları.

McLuhan, M, (2015), *Global Köy,* (Çev: Bahar Öcal Düzgören), İstanbul: Scala Yayıncılık.

Mcneese, T, (1999), *History of Civilation, The Greeks,* USA: Milliken Publishing Company.

Moors, J, J, (1986), "The Meaning of Kurtosis: Darlington Reexamined", *The American Statistiction,* Issue 40, p. 283-284.

Morris, E, S, (1997), *BritishTown Planning and Urban Design,* London: Longman.

Nemours, Cezayir Planı (1934), https://www.fondationcorbusier.fr/, (erişim tarihi: 24.12.2017).

Nurokova, T, (2010), *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Projeleri (Altındağ Belediyesi Örneği),* (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Oktay, D, (2011),"Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış", *İdeal Kent Dergisi,* Cilt 2, Sayı 3, s. 8-19.

Onur, D, (2012), *Türkiye'de Kapılı Topluluk Yerleşimleri-Edirne Avrupa Kent Örneği,* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

Onur, O, (1990), "Edirne Kent Planlarının Geçirdiği Evrelere Bir Bakış", *Mimarlık Dergisi,* Sayı 2, s. 64-67.

Orbaşlı, A, (2000), *Tourists in Historic Towns,* London: Taylor & Francis.

Otaöv, A - Osmay, S, (2007), "Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım", *METU JFA,* Cilt 2, Sayı 24, s. 57-82.

Önez, Z, (2008), "Özel Çevre Koruma Bölgeleri Yönetim Sorunları Kapsamında: Pamukkale Özel Çevre Koruma Bölgesi", *Akademik İncelemeler Dergisi,* Cilt 3, Sayı 1, s. 55-73.

Özalp, N, (2016), *Bir Başkentin Anatomisi 1950'lerde Ankara,* Ankara: İdealkent Yayınları.

Özcan, K - San, D, (2011), "Kültürel Miras Yönetimi: Birgi Bütünleşik Sit Alanları için Bir Model", *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* Cilt 13, Sayı 2, s. 97-111.

Özcan, K, (2006), "Anadolu Türk Kent Tarihinden bir kesit: Selçuklu Döneminde Anadolu-Türk Kent Modelleri", *Bilig Dergisi,* Sayı 38, s. 161-184.

Özcan, K, (2009), "Sürdürülebilir Kentsel Korumanın Olabilirliği Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi: Konya Tarihi Kent Merkezi Örneği", *METU JFA,* Cilt 26, Sayı 2, s. 1-18.

Özdamar, K, (2004), *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi,* Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özdemir, E, (2010), "Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar; Toplumsal Süreç veya Mekanın Çözümlenmesi", *İdeal Kent Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, s. 44-77.

Özden, P, P, (2016), *Kentsel Yenileme,* Ankara: İmge Kitabevi.

Özden, P, P, (2010), "Kent Sosyolojisi Çalışmaları: Kentsel Yenilemenin Unutulan Öğesi: Toplumsal Yenilenme" (Der: Özkan Uğurlu), s. 267-308, İstanbul: Örgün Yayınevi

Özdeniz, D, (2016), *Kentsel Toplumsal Hareketlerin Kentlerin Dönüşümüne Etkilerinin Değerlendirilmesi,* (İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Özen, Y, (2011), "Kişisel, Sosyal, Ulusal ve Küresel Sorumluluk Bağlamında Toplumun Yeniden İnşası: Mekan", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bliimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 8, s. 137-148.

Öztürk, B, (2004), *Kentsel Açık ve Yeşil Alan Sistemi Oluşturulması: Kayseri Kent Bütünü Örneği*, (Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.

Palen, J, (2005), *The Urban World*, US: Mc Graw Hill Higher Education.

Park, R, E, (1967), *On Social Control and Collective Behavior,* Chicago: Chicago University Press.

Park, R, Burgess, E - Mckenzie, R, (1968), *The City*, Chicago and London: The University of Chicago Press.

Park, R, Burgess, E - Mckenzie, R, (2016), *Şehir,* (Çev: Pınar Kayababa Kayalıgil), Ankara: Heretik Yayınları.

Peremeci, O, N, (1939), *Edirne Tarihi*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Peter Robert, H, S, (2000), *Urban Regeneration A Handbook*, London: Sage Publications.

Piccadilly Meydanı, https://londonist.com/london/art-anda-photography/in-pictures-piccadilly-circus-through-the-ages, (erişim tarihi: 18.09.2018).

Pirene, H, (2014), *Orta Çağ Kentleri,* (Çev: Şadan Karadeniz), İstanbul: İletişim Yayınları.

Pişkin, R, (2010), *Türkiye'de Düzenleyici Kurumlar ve Üst Kurulların Görevleri ve İşlevleri",* (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Polanyi, K, (2011), *Büyük Dönüşüm,* (Çev: Ayşe Buğra), İstanbul: İletişim Yayınları.

Polat, E - Bilsel, G, (2006), "Mimarinin ve Kentin Birlikte Planlamasında Farklılllaşan Kavramlar Üzerine", *Planlama Dergisi*, Sayı 4, s. 57-67.

Polat, Y, (2014), *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları: Malatya Örneği'nde Kentsel Mekanın Dönüşümü,* (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anablim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Konya.

Poyraz, U - Gündoğan, M, (2014), "Tarihsiz ve Talihsiz Bir Dönüşüm: Cazibe Merkezi Olarak Hamamönü", *İdealkent Dergisi,* Sayı 11, s. 70-87.

Pustu, Y, (2006), "Küreselleşme Sürecinde Kent,"Antik Siteden Dünya Kentine", *Sayıştay Dergisi*, Sayı 60, s. 129-151.

Resmi Gazete, (1984), *İmar Affı Kanunu*, Resmi Gazete no 2981, Kabul Tarihi 24.02.1984, Tertip 5, Cilt 23, s. 36, Sayı 18335.

Resmi Gazete, (2004), *5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,* Resmi Gazete no 5226, Kabul Tarihi 14.07.2004.

Resmi Gazete, (2005), *5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Hakkında Kanun*, Resmi Gazete no 5366, Kabul tarihi 16.06.2005, sayı 9668.

Resmi Gazete, (2005), *5393 Sayılı Belediye Kanununun 73. Maddesi*, Resmi Gazete no 5393, Kabul Tarihi 13.07.2005, Tertip 5, Cilt 44, Sayı 25874.

Resmi Gazete, (2005), *5998 sayılı kanun*, Resmi Gazete no 5998, Yayın Tarihi 17.06.2010.

Resmi Gazete, (2018), *30443 Sayılı İmar Barışı Kanunu*, Resmi Gazete Tebliğ Sayı no: 30443, Kabul Tarihi: 06.06.2018.

Resmi Gazete, (1984), *2981 Sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı imar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun,* Resmi Gazete Sayı 18335, Kabul Tarihi: 24.02.1984, Tertip 5, Cilt 23, s. 36.

Resmi Gazete, (2012), *6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*, Resmi Gazete Kanun No: 6306, Kabul Tarihi: 16.05.2012, Sayı: 28309.

Resmi Gazete, (2004), *5104 Sayılı Kuzey Ankara girişi kentsel dönüşüm projesi kanunu*, Resmi Gazete Kabul no 5104, Kabul Tarihi 04.03.2004, Tertip 5, Cilt 43, Sayı 25400.

Resmi Gazete, (1983), *2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Koruma Kanunu*, Resmi Gazete Kanun No 2863, Kabul Tarihi 27.07.1983, Tertp 5, Cilt 22, Sayı 18113, s. 144.

Resmi Gazete, (2004), 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Resmi Gazete Kanun no 5216, Kabul Tarihi: 10.07.2004, Tertip no 5, Cilt 43, Sayı 25531.

Resmi Gazete, (1983), *2960 sayılı Boğaziçi Kanunu*, Resmi Gazete Kanun no 2960, Kabul Tarihi 18.11.1983, Tertip 5, Cilt 22, s. 970.

Resmi Gazete, (1985), *3194 sayılı İmar Kanunu,* Resmi Gazete Kanun no 3194, Kabul Tarihi 3.5.1985, Tertip 5, Cilt 24, Sayı 18749, s. 378.

Resmi Gazete, (2003), *5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu,* Resmi Gazete Kanun no 5018, Kabul Tarihi 10.12.2003, Tertip 5, Cilt 42, Sayı 25326.

Resmi Gazete, (1983), *2872 Sayılı Çevre Kanun,* Resmi Gazete Kanun no 2872, Kabul Tarihi 9.08.1983, Tertip 5, Cilt 22, Sayı 18132, s. 499.

Robert, J, (1999), *Kent ve Halk,* (Çev: Özgür Orhangazi), Ankara: Ütopya Yayınları.

Roberts, P, (2000), *The Evolution Definition and Purpose of Urban Regeneration a Handbook,* (Edt: Peter Roberts ve Hugh Sykes), London: Sage Publication.

Rouseau, P, (2004), *Portmodernizm ve Toplum Bilimleri,* (Çev: Tuncay Birkan), Ankara: Bilim ve Sanat Yayıncılık.

Saunders, P, (2013), *Sosyal Teori,* (Çev: Songül Doğru Getir), İstanbul: İdeal Kültür Yayınları.

Serter, G, (2013). "Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram", *Planlama Dergisi,* Sayı 23, s. 67-76.

Sevinç, M, (1999), "Postmodernizm ve Kent", *Birikim Dergisi,* Sayı 124, s. 54-60.

Sheppard, F, H, (1963), "The Early History of Piccadilly in Survey of London", *British History Online,* Volume 31, Issue 2, p. 32-40.

Smith, N, (2006), "Yeni Küresellik, Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma", *Planlama Dergisi,* Sayı 2, s. 13-27.

Smith, N, (2017), *Eşitsiz Gelişim,* (Çev: Esin Soğancılar), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Soja, E, (2017), *Postmodern Coğrafyalar,* (Çev: Yunus Çetin), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Songülen, N, (2009), "Fransa'da Koruma Olgusu ve Koruma Mevzuatının Gelişimi", *Dosya Dergisi,* Cilt 14, Sayı 2, s. 43-57.

Sönmez, Ü, (2007), "Bağımsız Düzenleyici Kurumların Kurumsal Alt Yapısı ve Gelişimi", (Ed: Şinasi Aksoy, Yılmaz Üstüner), Ankara: Nobel Yayınları.

Sugranyes, A - Mathivet, C, (2010), *Habitat International Coalition (HIC), Cities for All Proposals and Experiences Towards Right to the City,* Chile: Habitat International Coalition.

Şengül, T, (2000), "Radikal Kent Kuramları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme: Alternatif Bir Yaklaşıma Doğru", *Amme İdaresi Dergisi,* Cilt 33, Sayı 1, s. 27-58.

Şengül, T, (2001), "Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı", *Praksis, Kent ve Kapitalizm Özel Sayısı,* Sayı 2, s. 9-32.

Tapan, M, (2014), *Koruma Sorunlarımız,* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Taş, O - Taş, T, (2015), "Ankara'da Sokak Sanatı: Kent Hakkı, Protesto ve Direniş", *Mülkiye Dergisi,* Cilt 39, Sayı 2, s. 85-114.

Taşçı, H, (2014), *Şehir, Mekan, Meydan,* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Tatlıdil, E, (2009), "Kent ve Kentli Kimliği; İzmir Örneği", *Ege Akademik Bakış Dergisi,* Cilt 9, Sayı 1, s. 319-336.

Tavşancıl, E, (2005), *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi,* Ankara: Nobel Basımevi.

Tekeli, İ, (1975), "Ankara'nın Nazım Planı Çalışmaları Üzerine", *Mimarlık Dergisi,* Sayı 7, s. 13-17.

Tekeli, İ, (2011), *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm,* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tezer, S, T, (2013), *Kent Biçiminin Köprüler Etkisinde Değişiminin İncelenmesi, Floransa Örneği,* (Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Topçu, K, D, (2011), "Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* Cilt 8, Sayı 2, s. 1049-1072.

Tiryaki, V, (2014), *Kentsel Sit Alanlarında Koruma Çalışmalarının Finansal, Yasal ve Yönetsel Boyutlarıyla Değerlendirilmesi: Ankara İli Altındağ İlçesi Hacettepe ve Sakarya Mahalleleri Örneği"* (Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara.

Trastevere Bölgesi, https://www.musement.com/uk/rome/trastevere, (erişim tarihi: 19.09.2018).

Tuna, K, (2017), *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri,* İstanbul : İz Yayıncılık.

Tuncel, S, G - İlerisoy, Z. Y, (2016), "Bahçe-şehir Kavramı ve Ankara Bahçelievler Semti Üzerinden İrdelenmesi", *İnternational Academic Research Congress,* s. 2828-2835.

Tunçer, M, (2013), "Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Koruma Planı, Niteliği ve İptaline İlişkin Gerekçeler", *Ankara Araştırmaları Dergisi,* Cilt 1, Sayı 2, s. 10-34.

Tunçer, M, (2006), *Konya Tarihi Kent Merkezi Koruma Planı Elde Ediliş Süreci,* Tarihi Çevre Koruma Politikaları: Konya Örneği, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 75-107.

Türk, S, M, (2015), "20. Yüzyıl Kent Kuramları", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, s. 41-59.

Türk Dil Kurumu, (2017), *Türkçe Büyük Sözlük*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (2018), (Ed: Remzi Özmen), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği, (2011), *Kentsel Sit ve Kentsel Arkeolojik Sit'lerde Planlama 1. Çalıştay,* Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi ve Kayseri Şubesi.

Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği, (2012), *Tarihi Sitlerde ve Arkeolojik Sitlerde Planlama 2. Çalıştay,* Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi.

Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği, (2013), *Ankara Kent Mekezi'nin Dönüşümü Geçmiş-Bugün-Gelecek,* Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi.

Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği, (2017), Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği *Ulus Tarihi Kent Merkezi Basın Açıklaması.* http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=7840 (erişim tarihi: 05.09.2018).

Uğurlu, E, *Eski Edirne Fotoğraf Arşivi,* Edirne Foto Cavit, Edirne.

Uluengin, Ö, (2011), "Tüm "öteki"lerin kenti", *İdeal Kent Dergisi,* Cilt 2, Sayı 3, s. 130-141.

Ulusan, E, (2016), "Türkiye'de Kültürel Miras Alanlarında Yönetim Planlaması Deneyimi", *İdeal Kent Dergisi,* Cilt 7, Sayı 19, s. 372-401.

Ulusoy, A, (2013), *Bir Kentin Tarihi Serencamı: Ankara,* Ankara: İtalik Yayınları.

Uysal, M, (2010), "Tarihsel Süreçte Geleneksel Konya Çarşısı için Bir Mekansal Analiz", *Milli Folklor Dergisi,* Sayı 86, s. 149-162.

Walker, D, (1982), *The Architecture and Planning of Milton Keynes,* London: Architectural Press.

Wals, K, (2002), *The Representation of the Past: Museums and Heritage in the Post-Modern World,* London & Newyork: Routladge.

Weber, M, (2003), *Şehir-Modern Kentin Oluşumu,* (Çev: Musa Ceylan), İstanbul: Bakış Yayınları.

Yenice, M, S, (2011), *Tarihi Kent Merkezlerinde Sürdürülebilir Yenileme için Bir Model Önerisi, Konya Örneği*, (Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Konya.

Yenice, M, S, (2012), "*Konya Kentinin Planlama Tarihi ve Mekansal Gelişimi"*, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt 28, Sayı* 4, s. 343-350.

Yıldız, A, (2003), *Bir Düzenleyici Kurul Analizi: Radyo Televizyon Üst Kurulu,* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Yılmaz, H, (2007), "Çevre Düzeni ve Planına İlişkin Güncel Düzenlemeler ve Sorunlar", *Türkiye Borsalar Birliği Dergisi,* Sayı 72, s. 78-94.

Yücel, C, (2005), "Korunacak Kentsel Alanların Planlanmasında Güncel Yaklaşımlar", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 1, Sayı 18, s. 223-235.

Yücel, C - Gülersoy, N, "Türkiye'de Kentsel Sit Alanlarının Planlanması için Bir Sistem Önerisi", *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi,* Cilt 5, Sayı 1, s. 3-14.

Yüksel, Ö, (2007), *Kentsel Dönüşümün Fiziksel ve Sosyal Mekana Etkisi: Kuzey Ankara Giriş Kentsel Dönüşüm Projesi,* (Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Yüksel, Ü, D, (2012), "Antikçağdan Günümüze Kent Ütopyaları", *İdealkent Dergisi*, Sayı 5, s. 8-37.